

Melléklet a .../2013. (... ..) OGY határozathoz

4. NEMZETI KÖRNYEZETVÉDELMI PROGRAM

2014-2019

szakpolitikai stratégia tervezet

VIDÉKFEJLESZTÉSI MINISZTERIUM

2013. október

Tartalom

1. Bevezetés.....	4
2. Helyzetértékelés	6
2.1. A környezet állapotát befolyásoló főbb hajtóerők és terhelések.....	6
2.1.1. Társadalmi értékrend, életmód és fogyasztás.....	6
2.1.2. Szabályozási és intézményrendszer.....	9
2.1.3. Strukturális szint	15
2.2. A környezetállapot változása és hatásai.....	31
2.3. Nemzetközi és hazai trendek.....	39
2.4. SWOT értékelés	41
3. Környezeti jövőkép	43
4. Célkitűzések	45
5. Stratégiai területek	47
5.1. Az életminőség és az emberi egészség környezeti feltételeinek javítása	47
5.1.1. Levegőminőség javítása	47
5.1.2. A zajterhelés csökkentése	49
5.1.3. Vízhőminőség és egészség.....	50
5.1.4. Szennyvízelvezetés és –tisztítás, szennyvíziszap kezelés, hasznosítás	51
5.1.5. Környezet és egészség	53
5.1.5.1. Fürdővizek minősége	53
5.1.5.2. Beltéri levegőminőség	53
5.1.5.3. Biológiai allergének.....	54
5.1.5.4. Klímaváltozás egészségügyi hatásai.....	54
5.1.5.5. Környezet-egészségügyi információs rendszer.....	55
5.1.6. Zöldfelületek védelme	55
5.1.7. Kémiai biztonság.....	57
5.1.8. Nukleáris biztonság, sugáregészségügy.....	58
5.2. Természeti értékek és erőforrások védelme, fenntartható használata	59
5.2.1. A biológiai sokféleség megőrzése, természet- és tájvédelem.....	59
5.2.1.1. A Natura 2000 területek, valamint a védett természeti, illetve nemzetközi természetvédelmi egyezmények hatálya alá tartozó területek megőrzése.....	59
5.2.1.2. Földtudományi természeti értékek megőrzése.....	61
5.2.1.3. A tájszerkezet, tájjelleg, tájpotenciál védelme.....	62
5.2.1.4. A védett, a védelemre szoruló, illetve közösségi jelentőségű fajok természetvédelmi helyzetének javítása.....	62
5.2.1.5. Természetvédelmi oltalom alatt álló területek és természeti értékek kezelése, fenntartása, őrzése	63

5.2.1.6. Genetikai erőforrások megőrzése, fejlesztése	64
5.2.1.7. Természetvédelmi monitoring, nyilvántartás és információs rendszer	65
5.2.2. Talajok védelme és fenntartható használata.....	65
5.2.3. Vizeink védelme és fenntartható használata	66
5.2.3.1. Vízyűjtő-gazdálkodási tervezés és monitoring	67
5.2.3.2. Stratégiai vízkészletek megőrzése (vízbázis-védelem, nitrát érzékeny területek)	67
5.2.3.3. Kiemelt fontosságú vízgazdálkodási feladatok	68
5.2.3.4. Területi vízgazdálkodás.....	70
5.2.4. Környezeti kármegelőzés és kárelhárítás	71
5.2.5. Környezeti kármentesítés	72
5.3. Az erőforrás-takarékosság és -hatékonyság javítása, a gazdaság zöldítése	73
5.3.1. Erőforrás-takarékosság és a -hatékonyság javítása	73
5.3.2. A fogyasztás környezeti hatásainak csökkentése	74
5.3.3. Energiatakarékosság és –hatékonyság javítása	75
5.3.4. Hulladékgazdálkodás	77
5.3.5. Az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentése, felkészülés az éghajlatváltozás hatásaira	81
5.3.6. Az agrárgazdaság környezeti aspektusai	82
5.3.7. Az erdőgazdálkodás környezeti aspektusai	83
5.3.8. Az ásványkincsekkel való gazdálkodás környezeti szempontjai	84
5.3.9. Közlekedés és környezet.....	85
5.3.10. Turizmus - ökoturizmus	86
6. A Program stratégiai eszközei.....	88
6.1. A környezettudatos szemlélet és gondolkodásmód erősítése	88
6.2. Társadalmi részvétel, környezeti információ.....	89
6.3. Területfejlesztés, területrendezés és környezetvédelem.....	91
6.4. Településfejlesztés, -rendezés és környezetvédelem.....	92
6.5. Stratégiaalkotás, tervezés.....	93
6.6. Közreműködés az Európai Unió környezetpolitikájának fejlesztésében és végrehajtásában	93
6.7. Nemzetközi együttműködés	94
6.8. Jogi szabályozás és jogalkalmazás	96
6.9. Fejlesztéspolitika, beruházások	98
6.10. Kutatás-fejlesztés, ökoinnováció, környezettechnológia	99
7. A Program finanszírozási eszközei	100
8. A Program területi vonatkozásai, összhangban az Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepcióval	103
9. A Program végrehajtása, nyomon követése	108

1. Bevezetés

Magyarország környezetpolitikai céljainak és intézkedéseinek átfogó keretét az 1997 óta készülő Nemzeti Környezetvédelmi Programok (továbbiakban: NKP) jelentik. A Program kidolgozásáról, céljáról, tartalmáról és megvalósításáról a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény rendelkezik. A 4. Nemzeti Környezetvédelmi Program (továbbiakban: Program) kidolgozását és a 96/2009. (XII. 9.) OGY határozattal elfogadott 3. Nemzeti Környezetvédelmi Program (továbbiakban: NKP-3) felülvizsgálatát és egy évvel korábbi befejezését több tényező is indokolja. Megjelent az Európai Unió új, a „Jólét bolygónk felélése nélkül” című, 2020-ig tartó időszakra szóló 7. Környezetvédelmi Cselekvési Programja (továbbiakban: 7EAP), amely a tagországok számára számos feladatot fogalmaz meg, ezáltal jelentős igazodási pontot képvisel a hazai környezetpolitikai célkitűzések meghatározása során. Az Európai Unió Környezetvédelmi Cselekvési Programjai a környezetvédelmi tervezés egyik legfontosabb alappillért jelentik. További fontos szempont volt, hogy az NKP-k az EU-s fejlesztési források egyik szakmai alapjaként szolgálnak, ami a 2014-2020 közötti pénzügyi tervezési időszak folyamatban lévő tervezése miatt szintén szükségessé tette a környezeti célok meghatározását. A megújítást szükségessé tevő tényezők közé tartozik a stratégiai irányítási rendszer megújítása, a 2013 tavaszán az Országgyűlés által elfogadott Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégiának való megfelelés igénye, valamint az egymáshoz szorosan kapcsolódó stratégiai dokumentumok (pl. Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia, Biodiverzitás Stratégia, Vízgazdálkodási Stratégia) időben is összehangolt kidolgozása.

A Program feladata, hogy az ország adottságait, a társadalom hosszú távú érdekeit és jövőbeni fejlődési céljait, valamint a globális felelősségből és a nemzetközi együttműködésből, EU-tagságból adódó kötelezettségeket figyelembe véve meghatározza az ország környezeti céljait és az elérésükhöz szükséges eszközöket.

A Program a stratégiai irányításról szóló 38/2012. (III. 12.) Korm. rendelet előírásai szerint szakpolitikai stratégia, az átfogó környezetügyi szakpolitikai területre vonatkozó jövőkép elérésének stratégiai tervdokumentuma. A környezetvédelmi törvényben foglaltak alapján a Program az emberi egészség védelme, valamint a természeti erőforrások és értékek megőrzése és fenntartható használata érdekében a környezettel, annak védelmével, illetve a környezetet veszélyeztető tényezőkkel kapcsolatos átfogó környezetvédelmi terv. A Program a 2014-2019 közötti időszakra szól, kitékintéssel 2020-ig, az EU 2014-2020 közötti időszakra szóló pénzügyi perspektívájával összhangban.

A Program főbb kapcsolódási irányai, helye és szerepe a kormányzati stratégiai irányítási rendszerben

- Magyarország környezetpolitikája – mind kialakításában, mind végrehajtásában – szervesen kapcsolódik az EU vonatkozó szakpolitikáihoz (kiemelten 7EAP-hoz) és szabályozási eszközeihez, valamint a nemzetközi környezeti politikákhoz, programokhoz és megállapodásokhoz (mint például a Rio+20 világtalálkozó következtetései);
- a Program szorosan kapcsolódik az Országgyűlés által elfogadott Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégiához, mint hosszú távú koncepcióhoz; az abban tárgyalt négy alapvető erőforrás közül elsősorban a természeti erőforrásokhoz kapcsolódó célokat és intézkedéseket részletezi;
- az NKP a környezetügy átfogó stratégiai tervdokumentuma, mely keretet ad minden környezetügyi szakterületi stratégiának, programnak, tervnek (pl. A biológiai sokféleség megőrzésének nemzeti stratégiája, Nemzeti Vízstratégia, Országos Hulladékgazdálkodási Terv, Nemzeti Környezettechnológiai Innovációs Stratégia, Magyarország Vízgyűjtő Gazdálkodási Terve, Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése, Országos Ivóvízminőség-javító Program, Nemzeti Települési Szennyvízelvezetési és –tisztítási Megvalósítási Program, Egyedi Szennyvízkezelés Nemzeti Megvalósítási Programja, Ivóvízbázis-védelmi Program, Országos Környezeti Kármentesítési Program, illetve a Program részét képező Nemzeti Természetvédelmi Alapterv), integrálja fő célkitűzéseiket, illetve útmutatást fogalmaz meg a kidolgozásukhoz;
- a Program kidolgozása során egyrészt figyelembe kell venni a környezet állapotát befolyásoló hajtóerőkre vonatkozó átfogó, illetve ágazati stratégiai tervdokumentumok (pl. Nemzeti Vidékstratégia, Nemzeti Erdőprogram, Nemzeti Energiastratégia, Magyarország II. Nemzeti Energia-hatékonysági Cselekvési Terve, Magyarország Megújuló Energia Hasznosítási Cselekvési Terve, Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia, Nemzeti Közlekedési Stratégia) fő célkitűzéseit, másfelől biztosítani szükséges, hogy a környezeti szempontok ezen politikákba is

megfelelő módon beépüljenek;

- a hazai fejlesztések koncepcionális keretét adó, tervezés alatt álló Nemzeti Fejlesztés 2030 – Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepcióban foglaltakkal összhangban készült a Program;
- a Program egyúttal a 2014-2020 közötti időszakban rendelkezésre álló európai uniós környezetügyi célú fejlesztési források felhasználásáról szóló dokumentumok szakmai megalapozását is szolgálja.

A környezeti problémák összetettségéből következik, hogy a Program nem ágazati hatáskörű, hanem horizontális, a társadalom és a gazdaság egészét érinti, mivel a környezeti szempontok hatékony érvényesítését a társadalmi-gazdasági fejlődés egész folyamatában biztosítani szükséges. A Program céljai nem érhetők el a társadalom támogatása nélkül, illetve végrehajtása a kormányzat egészének együttműködését, összehangolt cselekvését igényli.

A célok és az intézkedések megfogalmazása – azok összhangja érdekében is – a következő alapelvek figyelembevételével történt:

Alapelvek

- A környezetvédelmi törvényben szereplő alapelvek, amelyek alapvetően a környezethasználat helyes módjára (elővigyázatosság, megelőzés, helyreállítás), a felelősség vállalására (szennyező fizet), a közérdekből fakadóan az együttműködés és átláthatóság fontosságára hívják fel a figyelmet (tájékoztatás, nyilvánosság);
- a környezeti problémák, jelenségek, folyamatok összetettségéből eredően mind nagyobb teret kell kapnia a holisztikus megközelítésnek (összefüggések vizsgálata, hatásfolyamatok feltárása), az integráció elvének, valamint a rövid, közép és hosszú távú szempontok egyidejű figyelembevételének;
- mivel a környezeti problémák megelőzése az egész társadalom támogatását igényli, ezért megkerülhetetlen a kidolgozás és a megvalósítás során a partnerség és a szubszidiaritás elve;
- a területiség elvének érvényesítése, a fenntartható térhasználat, a kedvező területi hatások elősegítése és területi szinergia megvalósítása, a környezeti, társadalmi és gazdasági adottságokhoz illeszkedő, területileg differenciált beavatkozások kialakításának elve;
- tekintettel arra, hogy az Alaptörvény értelmében „Magyarország elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez”, kiemelt figyelmet kell szentelni az esélyegyenlőség, a társadalmi igazságosság, valamint a nemzedéken belüli és nemzedékek közötti szolidaritás elvének; melyek egyúttal kapcsolódnak a helyi erőforrások fenntartható hasznosításának elvéhez, miszerint törekedni kell a közösségek szükségleteinek helyi szinten, helyi erőforrásokból történő kielégítésére, de egyben a helyi sajátosságok, sokszínűség, készletek védelmére is.

Ezen alapelvek és szempontok következetes érvényesítése a tervezésen túl a megvalósításnak is fontos eleme kell, hogy legyen.

A Program tervezését a Vidékfejlesztési Minisztérium Stratégiai Főosztálya koordinálta. A Program kidolgozásában, a helyzetértékelés, a célok és az eszközök meghatározásában a Vidékfejlesztési Minisztérium illetékes szakmai egységei mellett részt vettek az érintett tárcák munkatársai is.

A Program helyzetértékelése a környezet állapotát befolyásoló főbb hajtóerők és terhelések elemzésére, az egyes környezeti elemek és rendszerek jelenlegi helyzetének bemutatására épül. Emellett a környezetvédelmi törvény előírásainak megfelelően tartalmazza az NKP-3 végrehajtásának ismertetését, kiemelve a főbb eredményeket és kihívásokat. A helyzetértékelés főbb megállapításait a SWOT elemzés foglalja össze. Ezt követi a jövőkép és a stratégiai célok megfogalmazása. A stratégiai célokhoz stratégiai területek, illetve átfogó intézkedési területek és eszközök kapcsolódnak, amelyek részletesen ismertetik a célok eléréséhez szükséges cselekvési irányokat, eszközöket.

2. Helyzetértékelés

Tekintettel arra, hogy a társadalom, a gazdaság és a környezet a sokrétű kölcsönhatások révén összetett rendszert képez, a környezetpolitika alakítása során a hajtóerőket, az ezek révén bekövetkező terheléseket, a kialakuló környezetállapotot, annak tovagyűrűző hatásait és a problémákra adott válaszokat egységes rendszerben kell vizsgálni (DPSIR-modell). A Program célrendszerének megalapozásához a helyzetértékelés ismerteti és elemzi a környezet állapotát befolyásoló főbb társadalmi, gazdasági folyamatokat (hajtóerők), terheléseket. Ezzel összefüggésben a helyzetértékelés tartalmazza az NKP-3 során elért főbb eredmények, illetve nehézségek bemutatását is a környezetvédelmi törvény előírásainak megfelelően. A Program helyzetértékelése épít a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégiában és az azt megalapozó Jövőkeresőben, a Központi Statisztikai Hivatalnak *A fenntartható fejlődés indikátorai Magyarországon 2012.* című kiadványában, valamint más szakpolitikai stratégiákban, tudományos kutatásokban lévő elemzésekre is. A helyzetértékelés adatai a tendenciák bemutatása érdekében lehetőség szerint a 2000-től kezdődő időszakokra vonatkoznak. A helyzetértékelés – az adatok rendelkezésre állása esetén – tartalmazza a hazai helyzet összevetését az Európai Unió átlagával is.

2.1. A környezet állapotát befolyásoló főbb hajtóerők és terhelések

A társadalom és a gazdaság működése – azaz az emberi tevékenységek – hajtóerőként a környezetet érő terhelések révén együttesen befolyásolják a környezet állapotát. A terhelések alapvetően háromfélék lehetnek: természeti erőforrás igénybevétel, terület- és térhasználat, valamint a környezetbe történő kibocsátások. A hajtóerők általában egyidejűleg, komplexen jelentkeznek, környezeti hatásaik egymástól nem vagy nehezen elválaszthatók és az egyes térségek különböző természeti adottságai következtében eltérő következményekkel járhatnak. A környezeti szempontból legfontosabb hajtóerők azonosítása és jellemzése ennek figyelembevételével történt. A hajtóerőkön belül a Program helyzetértékelésében 3 szintet különböztetünk meg: a társadalmi értékrend, életmód és fogyasztás; intézményrendszer (jogi és gazdasági szabályozók, oktatás stb.); illetve a strukturális szint (termelés, infrastruktúrák kiépítettsége, település- és térszerkezet stb.).

2.1.1. Társadalmi értékrend, életmód és fogyasztás

Az egyén és a közösségek környezethez, természethez való viszonyának alapvető tényezői az értékek, a szokások, a tudás, a szemlélet, a viselkedés. A társadalmi folyamatok rendkívül nehezen mérhetők, így az alábbiak elsősorban a tendenciák elemzésére irányulnak.

Az állampolgárok környezeti ismereteiről, készségeiről és hajlandóságáról készült felmérések azt mutatják, hogy értékrendjükben fontos szerepet tölt be a környezet, de az egyéni cselekvésekben még mindig csak ritkán jelenik meg a környezettudatos gondolkodásmód, a fenntarthatóságra való törekvés. A társadalom értékrendjében az anyagi jólét megszerzése aránytalanul nagy szerepet kap, míg a környezet minőségének, szolgáltatásainak értékelése nem megfelelő súlyú.

Az Eurobarométer felmérése¹ szerint környezeti ügyekben a hazai lakosság tájékozottsága a 2007. évi 41%-hoz képest 2011-re 55%-ra nőtt (az EU átlaga ugyanezen időszakban 55%-ról 60%-ra mozdult), ami részben az NKP-3 során a környezeti ismeretek fejlesztése érdekében tett erőfeszítések (pl. környezeti nevelés, környezetvédelmi kommunikáció, civil szervezetek szemléletformáló tevékenysége) eredménye. Az eredmények fenntartása, megerősítése, illetve a tájékozottság növelése terén azonban további erőfeszítések szükségesek. Ez már csak azért is lényeges, mivel a megkérdezettek szerint a környezetvédelem, mint nagyon fontos tényező a lakosság számára mind az EU átlagában (a megkérdezettek 64%-áról 58%-ra), mind a magyar lakosság esetében (71%-ról 64%-ra) csökkent. Az ár meghatározó kérdés abban, hogy mennyiben hajlandóak a magyarok környezetbarát terméket vásárolni (az EU 72%-os átlagával szemben hazánkban csak 62% hajlandó többet fizetni környezetbarát termékért), ami természetesen a megváltozott gazdasági helyzetnek is köszönhető. Az Eurobarométer 2011. évi eredményei alapján az is megállapítható, hogy 2007-hez képest nagyobb arányban tettek konkrét környezetvédelmi lépéseket a válaszadók, így pl. csökkentették energia-fogyasztásukat (63%), szelektíven gyűjtötték a hulladékot (54%), illetve csökkentették vízfogyasztásukat (48%). Legfontosabb problémának a levegőszennyezést (48%), a növekvő hulladékmennyiséget (46%) és az ember okozta katasztrófákat (46%) jelölték meg a hazai válaszadók. A természeti

¹ http://ec.europa.eu/environment/pdf/ebs_365_en.pdf

katasztrófák és a klímaváltozás már ezek mögé szorult. (2007-ben a legaggasztóbb környezetvédelmi jelenségek a klímaváltozás, a levegő- és vízszennyezettség voltak (57%, 52%, 49%).) Ez az eredmény összecseng egy 2004-es kutatás (Cognitive-WWF: Ökobarométer 2004 – „Milyen környezettudatossággal lépett be a magyar lakosság az Európai Unióba?”) megállapításával, mely szerint a lakosság azokat az aktuális környezeti problémákat „érezkeli”, amelyeket a média reflektorfénybe állít, vagy amelyekben személyesen is érintett.

Egy másik, reprezentatív megkérdezésen alapuló kutatás² szerint hazánkban a környezettudatos cselekvési szándék erőteljesen érzelmi indíttatású, illetve azok viselkednek a leginkább környezettudatos módon, akik életében a bizonytalanságkerülési értékek játsszák a legfontosabb szerepet, míg azok a legkevésbé, akik a hedonista értékekkel azonosulnak. A magyar lakosságra jellemző az energiatakarékosság a háztartási gépek lecserélése esetén és az, hogy inkább zuhanyozunk fürdés helyett. Jellemző még az újrafelhasznált anyagokból készült termékek vásárlása, az üres üvegek szelektív gyűjtése és az előmosás kihagyása is. Sokakra igaz, hogy nem mosnak, amíg össze nem jön egy mosógépnyi adag, a papírhulladékot szelektív módon gyűjtik, illetve takarékoskodnak a fűtéssel. Jelezni szükséges azonban, hogy az előbbi cselekvések hátterében sok esetben inkább anyagi megfontolások állnak, mint valódi környezeti megfontolások.

A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács által 2009-ben készített Jövőkereső című dokumentum szerint a hazai háztartások sokaságából hiányzik a környezeti tudatosság és a megfelelő ismeret, a környezettudatos életvitelhez szükséges technikai háttér, valamint az ebbe szükséges befektetések képessége vagy szándéka. A piac kínálta lehetőségek is beszűkítik a fogyasztók választási lehetőségeit: a környezetileg jobbnak, társadalmilag hasznosabbnak kicsi az ismertsége, az elérhetősége és általában drágább is.

A lakosság fogyasztásának alakulását az NKP-3 időszakában elsősorban a gazdasági válság hatásai (fizetőképes kereslet csökkenése, munkaerőpiacról való kiszorulás, hiteltörlesztés terheinek emelkedése stb.) befolyásolták. A háztartások fogyasztás-visszafogása főleg az élelmiszerfogyasztásban jelentkezett, azonban a válság hatásai más területen is kimutathatóak. A személygépjármű-állomány 2009 óta kis mértékben csökkent és a magas üzemanyagárak miatt kevesebbet is használták a személygépkocsikat. Megfelelő intézkedések nélkül azonban a válság hatásainak elmúltát követően a személygépjármű-állomány korábbiakban jellemző növekedése várható (a személygépjármű-állomány a 2000. évi 2 364 706 db-ról 2012-re 2 986 028 db-ra nőtt (KSH)), ami számos kedvezőtlen környezeti következménnyel jár (pl. a levegőszennyezés és az emberi egészség, vagy az energiafogyasztás területén).

A gépjármű-állománnyal szemben a lakossági villamosenergia-fogyasztó berendezések, különösen a – többnyire készenléti üzemmódban használt – szórakoztató elektronikai és információs technológiai berendezések száma tovább gyarapodott. A személyi számítógépek számának növekedésével (száz háztartásra jutó éves átlagos állománya 2000-ben 14, 2011-ben 77 volt (KSH)) párhuzamosan a lakossági internethasználat is emelkedett (2008 és 2011 között 59%-ról 68%-ra (KSH)). Az internet elősegítheti a széleskörű tájékozódást, az ismeretszerzést, a tudatosabb vásárlást, az utazási igények mérséklését és közlekedést nem igénylő távmunkát. Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül, hogy a személyi számítógép- és szerverhasználat energiaigénye dinamikusan növekszik, így az internet terjedése hozzájárul a villamosenergia-igények növekedéséhez. A szórakoztató elektronikai és információs technológiai berendezések esetén megfigyelhető gyors elévülés a hulladékproblémákat, valamint a nyersanyagok iránti igényeket is erőteljesen növeli, sok esetben olyanokét, melyek beszerzése már most nehézségekbe ütközik, vagy kitermelésük komoly környezeti problémákat vet fel.

A háztartások villamosenergia-felhasználása 2000 és 2003 között emelkedett, azt követően állandósult, majd 2009-től csökkent (az egy háztartási fogyasztóra jutó évi villamosenergia-fogyasztás 2012-ben 2 090 kWh volt (KSH)). A háztartások részesedése a villamosenergia-fogyasztásból 2000 és 2012 között 30-34% között mozgott (KSH). A háztartások villamosenergia-fogyasztása területileg erősen eltér: az egy fogyasztóra jutó felhasználás Pest és Győr-Moson-Sopron megyében a legnagyobb, számottevő még Heves megye és a főváros fogyasztása, a legalacsonyabb Zala és Somogy megyében (KSH). A fogyasztás alakulását több tényező (pl. energiaár emelkedése, energiatakarékossági és -hatékonysági programok, a klímaberendezések számának növekedése) egyszerre befolyásolta. Az egy háztartási fogyasztóra jutó vezetékes gázfogyasztás a 2003. évi 1505 m³ csúcspontjáról 2012-re 896,7 m³-ra csökkent, amiben szerepe volt a gázárak folyamatos növekedésének is (KSH). A csökkenés egyrészt a takarékosabb életmódból, másrészt a fatüzelésre való áttérésekből adódik (aminek környezeti következményeit a levegőminőségről szóló fejezet részletezi). Tovább növekedett az egyszemélyes háztartások száma, melyekben fajlagosan nagyobb az egy főre eső erőforrás-felhasználás (fűtés, világítás, elektromos eszközök

² Nagy Szabolcs: A társadalmi marketing aktuális kérdéseiről – a környezettudatos magatartás mozgatóerői (http://www.matarka.hu/koz/ISSN_1588-9033/6k_1sz_2012/ISSN_1588-9033_6k_1sz_2012_069-083.pdf)

működtetése) és a kibocsátások (hulladék, szennyvíz) is magasabbak, mint a családi háztartások esetében egy főre vetítve. A hőszigeteléssel nem, vagy csak kis mértékben rendelkező épületek hűtése és fűtése is jelentős energiaigénnyel és -vesztéssel jár. A következő időszakban – a klímaváltozással összefüggésben is – kiemelt figyelmet kell fordítani arra, hogy a jövedelmek emelkedésével párhuzamosan ne növekedjen ismét a háztartások energiafogyasztása (a fűtési és hűtési rendszerek hatékonyabbá tétele, energiatakarékosabb gépek és eszközök, illetve az energiatudatosság növelése szükséges). Hasonló módon az ivóvízfogyasztás és az ivóvízellátó vezetékek mentén a vízvesztesség mérséklésére is szükség van a vízkészletekkel való felelős gazdálkodás érdekében.

A fogyasztás tendenciái szorosan összefüggnek a vásárlási szokások megváltozásával. Az NKP-3 időszakában lassuló intenzitással ugyan, de tovább emelkedett a bevásárlóközpontok száma. Folyamatosan növekszik az egyszer használatos, rövid élettartamú termékek fogyasztása, illetve a csomagolóanyagok használata, miközben ezek újrahasználat, vagy anyagában más funkcióval (pl. építőanyagként, használati tárgyként) való használata hazánkban még nem megoldott, vagy ritka. Az újrahasználatot nehezíti pl. a gépjárműiparban, az elektronika iparban vagy a háztartási kisgépek esetében a „vegylélt újat” szemlélet, valamint többnyire nem megoldott vagy aránytalanul drága ezen berendezések javítása. További probléma a betétdíjas üvegek, palackok alacsony aránya.

A vásárlók körében ma még gyenge, de erősödő pozitív tendencia az egészséges élelmiszerek, illetve az ökológiai gazdálkodásból származó termékek iránti kereslet növekedése. Ennek kapcsán az egészséges és minőségi magyar termékek, valamint a közvetlen értékesítés népszerűsítése érdekében 2012 nyarán a vidékfejlesztési tárca elindította a „Vidék Mustra” termelői piacot.

Az NKP-3 során – többek között KEOP támogatással – számos intézkedés történt az egészséges életmód és a környezettudatos fogyasztás előmozdítására (pl. környezeti nevelés, információterjesztés, bioélelmiszer fogyasztás, környezetbarát közlekedés ösztönzése), azonban még jelentős erőfeszítések szükségesek az erőforrások takarékos használatára épülő fogyasztói kultúra megvalósítása érdekében. A fenntartható fogyasztás, a fogyasztási igények mérséklése érdekében tett erőfeszítésekhez a Magyar Katolikus Egyház is több kezdeménnyel csatlakozott. 2013-ban hetedik alkalommal került megrendezésre a Greenexpo, Magyarország egyetlen lakosságnak szóló zöld életmód kiállítása az ökológikus építészet, energiatakarékosság, passzívház rendszerek és környezettudatos életmódprogramok terén.

A fogyasztási javaktól való függés – társadalmi következményei mellett – az erőforrások és az ökoszisztéma szolgáltatások fokozott igénybevételét, a termékek szállítási igényének növekedését, az ehhez kapcsolódó infrastruktúra fejlesztések és a környezeti terhelések növekedését, a hulladék és szennyezőanyagok erősödő kibocsátását okozza.

A társadalmi és a környezeti problémák szoros kapcsolatban állnak egymással. A társadalmi problémák (pl. szegénység) környezeti problémákat indukálnak (pl. energetikailag nem hatékony épületek és berendezések használata), de ugyanez fordítva is igaz: a környezeti problémák (pl. levegőszennyezés) társadalmi problémákat gerjesztenek (pl. egészségügyi kiadások növekedése, vagy migráció). A társadalom polarizálódása a jómódúak növekvő fogyasztása mellett az elszegényedés jelentős társadalmi csoportokat érintő folyamatát is magával hozta. E kiszolgáltatott társadalmi rétegnek a városokban nincs vagy korlátozott a lehetősége az életmódváltásra (pl. a panel épületekben a leginkább rászorultaknak van a legkevesebb anyagi és technikai lehetősége az energia- és víztakarékossági beruházásokra). Másfajta környezeti problémákhoz vezet a vidéki szegénység. A tartós munkanélküliség sújtotta térségekben terjed a megélhetési, azon belül sokszor a környezeti károkozással is járó bűnözés.

Az értékrend- és életmódváltás szükségességét a lakosság egészségi állapota is indokolja, amely jelentős mértékben elmarad attól a szinttől, amelyet jelen gazdasági körülményeink is már lehetővé tennének. Az értékrendben bekövetkező érdemi változást nehezíti a hosszú távú gondolkodás háttérbe szorulása, az anyagi értékek megszerzésére és a növekvő fogyasztásra ösztönző eszközök (pl. reklámok, a média által közvetített viselkedési minták) hatása, valamint a takarékosagra, mértékletességre bízató lehetőségek és minták hiánya (bár elszigetelten akadnak jó helyi kezdeményezések).

Magyarország az életminőséget mutató Quality of Life Index 67-es listáján a 39. helyen áll. A mutató magában foglalja a születéskor várható élettartamot, az ezer főre eső válások számát, a közösségi élet mutatóját, az anyagi jólét indexét, a politikai stabilitást, a klimatikus feltételeket, a munkahelyi biztonságot, a női egyenjogúságot és a politikai szabadságot. Ennél még kedvezőtlenebb helyet (2012-ben a 151-ből 104.-et) foglalunk el az ún. Boldog Bolygó listán (The Happy Planet Index; HPI), amely a hosszú távú jóléti esélyek indexei alapján rangsorolja a Föld országait. A mérőszám megmutatja, hogy az anyagi javak előállítására milyen mértékben járul hozzá a társadalom megelégedettségéhez, egészségéhez. A jelentés első tíz helyén 9 latin-amerikai ország és Vietnám áll, amely arra utal, hogy az egészség és a megelégedettség nem egyenesen arányos az anyagi jóléttel.

2.1.2. Szabályozási és intézményrendszer

A szakpolitikák kidolgozása, a jogi és gazdasági szabályozás, a támogatási és intézményi feltételek, az oktatás és kutatás lényegükénél fogva egyfajta „válaszok” a környezet állapotának javítása érdekében, ugyanakkor – céljuknál és hatókörükénél fogva – hajtóerőként is működhetnek. E fejezet röviden összefoglalja a fenti területeken az NKP-3 időszakában történt változásokat, az elért eredményeket és a továbbra is fennálló problémákat.

Az NKP-3 időszakában egyrészt elkészült számos, a környezet, természet hatékonyabb védelmét szolgáló stratégiai dokumentum, másrészt folytatódott a hatályos szakpolitikai programok ütemezett (de forráshiány miatt esetenként a tervezettnél lassabb) végrehajtása. A Kormány többek között elfogadta Magyarország vízgyűjtő-gazdálkodási tervét, a Nemzeti Környezettechnológiai Innovációs Stratégiát, a Kisméretű Szálló Por (PM₁₀) Csökkentés Ágazatközi Intézkedési Programját, Magyarország II. Nemzeti Energiahatékonysági Cselekvési Tervét. Elkészült továbbá a hazai Natura 2000 Priorizált Intézkedési Terv, valamint a Nemzeti Vízstratégia. A környezeti szempontok más ágazati szakpolitikákba történő integrálása – a környezetpolitika Európai Unión belüli helyzetéhez hasonlóan – szemléleti okok, ágazati érdekek szembenállása miatt azonban csak lassan halad.

Hazánk az Európai Unió fórumain is aktívan támogatta a környezetügyi tervezés megerősödését. A magyar EU elnökség idején a Környezetvédelmi Tanács következtetéseket fogadott el a biológiai sokféleséggel kapcsolatos, 2020-ig teljesítendő uniós stratégiáról. A stratégia eredményes végrehajtása a Program időszakának egyik kiemelt feladata lesz. Hazánk az elnökségi időszaka alatt és azt követően is szorgalmazta a 2012-ben lezárult hatodik környezetvédelmi cselekvési program átfogó értékelését és aktív szerepet vállalt a hetedik program előkészítésében. A magyar elnökség törekvéseinek a középpontjában állt és a hazai politika továbbra is egyik meghatározó iránya a vízkészletek védelme és a fenntartható és integrált vízgazdálkodás az Európai Unión belül és kívül. Magyarország mind nemzetközi szinten mind pedig az Unió keretein belül aktív szerepet tölt be a vízgazdálkodás stratégiai alga is kiemelten fontos területén.

Jogi és gazdasági szabályozás

Az NKP-3 időszakában mind az Alkotmányos rendszerben, mind a törvényi szabályozásban jelentős változások történtek a környezetvédelmet érintően.

A 2011. április 25-én kihirdetett és 2012. január 1-jén hatályba lépett Alaptörvény – amely felváltotta az 1949-ben megalkotott és a rendszerváltáskor átfogóan módosított Alkotmányt –, a környezetvédelem tekintetében számos garanciális szabályt épített be rendelkezései közé. Az Alkotmány az egészséges környezethez való alapjogot rögzítette, az Alkotmánybíróság ezen alapjogból levezetett, alapvető környezetvédelmi garanciákat biztosító határozatokat alkotott. Ezzel szemben az Alaptörvény teljes szövegét áthatják a környezetvédelemmel, a fenntartható fejlődéssel és a jövő generációkért érzett felelősséggel kapcsolatos alapelvek. Ennek megfelelően a Nemzeti Hitvallás 8. felhívásában rögzíti azt a vállalat, hogy a Kárpát-medence természet adta és ember alkotta értékeit ápoljuk és megóvjuk, továbbá felelősséget viselünk utódainkért, ezért anyagi, szellemi és természeti erőforrásaink gondos használatával védelmezzük az utánunk jövő nemzedékek életfeltételeit. E felhívás célja annak rögzítése, hogy Magyarország állami, gazdasági és társadalmi rendszerét a fenntartható fejlődés elve mentén kell alakítani és működtetni.

Az Alaptörvény az Alapvetés P. cikkében kimondja, hogy a természeti erőforrások, különösen a termőföld, az erdők és a vízkészlet, a biológiai sokféleség, különösen a honos növény- és állatfajok a nemzet közös örökségét képezik, amelynek védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése az állam és mindenki kötelessége. Az Alaptörvény e szabálya tehát elvárásként rögzíti a természeti erőforrások védelmét, amely állami és egyben egyéni felelősségen is nyugszik.

Az Alaptörvény „szabadság és felelősség” fejezet XX. cikke tartalmazza a testi és lelki egészséghez való jogot. Ezt továbbfejlesztve rögzíti, hogy e jog érvényesülését Magyarország többek között a genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdasággal, az egészséges élelmiszerekhez és az ivóvízhez való hozzáférés biztosításával, valamint a környezet védelmével segíti elő. Szintén a „szabadság és felelősség” fejezetben, de a XXI. cikkben kerül határozottan rögzítésre az egészséghez való jogból levezetett egészséges környezethez való jog. E cikk továbbá kiemeli a környezetvédelem két speciális területén megfogalmazott jogelvet. Egyfelől a környezeti kárfelelősség rendszerében a károkozás előtti állapot visszaállítási és helytállási kötelezettségét, másfelől a hulladékgazdálkodás rendszerében is megjelenő, a külföldi hulladék ártalmatlanítási célú behozatalának tilalmát.

Egyes környezeti elemekre, rendszerekre, illetve folyamatokra vonatkozó szabályozások jelentősen módosultak.

2013. január 1-én lépett hatályba a hulladékról szóló 2012. évi CLXXXV. törvény, amely lehetőséget ad a hulladékképződés nagyobb arányú csökkentésére és a hasznosítás arányának növelésére. Az EU hulladék keretirányelv szabályainak átültetésén túlmenően az új törvény megalkotásának meghatározó célja az erőforrás-felhasználás negatív környezeti hatásainak csökkentése, a szennyező fizet elv következetes érvényesítése, az életciklus-szemlélet hulladékgazdálkodási politikába történő bevezetése, egy hatékonyabb szankciórendszer alkalmazása és a hulladékgazdálkodási közszolgáltatás rendezése volt (2013. január 1-től a hulladékgazdálkodási közszolgáltatás biztosítása állami, illetve önkormányzati szervezésbe került). A törvény elősegíti a kiterjesztett gyártói felelősség érvényesítését, amely révén a környezeti kockázatok csökkenése várható. A veszélyes hulladék gyűjtésének és kezelésének általános szabályai, a hulladékgazdálkodási hatósági tevékenységre vonatkozó szabályok, továbbá a nyilvántartási és adatszolgáltatási kötelezettségek új rendelkezésekkel egészültek ki. A törvény a hulladéklerakók vonatkozásában bevezette a hulladéklerakási járulék fizetésének kötelezettségét és szigorúbb szabályokat határozott meg a hulladék jogtalan elhelyezésére, elhagyására vonatkozóan. Az elmúlt időszakban megjelent a törvény számos végrehajtási rendelete is.

Megújult a környezetvédelmi termékdíj szabályozás is. A környezetvédelmi termékdíjról szóló 2011. évi LXXV. törvény célja a hulladékhasznosítás mértékének jelentős növelése, a többször felhasználható termékek szélesebb körű elterjedésének előmozdítása. Az új rendszerrel szemben támasztott legfőbb elvárás, hogy a termékdíj-köteles termékekből képződött hulladékokkal kapcsolatos hulladékgazdálkodási ipar átlátható, a társadalom érdekeit lényegesen kedvezőbb feltételekkel szolgáló módon alakuljon át és fejlődjék tovább.

Az Európai Unió levegőminőségi irányelvével összhangban felülvizsgálatra kerültek a levegő védelméről szóló hazai jogszabályok. Ennek eredményeképpen született meg a levegő védelméről szóló 306/2010. (XII.23.) Korm. rendelet és a hozzá kapcsolódó, határértékeket és mérési módszereket tartalmazó miniszteri rendeletek. A terület újraszabályozásával a kisméretű szálló por (PM_{2,5}) esetében új határérték és célérték is meghatározásra került.

Az Európai Unió a szervezeteknek a közösségi környezetvédelmi vezetési és hitelesítési rendszerben (EMAS) való önkéntes részvételéről szóló új rendeletével jelentős elemeket vezetett be, hogy növelje a szervezetek részvételének támogatását és az EMAS elismertségét más jogszabályokban. Az új EU szabályozás átültetését a hazai jogrendbe a környezetvédelmi vezetési és hitelesítési rendszerben (EMAS) részt vevő szervezetek nyilvántartásáról szóló 308/2010. (X.31.) Kormányrendelet teremtette meg.

A Víz Keretirányelv előírásaival összhangban hatályba lépett a 10/2010. (VIII.8.) VM rendelet a felszíni víz vízszennyezettségi határértékeiről. Megújult a víziközmű szolgáltatásra vonatkozó szabályozás, amely a víziközmű tulajdonosi jogokat és az ellátási felelősséget az önkormányzatokhoz és az államhoz telepíti.

Mindezek mellett számos környezetpolitikával összefüggő szabályozás újult meg, illetve módosult (pl. Büntető Törvénykönyv). A hazai jogrendszer egészét tekintve azonban továbbra is problémát jelent, hogy a szabályozás elsősorban a kibocsátások csökkentésére irányul, a kibocsátásokat meghatározó természeti erőforrás-, illetve térfelhasználás alakulásának mértékére, okszerűségére gyakorolt hatása viszont elmarad a szükségességtől.

Az önkormányzati rendeleteknek is számos környezeti vonatkozása van (pl. beépítettség alakulása, zöldfelületek igénybevétele, települési levegőminőségre gyakorolt hatások). A helyi fejlesztési prioritások azonban sokszor „felülírják” a környezetvédelmi szempontokat.

A jogi szabályozás hatékonyságát a jogkövetés mértéke is jelzi. A gyakorlat egyes területeken azt mutatja, hogy a jogszabályokban foglalt környezetügyi célok megvalósítása, a környezetvédelmi jogérvényesítés nem mindig történik meg teljes mértékben.

A környezetvédelem állami intézményrendszere

Az elmúlt években a Magyar Program keretében a közigazgatási rendszer átfogó átalakítására került sor. Ennek eredményeképpen felálltak a fővárosi és megyei kormányhivatalok, továbbá létrejöttek a járási hivatalok is. A fővárosi és megyei kormányhivatalokban működő törzskarok intézik a horizontálisnak tekinthető területeket (pl. törvényességi felügyelet), míg a kormányhivatalokba integrálásra kerültek a korábban önállóan működő hatóságok, hivatalok, amelyek ún. szakigazgatási szervekként a kormányhivatalon belül végzik hatáskörük szerinti tevékenységüket (pl. Erdészeti Igazgatóság). A korábban a kistérség körzetközponti feladatot ellátó települési, a főváros esetében a kerületi önkormányzat jegyzőjének hatáskörébe tartozó ügyeket átvette a járási hivatal, míg a többi, a jegyző államigazgatási jogkörébe tartozó ügycsoport (pl. helyi természetvédelmi értékkel, zajos ügyekkel, kútfürással kapcsolatos hatáskör) a jegyző hatáskörében maradt.

A közigazgatási rendszer átalakítása során a környezetvédelmi igazgatás nem került integrálásra a kormányhivatali rendszerbe. A környezetvédelmi, természetvédelmi és vízügyi felügyelőségek az országos zöldhatóság irányítása mellett továbbra is regionális alapon szerveződve végzik az ágazathoz tartozó

államigazgatási ügyek intézését. Jelentősebb változást a közfoglalkoztatás új rendszerének kialakítása eredményezett. 2012. január 1-jével a vidékfejlesztési tárcától a belügyminiszter irányítása alá került a 12 területi vízügyi igazgatóság, valamint a Vízügyi és Környezetvédelmi Központi Igazgatóságból kiválással létrejövő Országos Vízügyi Főigazgatóság.

A Vidékfejlesztési Minisztérium környezetügyi háttérintézményeként 2012. január 1-jén megkezdte működését a Nemzeti Környezetügyi Intézet, amely valamennyi környezetügyi területen biztosítja a szakpolitikai döntések szakmai, tudományos megalapozását. A Kormány régi hiányt pótolta a komplex környezetügyi intézmény létrehozásával, hiszen a legtöbb európai államban működik ilyen „policy” jellegű környezetvédelmi ügynökség. A környezet- és természetvédelmi feladatok mellett a vizeink megővését, fenntartható használatát biztosító vízügyi feladatok (pl. vízgyűjtő-gazdálkodás, központi vízügyi adatbázisok üzemeltetése) a Nemzeti Környezetügyi Intézet és kirendeltségei feladatkörébe tartoznak. Emellett új intézményként létrejött az Országos Hulladékgazdálkodási Ügynökség, amely önálló, 100%-os állami tulajdonban lévő nonprofit kft. szervezeti formában működik. Az Ügynökség közreműködik a környezetszennyezés és a hulladékok keletkezésének megelőzésében, valamint a keletkezett szelektív hulladék hasznosításában.

Kedvezőtlen tendencia, hogy a környezetvédelmi igazgatási szervek dolgozóinak létszáma az elmúlt időszakban is csökkent, miközben az intézett hatósági ügyek száma folyamatosan növekedett. A környezeti jogalkotás erősödéséből eredő pozitív hajtóerő tényleges érvényesülését nehezíti a környezetvédelmi hatósági kapacitás csökkenése. A természeti értékek megőrzését végző állami intézményeket (pl. nemzeti park igazgatóságok) növekvő feladatmennyiség jellemzi; hatékony működésüket forráshiány nehezíti: az állami alapfeladatok ellátása gyakran külső forrásokból (pl. pályázat), illetve a saját bevételek terhére történik. A hatóságok és az állampolgárok közti kapcsolat javítása érdekében azonban számos előrelépés történt. A Magyar Zoltán Közigazgatás-fejlesztési Program részeként elindított Egyszerűsítési Program keretében lényegesen csökkentek az ügyintézés adminisztrációs terhei. Többek között könnyebbé vált a környezeti hatásvizsgálattal és az egységes környezethasználati engedélyezéssel kapcsolatos ügyintézés (kevesebb példányszámú dokumentáció, elektronikus megkeresés lehetősége), valamint egyszerűsödött a vízkészletjárulékmal kapcsolatos nyilatkozattételek és befizetések rendszere.

A környezetvédelem, illetve a fenntartható fejlődés intézményrendszerében további változást idézett elő az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény. Az állampolgárok alapjogi védelmét új alapokra helyező törvény alapján a korábbi négy ombudsman helyett egy országgyűlési biztoshoz: az alapvető jogok biztosához lehet fordulni. A jövő nemzedékek országgyűlési biztosának 2007-ben létrehozott önálló intézménye megszűnt, jogutódja az új szabályozás értelmében az alapvető jogok biztosa, és feladatait az alapvető jogok biztosának a jövő nemzedékek érdekeinek védelmét ellátó helyettese vette át.

Döntéshozatal, információkhoz való hozzáférés

Az NKP-3 során javultak a környezeti információkhoz való hozzáférés és a nyilvánosság döntéshozatalban való részvételének feltételei. Bővültek és egyre szélesebb körben elérhetők a környezetvédelmi információs rendszerek. A jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény és hozzá kapcsolódóan a jogszabályok előkészítésében való társadalmi részvételről szóló 2010. évi CXXI. törvény megteremtette az egész jogalkotásban annak alapját, hogy a jogszabályok tervezetei az érintettek, illetve az összes állampolgár számára megismerhetővé váljanak.

Az elmúlt évek során a környezeti információk és statisztikák gyűjtésének és felhasználásának módja egyaránt javult, az adatok gyűjtési módja, az adatok minősége azonban még mindig jelentős eltérést mutat és sok esetben az azokhoz való hozzáférés is nehézségekbe ütközik. KEOP források segítik az EIONET-tel (Európai Környezeti Információs és Megfigyelő Hálózat) kompatibilis környezeti megfigyelő, adatgyűjtő és –feldolgozó hálózat kiépítését, továbbá erre alapozva egy integrált környezeti-gazdasági információs rendszer felállítását; az INSPIRE irányelv implementációjához szükséges téradat infrastruktúra kiépítését; az OKIR (Országos Környezetvédelmi Információs Rendszer) és egyes szakmai alrendszerei továbbfejlesztésének megvalósítását (környezetvédelmi adatszolgáltatások fejlesztése, egységesítése, azok összhangba hozása a nemzetközi adatszolgáltatási kötelezettségekkel, környezeti tartalomszolgáltatások fejlesztése).

A környezeti hatósági eljárások hossza és kimenetele a kapacitáshiány mellett nagymértékben függ a beadványok előkészítettségétől, gyakran annak hiányosságaitól. Az egyes beruházási tevékenységek társadalmi-gazdasági-környezeti megvalósíthatóságának vizsgálata és társadalmi egyeztetése sokszor nem megfelelő módon történik, így ezen kérdések is már csak a környezeti hatásvizsgálati eljárás során – jelentős konfliktust okozva – merülnek fel, ellehetetlenítve a környezeti döntéshozatalt. Számos esetben jelent problémát, hogy a stratégiai szintű döntéshozatal során a rövid távú érdekek kerülnek előtérbe, melyek nem állnak arányban a környezethez fűződő, hosszabb távú közérdekkel.

A környezeti demokrácia egyre szélesebb körben alkalmazott eszköze a határokon átnyúló környezeti hatásokkal és kockázatokkal járó tevékenységek engedélyezési eljárásaiban – az Espoo-i Egyezményen alapuló – nyílt és széleskörű részvétel (pl. a verespataki és felső-csertési aranybányákkal, a Mohi melletti folyékony radioaktív hulladékot feldolgozó üzemmel, valamint a szlovák és az osztrák szélerőműparkokkal kapcsolatos eljárásokban a Vidékfejlesztési Minisztérium határozott álláspontot fogalmazott meg és pl. a verespataki bányanyitás kapcsán elutasította a cianidos aranykitermelést). Az egyes köz- és magánprojektek környezetre gyakorolt hatásainak vizsgálatáról szóló tanácsi irányelv megfelelő átültetése érdekében megjelent a 82/2011. (V.18.) Korm. rendelet. Ez alapján a környezeti hatások jelentősége a környezeti hatásvizsgálati és az egységes környezethasználati engedélyezési eljárásról szóló 314/2005. (XII.25.) Korm. rendelet 3. számú mellékletében meghatározott küszöbértéket el nem érő, kisméretű tevékenységek esetén is vizsgálható. Az új szabályozással megteremtődött annak lehetősége, hogy a környezetvédelmi felügyelőség más hatósági eljárásban szakhatóságként vizsgálja a tevékenység környezetre gyakorolt hatását és a projekt egyedi sajátosságaitól, az ügy körülményeitől függően környezeti hatásvizsgálat elvégzését rendelhesse el.

Az EU környezetvédelmi vezetési és hitelesítési rendszerben (EMAS) a regisztrált szervezetek tevékenységük környezeti hatásait, a környezetvédelmi teljesítményük célkitűzéseit bemutató környezetvédelmi nyilatkozatukat elérhetővé teszik a nyilvánosság és az érdekeltek számára. A Vidékfejlesztési Minisztérium és az EU Bizottság EMAS honlapjain is elérhetők az EMAS rendszerben regisztrált hazai szervezetek – önkormányzatok, nagyvállalatok és KKV-k – környezetvédelmi nyilatkozatai.

A környezeti ügyekben való társadalmi részvétel biztosításában jelentős szerepet játszó környezetvédelmi nonprofit szervezetek száma Magyarországon folyamatosan emelkedik: 2005-ben 1341, 2009-ben 1704, 2011-ben pedig 1830 volt (a nonprofit szervezetek 2,8%-a (KSH)). Az 1830 szervezetből 627 működött alapítványi, 1203 pedig társas nonprofit formában. Bár egyes környezetvédelmi civil szervezetek jelentős forrásokhoz jutottak EU, illetve nemzetközi pályázatok, együttműködések eredményeként, összességében egyre erősebb a forráshiány a szektorban; pénzügyi támogatásuk, pályázati forráshoz jutási lehetőségeik az utóbbi években reálértékben stagnálnak, ami már alapműködésüket is veszélyezteti.

Adó- és támogatáspolitikai

A környezetterheléshez, -szennyezéshez kapcsolódó környezeti adók GDP-hez viszonyított aránya az elmúlt években nagyjából állandó volt (mintegy 2,7-2,8%). A környezeti adók aránya az összes adóbevételhez viszonyítva 2011-ben 6,81% volt (KSH), amivel Magyarország az uniós középmezőnyben helyezkedik el (EU-27 átlag 2011-ben 6,17%). A környezeti adóbevételek jelentős része az energiával kapcsolatos adókból (főleg üzemanyagok jövedéki adója), kisebb része a közlekedéssel kapcsolatos adókból, illetve a szennyezési díjakból és erőforrás-járadékokból származott. A trendet tekintve nőtt az energiaadók részesedése a környezetvédelmi célú adókból. Továbbra is problémát jelent, hogy számos esetben nem a környezetterhelés csökkentésére, illetve az erőforrások védelmére fordítódnak a környezeti adók. Emellett az OECD és az EU törekvéseivel összhangban az adórendszer zöldítése terén is további erőfeszítések szükségesek. A környezeti adók arányának növelése – a munkabérre jutó közterhek egy részének kiváltásaként – elősegítheti, hogy azok terhei növekedjenek, akik károsítják, „túlhasználják” a környezetet, miközben azok terhei, akik a környezetet takarékos módon használják, csökkenjenek.

A közvetlen és közvetett állami támogatások (pl. ágazati céllelőirányzatok, adókedvezmények) jelentős és előjelét tekintve változó környezeti hatással járnak. A támogatások hatásossága és környezeti teljesítménye ugyanakkor nem minden esetben ismert. További probléma a természeti erőforrások értéken aluli használata, illetve reális árazásának hiánya például az infrastrukturális fejlesztések és támogatások terén. A különböző termelési tevékenységekkel, beruházásokkal összefüggő környezeti külső költségek (externáliák) gyakran nem jelennek meg az árakban, a fogyasztók pedig nem kapnak jelzéseket az árakon keresztül az általuk fogyasztott termékek környezeti hatásáról.

A rendszerváltás óta a versenyképesség javításának egyik fő eszköze a külföldi működő tőke beruházásaihoz kapcsolódó állami támogatás, mely – többek között az autóiparban, az elektronikai iparban és a gépgyártásban – jelentős munkahelyteremtést, beszállítói láncok kialakulását, a GDP összetételének változását hozta magával. A kedvező hatások (pl. környezetirányítási rendszerek elterjedése) mellett azonban nem hagyható figyelmen kívül, hogy a termék – teljes életciklusát figyelembe véve – milyen hatást gyakorol a környezetre (különös tekintettel a területfoglalásra, az erőforrások felhasználására, a szállítási igényekre és a hulladékképződésre).

Az elmúlt években a környezetvédelmi infrastruktúra kiépítését elsősorban az EU támogatások biztosították. Az EU-támogatások növekedésével párhuzamosan – az államháztartás egyensúlyának megőrzésével összefüggő megfontolások következtében – a tisztán hazai forrásokból finanszírozott támogatások és fejlesztések mértéke

csökkent. A 2007-2013 közötti időszakban rendelkezésre álló környezetvédelmi célú EU támogatások elsősorban az Új Széchenyi Terv Környezet és Energia Operatív Programban összpontosultak. Emellett számos más fejlesztési programban (pl. az Új Széchenyi Terv regionális, gazdasági, közlekedési operatív programjai, Darányi Ignác Terv, Új Magyarország Vidékfejlesztési Program) is voltak környezetvédelemmel vagy erőforrás-gazdálkodással kapcsolatos célkitűzések. Az EU támogatások elsősorban az uniós jogszabályokból származó tagországi kötelezettségek teljesítéséhez szükséges, magas ráfordítás-igényű beruházások megvalósításához járultak hozzá, és így más területeken számos esetben finanszírozási nehézségek jelentkeztek. Kiemelt figyelmet kell rá fordítani, hogy a beruházások megvalósítása után biztosítani kell azok fenntartását, működtetését, ami szintén forrást igényel (pl. szolgáltatási díjak, működési támogatások az állami és önkormányzati intézményeknek).

A különböző célú támogatások hatásai összességükben a környezeti igénybevételekben és terhelésekben is megmutatkoznak (pl. forgalomnövekedés, újabb szállítási, kereskedelmi és fogyasztási igények gerjesztése, növekvő erőforrás-használat). A fejlesztési programokhoz készült stratégiai környezeti vizsgálatok ugyan igyekeztek érdemben befolyásolni a terveket, javítandó azok környezeti megfelelőségét, de kevés információ van arra vonatkozóan, hogyan alakult a támogatások környezeti teljesítménye és a fejlesztések összességében milyen környezeti hatással jártak.

Oktatás

Az előző Programok során jelentős erőfeszítések történtek hazánkban a környezeti nevelés és oktatás intézményrendszerének megteremtése és megerősítése érdekében. Ennek eredményei ez idáig főként az oktatási rendszer egyes szintjeihez kapcsolódnak, az „egész életen át tartó” nevelés, szemléletformálás állandó eszközei még jelentősebb fejlesztést igényelnek.

Magyarországon a közoktatási, illetve köznevelési intézményekben a környezeti nevelés részét képezi a nevelési-oktatási feladatoknak. Kereteit elsősorban az Óvodai Nevelés Országos Alapprogramja és a Nemzeti Alaptanterv jelentik, valamint az erre épülő kerettantervek ajánlásai. A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény alapján a pedagógus kötelessége – a gyermek életkori sajátosságait szem előtt tartva – környezettudatosságra és egészséges életmódra nevelni a gyermekeket. A Nemzeti Alaptantervben több műveltségi terület is foglalkozik a környezetvédelem, fenntarthatóság kérdéseivel, a környezeti nevelés kiemelt fejlesztési területté vált. Az iskolák számára számos olyan választható kerettanterv, tanári segédlet áll rendelkezésre, mely összhangban áll több tantárgy vonatkozásában a környezeti neveléssel és a környezeti problémákkal. Az ismeretek elsajátításához számos tankönyv is elérhető az iskolák, pedagógusok számára.

A Zöld Óvoda program működtetése érdekében 2008-tól 7 régióban szerveződtek óvodai bázisintézményi munkatevékenységek, melyek éves tervek alapján működnek a helyi igények és szükségletek szerint. Ezzel párhuzamosan kidolgozásra került a zöld mentori tevékenységek tartalma, mely a pedagógiai gyakorlati nevelőmunka tartalmi fejlesztését, a szakinformáltságot segítette. A Zöld Óvoda program keretében 2012-ben 515 óvoda működött szerte az országban.

A környezeti nevelést a mindennapok részévé tevő, államilag elismert és ellenőrzött minőségbiztosítási, minőségfejlesztési rendszerrel dolgozó Ókoiskolák száma 2013 elejére elérte a 657-et, melyből 145 már Örökös Ókoiskola cím birtokosa volt. Az Erdei óvoda, iskola program keretében KEOP támogatással infrastrukturális fejlesztésre került sor. Az elmúlt időszak tevékenységei között kell megemlíteni a különböző tanulmányi versenyeket (pl. Kaán Károly Országos Természet- és Környezetismereti Verseny, Kitaibel Pál Országos Biológiai és Környezetvédelmi Tanulmányi Verseny) és a nemzetközi környezeti oktató programokat: a GLOBE programban résztvevő iskolák száma 2012-ben 27 volt; a Duna Ismerettár Tanulmányi Versenyre évente 400 körüli számban jelentkeznek csapatok.

Összhangban a szakképzésről szóló 2011. évi CLXXXVII. törvény rendelkezéseivel a környezetvédelemért felelős miniszter a környezetvédelmi és vízügyi szakképzés – mint ágazatába tartozó szakképzés – tekintetében feladat- és hatáskörét a szakképzésért és felnőttképzésért felelős miniszterrel együttműködve gyakorolja. A környezet- és vízügyi ágazati szempontok modulokon keresztül épülnek be a szakképesítések szakmai- és vizsgakövetelményeibe (pl. környezetgazdálkodás, hulladékgazdálkodás és természetvédelem). A 150/2012. (VII. 6.) Korm. rendeletben kiadásra került az új Országos Képzési Jegyzék. 2012 folyamán elkészültek a szakképzési kerettantervek, melyek mindegyikében megtalálhatóak azok a tananyag-tartalmak, amelyek a környezetvédelmet, a környezettudatosság elsajátítását célozzák, mind szakma-specifikus, mind horizontális módon. A környezetvédelmi és vízgazdálkodási szakképzés szakmacsoportban fejlesztési dokumentumok elkészítésére, továbbképzések akkreditációjára (pl. Környezeti nevelés elméletben és gyakorlatban), tanulmányi versenyek, pedagógus továbbképzés megszervezésére elkészítésére is sor került a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet révén.

Rendszeresen megrendezték a Környezetvédelmi és Vízügyi Országos Szakmai Tanulmányi Versenyt a szakképző iskolák végzős tanulóinak részvételével.

A felsőoktatáson belül a környezetvédelem megjelenésének szabályait a 39/2012. (XI.21.) EMMI rendelet határozza meg. A felsőoktatás alap- és mesterképzési rendszerében a szakok többségükben szakspecifikus ismeretként tartalmazzák a környezettudatos szemlélet alakításához szükséges tudást, emellett tudományterületenként, illetve képzési területenként önálló alapképzési és mesterképzési szakok is működnek a környezettudomány tudományághoz igazodóan (pl. környezetgazdálkodási agrármérnök, természetvédelmi mérnök, környezetmérnök, környezetkultúra, regionális és környezet gazdaságtan, illetve környezettan, valamint vizuális- és környezetkultúra tanárszak, mérnök-tanár). A felsőoktatásban az utóbbi években gyarapodott a környezet- és természetvédelmi tárgyú graduális és PhD programok (doktori iskola működik a Debreceni, a Nyugat-magyarországi, a Pannon és a Szent István Egyetemen, az ELTE-n, valamint a Szegedi Tudományegyetemen), környezetvédelmi szakirányú képesítést adó egyetemi intézmények száma, a természettudományos végzettséggel rendelkezők elhelyezkedési lehetőségei azonban nem túl kedvezőek.

A 2011. évi nemzeti felsőoktatásról szóló törvény alapján a felsőoktatásban új képzési forma jelent meg, a felsőoktatási szakképzés. A környezettudatos gondolkodás és feladatkörök tekintetében felsőoktatási szakképzés az agrár képzési területen létesült. A fenntartható fejlődéssel, társadalmi felelősségvállalással, éghajlatváltozással kapcsolatos tartalomfejlesztések valósultak meg TÁMOP pályázatokból. A felsőoktatási intézmények teljesítménycéljai közé kb. 10%-ban fenntarthatósággal kapcsolatos mutatók is bekerültek.

2013-ban a szakmai elméleti és gyakorlati képzést ellátó pedagógusok szakmai, módszertani továbbképzésére került sor a Környezetvédelem-vízgazdálkodás szakmacsoportot érintő változásokról, illetve szakmai tájékoztató anyag is készült.

A környezeti nevelés és szemléletformálás feladatainak megvalósítását segítik a kifejezetten környezeti nevelési célok megvalósítására létrejött szakmai és civil szervezetek mellett a nemzeti park igazgatóságok (pl. Erdei Óvoda és Iskola Program, Zöld Jeles Napok rendezvényei, oktató- és látogatóközpontok működtetése) és a civil környezetvédő szervezetek (tanácsadó irodák működtetése, Zöld Jeles Napok megünneplése, kiadványok, kampányok, konferenciák stb.). Évente meghirdetésre került a hazai civil zöld szervezetek számára a Zöld Forrás pályázat környezeti és természeti értékeink megőrzése érdekében.

Évről-évre megrendezésre került a „Bringázz a munkába!” kerékpáros verseny a kerékpáros közlekedés népszerűsítése érdekében, illetve kiírásra került minden évben a Kerékpárosbarát Munkahely és a Kerékpárosbarát Település pályázat. A KÖVET Egyesület által évente meghirdetett Zöld Iroda Verseny célja, hogy a szervezetek hat hónap alatt környezet- és emberbarát szempontok szerint alakítsák át irodájuk működését, növeljék a munkatársak környezettudatosságát, példát mutassanak partnereiknek, beszállítóiknak. Ismeretterjesztő előadásokra is számos intézmény szervezésében került sor több korosztályt érintően és több témakörben. Az egyházak bekapcsolódását jelzi, hogy már több éve megünneplésre kerül a Teremtés hete a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának felhívására. Mindezek mellett a környezeti nevelési és oktatási tevékenységekkel kapcsolatosan adatbázisok, elemzések, módszertani munkák is készültek.

A múzeumok, mint informális oktatási helyszínek szerepének erősítése érdekében számos program, pályázat, képzés indult országszerte. A szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum környezeti nevelési oktatócsoport dolgozott ki a természetes és az épített környezet harmóniájának, a természetközeli életmódnak a bemutatására. A Magyar Természettudományi Múzeum kiállításai, a kiállításokhoz kapcsolódó tárlatvezetései, foglalkozásai, közművelődési programjai minden esetben kapcsolódnak a környezeti neveléshez, különböző célcsoportokkal. Az ország első zöld olvasótermének megnyitására 2012-ben került sor a József Attila Megyei Könyvtárban Tatabányán.

Kutatás-fejlesztés és innováció

A kutatás-fejlesztés és innováció jelentős szerepet tölt be a gazdasági fejlődésben, a versenyképesség erősítésében, ugyanakkor hajtóerőként a környezet állapotának alakulását is befolyásolja. Magyarország az Európai Unión belül a mérsékelt innovatív országok közé sorolható. A magyar GDP arányos K+F ráfordítások ugyanakkor az utóbbi években növekvő tendenciát mutatnak, 2012-ben az arány elérte az 1,29%-ot, amely az elmúlt két évtizedet tekintve a legmagasabb érték (azonban még mindig jelentősen elmarad a 2,03%-os európai uniós átlagtól).

A kutatás-fejlesztési ráfordítások lassú növekedése mellett megfigyelhető, hogy a vállalati ráfordítások aránya 2007 óta egyre nagyobb mértékben meghaladja a felsőoktatási és államháztartási intézmények együttes ráfordítását, és ma már az innováció hajtóerejét jelenti. Amíg a vállalati szektor arányaiban növekvő K+F-ráfordítása kedvező

trendnek tekinthető, addig a jövő szempontjából kiemelt figyelemmel kell kezelni a közfinanszírozású kutatás-fejlesztési szektort, amely egyre nehezebben képes lépést tartani a globális léptékű tudományos kiválósági versenyben. A hazai tudásáramlás nemzetközi viszonylatban lassúnak számít: a tudomány és az ipar között jelentős „szakadék” húzódik. Európai uniós összehasonlításban Magyarország teljesítménye mindenekelőtt az innovációs együttműködések leíró mutatók, főként a kutatóhelyek és a vállalatok közötti kapcsolatok terén marad el az átlagostól. Míg a föld- és környezettudományos kutatók, fejlesztők száma 2007 óta folyamatosan növekszik, addig a környezetvédelmi és biotechnológiai kutatás-fejlesztésben mérnökként foglalkoztatottak létszámának növekedése 2011-ben megállt, 2012-re mintegy 17%-kal csökkent (KSH). A környezetmérnöki tevékenység területén a vállalkozási K+F helyek száma a 2009-es 100-ról 2012-ig 109-re nőtt.

2008 szeptemberében Nemzeti Kutatási Infrastruktúra Felmérés és Útiter (NEKIFUT) program indult a már létező hazai K+F infrastruktúrák állapotfelmérése, KFI adatbázis létrehozása és hazai kutatási infrastruktúra-regiszter elkészítése, továbbá az egységes nemzeti K+F infrastruktúra fejlesztési stratégia és program kialakításának célkitűzésével. A 2012-ig tartó programban elkészült és működőképes a Regiszter, a stratégia alapjait jelentő dokumentumok, valamint a program fő eredményeit tartalmazó jelentések. A Regiszterben 106 környezet- és földtudományokkal kapcsolatos KFI infrastruktúra elem jelenik meg.

A különböző támogatások (pl. GOP, KMOP, KTIA) számos környezetvédelmi célú kutatási projekt megvalósítását segítették. A pályázati programok egy része (pl. Piacorientált K+F tevékenység támogatása, K+F Versenyképességi és Kiválósági Szerződések program) célzottan az együttműködés erősítésére, a közös KFI programok megvalósításának támogatására irányult. Az elmúlt években a hangsúly az uniós trendek hatására egyre inkább a megújuló energiaforrásokkal és az energiahatékonyság növelésével kapcsolatos kutatásokra és fejlesztésekre helyeződött. Az új ismeretek a szakemberekig már sok esetben eljutnak, azonban a szolgáltatásokban, technológiákban és a termékekben csak ritkán hasznosulnak (az innovációs lánc zárása továbbra is hiányzik). Az ökoinnováció fejlesztését segíti a 2011-ben elfogadott Nemzeti Környezettechnológiai Innovációs Stratégia.

2.1.3. Strukturális szint

A strukturális jellegű hajtóerők (termelő- és szolgáltató ágazatok teljesítménye, összetétele, infrastruktúra, területhasználat, településszerkezet) meghatározóak a környezet állapotának alakulásában.

Másokkal összehasonlító módon nyújt információt a magyar lakosság környezetre gyakorolt terheléséről az ökológiai lábnyom nevű mutató. Az ökológiai lábnyom az életünk fenntartása érdekében felhasznált tér nagyságát mutatja meg: az elfogyasztott fosszilis energia, élelem, faanyag és az épített környezet által elfoglalt tér alapján számolja ki egy-egy ember vagy ország környezeti terhelését. Természetesen, mint minden mutató, ez sem tökéletes, de legalább törekszik arra, hogy a különböző nemzeteket egyenlően ítélje meg ökológiai lehetőségeiket és terhelésüket illetően. Ennek érdekében a bolygó ökológiai kapacitását egyenlő mértékben osztotta szét a világ népei között, így minden egyes ország környezeti terhelése a rá jutó ökológiai kapacitással hasonlítható össze. A WWF által két évente megjelentetett Living Planet Report 2012-es kiadása szerint egy átlag magyar polgár ökológiai lábnyoma 3,59 hektár volt, noha egy emberre csupán 2,68 globális hektár jutott hazánkban (Magyarországon az ökológiai lábnyom értéke már 1961-ben is és azóta folyamatosan meghaladja a hazai biokapacitás nagyságát). A világ egészét tekintve az átlagos világpolgár lábnyoma 2,7 hektár volt, pedig fejenként csak 1,78 hektár juthatna. A világátlag deficit így 0,92 hektár, a hazai 0,91. Ez azt jelenti, hogy több mint egyharmadnyival nagyobb bolygóra lenne szükségünk ahhoz, hogy tartósan ne a jövő elől vegyük el a Föld erőforrásait. Egyharmadnyival kellene tehát csökkentenünk terheléseinket.

Ipar

Az ipari termelés értéke 2000-2008 között folyamatosan növekedett, azóta elsősorban a gazdasági válság és a külső gazdasági folyamatok hatására változóan alakult, a GDP-hez 2012-ben 26%-kal járult hozzá (KSH). Az ipari ágazatokon belül a feldolgozóipar a meghatározó (azon belül a jármű-, a számítógép-, illetve az élelmiszeripar jelentős). Az NKP-3 időszakában az ipar savasodást okozó gáz-kibocsátása jelentősen, üvegházhatású gáz-kibocsátása kismértékben csökkent (KSH), így továbbra is megfigyelhető az ipari termelés és ezen kibocsátások „szétválása”. Ugyanakkor az ipar energiafogyasztása nőtt. Az NKP-3 időszakában az ásványolaj-nyersanyagok, a nem fémek ásványi nyersanyagok és fémérc bányászata csökkent, a biomassza kitermelt mennyisége évről évre ingadozott.

Az NKP-3 során az egyes ágazatokat tekintve változó mértékű pozitív hajtóerőt képviselt a termelési hatékonyság-javítása, illetve a technológiafejlesztés (pl. környezetirányítási rendszerek alkalmazása, másodnyersanyagok felhasználása), mely a környezetbe történő kibocsátások mérséklését is eredményezi. Az EU környezetvédelmi vezetési és hitelesítési rendszerének (EMAS) társadalmi elismertsége jelentősen javult az időszak során. Kiemelhetők a Fővárosi Önkormányzat nagy szolgáltató létesítményei (Fővárosi Csatornázási Művek Zrt. Angyalföldi Szivattyútelepe, Főkert Nonprofit Zrt., Budapesti Központi Szennyvíztisztító Telep, FŐTÁV Zrt.), amelyeknél bevezetésre került az EMAS és elnyerték az EMAS regisztrációt. Az erőforrások takarékos használata és az életciklus szemlélet alkalmazása azonban továbbra sem általánosan elterjedt. A gazdasági válság hatásának elmúltával az ipari termelés dinamikus növekedése várható, amely során kiemelt figyelmet kell fordítani az erőforrás- és energiahatékonyság további javítására és a kibocsátások folytatólagos csökkentésére.

A veszélyes anyagokkal folytatott ipari tevékenység magában hordozza a balesetek, rendkívüli események kockázatát. Súlyos ökológiai következményekkel járó ipari katasztrófa történt 2010 októberében, amikor a Mal Zrt. Ajka melletti tározójából több mint egymillió köbméter vörösiszap és erősen lúgos víz elegye folyt ki és öntött el három terepülést: Kolontárt, Devecsert és Somlóvásárhelyt. A világméretű figyelmet kiváltó katasztrófa következtében tíz ember meghalt, több száz ház lakhatatlanná vált. A további károk megelőzése és elhárítása érdekében példás összefogás valósult meg. A vörösiszap-katasztrófa után az állam 38 milliárd forintot fordított a helyreállításra, a környezeti károk elhárítására, a térség újjáépítésére.

Hazánkban a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos baleseti veszélyek ellenőrzéséről a Seveso II. Irányelvnek megfelelő szabályozás gondoskodik. 2012-ben 713 db veszélyes üzem tartozott a katasztrófavédelmi szabályozás hatálya alá. A katasztrófavédelmi igazgatóságok prevenció keretében végzett engedélyezési és ellenőrzési hatósági tevékenységének köszönhetően a veszélyes üzemek biztonságosabban működtek, amely hozzájárult a lakosság életének és testi épségének, valamint a környezeti elemeknek a magasabb szintű védelméhez.

A múltban keletkezett szennyeződések felszámolása, a területek rehabilitációja számos helyszínen megtörtént, azonban még jelentős területek kármentesítése szükséges. Az Országos Környezeti Kármentesítési Program keretében 1996 és 2010 között költségvetési forrásokból több mint 500 területen valósult meg kármentesítés, 300 ezer tonnát meghaladó veszélyes hulladékot ártalmatlanítottak, továbbá 850 ezer köbméter szennyezett talajt, valamint 10 millió köbméter szennyezett talajvizet tisztítottak meg. Jelenleg körülbelül 1100 terület rendelkezik olyan műszaki adatlappal, amely a tényfeltárás előtti, utáni vagy a beavatkozás utáni állapotot rögzíti. Számos területen ugyanakkor még nem került sor a részletes tényfeltárára, ezért a szennyezettségből fakadó kockázat és a kármentesítési beavatkozás szükségessége és annak mértéke csak becsülhető. A felmérések szerint további 70 olyan terület vár tényfeltárára, amelyek kármentesítése stratégiai jelentőségű, azonban az előkészítési munkáknak, tényleges felszámolásuknak tetemes a költségvonzata.

A hazai mezőgazdasági termelésre épülő élelmiszer-feldolgozás lehetővé teszi, hogy Magyarország a főbb élelmiszerekből önellátó legyen, a belföldi szükséglet fölött termeljen. Ennek ellenére a 2000-es évek közepétől – többek között a privatizált élelmiszeripar és -kereskedelem multinacionális jellege következtében – erőteljesen nőtt a magas feldolgozottságú élelmiszerek behozatala. Az élelmiszer import-függőség számos, az emberi egészséggel és az élelmiszerbiztonsággal kapcsolatos kérdést is felvet, továbbá a környezeti externáliák áttérhelését jelenti (áruszállítási módok, növekvő szállítási igények).

Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás

A mezőgazdaság GDP-n belüli részaránya az NKP-3 időszakában növekedett (2012-ben 4,7% volt (KSH)) és a vidéki térségekben továbbra is meghatározó tényező.

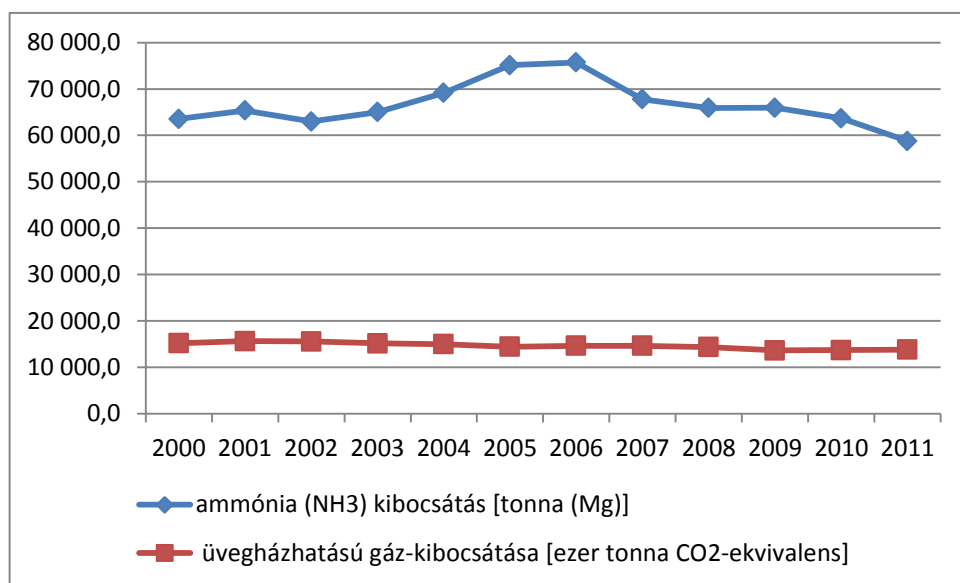
Az egy hektár mezőgazdasági területre jutó műtrágya hatóanyag mennyisége 2000-től 2007-ig szinte folyamatosan nőtt, majd a 2008-2009. évi visszaesést követően ismét emelkedik (2012-ben 82 kg/ha volt (KSH, AKI)), az emelkedés azonban nem éri el a 2007-es szintet. Az EU-27 számos tagországában magasabb a műtrágya használat (pl. Németországban 134 kg/ha volt 2010-ben). A nitrogén mérleg egyenlege az elmúlt években ingadozott, azonban a többi tagországhoz viszonyítva jóval kedvezőtlenebb. A talajok foszformérlege hosszú idő óta negatív, vagyis a gazdálkodás során több elemet viszünk el a termőföldről, mint amennyit pótolunk.

A gazdaságok műtrágya felhasználásában lévő területi különbségek továbbra is jellemzőek: az egy hektárra jutó mennyiség (hatóanyagban mérve) a dunántúli régiókban átlagon felüli volt, míg az alföldi régiókban kevesebb műtrágyát használtak. Túlsúlyban van a nitrogén-műtrágyázás, ami a mélyebb rétegekbe mosódva a talajvíz nitrátosodását okozhatja. Kedvezőtlen, hogy az állatállomány csökkenésével párhuzamosan tovább csökkent a szerves trágyázott terület nagysága (2012-ben 249 056 ha (KSH)). A jövőben kiemelt figyelmet kell fordítani a

tudatos tápanyagerő-visszapótlás előmozdítására (elsősorban a rendelkezésre álló szervesstrágya készletre alapozva), illetve meg kell vizsgálni az integrált tápanyag-gazdálkodás ösztönzését célzó támogatáspolitikai lehetőségeket.

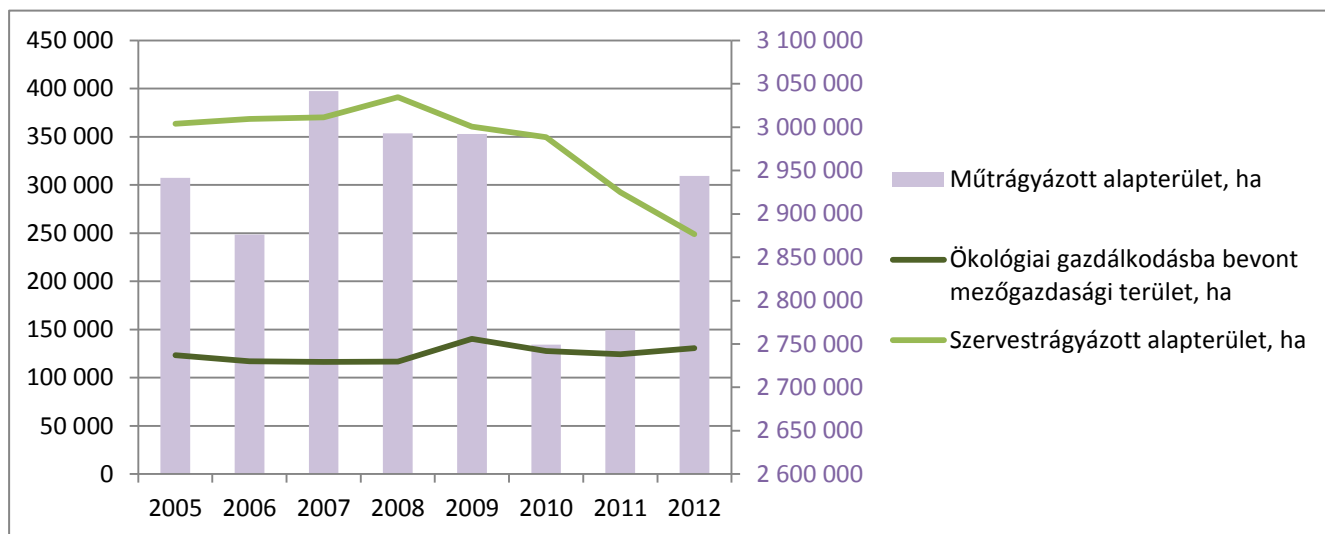
A felhasznált növényvédő szer mennyisége jelenleg stagnál, jelentős emelkedése a közeljövőben nem várható, de az esetlegesen előforduló szakszerűtlen, nem engedélyokirat szerinti növényvédő szer felhasználás a talaj és a vizek terhelését okozhatja.

2000 óta összességében kismértékben csökkent a mezőgazdaság üvegházhatású gáz kibocsátása, 2009 óta stagnál. A mezőgazdaságból származó ammónia kibocsátás (mely közel 100%-a az összkibocsátásnak) szintén csökkent.

A mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat ammónia (NH₃) és ÜHG kibocsátása (Forrás: KSH)

Az EU támogatások eredményeként az agrár-környezetgazdálkodásba vont területek nagysága 2012-ben 1,13 millió hektár volt, ugyanakkor más területeken növekedett az intenzifikáció és gyakori a hagyományos extenzív gazdálkodási formák visszaszorulása (természetközeli élőhelyek csökkenése). Az ökológiai gazdálkodásba bevont terület nagysága az elmúlt években stagnált (2012-ben 130 633 hektár) és arányaiban mintegy fele az Európai Unió átlagának. Az ökológiai gazdálkodás termelési szerkezete aránytalan és elavult, dominál a szántóföldi termelés és a rét-legelő. Ez a termelési szerkezet következik az ágazat exportorientáltságából is, ugyanis a tanúsított ökológiai gazdálkodásból származó termékek 80-85%-a külföldön kerül értékesítésre, a hazai öko-termék fogyasztás még nem meghatározó.

Az ökológiai gazdálkodásba bevont terület, a szerves- és a műtrágyázott területek alakulása, ha (Forrás: KSH)

Az elmúlt években számos képzés valósult meg a környezetbarát termelési módszerek elterjesztése érdekében (pl. szakszerű agrotechnika, tápanyagellátás, vetésszerkezet), azonban a talajdegradációs folyamatok továbbra is jelentős területeket érintenek. A talajvizek szempontjából jelentős pontszerű szennyezőforrásokat jelentenek az intenzív tartású, nagy létszámú állattartó telepek. A hígtrágyatárolás és -alkalmazás javítása érdekében az NKP-3 során számos állattartótelep korszerűsítésére került sor. A mezőgazdasági eredetű nitrát-terhelés csökkentését szolgálta a Nitrát Akcióprogram megvalósítása is. Az Akcióprogram során a korábbi tapasztalatok és az EU-val történő egyeztetések alapján felülvizsgálatra kerültek a nitrát érzékeny területek, módosultak az ezeken a területeken kötelező követelmények betartására vonatkozó határidők és bővültek a jogkövetkezmények (pl. bírság intézményének bevezetése). A nitrát érzékeny területek felülvizsgálata során figyelembe vették a felszíni vizek eutrofizációs állapotát is, így 2013. szeptember 1-től a nitrát érzékeny területek az ország kb. 70%-át fedik le.

2012-ben az Országgyűlés egyhangúan elfogadta a géntechnológiai tevékenységről szóló törvény módosítását. A környezeti és egészségügyi biztonság növelését célzó új szabályok biztosítják, hogy az Európai Unióban jelenleg engedélyezett géntechnológiával módosított növényeket, illetve az Európai Unió által a jövőben esetlegesen engedélyezendő újabb géntechnológiával módosított fajtákat ne lehessen korlátok nélkül bevonni a köztermesztésbe Magyarországon. A törvény további jelentősége, hogy fokozott védelmet biztosít a hagyományos és az ökológiai gazdálkodásból élőknek, ezáltal a fogyasztók számára is lehetővé téve a szabad választás lehetőségét és az étel-miszer-önrendelkezést.

Az elmúlt évek fejlesztési támogatásai eredményeként javult az agrárgazdaság műszaki háttere, nőtt a hatékonyabb energiafelhasználású gépek alkalmazása, azonban teljesítményük sok esetben meghaladja a valós szükségleteket.

A továbbiakban is fontos, hogy a mezőgazdasági termelés versenyképessége környezet- és erőforráskímélő módon javuljon. Ez csak olyan fejlesztésekkel érhető el, amely az aktuális piaci viszonyok és változó támogatási prioritások helyett a helyi ökológiai adottságokra épít. E törekvéseket gyakran gátolja, hogy az árak és a támogatások „felülírják” a termőtalaj és a klíma adottságainak megfelelő földhasználatot és termesztési módokat. A megfelelő tájhasználat, környezetkímélő gazdálkodás elterjedését a vidéki települések csökkenő népessége és a hagyományos tájgazdálkodási ismeretek „kihalása” is nehezíti, ugyanakkor a magas genetikai értékű mezőgazdasági állat- és növényfajták megőrzésére irányuló – kormányzati és gazdálkodói – kezdeményezések erősödése pozitív hatású. A bioenergia előállítás iránti igény növekedése az intenzív jellegű gazdálkodást helyezheti előtérbe, amely mind az étel-miszertermelés, mind a természeti erőforrások és értékek megőrzése tekintetében konfliktusokkal járhat.

Szükségesnek tartjuk az öntözéses gazdálkodással kapcsolatos, a Nemzeti Vízstratégiában rögzített új elvek bevezetését, amely komplex módon kezeli a rendelkezésre álló vízkészleteket, valamint az agrotechnikai és növénytermesztési korszerű eljárásokat.

A faállománnyal borított erdőterület az elmúlt években folyamatosan növekedett (1 993,6 ezer hektár 2013. január 1-én (NÉBIH)), elsősorban az EU-s támogatások eredményeként (az erdőszültség 2013. január 1-én 20,8% volt). 2009-ben hatályba lépett az erdőről, az erdő védelméről és az erdőgazdálkodásról szóló 2009. évi XXXVII. törvény. Az új jogszabály célul tűzte ki az erdők természetességi állapotának megőrzését és az állami erdőterület meghatározott, fokozatosan növekvő hányadán kötelezővé tette a folyamatos erdőborítást biztosító módszerek alkalmazását. Eredményeként az NKP-3 során nőtt a természetközeli erdőgazdálkodási módok alkalmazása. A biomassza alapú energiatermelés felfutásának következtében nem emelkedett jelentősen a fakitermelési arány, 2012-ben az éves folyónövedék 59%-át vágták ki (KSH). Az intenzív művelésű energiaültetvények jelentős környezeti terheléssel járhatnak, azonban ezekkel kapcsolatban további vizsgálatok szükségesek.

Vízgazdálkodás

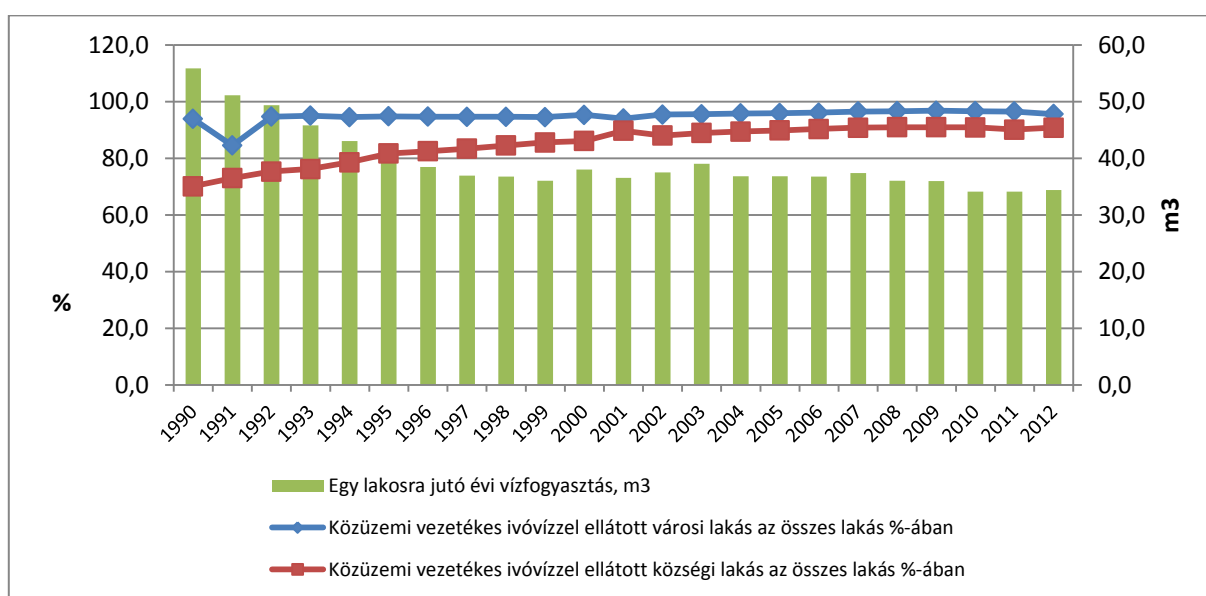
Az NKP-3 időszakában elfogadásra került Magyarország első Vízyűjtő-gazdálkodási Terve (VGT), amely tartalmazza a vizeket érintő antropogén hatásokat és beavatkozásokat, valamint meghatározza azon jelentős vízgazdálkodási kérdéseket, melyek megszüntetését, illetve csökkentését irányozza elő a VGT intézkedési programja.

A közüzemi termelt és szolgáltatott ivóvíz mennyiség 2000-2010-ig csökkent, majd az utóbbi években stagnált (KSH). Az egy főre jutó éves közüzemi ivóvíztermelés 2012-ben átlagosan 60 m³/fő (KSH) volt. Pest megyében és Veszprém megyében az országos átlagot jelentősen meghaladta, Budapesten és Békés megyében pedig alacsony volt az ivóvíztermelés. A területi különbségek oka az eltérő víztermelési technológia és a lakások különböző fokú víziközműves felszereltsége, valamint elsősorban az Alföldön jelentős mértékű a saját kutas (ingyenes) vízkivétel.

A közüzemi vízművek által kitermelt ivóvíz egy főre jutó mennyiségét az Európai Unió tagállamaival összehasonlítva Magyarország mutatója a második alsó ötödbe esik, ami víztakarékosságra utal (KSH).

A vízkészletjárulék befizetések nyilvántartása alapján 2010-ben az összes felszíni és felszín alatti vízkivétel mintegy 93,7%-át az ipari (beleértve az energetikai hűtővíz-felhasználást), 3,1%-át a közüzemi (lakossági), 1,4%-át a mezőgazdasági és 1,4 %-át az egyéb vízkivétel tette ki. (Az adatok értékelésekor ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy a mezőgazdasági vízhasználatok közül az öntözés és a halgazdálkodás során felhasznált vízmennyiség után nem kell vízkészletjárulékot fizetni.) A felszín alatti vízkészletek esetében jelentős probléma az engedély nélküli vízkivétel, amely nem csupán mennyiségi problémákat okoz, hanem szennyezési veszélyt jelent a közepes mélységű vízadók számára.

2000–2011 között az egy főre jutó éves közüzemi lakossági ivóvízfogyasztás a víztakarékossági intézkedések, az emelkedő vízdíjak és a saját kutas ellátására történő átállás hatására több mint 10%-kal csökkent (2012-ben 34,4 m³/fő, KSH), évenkénti alakulását azonban jelentősen befolyásolják az egyes évek klimatikus viszonyai is. A megyénként eltérő vízárak és infrastrukturális állapotok miatt jelentősek az eltérések az egy főre jutó megyei vízfogyasztásban. Az egy lakosra jutó éves vízfogyasztás Budapesten és Pest megyében a legmagasabb, Nógrád és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a legalacsonyabb.

Közüzemi vezetékes ivóvízzel ellátott lakások településtípusonként és a vízfogyasztás alakulása (Forrás: KSH)

Jelenleg 1740 közcélú felszín alatti vízbázis van nyilvántartva, amelyből 903 a felszíni eredetű szennyezés szempontjából sérülékeny területen helyezkedik el, és több mint 70 kedvező vízbeszerzési adottságai révén távlati vízbázisként, stratégiai tartalékként szolgál. A felszín alatti ivóvízbázisokon kívül 16 felszíni vízbázis használható ivóvízellátás céljára. A felszín alatti vízbázisok felszín felől érkező szennyeződésekkel szembeni védelmét az Ivóvízbázis-védelmi Program (IVP) szolgálja. A költségvetési forrásból finanszírozott, befejezett és még folyamatban lévő diagnosztikai beruházások száma 2012-ben összesen 376 (az alábbi táblázat szerinti bontásban).

	2009	2012
lezárult IVP projekt	343	363 (ebből 307 sérülékeny és 56 távlati ivóvízbázis)
folyamatban lévő IVP projekt	24	13 (ebből 11 sérülékeny és 2 távlati ivóvízbázis)

Európai uniós támogatással (KEOP) valósult meg 2012-ig további 61 üzemelő vízbázis és 13 távlati ivóvízbázis diagnosztikai beruházása. Emellett az üzemeltetők saját költségen több mint 300 vízbázis diagnosztikai vizsgálatát készítették el.

	2009	2012
KEOP finanszírozású projektek	36 vízbázis biztonságba helyezése folyamatban	61 sérülékeny közcélú vízbázis biztonságba helyezése lezárult/folyamatban van
		13 távlati vízbázis biztonságba helyezése lezárult

Összesítve, 718 üzemelő vízbázis és 71 távlati vízbázis védőterülete került meghatározásra, illetve volt folyamatban 2009-ben, amely szám 764-re (693 sérülékeny és 71 távlati) emelkedett 2012-re.

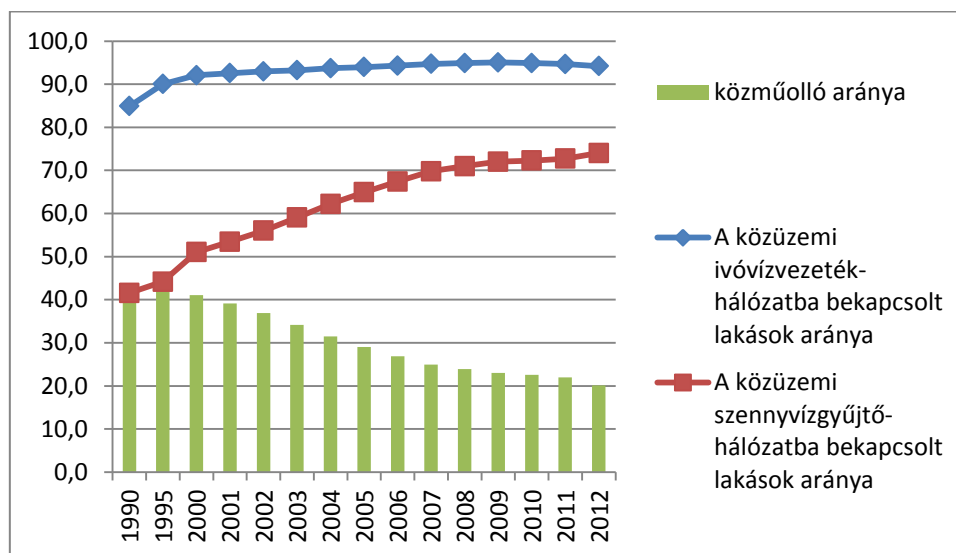
2012 végéig a közcélú ivóvízbázisok 44%-ának (a sérülékeny ivóvízbázisok 67 %-ának) a biztonságba helyezése történt meg, illetve van folyamatban, amely a közcélú ivóvízellátás közel 90 %-át fedi le. A fennmaradó vízbázisok esetén a diagnosztikai munkák elvégzése a források rendelkezésre állásának függvényében kerülnek elvégzésre.

Kiemelt környezet-egészségügyi feladat az ivóvízminőség és -biztonság javítása. Kidolgozásra került a közüzemi ivóvíztermelés és vezetékes szolgáltatás vízbiztonsági rendszer szabályzata és felügyeleti rendszere. Komplex minősítési szempontrendszer jött létre az ivóvízminőség adatok értékelésére, mely segítségével a vízminőségi kifogások egészségkockázati alapon súlyozhatóak és rangsorolhatóak. Számos intézkedés történt az Ivóvízminőség-javító program beruházásainak felgyorsítására, melynek hatására 2012-ben csaknem minden érintett település benyújtotta az ivóvízminőség javítását célzó pályázatát. A beruházások megvalósulásáig műszaki megoldásokkal vagy átmeneti üzemeltetői beavatkozásokkal 165 településen csökkentették határérték alá a kifogásolt paraméter(ek) koncentrációját. Az alábbi táblázat az arzén, bór, fluorid, nitrit és nitrát, valamint vas vagy mangán tekintetében nem megfelelő minőségű ivóvízzel ellátott települések lakosságát mutatja a 2008., illetve 2012. évi adatok szerint.

Paraméter	Érintett lakosság száma, fő, 2008 (a teljes lakosság %-ában)	Érintett lakosság száma, fő, 2012 (a teljes lakosság %-ában)
Arzén	1 425 843 (13,88 %)	901 372 (9,05 %)
Bór	109 012 (1,06 %)	97 224 (0,98 %)
Fluorid	9 394 (0,09 %)	1 309 (0,01 %)
Nitrit	44 281 (0,43 %)	109 932 (1,10 %)
Nitrát	3 915 (0,04 %)	13 083 (1,31 %)
Vas és/vagy mangán	1 4040 147 (14,0%)	1 140 370 (14,2%)

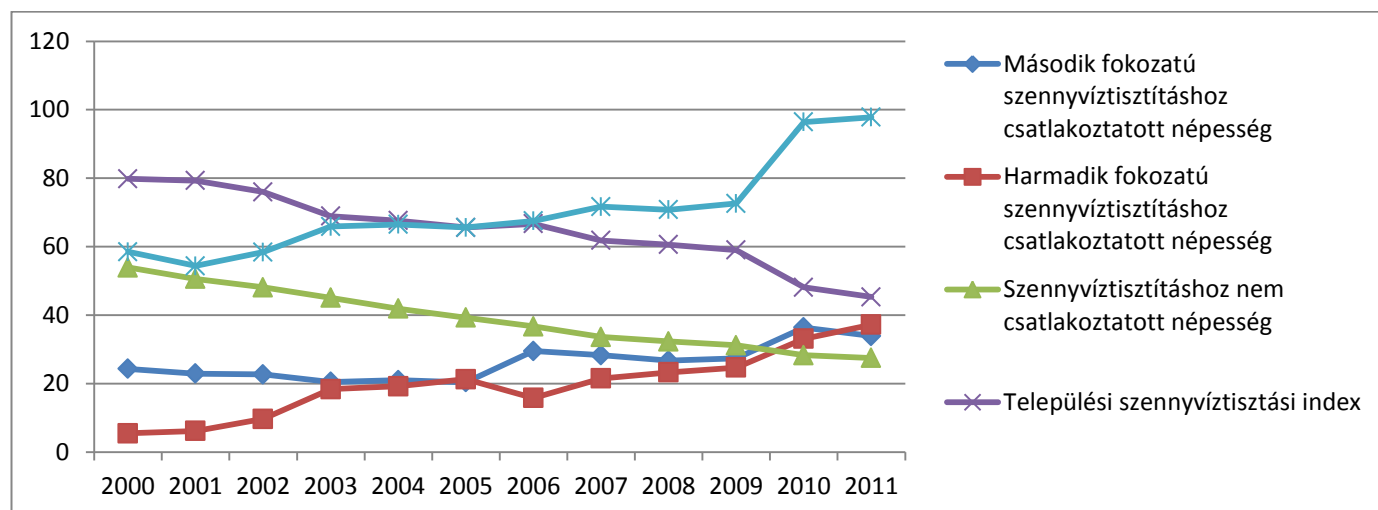
A termálvizek geotermikus célú hasznosításával kapcsolatban problémát jelent a használt víz elhelyezése. 2004 és 2013 között a kizárólag energetikai céllal kitermelt, zárt rendszerben hasznosított termálvizet kötelező volt visszasajtolni a víztartó összletbe. A vízgazdálkodásról szóló 1995. évi LVII. törvény módosításáról szóló 2013. évi LXXIII. törvény hatályaon kívül helyezi ezt az előírást, viszont előírja a létesítési engedélyben történő rendelkezést a kitermelt víz elhelyezésének módjáról. A kitermelt, majd a felszíni vizekbe vezetett termálvíz által okozott jelentős sóterhelés vízminőségi problémát, illetve a vízi ökoszisztéma átalakulását eredményezheti. A célzottan hőhasznosításra szolgáló kutak közül mintegy 120 kút visszasajtolás nélkül üzemel.

Magyarországon a csatornabekötéssel rendelkező lakások aránya 74,5% (2012., KSH). A víziközmű-szolgáltatásról szóló 2011. évi CCIX. törvény kötelezi a műszakilag rendelkezésre álló kiépült csatornarendszerre való rákötést. Mind a rákötéssel nem élő lakosság esetében, mind az ellátatlan területeken az elszikkasztott szennyvíz talaj és talajvíz szennyezést okoz. A teljes körűnek tekinthető vezetékes ivóvíz szolgáltatáshoz képest (2012-ben 94,2% volt a vízvezeték-hálózatba bekapcsolt lakások aránya) a közműves szennyvízelvezetés 2012-ben mintegy 20,1%-os elmaradásban volt (KSH). A közműolló értéke Budapesten és Győr-Moson-Sopron megyében a legkedvezőbb.

A vízhálózatba és a csatornahálózatba bekapcsolt lakások arányának különbsége (másodlagos közműólló), %
(Forrás: KSH)

A települési szennyvíztisztítási index értéke 2000–2011 között 35 százalékponttal csökkent a magas hatékonyságú (legalább biológiai fokozatú) szennyvíztisztító telepek (pl. Budapesti Központi Szennyvíztisztító Telep) üzembe lépésének eredményeként (a szennyvíztisztítási index 2011-ben 45,3% volt, KSH).

A közüzemileg elvezetett települési szennyvíz tisztítása, % (Forrás: KSH)
(A települési szennyvíztisztítási index 100%, ha nincs szennyvíztisztítás; és 0%, ha minden települési szennyvizet harmadik szennyvíztisztítási fokozattal tisztítanak meg.)

A 2000 lakosegyenérték (LE) szennyezőanyag terhelés feletti szennyvízelvezetési agglomerációkban a megfelelő szennyvízkezelés kiépítését a Nemzeti Települési Szennyvízelvezetési és -tisztítási Megvalósítási Program (Szennyvíz Program) végrehajtása szolgálja. A KEOP Szennyvízkezelés intézkedés keretében 213 db szerződés lépett hatályba 2013-ig, melyből 161 db került kifizetésre 127 milliárd Ft értékben. A 2000 LE alatti településeken (a legtöbb a Dél-Dunántúli és a Nyugat-Dunántúli régióban található) keletkező szennyvizek megfelelő elvezetési és -tisztítási megoldásainak kialakításához külön útmutató készült, ami segítséget nyújt a települési önkormányzatoknak a műszaki megoldások kiválasztásában, a megoldások becsült beruházási és üzemeltetési költségeinek összehasonlításában, bemutatja a szakszerű üzemeltetés és fenntartás feltételeit, valamint a pályázati lehetőségeket. Külön kormányrendelet készült a nem közművel összegyűjtött háztartási szennyvízszállítási közszolgáltatás szabályozására.

Az NKP-3 idején megindult a Balaton-törvény előírásain alapuló Balatoni Kistelepülések Szennyvízkezelési Programja, amelynek keretében hat kistelepülés jutott állami támogatással egyedi szennyvíz-tisztító berendezéshez.

A csapadékvíz-gazdálkodás területén jelenleg 817 fokozottan veszélyeztetett település van és 37 ezer km csatornaszakaszon jelent gondot a csapadékvíz-elvezetés. Figyelemmel az éghajlatváltozásból eredő csapadékintenzitás növekedésére, szükséges egyrészt az elvezetés helyett a csapadékvízzel való gazdálkodás előtérbe helyezése, másrészt a tervezéskor alkalmazott csapadékfüggvény felülvizsgálata.

A földrajzi fekvés, a domborzat és az éghajlati adottságok következtében hazánk árvízzel és belvízzel egyaránt veszélyeztetett területnek számít. Vízkészleteink időbeli és területi eloszlása rendkívül szélsőséges. Az árvizek és belvizek által veszélyeztetett terület eléri az ország területének 50%-át, amely európai összevetésben kimagasló érték. Az ország közel fele (44 500 km²) síkvidék, jelentős kiterjedésűek a lefolyástalan, mély fekvésű területek. Több mint 20 000 km² területet veszélyeztet árvíz, ebből 5 610 km² a Duna, 15 641 km² a Tisza vízgyűjtőjén található. Az ár- és belvizek mellett az utóbbi évtizedben többször előfordult, hogy a víztöbbletet még ugyanazon évben tartós aszály követte (legutóbb éppen 2013-ban). A szélsőséges vízháztartási viszonyok a gazdálkodási kockázat mellett az ökoszisztémákat is veszélyeztetik. Az NKP-3 során megvalósult fejlesztések egyrészt az ár- és belvízvédelmi művek rekonstrukciójára irányultak, másrészt előrelépés történt a vízvisszatartás és -tározás infrastruktúrájának fejlesztése terén is.

A területi vízgazdálkodás keretében a Tisza-völgy árvízi biztonságának növelésére (Vásárhelyi-terv továbbfejlesztése, VTT) négy tározó (Cigánd-Tiszakarádi (2008), Tiszaroffi (2009), Nagykunsági (2012) és Hany-Tiszasülyi (2013)) épült meg összesen mintegy 600 millió m³ tározási térfogattal és megvalósítás alatt áll a Szamos-Kraszna-közi és a Beregi tározó. Elkészültek a Kisköre-Szolnok közötti Tisza szakasz hullámtér rendezés tervei és folyik a tározórendszer összehangolt működtetését biztosító üzemirányítási rendszer kidolgozása. 2010-ben elindult a Duna menti árvízvédelmi rendszer fejlesztése projekt, amely 12 ártéri öblözetet, 25 árvízvédelmi műtárgyat (zsilipeket, hidakat, árvízkaput), több mint 100 km hosszú szakaszon érint. További állami, illetve önkormányzati tulajdonú árvízvédelmi művek megerősítése is folyamatban van. Az árvízi kockázatkezelés tervezése terén elkészült az előzetes kockázatbecslés és kijelölésre kerültek a részletes vizsgálatokkal érintett, előtérrel veszélyeztetett területek.

A vízvisszatartáson alapuló belvízgazdálkodás megvalósítása érdekében 2012-ben megvizsgálásra került a síkvidéki tározók megvalósíthatósága és a Kormány 2013 elején 9 tározó megvalósításáról döntött. A dombvidéki tározás területén áttekintésre kerültek a víztározási lehetőségek, rövidtávon 95 db dombvidéki tározó megvalósítása lehet reális cél. A megvalósítás a közmunkaprogramhoz kapcsolódva elindult. Az aszálykárok, szárazodás elleni védekezés keretében megtörtént a Duna-Tisza közti Homokhátság fejlesztését megalapozó két, a Homokhátság egészére kiterjedő intézkedés-csomag alapját képező mintaprojekt (vízpótló rendszer kiépítése, vízvisszatartás, tározók építése, tisztított szennyvizek továbbhasznosítása, öntözőrendszer bővítése, helyi vízkészletek takarékos és fenntartható felhasználása) megvalósításának előkészítése.

Nagy tavainkat érintően a Balatonon 2011-ben megtörtént a siófoki hajózsilip táblamozgató rendszerének korszerűsítése. 2013-ban elkészültek a Sió-csatorna, Siófok belterületi szakaszán megrongálódott rézsűszakasz helyreállítási munkái. A vízpart-rehabilitáció területén Alsóörsön (2012) és Balatonberényben (2013) természetes partvédmű épült. A Velencei-tó esetében 2009-ben befejeződtek a Zámolyi-tározó völgyzáró gátjának rekonstrukciós munkái. Elkészült a Balaton és a Velencei-tó nádgazdálkodási kerettervének alapjául szolgáló növényzet-felmérési és minősítési (nádasminősítési) térképanyag, valamint a nádasok gazdasági hasznosíthatóság szerinti minősítése és térképi anyaga. 2013-ban elkezdődött a Komplex Tisza-tó projekt az Alföld vízellátásának és vízháztartásának javítása, illetve a terület ökológiai egyensúlyának visszaállítása érdekében.

A Ráckevei-(Soroksári)-Dunaágot érintően 2009-ben elindult a mellékágak kotrását és rekonstrukcióját célzó projekt. A Felső-Duna szakaszon 2011-ben kezdődött meg a „Szigetközi mentett oldali és hullámtéri vízpótló rendszer ökológiai célú továbbfejlesztése” című projekt megvalósítása, amelynek eredményeképpen a tájképi és ökológiai értékek megőrzése, helyreállítása, a mezőgazdaság öntözővíz igényének biztosítása és a medrek halászati hasznosítási feltételeinek a javítása valósul meg. Megkezdődött a Mosoni-Duna és a Lajta folyó térségi vízgazdálkodási rehabilitációja is, amelynek keretében a belterületi szakaszokon az árvízi, hordalék- és jégelvezetési feltételek javítása, a Mosoni-Duna duzzasztó ökológiai átjárhatóságának biztosítása valósul meg.

Közlekedés, szállítás

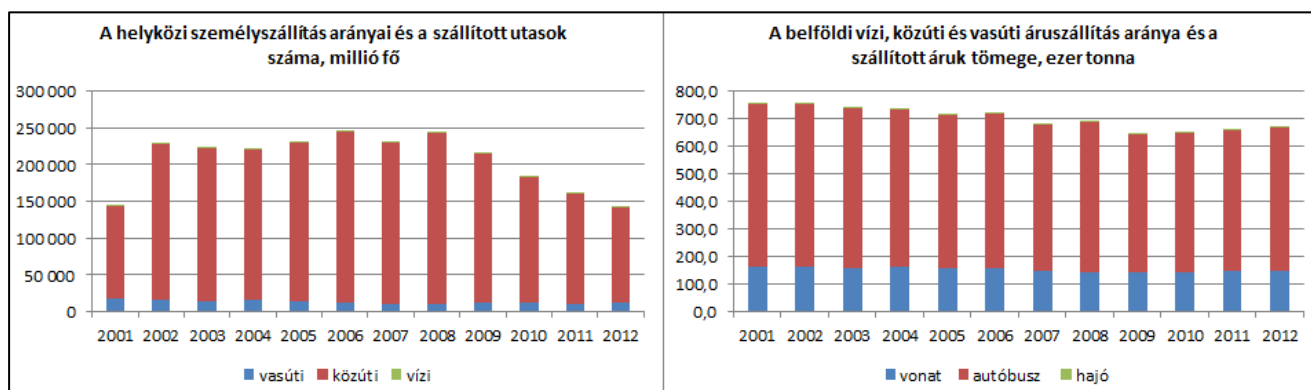
Az elmúlt két évtizedben a gazdasági fejlődés megindulásával szignifikánsan megnövekedtek a mobilitási igények, amely számos tényezőre vezethető vissza. A városi agglomerációk növekedése, a város – vidék közötti ingázás, az intézményi centralizáció (oktatás, egészségügyi ellátás) egyaránt a közlekedési, szállítási igények/kényszerek növekedéséhez járult hozzá, ugyanakkor gyakori a helytelen szemléletről, viselkedésből adódó felesleges mobilizáció is. A növekvő mobilitási igények kielégítéséhez szükséges közlekedési és szállítási teljesítménynövekedést teljes egészében a közúti közlekedés szolgáltatta, és ennek révén a magyar közlekedési

rendszer meghatározó alágazatává vált. A közúti közlekedés részarányának növekedése ellenére a közösségi közlekedés részaránya még mindig az egyik legmagasabb érték az Európai Unióban. 2012-ben az utazások 27%-ban közösségi közlekedéssel, 38%-ban személygépkocsival, 17%-ban kerékpárral történtek (a fennmaradó hányadot nagyrészt a gyalogos közlekedés tette ki) (NFM).

2008-ban megállt az egyéni gépjárművel való helyi, helyközi és távolsági személyszállítás korábbi folyamatos növekedése és enyhe csökkenésbe fordult át, elsősorban az üzemanyagárak emelésének következményeként. A személygépkocsi-kihasználtságot mérő mutató (egy gépkocsiban egyszerre átlagosan mennyien utaznak) értéke azonban alacsony, országosan és a fővárosban is 1,5–1,6 között volt. Pozitív eredmény viszont az ún. „telekocsi” szolgáltatás egyre gyakoribb használata a személyautóval történő utazások során. A közforgalmú gépjárművel való helyközi és távolsági utazások teljesítménye 2010 óta emelkedő, a helyi közforgalmú személyszállítás azonban továbbra is csökkenő tendenciát mutatott.

A hazai közösségi közlekedés két domináns szereplője az autóbusz és a vasúti közlekedés. A helyközi személyszállításban utasszám szerint 2012-ben 22,2%-os volt a vasút részaránya (147,8 millió fő), és 77,8%-os az autóbuszé (518,7 millió fő). Az utaskilométerben feltüntetett értékek esetén már árnyaltabb képet kapunk, de így is az autóbuszos közlekedés töltötte be a vezető szerepet. Az autóbuszos és a vasúti közlekedés közötti teljesítménymegoszlásra jellemző, hogy amíg az 1990-es évtized elején az 50-50%-os arány jellemezte azokat, addig 2012-re már közel 60-40%-ra módosult ez az arány az autóbuszos személyszállítás javára. Továbbra is jellemző, hogy a hazai buszos és vasúti közlekedés részaránya magasabb az uniós átlagnál (KSH). Az utóbbi években mind a légi személyszállítás, mind a hajózás tekintetében csökkent az utasok száma.

Az áruszállítási teljesítmény 2000 és 2012 között árutonna-kilométerben mérve több mint a duplájára nőtt, azon belül 2009 óta stagnál (KSH). Az áruszállításban a közút szerepe a meghatározó. 2012-ben a magyarországi áruszállítás 50,6 milliárd árutonna-kilométer teljesítményéből a közút részesedése 66,6%, a vasúté 18%, a csővezetékes szállításé 11,4%, a vízié pedig 4% volt (KSH).

A helyközi személyszállítás és a belföldi áruszállítás alakulása (Forrás: KSH)

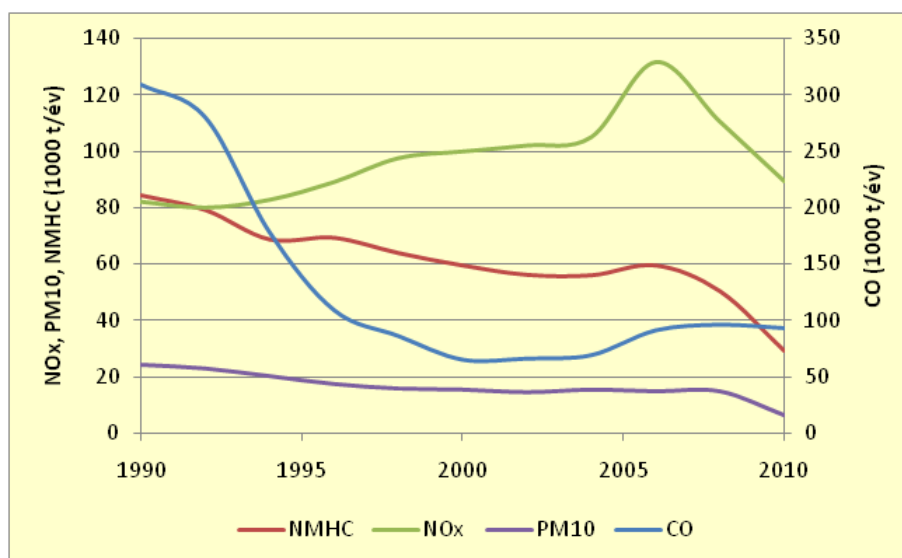
Bővült a veszélyes anyagok szállításával kapcsolatos szabályozások köre: hatályba lépett a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. évi törvény, amely alapján a katasztrófavédelem – a közúti szállítások ellenőrzése mellett – önálló hatósági jogkörben végezheti a veszélyes áruk vasúti, vízi és légi szállításának ellenőrzését is. 2012-ben a közúti ellenőrzési alkalmak száma és az ellenőrzött ADR-es járművek száma 80%-kal haladta meg a 2011. évi értéket.

A mobilitási igények kielégítésének környezetbarát alternatívája a kerékpáros közlekedés, melynek hazai helyzete elmarad az európai uniós átlaghoz viszonyítva. A hazai és EU-s támogatások révén az elmúlt időszakban jelentős fejlesztések valósultak meg, melyek következtében sor került a kül- és belterületi kerékpárút hálózat bővítésére, infrastrukturális fejlesztésekre. Mindezek ellenére több településen (pl. Budapesten) továbbra is hiányos és rossz minőségű, helyenként magas rizikófaktorú a kerékpárhálózat. Az utóbbi években szembetűnő a városi kerékpározás térnyerése, amely a modalsplit-ből (modalsplit: a tömegközlekedés és egyéni (gépjármű) közlekedés aránya, százalékban kifejezve) a 2000. évi 1%-kal szemben 2011-re már 5%-kal részesedett és töretlen emelkedést mutat.

A vízi közlekedés aránya az elmúlt időszakban nem növekedett, ugyanakkor számos terv fogalmazódott meg a nemzetközi (főként szállítási) és az ökoturisztikai célú hajózás feltételeinek megteremtése érdekében (Duna, Tisza). E fejlesztések ugyanakkor számos, a folyó és a folyó menti területek élővilágát is érintő beavatkozást és a

megvalósulást követően jelentős hazai fenntartási forrást igényelnek, így megvalósíthatóságuk komplex vizsgálata nem kerülhető meg.

A közlekedés meghatározó tényező a környezetminőség alakulásában. A közúti személy- és áruszállítási volumenek – különösen a nagyvárosokban és azok agglomerációiban – számos kedvezőtlen környezeti hatással járnak, többek között a helyi levegőminőség, zaj, emberi egészség, az épített környezet állapota vonatkozásaiban, közvetetten szennyezheti a talajt, a felszíni és felszín alatti vizeket, továbbá jelentős infrastruktúra-fejlesztési igényeket is támaszt, amely az élőhelyek feldarabolódását, degradációját eredményezheti. A közlekedési eredetű levegőszennyezés több mint, 90%-áért a közúti közlekedés felelős, a koncentráló forgalom révén a városok levegőminőségében is meghatározó a közlekedés.

A közúti közlekedés szennyezőanyag-kibocsátásának alakulása (Forrás: NFM)

A kibocsátások alakulása összefügg a motorizáció növekedésével: 1990-hez képest 2010-re a közúti közlekedés járműállománya 60%-kal, a személyközlekedési teljesítmény 11%-kal, az áruszállítási teljesítmény több mint, 100%-kal növekedett (NFM). 2003 óta egyre növekvő részarányt képviseltek a dízelmotoros gépkocsik, ami összefügg a nitrogén-oxidok növekvő kibocsátásával és a szilárd részecskék (PM₁₀) viszonylag szerény csökkenésével. Környezeti és egészségügyi szempontból egyaránt kiemelt feladat a közlekedésből származó nitrogén-oxidok és a PM₁₀ kibocsátásának csökkentése.

2000-2008 között összességében – más szektorokkal szemben – nőtt a közlekedés üvegházhatású-gáz kibocsátása, a gazdasági válsággal összefüggésben azonban 2009 óta számottevően csökkent (KSH).

Az elmúlt években a közlekedésből származó környezetterhelés mérséklése céljából számos intézkedés valósult meg. Folytatódott a járműállomány korszerűsítése, az EU közúti járművekre előírt környezetvédelmi (emissziós) követelményei folyamatosan beépültek a gyakorlatba. Főként EU támogatással jelentős beruházások valósultak meg a vasútvonalak korszerűsítése terén (kétvágányú, villamosított pályák kialakítása, külön-szintű alul- és felüljárók építése, állomások, megállóhelyek korszerűsítése, új elektronikus jelző- és biztosítóberendezések létesítése). A Nemzeti Infrastruktúra Fejlesztő Zrt. beruházásában az elmúlt években is folytatódott a településeket elkerülő utak építése, melyeknél számos helyen zajvédő falak is létesültek (pl. Záhony térségében Komoró, Debrecen elkerülő, Székesfehérvár elkerülő III. ütem, Bugyi, Marcali, Nagyatád stb.). Folytatódott a Győr-Gönyű Országos Közforgalmú Kikötő intermodális közlekedési központtá való alakítása; a Csepeli Szabadkikötő korszerűsítése és intermodális központtá történő alakítás lehetőségeinek felmérése; a bajai zöldterminál üzemeltetése. A bioüzemanyagok kötelező bekeverését 2009. július 1-től vezették be és 2011-től az egyes bioüzemanyagok adókedvezménye, valamint a kötelező bioüzemanyag-részarány kizárólag igazoltan fenntartható módon előállított bioüzemanyagokkal teljesíthető. Az NKP-3 során megvalósult intézkedések eredményeként számos településen csökkent a fajlagos környezetterhelés, illetve szennyezőanyag-kibocsátás, de az állomány és a futásteljesítmény növekedése ezt az eredményt felülírja.

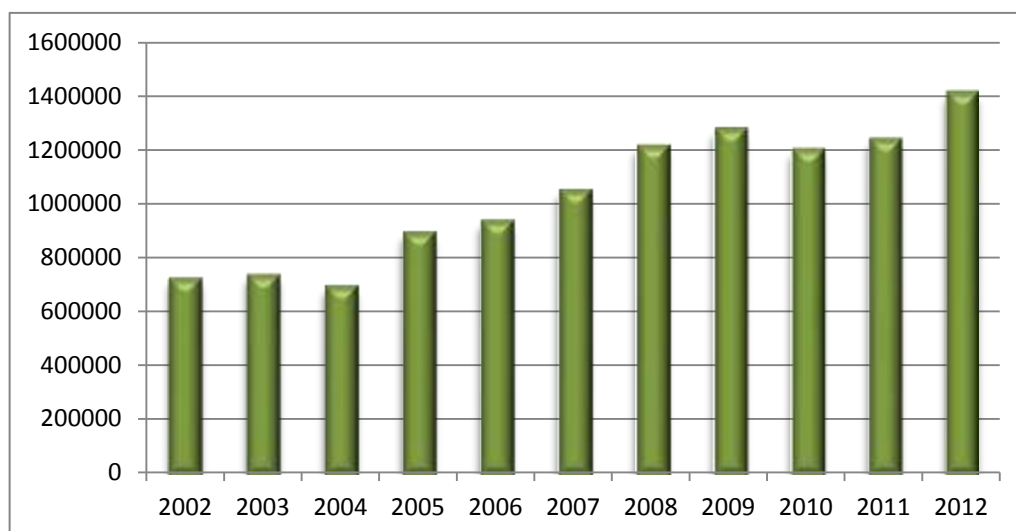
Turizmus

A turizmus napjaink egyik legdinamikusabban fejlődő ágazata, amely nagymértékben járul hozzá a nemzeti jövedelemhez (a GDP-hez való 8,9%). Az idegenforgalomban kettős tendencia tapasztalható. Amíg a Magyarországra érkező külföldi látogatók száma a 2008. évi 39,6 millió főről 2012-re 43,6 millió főre nőtt, addig

az utóbbi években – egyrészt az idegenforgalmi fejlesztések hatására, másrészt a gazdasági válság miatt beszűkülő anyagi lehetőségek révén – bővült a belföldi turizmus, növekedett a falusi- és kerékpáros turizmus.

A nemzeti park igazgatóságok és más ökoturisztikai szervezetek felkészültsége a vendégek fogadására mind a programok, mint pedig az infrastruktúra területén eltérő. Számos védett természeti terület nem összefüggő, mozaikos szerkezetű, több önkormányzat illetékességi területét érinti, amelyek egységes kezelése turisztikai szempontból is nehezebb feladat. A nemzeti park igazgatóságok fenntartásában 2013-ban 28 fogadó-, látogató- és oktatóközpont üzemel. A természeti értékek bemutatását segíti a 161 saját fenntartású tanösvény, 8 tájház, 3 arborétum és botanikus kert, 52 egyéb bemutatóhely és 42 turizmus számára megnyitott barlang.

A nemzeti park igazgatóságok adatai szerint a parkok látogatottsága 2002-2012 között szinte megduplázódott (2012-ben több mint 1,41 millióan látogatták meg a nemzeti parkokat). A leglátogatottabb helyszíneken (a Balaton-felvidéki, az Aggteleki, Kiskunsági, a Duna-Dráva Nemzeti Parkban, illetve az Őrségi Nemzeti Parkban) a bevételek teljes mértékben fedezik a turizmushoz kapcsolódó költségeket, a többi helyszínen viszont a turizmusból származó bevétel 12-63%-kal elmarad a költségektől. Ennek oka a korlátozott szolgáltatás kínálat és a megcélzott vendégkör szerény fizetőképessége lehet.

A nemzeti parkokba látogatók számának alakulása a 2002-2012. között (fő) (Forrás: VM, NGM)

A turizmus fejlesztése hozzájárulhat az épített környezet rendezettségéhez, a természeti értékek elismertségéhez, az egészséges életmód elterjesztéséhez. Meg kell ugyanakkor említeni, hogy a tömegturizmus, a látogatók számának bővülése és az infrastruktúrák fejlesztése jelentős környezeti igénybevétellel (közlekedés, hulladék, szennyvíz, zöldfelületek igénybevétele stb.) jár. A koncentrált igénybevétel mérséklését szolgálná, ha a turizmus fejlesztése területileg kiegyenlítettebb állapotot eredményezne. Ma ugyanis – bár a vendéglátóhelyek számában nincs számottevő eltérés – a szállodák vendégforgalmában már jelentős a különbség Budapest és a Dunántúl javára.

A turizmus környezeti hatásainak tudatosítása érdekében készült a „felelős ökoturista etikai kódexe”. Az internetes nemzeti turisztikai adatbázis oldalán a környezettudatos zöldszturizmusról is található hírek, részletes információk³. A Vidékfejlesztési Minisztérium és a Nemzetgazdasági Minisztérium a Magyar Turizmus Zrt-vel együttműködve 2012-ben harmadik alkalommal hirdette meg az év ökoturisztikai létesítménye pályázatát, melynek célja az ökoturisztikai létesítmények, illetve működtetőik megmérettetése kínálatuk látogató- és családbarát jellege alapján. A szálláshelyekre kidolgozott nemzeti tanúsító védjegyrendszerben környezeti szempontok is érvényesítésre kerültek (pl. a falusi szálláshelyek esetében: energia és víztakarékos eszközök technológiák alkalmazása). Az így minősített falusi szálláshelyek száma 322 db volt 2012-ben. A Nemzeti Parki Termék védjegy a vásárlók és fogyasztók felé minőségi garanciát jelent, hogy a termék, szolgáltatás az adott régióból származik, környezetkímélő módon előállított, jó minőségű, és az adott területhez közvetlenül kapcsolódik.

³ <http://zold.itthon.hu/mi-az-a-zoldturizmus>

Energia-, anyagfelhasználás

Az energiafelhasználás, a megújuló energiahordozók hasznosításának alakulása és az energiatakarékosság terén elért előrehaladás meghatározó a környezetterhelés, ezen belül az üvegházhatású gázok kibocsátásában.

A GDP növekedésével párhuzamosan a primerenergia-felhasználás 2000-2008 között folyamatosan nőtt, 2009-ben a gazdasági válság hatására az előző évhez képest 7,6%-kal csökkent, így elérte a 1056 PJ értéket és azóta kismértékben tovább csökkent (2012-ben 999,3 PJ-ra (KSH).

A végső energiafelhasználás az elmúlt években ingadozott. 2011-ben a végső energiafelhasználáshoz a lakosság 30%-kal, a közlekedés 22%-kal, a kereskedelem, szolgáltatás 17%-kal, az ipar 15%-kal és a mezőgazdaság 3%-kal járult hozzá (13% volt a nem energetikai célú felhasználás részaránya a végső energiafogyasztáson belül).

Az energiahatékonyság javítása és a megújuló energiák felhasználási arányának növelését célozza a Nemzeti Energiastratégia 2030, a II. Nemzeti Energiahatékonysági Cselekvési Terv és a Megújuló Energia Hasznosítási Cselekvési Terv. A stratégiai dokumentumok megvalósítását több támogatási rendszer is segítette: a kvótabevételeken alapuló Zöld Beruházási Rendszer, a Nemzeti Energiatakarékossági Program, valamint a KEOP és az ÚMVP.

Magyarországon a 4,2 milliós épületállomány legalább kétharmada felújításra szorul, az ország energiafelhasználásának 40%-a az épületekhez köthető, főként a fűtéshez-hűtéshez. A különböző beépítésű környezetben elhelyezkedő, eltérő műszaki adottságokkal és fűtési rendszerekkel rendelkező épületek hatékony támogatása célzott, testreszabott, komplex támogatási konstrukciókkal valósítható meg. A hosszú távú, hatékony intézkedések végrehajtásához szükséges a hazai épületállomány felmérése, majd a kiinduló állapot és az elérendő energetikai célok alapján az épületekre energiahatékonysági korszerűsítési stratégia kidolgozása. Ennek megfelelően folyik a Nemzeti Épületenergetikai Stratégia kidolgozása.

Kedvező tendencia, hogy tovább növekedett a megújuló energiaforrások részesedése a teljes energiatermelésben (2011-ben 7,5%). A megújuló energiaforrások használatának növelését gazdasági ösztönzők és jogi előírások segítették (pl. kötelező átvételi rendszer). A megújuló energiaforrásokból megtermelt villamos energia részesedése 2000 óta folyamatosan növekszik (2000-ben 0,7%; 2010-ben 8,1%). Magyarország az Európai Unió azon tagállamai közé tartozik, amelyeknek sikerült elérniük a 2009-2012-es évekre vállalt teljes megújuló energia részarányra vonatkozó célkitűzéseket. A megújuló energiaforrásokból termelt energia részaránya a teljes bruttó energiafogyasztáson belül 2012-ben elérte a 9,3 százalékot.

2012-ben a megújuló alapú hőtermelés 77 PJ, a villamosenergia-termelés 9,5 PJ, míg a közlekedésben felhasznált bioüzemanyagok energiataralma 5,8 PJ volt. A megújuló alapú energiatermelés 83%-a hőtermelés, 10%-a villamosenergia-termelés és 6%-a közlekedési célra előállított energia volt.

2012-ben a megújuló energiaforrásból előállított villamos energia mennyisége 2646 GWh volt. Az elmúlt években növekedett a szélenergia alapú villamosenergia-termelés. Ugyanakkor a KSH adatai szerint 2011-ben továbbra is a mezőgazdasági eredetű szilárd biomassza adta megújuló energiaforrások mintegy 78%-át, a megújuló alapú villamosenergia termelésének pedig 67,5%-át. A biomassza energetikai célú felhasználása azonban nem feltétlenül vezet a nettó ÜHG kibocsátások mérsékléséhez, és növelheti a más jellegű környezetterhelést, igénybevételt, kockázatokat (kimutatható például, hogy a lakosság megnövekedett fa, biomassza tüzelőanyag felhasználása következtében a levegő szilárd részecske terheltsége számottevően nőtt). A bioüzemanyagokon belül különösen az első generációs bioetanol előállítása és felhasználása jár környezeti kockázatokkal. A biomassza energetikai célú alkalmazása során ezért körültekintő, életciklus-szemléletű hatásvizsgálatok szükségesek (a környezeti kockázatok mellett az élelmiszertermelésre, a talajok termőképességének alakulására való hatások komplex értékelése, a fenntartható hasznosítás mértékének és módjának meghatározása).

Megnevezés (TJ)	2000	2008	2009	2010	2011	2012 ⁴
Vízerőművi villamos energia	641	767	821	677	799	767
Szélenergia villamos energia	0	737	1 192	1 922	2 254	2 776
Fa, fahulladék, egyéb szilárd hulladék	29 295	51 068	60327	63 756	60 069	73 000
Geotermikus	3 600	4 000	4 030	4 130	4 370	4 370

⁴ Előzetes adatok

Biogáz	6	913	1 347	1 516	2 540	3 160
Napenergiából előállított hőenergia	0	159	190	225	248	248
Napenergiából előállított villamos energia	0	2	2	3	8	28
Megújuló kommunális hulladék	1 218	1 931	1 950	2 229	2 015	2 001
Bio üzemanyagok	0	6 904	6 850	7 317	6 940	6 037
Összesen	34 760	66 481	76 709	81 775	79 243	92 387

Megújuló energiaforrásokból termelt energia, energiaforrások szerint (Forrás: KSH, Nemzeti Környezetvédelmi és Energia Központ Nonprofit Kft., Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal)

Hazánkban a felhasznált anyagok mennyisége 2008-hoz képest csökkent (2011-ben 98 millió tonna volt (KSH). A nemfémes ásványi nyersanyagok és az ásványolaj-nyersanyagok kitermelése csökkent, a biomassza és fémérc kitermelt mennyisége évről-évre ingadozik.

Az NKP-3 időszakában a bányászati tevékenység szabályozásban több, a környezetvédelem és a fenntartható fejlődés szempontjait érvényesítő újítás történt, beleértve az ásványi nyersanyag és a geotermikus energia természetes előfordulási területének komplex érzékenységi és terhelhetőségi vizsgálatáról szóló 103/2011. (VI. 29.) Korm. rendeletet.

Hulladékgazdálkodás

A hulladékmegelőzés hatékonyságának mérésére használt mutatók (képződő hulladék mennyisége, illetve GDP-hez vagy népességhez viszonyított aránya) adatai alapján az elmúlt években jelentős, kedvező irányú változás történt. Míg 2000-ben még 40 millió t/év volt a keletkező hulladék mennyisége, addig 2009-ben már 20 millió tonna alá került ez az érték és ezt követően is folyamatosan – bár egyre kisebb arányban – csökkent (2011-ben 18,6 millió tonna). A GDP-hez viszonyított arányban is kedvező változás állt be. Míg 1000 Ft bruttó hazai termék előállítására 2000-ben 3 kg hulladék jutott, addig 2009-ben már csak 0,77 kg, 2011-ben pedig 0,66 kg. A hulladék mennyiségének csökkenésében a szakpolitikai intézkedések mellett további tényezők is szerepet játszottak (pl. termelési- és termék-szerkezet változás, anyagtakarékossági és technológiafejlesztési intézkedések, a fogyasztási szerkezet változásai, illetve a gazdasági válság).

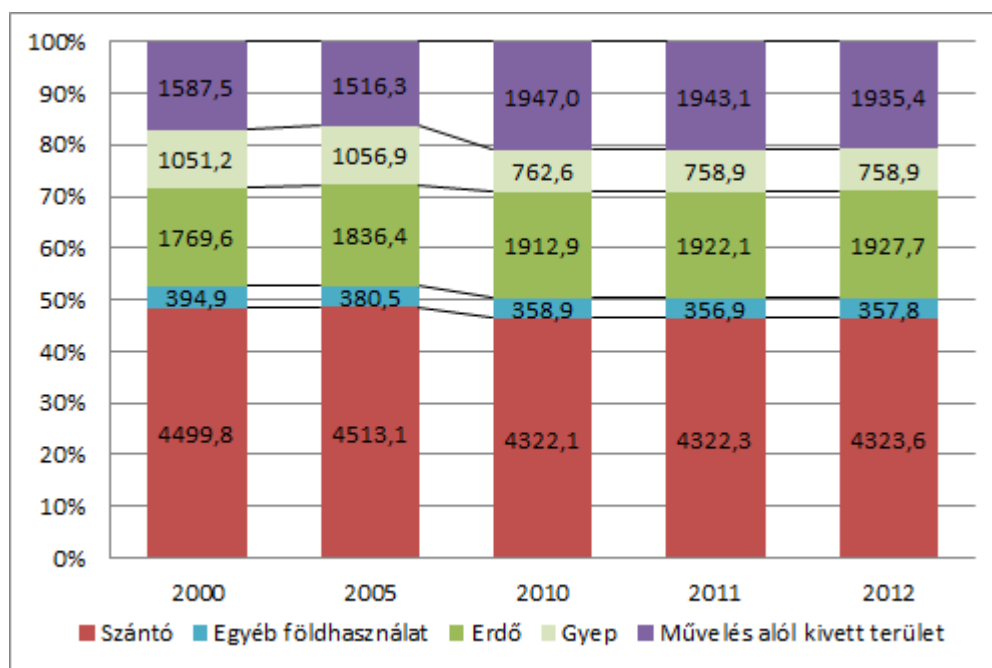
A keletkezett hulladékok mennyiségét a főbb hulladékkategóriák szerint vizsgálva azonban már nem egyöntetűen kedvező a kép. 2009 és 2011 között a mezőgazdasági és élelmiszeripari, valamint a települési szilárd és folyékony hulladék mennyisége folyamatosan csökkent, az ipari és egyéb gazdálkodói hulladék és a veszélyes hulladék mennyisége egy visszaesést követően ismét emelkedett, míg az építési-bontási hulladékok mennyisége folyamatosan növekedett. 2011-ben a hulladékarányokat tekintve a legjelentősebb mennyiséget az ipari és egyéb gazdálkodói hulladék képviseli (32%), melyet közel azonos aránnyal követ az építési-bontási hulladékok és a települési szilárd hulladékok mennyisége (24% és 20%), majd kicsivel lemaradva a települési folyékony hulladék (16%). A mezőgazdasági és élelmiszeripari hulladék, valamint a veszélyes hulladék tömegének aránya egyaránt kis mértéket (4-4%) képvisel. (A mezőgazdasági és élelmiszeripari hulladékok alacsony arányának részleges magyarázatát nyújtja, hogy 2007-től kezdődően a statisztikákban már nem szerepelnek termelési folyamatokba közvetlenül visszaforgatott növényi és állati melléktermékek). A települési szilárd hulladékok csökkenése összefügg a gazdasági válság okozta visszafogottabb lakossági fogyasztással.

Sajnos a társadalom szemléletmódja még mindig fogyasztásorientált, a zöld beszerzés elvei nem terjedtek el sem a magán, sem a közszférában. Bár a rendszerváltást követően az ipari és mezőgazdasági struktúra átrendeződött, teret engedve egy korszerűsítési folyamatnak, az ország gazdaságára továbbra sem a hulladékszegény technológiák alkalmazása, vagy a keletkező gyártási maradékok visszaforgatása a jellemző. Az ipari ökológiai megközelítés alkalmazása, a primer nyersanyagok védelme és az anyagában történő hasznosítás alacsony szintű.

Bár az ország az elmúlt években teljesítette az EU, adott hulladékarányokra vonatkozó visszagyűjtési-hasznosítási követelményeit, a lerakás aránya azonban még mindig kedvezőtlen mértékűnek mondható és a 2009-2011 közötti időszakban enyhe növekedést mutat (2009-ben 43,2%, 2011-ben 46,1%). A hulladékok anyagában történő hasznosítása 25-30% között mozog, míg az energetikai hasznosítás 4% körüli. Az égetés aránya 0,5%. A fennmaradó 25-30% egyéb kezelésben részesül. A hulladék lerakással történő ártalmatlanításának kedvezőtlen arányán kíván változtatni a 2013-ban bevezetett hulladéklerakási járulék.

Területhasználat

A területhasználat a 2000-2009 közti jelentős átalakuláshoz képest az NKP-3 időszakában csak kis mértékben változott. Továbbra is csökkent a gyepterület és növekedett az erdőterület kiterjedése. A területhasználat alakulását a korábbi időszakban jelentősen befolyásolta a települések (belterületbe vonás), az ipar, bányászat és az infrastruktúra (útépítés) terjeszkedése. A beépített területek, belterületek nagyságának növekedése és a vonalas infrastruktúra bővülése a földfelszín tartós lezárását és az ökoszisztémák fragmentálódását okozza. A gyepterületek – területileg differenciált – mérséklődése különösen természetvédelmi szempontból kedvezőtlen, mivel az állandó füves területek számos védett, ritka faj számára biztosítanak élőhelyet. A területhasználat átalakulása és az urbanizáció következtében növekedett a területek árvízi kockázat-érzékenysége és kedvezőtlen hatással van a vizek minőségére, ökológiai állapotára is.

Földhasználat változása (Forrás: KSH)

A szabad talajfelszín beépítettségének, tartós lefedettségének növekedése fokozza az ország klimatikus hatásokkal szembeni érzékenységét, mivel a talajok anyag- és energia-körforgalomban betöltött funkcióját korlátozza (pl. a talajok CO₂-megkötőképességét, víztározó szerepét, a növényzet felszámolásával megszünteti annak CO₂-nyelő kapacitását, a környezeti folyamatok szabályozásában betöltött szerepét).

Az NKP-3 időszakában megkezdődött az Országos Területrendezési Terv felülvizsgálata, melynek során fontos szempont a természeti értékek és erőforrások védelme. A Budapesti Agglomeráció Területrendezési Tervének 2011. évi módosítása során a takarékos területfelhasználás elősegítése érdekében két újszerű elem jelent meg, a területcsere és a területi mérleg. A területcsere során a városias települési térség és a hagyományosan vidéki települési térség területének nagysága nem változhat. A területi mérleg lehetővé teszi az önkormányzatok által készített településszerkezeti tervekben a tervezett eltérések (változtatások) %-os megfelelőségének ellenőrzését.

A területrendezési és építésügyi monitoring-rendszer kiépítettsége és működése azonban nem teljes, így a területrendezési tervek, illetve a településrendezési eszközök érvényesüléséről, környezetre gyakorolt hatásáról, a tényleges területhasználat-változásokról nem állnak még rendelkezésre adatok.

Településszerkezet

A növekvő mértékű urbanizáció hatásai hazánkban is megfigyelhetők. A települések fejlődése számos esetben a minőségi javulás helyett inkább növekedést, szétterülést jelent, mely sok negatív társadalmi-gazdasági-környezeti folyamattal is együtt jár. A fejlesztéshez szükséges területeket gyakran a természeti környezetből, a mezőgazdasági művelésű területektől veszik el, miközben mintegy 12 ezer hektár barnamezős terület hasznosítása nem megoldott. Terület újrahasznosítási stratégia hiányában gyakran zöldmezős beruházások valósulnak meg.

Az NKP-3 időszakában megújult a településrendezés jogszabályi háttere és megtörtént a területrendezés, valamint a településfejlesztés és a településrendezés szakmai és hierarchikus rendszerének jogszabályi harmonizációja. A módosult OTÉK a településrendezési eszközökben kijelölhető új területfelhasználási egységként vezette be a természetközeli területet, amely magában foglalja a mocsarat, a nádat és a sziklás területeket, továbbá ezen területek vonatkozásában kimondja, hogy épületet elhelyezni nem lehet. Az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi törvény 2012. évi módosítás önálló tárgykörként kezeli a településfejlesztést. Nevesítésre került a településfejlesztés célja és feladata, a településfejlesztési koncepció és az integrált településfejlesztési stratégia legfontosabb tartalmi elemei. A koncepció és a stratégia tartalmára, elkészítésére és elfogadására, illetve a településrendezési eszközök készítését megalapozó vizsgálat tartalmi követelményeire vonatkozó részletes szabályokat a 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet állapította meg.

Az önkormányzatok szakmai támogatása és a jó gyakorlatok bemutatása érdekében az élhető települések tervezésének szempontjait bemutató útmutató, A Klímabarát Városok – Kézikönyv az európai városok klímaváltozással kapcsolatos feladatairól és lehetőségeiről c. kiadvány, valamint a Településfejlesztési füzetek különszámaként minden falunak eljuttatott "Írányelvek az európai falvak és vidéki térségek fenntartható fejlődéséért" c. dokumentum készült.

A Balaton parti településeken megindult, illetve több településen le is zárult a településrendezési eszközök módosítása a vízpart-rehabilitációs tanulmánytervekkel összhangban. Elkészült egy olyan térinformatikai alapú alkalmazás, amely jelenleg a vízpart-rehabilitációs tanulmánytervek és a településrendezési eszközök kapcsolatának elemzését biztosítja, és amely megfelelő pontosságú és megfelelő rendszerességgel készített műholdfotókkal kibővíthető a valós területi folyamatok elemzését és összehasonlítását a tervekkel.

A fejlesztési, rendezési tervek többsége foglalkozik a zöldfelületek kérdésével és javaslatot tesz a kedvezőtlen folyamatok megváltoztatására, azonban a tervek hatása a reálfolyamatokra alacsony határfokúnak bizonyult. A korábban elkészült tervek területszerkezeti összehasonlítása szerint a célkitűzések ellenére a zöldterületek egyre kisebb szorúlnak a beépített területek közül, távolabb kerülnek a településen élőkől. A zöldfolyosók egyre keskenyebbek, hálózatosságuk egyre több helyen válik mozaikossá. Új városi, illetve települési közhasználatú zöldterületek alig kerültek kialakításra, és a zöldfelületi rekonstrukciók során is növekedett a művi, burkolt felületek aránya. Sok esetben a tulajdonosi érdekek érvényesülnek a területi alkalmasság, illetve a térszerkezeti és a településszerkezeti szempontokkal szemben.

Zöldfelület fejlesztések sok településen zajlottak az elmúlt években – általában városrehabilitációs fejlesztések részeként –, azonban ennek ellenére is gyakorlatilag stagnál az egy főre jutó zöldterület nagysága (2008-ban 17,5, 2011-ben 17,6 m²/fő (KSH), ahol a növekedés is inkább a népességsökkenés következménye). A zöldterületek mind minőségi, mind területi megoszlás tekintetében jelentős egyenlőtlenségeket mutatnak. A települések összenövését meggátolni hivatott „zöld gyűrű” probléma alapvetően az agglomerációk területén jelentkezik. A vízfolyásokat kísérő zöldfolyosók sérülnek, eltűnnek és pótlásuk elmarad, így ezen területek élővilága és esztétikai értéke is megfogytatkozik. A területek biológiai aktivitásértékének számításáról szóló szabályozás gyakorlati érvényesíthetőségét gátolta, hogy nem készült egységes országos felmérés egy „bázis”, kiindulási viszonyérték megállapítása érdekében. Az OTÉK módosítása 2012-ben a zöldterületen megengedett beépíthetőséget pedig 2%-ról 3%-ra emelte.

A „Virágos Magyarországért” környezetszépítő verseny 1994 óta kerül megrendezésre. A verseny célja a települési életminőség javítása, a helyi közösségek formálása, a környezettudatos magatartás erősítése, a hagyományos magyar kertkultúra megőrzése és népszerűsítése, a turizmus fejlesztése. A részt vevő települések többsége visszatérő, de új településeket is sikerült bevonni a megmérettetésbe. A verseny az elmúlt évek során mozgalommá vált, ami számottevően hozzájárul az országhép javításához, az élhetőbb települési környezet megteremtéséhez.

Zajterhelés

Az EU tagországokhoz hasonlóan Magyarországon is nőtt a zajforrások száma, valamint az általuk kibocsátott zaj zavaró hatása, amit a lakossági panaszok számának emelkedése is tükröz. A hazai zajhelyzetre vonatkozó, egész országra kiterjedő, átfogó felmérés még nem készült el, de az eddigi munka eredményeként a potenciálisan legveszélyeztetettebb területek állapota már ismert.

Jelenleg Budapest és a közvetlen környezetében található 21 település, Szeged, valamint a 6 millió jármű/év-nél forgalmasabb közutak és a 60 000 vonatszerelvén/év-nél forgalmasabb vasutak 2007-ben elkészült stratégiai zajtérképe, valamint a 100 000 főnél nagyobb népességű városok közül Debrecen, Győr, Kecskemét, Miskolc, Pécs, Székesfehérvár és a Budapest Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtér 2012-ben elkészült stratégiai zajtérképe áll rendelkezésre. Az így elkészült zajtérképek összesen 3 240 000 ember lakókörnyezetének zajvédelmi helyzetéről

adnak információt. A stratégiai zajtérképezés folytatásaként 2013-ra készült el a 3 millió jármű/év-nél forgalmasabb közutak és a 30 ezer jármű/év-nél forgalmasabb vasutak zajtérképe és folyamatban van a zajvédelmi intézkedési tervek kidolgozása. Az elkészült zajtérképek (is) azt mutatják, hogy az eddigi erőfeszítések ellenére a közlekedés zajvédelmi szempontból is az egyik legtöbb gondot okozó tevékenység.

A vasúti közlekedésből származó zaj ugyan kevesebb embert érint és a vasúti zajok frekvenciája is kedvezőbb a közútiaknál, de helyi hatása, zavarása jelentős lehet. A vasúti zajjal kapcsolatos panaszok döntő része nem a vonali forgalommal, hanem a fűtőházi és állomási műveletekkel, a helyben járatással, valamint a vonatrendezés és az utasításadó berendezések használatával függ össze.

Az elmúlt 5-8 évben a Budapest Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtérén (BLFNR) megállt a repülési műveletek számának növekedése, sőt az utóbbi két évben visszaesett a BLFNR forgalma. A repülőteret igénybe vevő repülőgépek egyedi zajkibocsátása is csökkent, mintegy 5-7 dB-lel. Továbbra is problémát okoznak viszont az éjszakai órákban végrehajtott repülési műveletek és a repülőtérhez közeli területeken a viszonylag csekély számú zajesemény rövid időtartamú magas zajszintje. A repülési zaj más repülőterek (pl. Budaörs, Tököl, Pécs-Pogány) környezetében is okoz esetenként problémát, aminek részben a repülőtér környezetének beépítése, részben a repülőtér és légtér használat szabályainak megsértése az oka.

Környezetvédelmi beruházások, környezetvédelmi ipar

A környezetvédelmi beruházások értéke 2008 óta évenként ingadozott, 2011-ben 129 milliárd Ft volt (KSH). A közvetlen környezetvédelmi beruházások 79%-ot, a termelési folyamatokba beépülő, integrált beruházások 21%-ot tettek ki. A nemzetgazdaság környezetvédelmi beruházásainak mintegy 31%-át szennyvízkezelésre, 16%-át a talaj és a felszín alatti vizek védelmére, 15%-át a levegőtisztaság védelmére, 14%-át pedig hulladékkezelésre fordították.

A környezetterhelés csökkentését szolgáló berendezések működtetéséhez rendelhető, szervezeten belüli, folyó ráfordítások értéke 234 milliárd Ft volt, amiből 48%-kal részesedett a szennyvíz-, 38%-kal a hulladékkezelés, a ráfordítások 4%-a pedig a talaj és a felszín alatti vizek védelmére irányult.

A környezetvédelmi ipar nettó árbevétele 417 milliárd Ft volt, ennek a 19%-át a külföldi értékesítések tették ki. A környezetvédelmi termékeket előállító vagy ilyen irányú szolgáltatást nyújtó vállalkozások a környezetvédelmi ipari tevékenységükkel összefüggésben összesen 18,5 ezer főt foglalkoztattak.

2.2. A környezetállapot változása és hatásai

Az előzőekben bemutatott hajtóerők és terhelések különbözőképpen befolyásolták a környezet állapotát (környezeti elemeket, illetve azok rendszerét, szerkezetét, folyamatait) és azon keresztül az emberi egészséget és életminőséget. E fejezet a környezetállapot főbb jellemzőinek bemutatása mellett tartalmazza annak jelentősebb ökológiai, humán-egészségügyi, társadalmi-gazdasági vonatkozásait is. Az ok-okozati lánc (terhelések, állapot, hatások) komplex megközelítésű feltárása elősegíti, hogy a válaszok ne okozzanak környezeti ártásokat.

Levegő

Jelenleg Magyarország átlagos terheltségi szintje nemzetközi összehasonlításban közepesnek mondható, egyes légszennyezőanyagok kibocsátása 2000-2011 között jelentős mértékben csökkent. Hazánk a Nagy Távolságra Jutó, Országhatáron Átterjedő Légszennyezettségről szóló Genfi Egyezményben meghatározott gázokra (SO₂, NO_x, NH₃, VOC) vonatkozó, vállalt nemzeti összkibocsátási küszöböt teljesíteni tudta 2010-ben és tartja azóta is. A Magyarország által vállalt kibocsátási szintek az EU tagországok által vállalt értékek átlagát közelítik. A levegőminőség mérését az Országos Légszennyezettségi Mérőhálózat (OLM) végzi, a levegőterhelést okozó kibocsátások létesítményszintű adatait a Levegőtisztaság-védelmi Információs Rendszer (LAIR) tartja nyilván.

kt/év	SO ₂	NO _x	NH ₃	VOC	PM _{2,5}
2011	35	129	65	100	31
2010 küszöb	500	198	90	137	-
2010	32	162	65	109	32
2009	80	167	68	128	28
2008	88	183	71	141	23
2007	84	190	71	148	21
2006	118	208	81	177	29
2005	129	203	80	178	31
2000	495	185	75	154	44

Légszennyezőanyagok magyarországi összkibocsátása és a vonatkozó szabályozási értékek
(forrás: OMSZ)

A légszennyező anyagok kibocsátásának 2000 óta megfigyelhető csökkenő mértéke azonban nem járt a levegőminőség arányos javulásával, néhány légszennyezőanyag esetén további kihívások állnak előttünk (nitrogén oxidok, talajközeli ózon, részecskeszennyezettség). Bár hazánk átlagos levegőterheltségi szintje közepesnek tekinthető, az egyes térségek, települések szennyezettsége között jelentős eltérések tapasztalhatók. Az átszellőzés szempontjából kedvezőtlen helyi domborzati viszonyokkal rendelkező települések (különösen Miskolc és Pécs) vannak a legrosszabb helyzetben. A levegőminőséget elsősorban a helyi közúti közlekedés és a lakossági fűtés okozta szennyezőanyag terhelés határozza meg, de a meteorológiai helyzettől függően időszakosan szerepe lehet a nagyobb távolságról érkező szennyezésnek is. A szigorú levegővédelmi előírások betartásának kikényszerítésével az ipari kibocsátások hatása csökkent.

A korábban jelentős légszennyezőnek számító kén-dioxid (SO₂) mára már nem okoz problémát, köszönhetően az erőművi szektor fejlesztéseinek, valamint az üzemanyagok és tüzelőanyagok minőségében bekövetkezett pozitív változásnak. 2008. november 1-től valamennyi ipari létesítménynek be kell tartania az elérhető legjobb technika figyelembevételével megállapított, EU előírásokkal harmonizált kibocsátási határértékeket. Nem teljesítés esetén a hatóság a létesítmény működését korlátozhatja, vagy akár be is zárhatja azt.

Különösen a forgalmas útvonalak környezetében, a nagy gépjárműforgalommal terhelte településeken tapasztalható a nitrogén oxidok magas koncentrációja, mely néhány helyen az éves határérték túllépését eredményezi. A gazdasági válság hatására ugyan kissé csökkent a lakossági gépjármű használat, viszont lassult a

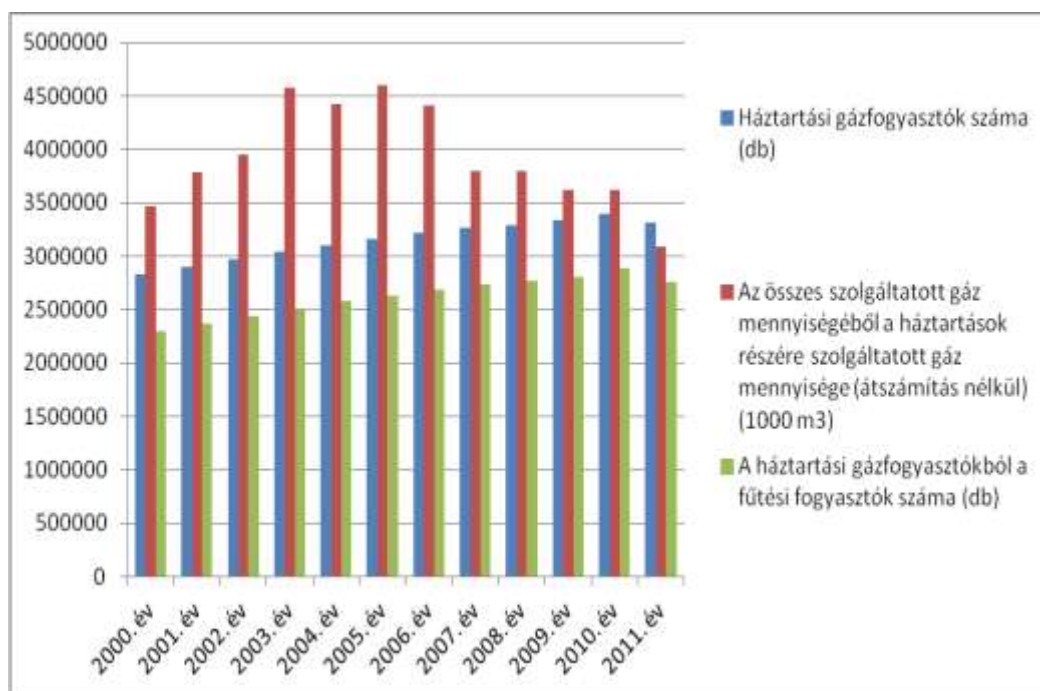
gépjárműállomány korszerűsödése, ezért a levegőminőségben ez nem jelentett lényeges változást. A nitrogén oxidok mind az emberi egészségre, mind az ökoszisztémákra károsan hatnak.

Az illékony szerves vegyületek (VOC) és az ammónia (NH_3) kibocsátásában a 2000-től növekedést mutató trend 2007 óta megtört. A VOC kibocsátás alakulásában a közlekedés és egyes ipari technológiák játszanak szerepet, az NH_3 kibocsátásért elsősorban az állatállomány és a műtrágya használat felelős. A kén-dioxid kibocsátás jelentős csökkenésével a gazdaság ammónia és nitrogén-oxid kibocsátásai váltak jelentősebb tényezőkké a környezet savasodása tekintetében.

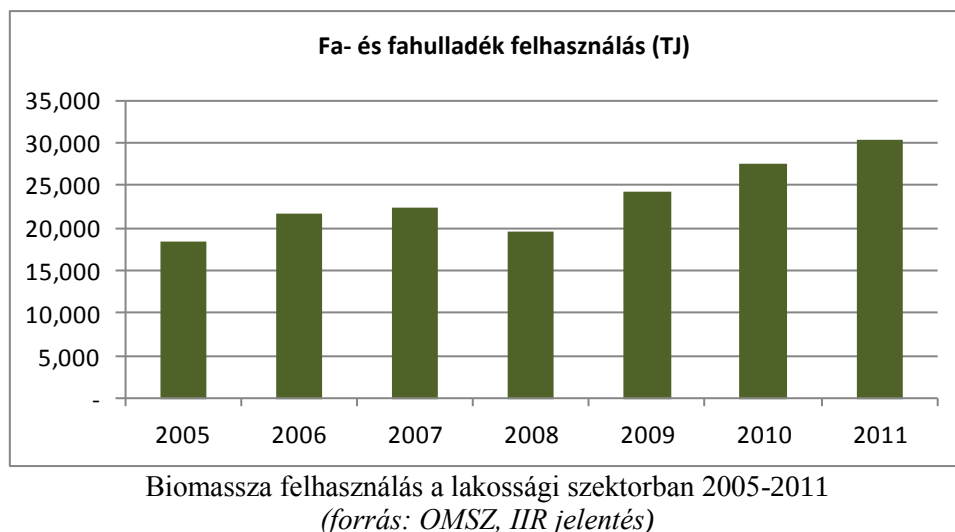
Nyári időszakban továbbra is gondot okoz a talajközeli ózon megemelkedő szintje, melynél - az európai országokra általánosan jellemző módon - nem tapasztalható csökkenő tendencia. A Montreáli Jegyzőkönyv rendelkezéseinek, továbbá a nemzetközi egyezményekben foglalt feladatok végrehajtásának köszönhetően hazánkban a magaslégköri ózonkárosító anyagok felhasználásából adódó emisszió 2000 óta jelentősen lecsökkent.

Napjaink legjelentősebb levegőtisztaság-védelmi kihívása az egészségügyi határértékeket (különösen a téli időszakban) meghaladó részecskeszennyezettség. Vezető szerepét annak köszönheti, hogy a legújabb egészségügyi kutatások szerint egészségkárosító hatása kiemelkedő. A károsító hatás mértéke függ a részecske méretétől (minél kisebb méretű annál nagyobb a kockázat) és összetételétől (pl. ha nehézfémeket, nehezen lebomló szerves anyagokat tartalmaz nagyobb a kockázat). A kisméretű részecske összefoglaló névvel jelzett szennyezőanyagok közvetlenül, tevékenységekből kerülnek a levegőbe vagy az ott lévő egyéb anyagokból másodlagos szennyezőként képződnek. A kibocsátások szerkezetében az utóbbi években komoly változás figyelhető meg: a lakossági tüzelés vált a meghatározó forrássá. Ennek oka, hogy a vezetékes gáz ára a 2000-2010 közötti időszakban 325 Ft/10 m³-ről 1150 Ft/10 m³-re emelkedett, ezért a lakosság egy része szilárd tüzelőanyag (szén, fa, biomassza, egyéb) felhasználásra váltott. Mivel utóbbiak esetén a szilárd szennyezőanyag kibocsátás jelentős, ezzel a levegő részecske terheltsége számottevően nőtt. A levegőminőség javítására vonatkozóan a Kormány az 1330/2011. (X.12.) határozatával elfogadta a kisméretű szálló por (PM₁₀) csökkentés ágazatközi intézkedési programját, melyben konkrét intézkedések fogalmazódtak meg a PM₁₀ kibocsátás 10-15%-kal történő csökkentésére vonatkozóan. A program végrehajtása 2012-ben megkezdődött.

A következő diagram jól mutatja, hogy a háztartási gázfogyasztók száma, az összes szolgáltatott gáz mennyiségéből a háztartásokra eső rész, valamint a háztartási gázfogyasztókból a fűtési fogyasztók száma 2000-2010 között emelkedett, ezt követően csökkent. Utóbbi tendenciának egy része magyarázható csak a lakosság által megvalósított energiatakarékossági intézkedésekkel. Az azt követő diagram szerint a lakossági szektorban felhasznált biomassza mennyisége folyamatos növekedést mutat. Eszerint a lakossági gázfogyasztás 2010-2011 közötti csökkenésének másik oka a tüzelőanyag váltás.

Lakossági gázfelhasználással kapcsolatos adatok a 2000-2011 közötti időszakban
(forrás: KSH)

A napi PM₁₀ határérték túllépések jelentős hányadát az október - március közötti időszakban mérik. Ennek oka a fűtési időszakban megnövekedő PM₁₀ kibocsátás mellett a meteorológiai paraméterek kedvezőtlen alakulása. Ebben az időszakban gyakoriak az ún. légköri inverziós periódusok, amikor a szennyezőanyagok elkeveredése korlátozott vagy gátolt, ezért a felszín közelében tartósan megemelkedik a részecskekoncentráció. Több és hosszabb ideig tartó ilyen időszak esetén gyakran a levegő PM₁₀ tartalma az összes mérőponton meghaladja a napi határértéket (50 µg/m³-t). Ez magyarázza, hogy a napi határérték túllépések gyakorisága a kedvezőtlen években nem változik, míg az éves átlagértékek, amelyeknél érvényesülni tud az egyes levegőminőséget javító intézkedések eredménye, csökkenő tendenciát mutatnak. A PM₁₀ magas, 50 µg/m³-t meghaladó napi szennyezettsége becslések szerint 2005-2010 között 283 fő halálához járult hozzá. Jelentős egészségkárosító hatásai miatt a szabályozásban is növekvő szerepet kap a PM_{2,5}, valamint az ennél kisebb részecskefrakciók, összetétel tekintetében kiemelkedően ezek koromtartalma.

Az ország területén – az EU vonatkozó irányelvével összhangban – a légszennyezettség mértéke alapján levegőminőségi zónák (agglomeráció, zónák, városok) kerültek kijelölésre. Továbbra is kiemelten kell kezelni azokat a zónákat, ahol a légszennyezettség meghaladja vagy közelíti az egészségügyi határértéket. Az ezekre a területekre a környezetvédelmi, egészségügyi és közlekedési hatóság, valamint az érintett önkormányzatok együttműködésével készült levegőminőségi tervek felülvizsgálata jelenleg zajlik. A környezeti levegőminőség előírt értékeinek betartásához a tervek ütemezett végrehajtása, ezen belül pedig a települési önkormányzatok tevőleges közreműködése szükséges.

Felszíni és felszín alatti víz, talaj

Vizeink állapotát elsősorban az emberi tevékenységekből eredő terhelések és hatások határozzák meg. A felszíni vizeket érintő hatások közül legfontosabbak a pontszerű szennyező forrásokból eredő települési szennyvízkibocsátások és hulladéklerakók, ipari szennyvíz és használtvíz bevezetések, a mezőgazdasági eredetű terhelések, a különböző folyószabályozási, mederrendezési, árvízvédelmi célú hidromorfológiai beavatkozások, a vízfolyások hosszirányú átjárhatóságát befolyásoló keresztirányú műtárgyak és duzzasztások. A felszíni vizek mennyiségi paramétereit jelentősen befolyásolják a különböző célú kommunális, ipari és öntözési vízkivételek. Az emberi tevékenységből eredő hatások között meg kell még említeni a főleg a Dunát, ill. másodlagosan a Tiszát és a Balatont érintő hajózást, valamint a lokálisan jelentkező, de egyre nagyobb hangsúlyt kapó rekreációs és vízi turizmushoz kapcsolódó terheléseket.

Hazánkban a közepes vagy annál rosszabb minőségű felszíni víztestek aránya 70-80%. A vízfolyások 8%-a, az állóvizek 18%-a éri csak el a VKI szerinti „jó” ökológiai állapotot. Ez a víz sokrétű ökológiai, gazdasági és rekreációs funkciójából eredően jelent problémát: a víz az élővilág létfeltétele, jelenleg azonban még mindig sok helyen befogadója a háztartásokból, településekről, mezőgazdaságból és az iparból származó szennyezéseknek. Ugyanakkor a víz a hazai turizmus egyik fő vonzereje és a mezőgazdasági termelés alapvető feltétele. Szintén lényeges, de kevésbé ismert probléma, hogy a nagyszámú, főként üdülési hasznosítású állóvíz, holtág, morotva, mesterséges tározó és kavicsbánya tó vízminőségi állapota a nagy tavakénál (Balaton, Tisza-tó, Fertő-tó, Velencei-tó) kedvezőtlenebb, és ráadásul ezek nem is szerepelnek a fokozottabb védelmet kívánó tápanyag-érzékeny

területek között. Több olyan vízfolyás van Magyarországon, amelyek állapota az adott vízgyűjtő területet érintő szomszédos országokban végzett tevékenységek miatt nem felel meg a Víz Keretirányelv előírásainak és ez csak regionális, határokon átnyúló együttműködéssel oldható meg.

Hazánk felszín alatti vízkészlete európai viszonylatban is kiemelkedő jelentőségű és minőségű: felszín alatti víztesteink 68%-ban elérik a VKI szerinti „jó állapotot”. A felszín alatti vizeket érintő hatások közé tartoznak a települési szilárd hulladéklerakókból eredő szennyeződések (melyek az ország egész területét érinthetik), a kármentesítés alatt álló, vagy arra váró szennyezett területek (főként az ivóvízbázisokat veszélyeztetik), valamint a mezőgazdasági eredetű terhelések. A felszín alatti vizek mennyiségét erősen befolyásolják továbbá a különböző vízkivételek, elsősorban a kommunális vízkivétel, hiszen az ország ivóvízellátása 95%-ban felszín alatti vízből történik. Fontos még a mezőgazdasági, a bányászati és a geotermikus energiahasznosítási célú vízkivétel is, illetve továbbra is problémát jelent az engedély nélküli vízkivétel.

Nagy tavaink (Balaton, Tisza-tó, Fertő-tó, Velencei-tó) ökológiai állapota javult, a Balaton vízminősége kiváló.

A vizek jó ökológiai állapota szorosan összefügg az éghajlatváltozással. A vízgazdálkodásban elsősorban extrém hidrometeorológiai eseményekre, szélsőséges csapadékviszonyokra kell felkészülni, amelyek egyrészt fokozódó árvízveszélyt, másrészt szárazságot eredményezhetnek. Az éghajlatváltozás következményeként várhatóan kevesebb víz áll majd rendelkezésre, különösen az öntözés számára, de helyenként – a területi különbségek miatt – az ivóvízellátásra használt készletek is veszélybe kerülhetnek. A kisvízi hozamok csökkenése érzékenyebbé teszi a vízfolyásokat a szennyezőanyag-terhelésekkel szemben. Az éghajlatváltozás és a vízgazdálkodás integrált – a fenntarthatóságot messzemenően figyelembevevő – megközelítése indokolt.

A talajok állapotát a vizekhez hasonlóan számos tényező befolyásolja (pl. földhasználat, infrastruktúra fejlesztése). A talajok állapotának értékelését nehezíti, hogy a talajpusztulással veszélyeztetett területek országos felmérésére forráshiány miatt évek óta nem került sor, de az egyedi vizsgálatok szerint a károsodás továbbra is jelentős területeket érint. A mezőgazdasági és erdészeti talajok nehézfémekkel, peszticid-maradványokkal és egyéb káros anyagokkal való terheltsége elmarad a szennyezettségi határértéktől.

Biológiai sokféleség

A biológiai sokféleség a társadalom és gazdaság fennmaradásának, illetve fejlődésének alapjaként szolgál, amelyek egyúttal meghatározóak az élő rendszerek terhelésének alakulásában. Az urbanizáció, agglomerálódás, infrastruktúra-fejlesztés és a fogyasztói igények növekedése következtében a különböző területhasználati igények az ökoszisztémák környezeti feltételeinek megváltozásához, a természetes vagy természetközeli, biológiai aktív területek beszűküléséhez és feldarabolódásához vezettek.

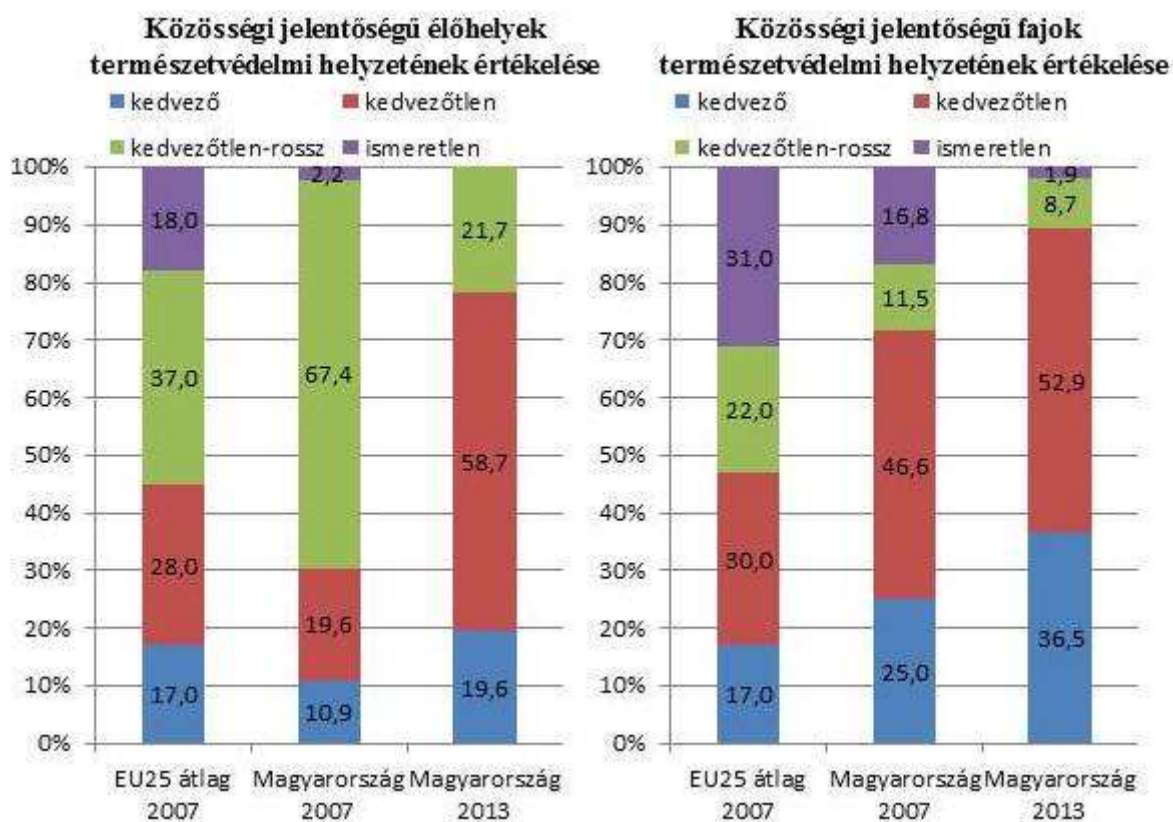
A biológiai sokféleség megőrzése és fenntartása szempontjából komoly problémát jelent az élőhelyek szétDarabolódása, amely egész Európában jelentős mértékű. A kutatások alapján az elmúlt 20 évben folyamatosan növekedett a táji és élőhelyi szintű feldarabolódás mértéke, amely trend előre láthatóan a jövőben is folytatódni fog. Az Európai Környezetvédelmi Ügynökség 2009-ben Európa 28 országában végzett felmérésén alapuló 2011-es elemzés szerint Magyarország a középmezőnyben található, 7-10 közötti átlag fragmentációs egységgel. (A fragmentációs egység az ökológiai szempontból akadályt jelentő létesítmények száma 1000 km²-ként.) Az ökológiai és tájökológiai rendszerek működőképességéhez fontos a köztük lévő összeköttetés, amely jelenleg számos területen nem biztosított.

A nem megfelelő földhasználatból adódó túlhasznosítás, az inváziós idegenhonos fajok (özfajok) terjedése és a szennyezés egyaránt a biológiai sokféleség csökkenését okozza. Gyakori probléma a hagyományos tájszerkezet, a mozaikos tájelemek eltűnése, aminek következményeként csökken a területek ökológia értéke.

A kedvezőtlen folyamatok ellenére az elmúlt évek természetvédelmi erőfeszítései eredményeként a természetközeli élőhelyeknek számító területek kiterjedése még több mint 36%-ot fed le hazánkban, természeti értékeink nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedő jelentőségűek. A védett természeti területek kiterjedése 2009 és 2013 között 884 280 hektárról 894 279 hektárra növekedett.

A magyarországi Natura 2000 hálózat 56 különleges madárvédelmi és 479 különleges természet-megőrzési területet foglal magába, melynek összkiterjedése 1,99 millió hektár. Az előző időszak jelentős eredménye, hogy 2011-ben lezárult a Natura 2000 hálózat kialakítása. Az Európai Bizottság megállapította, hogy egyetlen élőhelytípus vagy faj esetében sincs szükség további Natura 2000 területek kijelölésére Magyarországon. Az elmúlt időszakban a közösségi jelentőségű fajok és élőhelyek természetvédelmi helyzete javulást mutat. 2007-hez képest 2013-ra 24 élőhelytípus természetvédelmi helyzete javult (52%), 21 élőhelytípus természetvédelmi helyzete nem változott (46%) és egy élőhelytípus esetében történt negatív változás (2%). A közösségi jelentőségű fajok természetvédelmi helyzetét tekintve 137 faj esetében nem történt változás (66%), 59 faj esetében javulás történt

(28%). 12 faj természetvédelmi helyzete romlott, ami a fajok 6%-át jelenti. A pozitív változások részben az aktív természetvédelmi intézkedéseknek, élőhelyrekonstrukciós beavatkozásoknak, fajmegőrzési tevékenységeknek köszönhetők, másrészt az értékelés alapját szolgáló adatok eltérő időszaka és minősége, valamint módszertani okok állnak a háttérben.

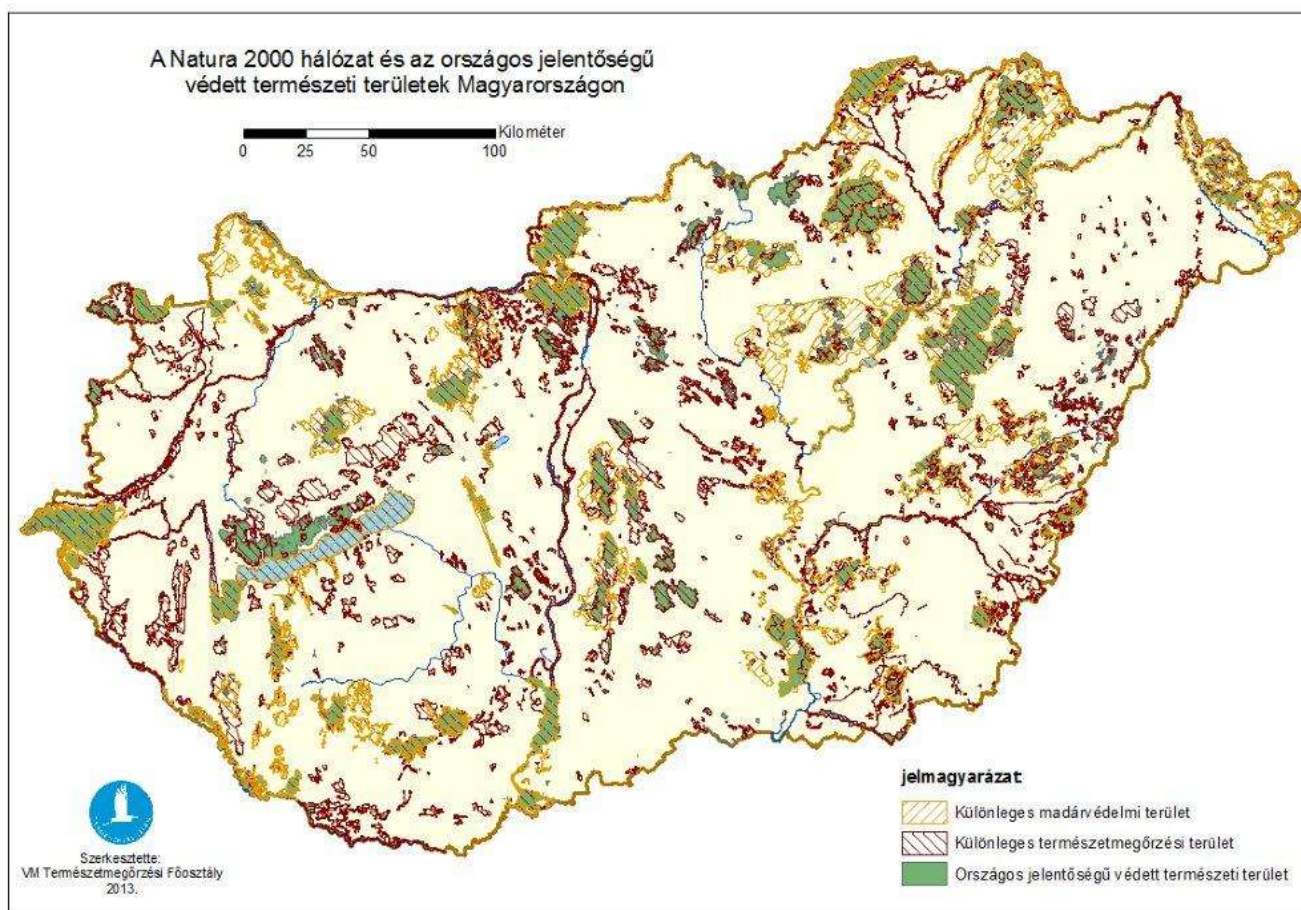

Közösségi jelentőségű élőhelyek és fajok természetvédelmi értékelése 2007-2013 között
(Az EU tagállamokra vonatkozó 2013-as adatok még nem állnak rendelkezésre)

A természeti értékek megőrzése érdekében az elmúlt időszakban számos területen történt előrelépés:

- Az országos jelentőségű, egyedi jogszabállyal védett természeti területek kiterjedése a 2008. évi állapothoz képest összesen 11 017,3 ha-ral nőtt. Kihirdetésre került a Nyugat-Mecseki TK, 9 új természetvédelmi terület és 2 nemzeti parki bővítés, 1 tájvédelmi körzet bővítés, valamint 2 természetvédelmi terület bővítés.
- EU támogatás révén lehetőség nyílt a Natura 2000 gyepterületeken, illetve Natura 2000 erdőterületeken gazdálkodók kompenzációjára, valamint a fenntartási tervek kidolgozására.
- Az Érzékeny Természeti Területek 2009. évi átfogó felülvizsgálat során – figyelemmel az időközben lehatárolt NATURA 2000 hálózatra – kialakult a Magas Természeti Értékű Területek (MTÉT) hálózata, melyek esetében hozzáférhetők az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program agrár-környezetgazdálkodási természetvédelmi célú zonális célprogramjai (2012-ben több mint 2700 gazdálkodó, mintegy 200 ezer hektáron vállalta az élőhely-fejlesztési célú előírások betartását).
- 2012-ig 20 növényfaj és 23 állatfaj esetében készült el a fajmegőrzési terv, melyek a kiemelten veszélyeztetett fajok esetében biztosítják a megőrzési munkálatok koordinációját.
- Elkészült az özönfajok hazai jegyzéke.
- A kiemelt jelentőségű vizes élőhelyek helyreállítása mellett megkezdődött a Kárpát-medence egyedi értékeit és társulásait őrző élőhelyek leromlásának megállítása, a korábbi állapot visszaállítása. Emellett sor került számos kiemelt fontosságú állat- és növényfaj (pl. tűzok, rákosi vipera, tartós szegfű) élőhelyének javítására is.
- Elkészült a Balatoni Busa Intézkedési Terv, amely a Balaton ökológiai állapotának helyreállítását, az őshonos halfauna védelmét és állományszerkezetük rehabilitálását tűzi ki célul, az idegenhonos busafajok szelektív halászatának fokozásával, valamint a Balaton vízgyűjtőjén elhelyezkedő halastavakon a busafajokra vonatkozó korlátozó intézkedések bevezetésével.

- A feltárások eredményeként az ismert barlangok száma 4130-ra, míg a nyilvántartott barlangjáratok hossza 271 km-re, mintegy 37 km-rel növekedett. Kihirdetésre kerültek a barlangok felszíni védőövezetei és a 2013 júniusi állapot szerint a védőövezetek mintegy 78%-a jelenik meg az ingatlan-nyilvántartásban. Közel 60 barlangban történtek természetvédelmi rekonstrukciós célú műszaki beavatkozások, zömében európai uniós források (KEOP) felhasználásával, amely nagyban hozzájárult a barlangok természetes állapotának fenntartásához, illetve helyreállításához.
- Mintegy 1000 kunhalom megőrzendő tájképi elemként bekerült az egységes területalapú támogatásokhoz rendelt feltételrendszerbe (Kölcsönös Megfeleltetés), hozzájárulva az intenzív mezőgazdasági művelésből adódó károk megszüntetéséhez, mérsékléséhez.
- Megtörtént az ex lege lápok és szikes tavak nyilvántartásának átfogó felülvizsgálata és megkezdődött a jogszabálysértő módon meghozott, védettségét megszüntető hatósági határozatok visszavonása és a törvényben előírtaknak megfelelő állapotok visszaállítása.
- Bővült az egyedi tájértékek nyilvántartása, amely jelenleg már 901 település felmérését tartalmazza (országos szinten számolva a feldolgozottsági szint 28,5%).
- A földtudományi változatosság (geodiverzitás) védelme és bemutatása terén jelentős eredmény, hogy a Novohrad – Nógrád (2010) és a Bakony-Balaton Geopark (2012) is tagja lett az Európai, valamint a Globális Geopark Hálózatnak.
- A természeti értékek bemutatását is számos program és fejlesztés segítette (pl. oktatóközpont, tanösvény).

Éghajlatváltozás

Az éghajlatváltozás korunk egyik legnagyobb kihívása. A Föld felszíni átlaghőmérsékletének emelkedése ma már kétségtelen tény. Az Éghajlat-változás Kormányközi Testület (IPCC) legfrissebb, 2013 őszén közzétett 5. Helyzetértékelő Jelentése szerint pedig az is egyértelmű, hogy a klímaváltozást az ember okozza. A hatások nyilvánvalók és egyre erősödnek: a hóval és jéggel borított területek kiterjedése csökken, emelkedik a légkör és az óceánok átlaghőmérséklete, valamint a globális tengerszint, az óceánok vize pedig savasodik. A klímaváltozás közeli- és távoli jövőre vonatkozó hatásait négy új forgatókönyv összegzi. A legkisebb mértékű változást előrejelző forgatókönyv következtései szerint a 21. század végére a globális felszíni átlaghőmérséklet túlszárnyalja a 1,5 Celsius fokos emelkedést az 1850-1900-as évek adataihoz képest. Más előrejelzések szerint

nagyon valószínű, hogy a melegedés mértéke a század végére meghaladja a 2 Celsius fok kritikus szintet. Továbbá nagyon valószínű, hogy a hőhullámok gyakorisága, intenzitása és időtartama jelentős mértékben növekedni fog. A melegedés mértékével párhuzamosan pedig a száraz területeken csökkenni, a csapadéokban gazdag területeken viszont növekedni fog a csapadék mennyisége.

Az IPCC Jelentés új scenáriói szerint Közép- és Kelet-Európa, így Magyarország klímaérzékenység szempontjából érzékeny régió. Számítások szerint az évszázadokon át folytatódó melegedés mértéke várhatóan nyáron lesz legnagyobb. A nyár várhatóan szárazabb lesz, a tél csapadékosabb. Mind a hőmérsékleti, mind a csapadék extrém indexek elemzése a szélsőségek erősödését valószínűsíti.

Az ipari forradalom előtt a légkör CO₂ koncentrációja 280 ppm volt, 2013 márciusában ez az érték 400 ppm-re (40%-kal) emelkedett. A Jelentés egyértelművé teszi, hogy nincs idő a tétovázásra. Az időhúzás a Föld számos sérülékeny régiójának környezeti feltételeiben visszafordíthatatlan változásokat eredményez, mellyel párhuzamosan szűkülnek adaptációs lehetőségeink. A jelentős emisszió csökkentést minél előbb el kell kezdeni.

Az Éghajlatváltozási Keretegyezmény Kiotói Jegyzőkönyve által előírt hat (szén-dioxid (CO₂), metán (CH₄), dinitrogén-oxid (N₂O), fluorozott szénhidrogének (HFC-k), perfluor-karbonok (PFC-k) és kén-hexafluorid (SF₆)) üvegházhatású gáz éves kibocsátásairól készült legfrissebb, 2013. évi leltár és jelentés a 2011-es év kibocsátási adatait dolgozza fel. Magyarországon 2011-ben a kibocsátás bruttó 66 millió tonna szén-dioxid-egyenérték volt, míg a földhasználat, földhasználat-megváltoztatás és az erdőgazdálkodás ágazat hatását figyelembe vevő nettó kibocsátás 62 millió tonna, melyek a leltár eddigi teljes időszakát tekintve messze a legalacsonyabb értékek voltak.

Az éves kibocsátások viszonyítási éve (bázisév) Magyarország esetében a fluort nem tartalmazó gázokra (CO₂, CH₄, N₂O) vonatkozóan az 1985-87 évek átlaga, a fluortartalmú gázokra pedig 1995 (HFC, PFC és SF₆). Ezen (bázis)években történt kibocsátások mennyiségéhez képest vállalt Magyarország a Kiotói Jegyzőkönyvben 6% csökkentést 2012-re. 2011. év végén a magyar kibocsátás 43%-kal volt alacsonyabb a bázisidőszakinál, ami részben a pénzügyi és gazdasági válságnak is tulajdonítható. A magyarországi kibocsátás így továbbra is jóval a Kiotói Jegyzőkönyvben vállalt érték alatt volt. A 2011-ben kibocsátott gázokat tekintve a legnagyobb részt, 75%-ot a CO₂ tette ki. A CH₄ 13%-ot, a N₂O 10%-ot, míg a fluortartalmú gázok 2%-ot. A kedvező tendencián belül azonban negatívum, hogy a biomasszából származó CO₂, illetve a fluorozott szénhidrogén kibocsátás az elmúlt években folyamatosan emelkedett.

Az összes tüzelőanyag és üzemanyag elégetését magában foglaló energiaszektor aránya (72%) továbbra is jelentős volt. A mezőgazdaság 13%-kal, az ipari folyamatok – beleértve az oldószerek és egyéb termékek használatát – 10%-kal, a hulladékszektor pedig 5%-kal járult hozzá az üvegházhatású gázok kibocsátásához 2011-ben. A bázisidőszakhoz képest a legjelentősebb kibocsátás csökkenés az energia (-40%), a mezőgazdaság (-54%) és az ipar (-58%) szektoraiban mutatkozott, mely részben összefüggésbe hozható az infrastruktúra modernizálásával és az energiaárak növekedésével. A hulladékszektorban viszont növekedett a kibocsátás részaránya, 1985 óta mintegy 15%-kal. A földhasználatból, földhasználat változásból és erdőszeti tevékenységekből származó kibocsátás határozott tendenciát nem mutat. Az energiaszektoron belül legjelentősebb kibocsátó az energiaipar 34%-kal, ezt követi a közületek, háztartások és a mezőgazdaság (29%), valamint a közlekedésből származó kibocsátás (24%).

Az EU 2020-ra az 1990. évi kibocsátási szint legalább 20%-os csökkentését célozta meg, melynek eléréséhez Magyarországnak is hozzá kell járulnia. A közösségi szintű kibocsátás-csökkentési célok megvalósítása érdekében hazánk is tevékenyen részt vett az emisszió kereskedelmi rendszer (ETS) működtetésében. A Nemzeti Kiosztási Terv végrehajtása keretében folytatódott a kibocsátási kvóták értékesítése. A kvótaértékesítés kapcsán elmondható, hogy a nemzetközi kvótakereskedelem 2008 óta kedvezőtlenül alakul, a kiotói kvóták értéke töredékére esett vissza. Kedvező fejlemény ugyanakkor, hogy Magyarország teljes kiotói kvótatöbblete átvihető a 2013-2020-ig tartó második kötelezettségvállalási időszakra. Az üvegházhatású-gáz kibocsátás csökkentésének pénzügyi fedezetét egyrészt a kvótabevételeken alapuló Zöld Beruházási Rendszer, másrészt az Új Széchenyi Terv EU-s társfinanszírozáson alapuló forrásai biztosították.

A Zöld Beruházási Rendszer (ZBR) keretében számos pályázat került meghirdetésre: Klímabarát Otthon Panel Alprogram, Klímabarát Otthon Energiahatékonysági Alprogram, Energiatakarékos Háztartási Gépcsere Alprogram, Energiatakarékos Izzócsere Alprogram, Mi otthonunk felújítási és új otthonépítési Alprogram, Napkollektor Alprogram és Fűtőkorszerűsítés Alprogram. A ZBR keretén belül meghirdetett pályázatok a klímavédelmi célok megvalósításával egyidejűleg épületenergetikai korszerűsítések és energiahatékonyság növelését biztosító intézkedések végrehajtását is biztosították. A pályázati rendszer ösztönözte a komplex beruházások megvalósítását (hőszigetelés és fűtési rendszer rekonstrukciója), amelyek keretében lehetőség nyílt az energiaellátás megújuló energiaforrásokból (pl. biomassza kazán) történő biztosítására.

Az Európai Unió Emisszió-kereskedelmi Rendszerének 2013-2020-ig tartó harmadik kereskedési időszakára vonatkozó uniós szabályozás átültetésre került a magyar jogrendszerbe. Az üvegházhatású gázok közösségi kereskedelmi rendszerében és az erőfeszítés-megosztási határozat végrehajtásában történő részvételről szóló 2012. évi CCXVII. törvénynek, valamint végrehajtási rendeletének elfogadása révén megteremtődtek a jogi feltételei annak, hogy Magyarország továbbra is részt vegyen az Európai Unió kvótakereskedelmében.

Míg a kibocsátás csökkentési feladatok leginkább globális összefogással valósíthatók meg, a változó klímához való alkalmazkodási törekvések helyi és regionális szinten vezethetnek eredményre. A Magyar Földtani és Geofizikai Intézet (MFGI) önálló szervezeti egységeként 2012-ben megalakult a Nemzeti Alkalmazkodási Központ (NAK). Feladatai a klímaváltozással, az azt kiváltó folyamatokkal és hatásokkal kapcsolatos hazai kutatásokkal, az üvegházhatású gázok hazai kibocsátásainak csökkentésével és a klímaváltozás hazai hatásaihoz való alkalmazkodással összefüggő feladatok ellátása, valamint részvétel a klímapolitikát szolgáló elemzések, térinformatikai vizsgálatok, stratégiák elkészítésében. A NAK egyik kiemelt feladata a Nemzeti Alkalmazkodási Térinformatikai Rendszer (NATÉR) létrehozása, amelynek átfogó célkitűzése egy olyan többcélú felhasználásra alkalmas adatrendszer kialakítása, amely objektív információkkal segíti a változó körülményekhez igazodó, rugalmas döntés-előkészítést, döntéshozást és tervezést.

2.3. Nemzetközi és hazai trendek

A világ népessége bár lassuló ütemben, de továbbra is növekszik: 2012-ben meghaladta a 7 milliárd főt, és az ENSZ demográfusai által készített előrejelzés szerint várhatóan már 2040 körül a 9 milliárd főt is túllépi. A növekedési ráta 2010-ben elérte az 1,148%-ot⁵. A WHO 2011. évi adatai szerint a születéskor várható élettartam a Földön 70 év, ami 1990 óta 6 év növekedést jelent, ugyanakkor ma is jelentős területi különbségeket mutat⁶. A következő évtizedekben emellett a világ országainak többségére kiterjedően öregedő társadalmat és fokozódó migrációt tapasztalhatunk (EEA, SOER 2010, Assessment of Global Megatrends).

Az ENSZ Népességi Osztályának adatai szerint ma már a világ népességének a fele – a jobb foglalkoztatási és szolgáltatási lehetőségek reményében – városokban él (és arányuk 2050-re várhatóan 70%-ra emelkedik), ami egyszerre jelent kihívást a növekvő fogyasztás, illetve a városrészek elszegényedése, a nyomor és azok környezeti és egészségi vonzata szempontjából.

A globalizáció foka és a világgazdaság teljesítménye az IMF adatai szerint 1980 és 2010 között jelentősen nőtt, utóbbi évente átlagosan 3,2%-kal. A növekedésből Kína (10%) és India (6,2%) vette ki leginkább a részét, míg a fejlett országok növekedése lelassult (EEA, SOER 2010, Assessment of Global Megatrends). Habár a fejlődő országok ma a világ GDP-jének növekvő hányadát adják, a szegények és a gazdagok közötti jövedelmi, vagyoni és az erőforrásokhoz, szolgáltatásokhoz való hozzáférésebeli különbségek továbbra is igen jelentősek. Ahogy a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács Jövőkereső c. tanulmánya is megállapítja "olyan világban élünk, ahol a népesség 40%-a napi két dollárnál kisebb összegből él, míg világ népességének gazdagabbik 20%-a birtokolja az összes megtermelt jövedelem 75%-át és a népesség 5%-a fogyasztja el a megtermelt javak és a szolgáltatások 96%-át. Olyan világban élünk, ahol a munkakorú népesség 30%-a nem kap munkát..."

A Jövőkereső kiemeli továbbá, hogy napjainkban minden egyes földlakó 2,7 globális hektár földterületet vesz igénybe életének fenntartásához (az EU-ban ez a mutató az 5 hektárt közelíti), miközben a Föld ökológiai kapacitásai csak kb. 2 hektárt szolgáltatnak fejenként (EEA Indicator Report 2012, Global Footprint Network). Az ökológiai kapacitások túlhasználata a Föld eltartóképességének és az ökológiai rendszerek teljesítményének csökkenéséhez vezet. A Föld ökoszisztémáinak 60%-a leromlott és a WWF élőbolygó-indexének tanúsága szerint harminc év távlatában közel 40%-kal csökkentek azoknak a fajoknak a populációi, amelyeket a hetvenes évek óta rendszeres megfigyelés alá vontak szárazföldi, édesvízi és tengeri ökoszisztémákban. Becslések szerint 2050-re a Földön élő fajok negyede a kihalás szélére sodródik vagy kipusztul. A biodiverzitás csökkenése többek között a területhasználat változással és az éghajlatváltozással függ szorosan össze.

Ezen felül a szennyezőanyagok egyre bonyolultabb kombinációja jelent kihívást a környezeti elemek, illetve a Föld szabályozó folyamatai számára (EEA, SOER 2010, Assessment of Global Megatrends). A finomrészcscék és egyes vegyi anyagok külön figyelmet érdemelnek azok messzemenő környezetre és emberi egészségre gyakorolt hatásai és a vonatkozó ismeretek hiányosságai miatt. A kereskedelmi forgalomban elérhető vegyi anyagok száma 70 és 100 millió közé tehető, ebből mintegy 5000 féle termelésének volumene meghaladja az 1 millió tonnát évente. A 2030-ig terjedő előrejelzések szerint az OECD országok maradnak a legnagyobb termelők, de Kína, Brazília, India, Indonézia és a Dél-Afrikai Köztársaság termelési ütemének növekedése kétszerese lesz az előbbieknél (OECD Environmental Outlook).

Az élővilág és általában a környezet degradálódásának oka továbbá az erőforrások túlzott használata. A természeti erőforrások szűkössége, a készletek hozzáférhetőségének bizonytalansága a nyersanyagok kritikussá minősítését, árának erős ingadozását és a szélesebb értelemben vett erőforrásokért, így pl. a termőföldért, ivóvízért folyó globális verseny felerősödését hozza magával.

Az egyik gyors ütemben felélt erőforrásunk a talaj, amelynek pusztulási üteme sokszorosa az újratermelődéssnek. Évente csak az erózió miatt 26 milliárd tonna talajt veszítünk el. Az erdők létfenntartó szerepének elismerése ellenére a különböző becslések szerint évente 5-13 millió hektár erdő semmisül meg, főleg a trópusokat érintve. (A világ legnagyobb esőerdőjének – Amazónia – nagysága negyven év alatt 20%-kal csökkent.) Az ivóvíz hozzáférhetősége, mennyiségi és minőségi kérdései területileg igen eltérő kihívásokat jelentenek. Jelenleg mintegy 1 milliárd ember nélkülözi az egészséges ivóvizet, és a számuk 2025-ig megkétszereződhet. 5000 ember hal meg naponta a szennyezett víz miatt. A vízbázisok nagymértékben felértékelődnek és a felettük való rendelkezés fegyveres konfliktusok forrása lehet a jövőben.

⁵ <http://www.worldometers.info/world-population/#growthrate>

⁶ <http://www.worldlifeexpectancy.com/>; http://gamapserv.who.int/gho/interactive_charts/mbd/life_expectancy/atlas.html

Komoly gazdasági, társadalmi változás várható a fosszilis energiahordozók fogyatkozásával összefüggésben is. Olajegyenértékben kifejezve az emberiség jelenleg egy év alatt 11,5 milliárd tonna kőolajnak megfelelő energiahordozót használ fel, amelynek közel 35%-a kőolaj, 26%-a szén, 21%-a gáz, 10%-a biomassza, a maradék pedig nukleáris és vízenenergia (Jövőkereső). A Nemzetközi Energia Ügynökség becslése szerint a fosszilis energiahordozók legalább 2030-ig a legfontosabb energiaforrásként szolgálnak, és a felhasználás volumene a hatékonyság esetleges javulása ellenére is folyamatosan nő. Maguk a készletek igen kevés országban koncentrálnak: az olajkészlet 80%-át 10 ország (ebből 8 OPEC), a szénkészlet 80%-át 6 ország, míg a gázkészleteket több mint felét mindössze 3 ország birtokolja. (EEA, SOER 2010, Assessment of Global Megatrends)

Ugyanakkor a növekvő igények ellenére az olcsó olaj kitermelhetőségének kilátásai romlanak, a nem hagyományos olajkészletek kitermelhetősége pedig igen drága. Ahogy számos dokumentum rámutat, a jelenlegi rendkívül karbon- és energiafüggő gazdasági szerkezet nem fenntartható, ezért sürgős átalakításra szorul. Az EU-ban már találunk erre irányuló kezdeményezéseket.

Fontos továbbá látni, hogy – bár a világ több régiójában folyamatosan javul az anyag- és az energiahatékonyság, az EU-ban a GDP növekedésétől látványosan elszakadtak pl. az anyagfelhasználási, hulladékkeletkezési mutatók (SOER 2010 Synthesis) – a hatékonyság növekedése nem jelenti azt, hogy az összes felhasznált erőforrás mennyisége (beleértve a hulladékokat is) csökken, azaz a mértéktelen fogyasztást a hatékonyság javulása sem képes ellensúlyozni (ez az ún. rebound hatás). A fenntarthatósághoz szükséges a gazdaság körkörös tétele és legfőképpen az, hogy csak a valós szükségletek kielégítése történjen meg.

A fenti, nemzetközi, illetve európai statisztikákra, mutatókra alapozott megállapításokkal, előrejelzésekkel összhangban állnak a „Magyarország 2025” akadémiai kutatás (Magyarország 2025 tanulmánykötet, 2010. szerk. Nováky Erzsébet) keretében lefolytatott nagyléptékű, komplex folyamatokra, összefüggésekre vonatkozó kérdőíves kutatás eredményei is.

A kutatás a főbb globális problémák között az alábbiakat azonosította: a környezet túlhasználata, az energiakészletek csökkenése, az időjárási szélsőségek gyakoriságának növekedése, népességrobbanás a fejlődő világban, népességcsökkenés a jóléti államokban, a kultúrák ütközése, a haszonszerzés elveinek elsődlegessége, politikai ellentétek. Az általános negatív tendenciák mellett reményre ad okot pl. a kiotói egyezmény esetleges megvalósítása, illetve az, hogy 2025-re a szakemberek látnak esélyt világméretű összefogás kialakulására, amely a fizikai környezetszennyezés csökkenését eredményezheti.

2025-re az új globális kihívások széles spektrumot mutatnak a jövőkutató szakértők véleménye szerint. Új ökológiai probléma adódhat a globális felmelegedés következményeiből, amely megnyilvánulhat a természeti erőforrásokért folyó növekvő küzdelemben, a növekvő migrációban és az erőszakra való hajlam megerősödésében, amennyiben az emberiség az elkövetkező években nem tesz ezek ellen hathatós intézkedéseket. A termőföld-erózió és -kimerülés szintén globális problémaként jelentkezhet. Gazdasági-politikai szempontból elképzelhető, hogy az Európai Unió belső konfliktusai felfokozódnak, illetve a világgazdaság további destabilizálódása, a gazdagok és szegények közötti különbségek további növekedése is kihívásként merül fel.

A világszintű trendek érintik hazánk jelenlegi állapotát és továbbfejlődését is. A ma és 2025-ig várhatóan megnyilvánuló hazai komplex problémák közül kiemelendők a klímaváltozás és következményei, a határokon áttérő környezetszennyezés, az innovációs folyamatok erőtlensége, a háztartások méretének csökkenése és környezetterhelésük növekedése, a fogyasztás túlzott ösztönzése, a fogyasztási – táplálkozási, lakhatási, ruházatkodási – szokások átalakulása, az egészségre ártalmas élelmiszerek fogyasztása, a lakosság általános egészségi állapotának romlása és az életszínvonalbeli különbségek növekedése, polarizálódás. Utóbbi érzékelhető pl. a területi aránytalanságokban, a vagyoni különbségekben, a technikai fejlődés eredményeinek, különösen a digitális eszközök változó elérhetőségében, illetve a lakosság eltérő egészségi állapotában.

2025-ig előretekintve az emberek életkörülményeit leginkább megváltoztató tudományos-technikai eredményeket és a hazai társadalom jövője szempontjából legfontosabb technikai-technológiai területeket az infokommunikációs eszközök fejlődése (mesterséges intelligencia, interaktivitás), ezzel összefüggésben pl. a kereskedelmi lánc várható teljes átalakulása, a környezettudatos technológiák, illetve a nanovilág újdonságai (nanoélelmiszerek, nanotextíliák, intelligens ruházat stb.) képviselik, s bár ezek előnyei egyértelműek, nagy a manipuláció veszélye az üzleti érdekek miatt.

Előremutatónak tekinthető a társadalmi-közösségi együttélési technikák terjedése, ami az individualizáció és az elszigeteltség ellen hat. Várható, hogy az emberek a közösségépítés felé fordulnak. A kutatók úgy vélik továbbá, hogy részben az EU általános követelményeinek megvalósításával, részben a hazai lakosság tudatosságának módosulásával a környezetszennyezés és annak káros hatásai csökkenthetők. A civilek erőteljesebb fellépésével a

környezetvédelem nagyobb hangsúlyt kaphat. Az alternatív energiahordozók kutatásában és elterjesztésében is jelentős potenciál rejlik. Az előrelépéshez fontos, hogy a társadalom különböző rétegeinek érdekei egyenlőbben fogalmazódjanak meg, a közszolgáltatások reformja körültekintően kialakított koncepció mentén menjen végbe, a társadalmi integráció mélyüljön.

A kihívások komplexitásából következően azok egyenként nem oldhatók meg, lefelé tartó spiráljukat nehéz megtörni. Csak összetett megoldások vezethetnek sikerre. Értérendbeli, szerkezeti változások, összefogás, átgondolt, átlátható, innovációt, versenyképességet, a tudományos eredmények hasznosítását és a környezetszennyezés csökkentését szolgáló szakpolitikák és a lakosság aktív részvétele szükségesek.

2.4. SWOT értékelés

A SWOT-elemzés erősségei, gyengeségei, lehetőségei és veszélyei a helyzetelemzés legfontosabb megállapításai, az országos környezeti állapot és a jellemző környezeti folyamatok figyelembe vételével kerültek meghatározásra.

- Az erősségek közé elsősorban a szorosabban vett környezetvédelmi pozitív, belső tendenciák, az adottságként meglévő természeti erőforrások és környezeti értékek, valamint az azokat fenntartó folyamatok kerültek.
- A gyengeségek között a szorosabban vett környezetvédelmi negatív, belső tendenciákat gyengítő, létező környezeti problémák, a környezetre, a természetre, tájra, illetve azok állapotára ható folyamatok szerepelnek.
- A lehetőségek azokat a külső és pozitív meghatározottságú igényeket és tendenciákat, meglévő hatásokat mutatják be, amelyek a szorosabban vett környezetvédelem területén értelmezett erősségeken kívül esnek, de azokhoz és a környezet állapotának javulásához képesek hozzájárulni.
- A külső értelemben vett veszélyekben bemutatott negatív állapotok, trendek a lehetőségekkel ellentétesen hatva csökkentik vagy károsan befolyásolják a környezeti eredményeket és összességében a környezeti állapotot.

<u>ERŐSSÉGEK</u>	<u>GYENGESÉGEK</u>
– az ország területének 36%-át lefedő Nemzeti Ökológiai Hálózat – jelentős, egyedi természeti értékek – stratégiai jelentőségű vízkészlet és termőföld – a vízfogyasztás mérséklődött – a szennyvízkezelés során a megfelelő tisztítás aránya emelkedik – hatékony vízkárelhárítási rendszer működik – a keletkezett hulladék mennyisége csökkent – a környezetvédelmi infrastruktúra kiépítése növekedett – a légszennyezőanyagok kibocsátása összességében csökkent – nőtt a megújuló energiaforrások használata – a környezetvédelmi nonprofit szervezetek száma növekszik – javultak a környezeti információkhoz való hozzáférés feltételei	– a vízfolyások 8, az állóvizek 18%-a éri csak el a VKI szerinti „jó” ökológiai állapotot – jelentős a kedvezőtlen természetvédelmi helyzetű élőhelyek és fajok aránya – jelentős a szennyezett, illetve a degradációs folyamatok által érintett területek kiterjedése – a területhasználat gyakran nem alkalmazkodik a természeti adottságokhoz – az egyéni cselekvésekben, háztartásokban ritka a környezettudatos gondolkodásmód – a hatályos szakpolitikai programok forráshiány miatti lassú végrehajtása – nehézkes a környezeti szempontok integrálása – a környezetvédelmi igazgatási szervek forráshiányosak, dolgozóinak létszáma csökken – a környezetvédelmi nonprofit szervezetek forráshiányosak – a támogatások hatásossága és környezeti teljesítménye sok esetben nem ismert – a porszennyezettség nő – ivóvízminőségi problémák – a zöldterületek nagysága nem megfelelő – továbbra is jelentős a hulladéklerakás aránya

LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
– az Alaptörvény rögzíti a természeti erőforrások védelmét – a vízkincs felértékelődése – a környezetvédelmi, természetvédelmi és vízvédelmi szempontok hatékonyabb integrációját célzó EU-s szakpolitikák – a fogyasztás a gazdasági válság következtében mérséklődött – GMO korlátozás a köztermesztésben – az egészséges élelmiszerek és tiszta, biztonságos környezet iránti igény növekedése – az innováció és a tudástranszfer felértékelődése – klímareziliencia növelésének igénye megjelent	– az erőforrások takarékos használata és az életciklus szemlélet alkalmazása nem általános a fejlesztési prioritások sokszor „felülírják” a környezetvédelmi szempontokat – a stratégiai szintű döntéshozatal során a rövid távú érdekek kerülnek előtérbe, melyek nem állnak arányban a környezethez fűződő, hosszabb távú közérdekkel – a termelési tevékenységek, beruházások környezeti külső költségei (externáliák) gyakran nem jelennek meg az árakban, illetve a piac nem ismeri el ezeket – környezetkárosító tevékenységek támogatása – az ökológiai lábnyom értéke meghaladja a hazai biokapacitás nagyságát és a világlátlatot

A SWOT-elemzés során tett megállapítások három fő témakört érintenek.

1	Az első tématerület az életminőség és az emberi egészség javításához kapcsolódik. Ezt a típust mind a 4 SWOT szempont érinti: az erősségek között a csökkenő kibocsátott légszennyezőanyagok és a keletkezett hulladék mennyisége, valamint a megfelelő szennyvízkezelés növekvő tendenciája áll. A gyengeségek között az ivóvízminőségi probléma emelhető ki. E csoportban lehetőségeket jelent az egészséges élelmiszerek, illetve a tiszta, biztonságos környezet iránti igény növekedése. Veszélyt jelent ugyanakkor a döntéshozatal során az egyéni, rövid távú érdekek előtérbe helyezése a környezethez fűződő, hosszabb távú közérdekkel szemben.
2	A második nagy tématerület alatt a természeti értékek és erőforrások szerepelnek. E csoport egy része erősségekként kezelhető (pl. az ország területének 36%-át lefedő Nemzeti Ökológiai Hálózat, illetve a stratégiai jelentőségű vízkészlet és termőföld). Az erősségeket gyengítik a még mindig felszámolandó problémák (pl. a vízfolyások 8, az állóvizek 18%-a éri csak el a VKI szerinti „jó” ökológiai állapotot, vagy jelentős a kedvezőtlen természetvédelmi helyzetű élőhelyek és fajok aránya). Lehetőségeink közül kiemelendő, hogy az Alaptörvény rögzíti a természeti erőforrások védelmét. Természeti értékeinket, erőforrásainkat ugyanakkor számos külső tényező is veszélyezteti: pl. az erőforrások takarékos használata és az életciklus szemlélet alkalmazása nem általános, a fejlesztési prioritások sokszor „felülírják” a környezetvédelmi szempontokat.
3	A harmadik csoportot azok a környezeti állapotok, folyamatok alkotják, melyek az erőforrások takarékos és hatékony hasznosításához kötődnek. Ezen a téren is tapasztalunk erősségeket (pl. nőtt a megújuló energiaforrások használata). A gyengeségek között olyan belső környezeti hiányosságok, elmaradások találhatók, mint pl. az, hogy továbbra is jelentős a hulladéklerakás aránya. A lehetőségek között megemlítendő, hogy a gazdasági válság következtében mérséklődött fogyasztásunk. Veszélyt jelent, hogy a termelési tevékenységek, beruházások környezeti külső költségei (externáliák) gyakran nem jelennek meg az árakban, illetve az ökológiai lábnyom értéke meghaladja a hazai biokapacitás nagyságát és a világlátlatot is.

3. Környezeti jövőkép

Magyarország hosszú távú jövőképét az Országgyűlés által 2013 tavaszán a 18/2013. (III.28.) OGY határozattal elfogadott Nemzeti Fenntartható Fejlődés Keretstratégia fogalmazta meg. A jövőkép a négy alapvető erőforrás (az emberi (humán), a társadalmi, a természeti és a gazdasági erőforrások) fényében fogalmazta meg vízióját a jövő Magyarországa.

Ennek a jövőképnek az elsődleges tényezője „egy olyan harmonikus, értékkövető és értékőrző magyar társadalom ..., melyben a boldogulás alapja – az anyagi értékek mellett – az értékteremtő munka, az egészség, a tudás, az erkölcs (mely többek között hiten, bizalmon és tiszteleten alapul), valamint a családi, közösségi és a nemzeti összetartozás, továbbá a globális felelősségvállalás”. Ebben a társadalomban fontos érték többek között a mértékletesség és a takarékoság, az értékalapú gondolkodás és cselekvés, illetve a megtakarítás fontosabb a fogyasztásnál.

A társadalmi intézmények és a kormányzat döntései támogatják a személyes felelősségvállalást, ösztönzik az értékteremtő együttműködést. „Az egyének életmódja és a támogató természeti, szűkebb közösségi és tágabb társadalmi környezet megléte elősegíti az egészség megőrzését, az emberek kihasználják a folyamatosan bővülő oktatási lehetőségeket és nyitottak az élethosszig tartó tanulásra. ... A tudományos kutatás és a vállalati innováció megbecsült tevékenységek, amelyeken gazdasági fejlődésünk is alapszik.”

A környezet- és természetvédelemhez közvetlenül kapcsolódva a következők kerültek megfogalmazásra a jövőképben. „A gazdaság az ökológiai korlátain belül működik. A fenntartható fejlődés a természeti erőforrásokkal való olyan tartós, értékvédő gazdálkodást jelent, amely lehetővé teszi az emberek boldogulását anélkül, hogy a gazdasági fejlődés lerombolná a sokféleséget, a komplexitást és az ökoszisztéma-szolgáltatásokat. Az emberek tisztelik a természetet, természeti értékeinket, a helyi közösségek felismerik a rendelkezésükre álló természeti erőforrásokból adódó lehetőségeiket, termelésüket, energiafelhasználásukat és fogyasztásukat erre alapozva szervezik meg. ... A lokális ökológiai problémákra, kihívásokra a helyi közösségek és alsóbb szintű kormányzatok adnak választ, míg a központi kormányzat kezeli a nemzeti jelentőségű problémákat. A gazdasági, tudományos és intézményi innovációk hathatósan segítik a megoldások megtalálását.”

Természetesen a hazai keret mellett fontos tágabb környezetünkre is kitekinteni, amikor e Program jövőképének megfogalmazására törekszünk. Az Európai Unió jelenlegi környezetpolitikájának alapját jelentő 7. Környezetvédelmi Akcióprogram is megfogalmazza a maga jövőképét az Unió mint egység és tagországai számára. A gyakorlatias megközelítésű jövőkép értelmében „2050-ben jólétben, bolygónk ökológiai korlátait tiszteletben tartva élünk. Jólétünk és egészséges környezetünk egy olyan innovatív és körkörös gazdaságból származik, amelyben semmi nem megy veszendőbe, és amelyben a természeti erőforrásokkal való gazdálkodás fenntartható módon folyik, a biodiverzitást pedig társadalmunk ellenálló képességét fokozva védjük, értékeljük és helyreállítjuk. Karbonszegény növekedésünk már régóta független erőforrás-felhasználásunktól.”

E két meghatározó jövőkép már önmagában is egyértelmű alapot, meghatározó kiindulási pontot jelent a Program víziójának megfogalmazásához. Mindamellet fontos figyelemmel lenni az Alaptörvényben megfogalmazottakra, nemzetközi kötelezettségeinkre, illetve más hazai stratégiai dokumentumok célrendszerére is.

E jövőkép szerint a környezetügy katalizátorrá válhat a fenntartható fejlődés megvalósításának útján, miközben a fenntarthatóság elveinek következetes érvényesítése a gazdaság és a társadalom szférájában hozzájárulhat ahhoz, hogy megváltozzanak a környezeti problémákat is kiváltó hajtóerők.

Ehhez elsősorban a társadalom értékrendjének megváltozása szükséges, melyben az ember és a természet tisztelete, a takarékoság és mértékletesség eszménye az őt megillető helyre kerül. A társadalom felismeri, hogy jóléte és fejlődése az élet természeti alapjainak védelme, megőrzése nélkül lehetetlenné válik, hogy a környezet és a fejlődés kérdései nem szétválaszthatók, és e felismerés birtokában akar és képes életmódján változtatni. A környezettudatos gondolkodás és cselekvés erénnyé és előnnyé válik, melyet a teljes társadalmi berendezkedés támogat, s ezáltal a fenntartható termelési és fogyasztási szokások válnak meghatározóvá.

A gazdaság és intézményrendszer működtetésében a holisztikus szemlélet, a személyes felelősség és az elővigyázatosság elve érvényesül. A döntéshozást és a társadalmi véleményformálást a környezet állapotát megfelelő színvonalon és módon nyomon követő megfigyelő rendszerekből származó közérthető, hiteles és nyilvános információk segítik, növelve a környezet megóvására irányuló döntések megbízhatóságát. A környezeti szempontok beépülnek a döntésekbe, arra ösztönözve a társadalom tagjait, hogy takarékoskodjanak az erőforrásokkal, védjék a természet értékeit és csökkentsék a környezet terhelését. A kormányzat mind a

szakpolitika megalkotása, mind intézményei működtetése révén példát mutat a társadalom számára a környezettudatos megoldások bevezetésére, kiegészítve a példaadással a környezetpolitika hagyományos eszköztárát.

A gazdasági szereplők már fejlesztéseik tervezésénél figyelembe veszik a környezetvédelmi szempontokat és a korszerű, környezetbarát technológiák bevezetése, a szennyezés-megelőzés hosszú távon versenyelőnyt eredményez. Ezzel párhuzamosan a fogyasztói igények is a környezetileg fenntarthatóbb, organikus termékek és szolgáltatások felé tolódnak el.

Hazánk természeti adottságainak és erőforrásainak figyelembe vételével a következő legfontosabb stratégiai kihívások előtt áll:

- az erőforrások takarékos, hatékony használatára támaszkodó környezetbarát gazdaság megteremtése;
- biztonságos és jó minőségű élelmiszer- és vízellátás biztosítása, ahol a termőföld és a vízkészletek védelme, fenntartható hasznosítása magas szinten biztosított;
- a biológiai sokféleség és az ökoszisztéma szolgáltatások védelme, fenntartása;
- a környezeti lehetőségekhez és korlátokhoz illeszkedő területhasználat.

Mindezek mellett fontos tényezője a jövőképnek a vidéki lakosság megélhetésének, lakhelyén való érvényesülésének biztosítása a fenntarthatóság elvein nyugvó tájhasználat révén, ahol a jóllétéhez szükséges erőforrások igénybevétele és az ökoszisztéma szolgáltatások feltételrendszere között összhang van. Emellett a városi környezet is élhetőbbé, egészségesebbé válik az emberi léptékű, energiatakarékos épületek és infrastruktúra, az egészséges és tiszta környezet, a bővülő zöldterületek révén. Mindezek következtében sikeres az éghajlatváltozást erősítő tényezők csökkentése és az elkerülhetetlen változások hatásaihoz való alkalmazkodás.

Természetesen e jövőkép minden tényezőjének megvalósítása hosszabb időszakot és következetes lépéseket, széleskörű társadalmi támogatást és cselekvést igényel, melyhez az elkövetkezendő hat évre szóló feladatok végrehajtása is aktívan hozzájárul.

4. Célkitűzések

A Program átfogó célkitűzése, hogy hozzájáruljon a fenntartható fejlődés környezeti feltételeinek biztosításához.

A környezetügy átfogó felelőssége, hogy feladatai magas színvonalú ellátásával segítse elő az ország társadalmi-gazdasági fejlődését, ugyanakkor tudatosan lépjen fel a társadalmi és környezeti értékek rombolása ellen és hatékonyan közreműködjön a környezeti szemléletformálásban. Ez átfogó, rendszerszemléletű megközelítést és a környezeti szempontoknak az élet minden területén való figyelembe vételét teszi szükségessé.

A helyzetelemzés és a SWOT-elemzés alapján, a jövőképhez és az átfogó célkitűzéshez kapcsolódóan a Program három stratégiai célt határoz meg:

1

- Az életminőség és az emberi egészség környezeti feltételeinek javítása.
Cél a jó életminőség és az egészséges élet közvetlen környezeti feltételeinek biztosítása. Ezek közé tartozik a környezet-egészségügyi feltételek javítása, a magas színvonalú környezeti infrastruktúra, valamint a település, a lakóhely épített és természeti elemeinek megfelelő aránya, minősége és összhangja.

2

- Természeti értékek és erőforrások védelme, fenntartható használata.
Cél a stratégiai jelentőségű természeti erőforrások, természeti értékek, ökoszisztémák védelme, az életközösségek működőképességének megőrzése, a biológiai sokféleség csökkenésének megállítása.

3

- Az erőforrás-takarékosság és a -hatékonyság javítása, a gazdaság zöldítése.
Cél a természeti erőforrásokkal való takarékos gazdálkodás kialakítása, a környezetszennyezés megelőzésére, a terhelhetőség/megújuló képesség figyelembevételére épülő fenntartható használat megvalósítása. Kiemelt figyelmet kell fordítani a társadalmi-gazdasági fejlődés és a környezetterhelés szétválására, azaz, hogy a lakosság növekvő jólléte csökkenő környezetterhelés mellett legyen biztosítható. A fogyasztói magatartás megváltozása, a környezeti szempontból fenntartható termékek és szolgáltatások felé történő elmozdulás keresleti oldalról erősíti meg a termelői folyamatok „fenntarthatósága” iránti igényt. A fenntartható termelés forrástakarékos (beleértve az anyag-, a víz-, a terület-, a termőföld- és energiahasználatot, az újrahasználatosság és a tartósság tervezését, az anyagciklusok körfolyamattá zárását); csökkenti a környezetre gyakorolt káros hatásokat (kibocsátások és hulladékok minimalizálása, a megújuló erőforrások fenntartható mértékű használata); növeli a termékek és szolgáltatások értékét a fogyasztók számára.

Mindhárom célhoz kapcsolódik a környezetbiztonság javítása. Ez utóbbi az élet- és vagyonbiztonság szempontjait is figyelembe véve kiterjed a szélsőséges természeti folyamatok és természeti katasztrófák (pl. árvizek, szélviharok) előrejelzésére és kárainak csökkentésére, valamint az ipari balesetek, technológiai eredetű katasztrófák (pl. vegyi balesetek) megelőzésére és kárcsökkentésére.

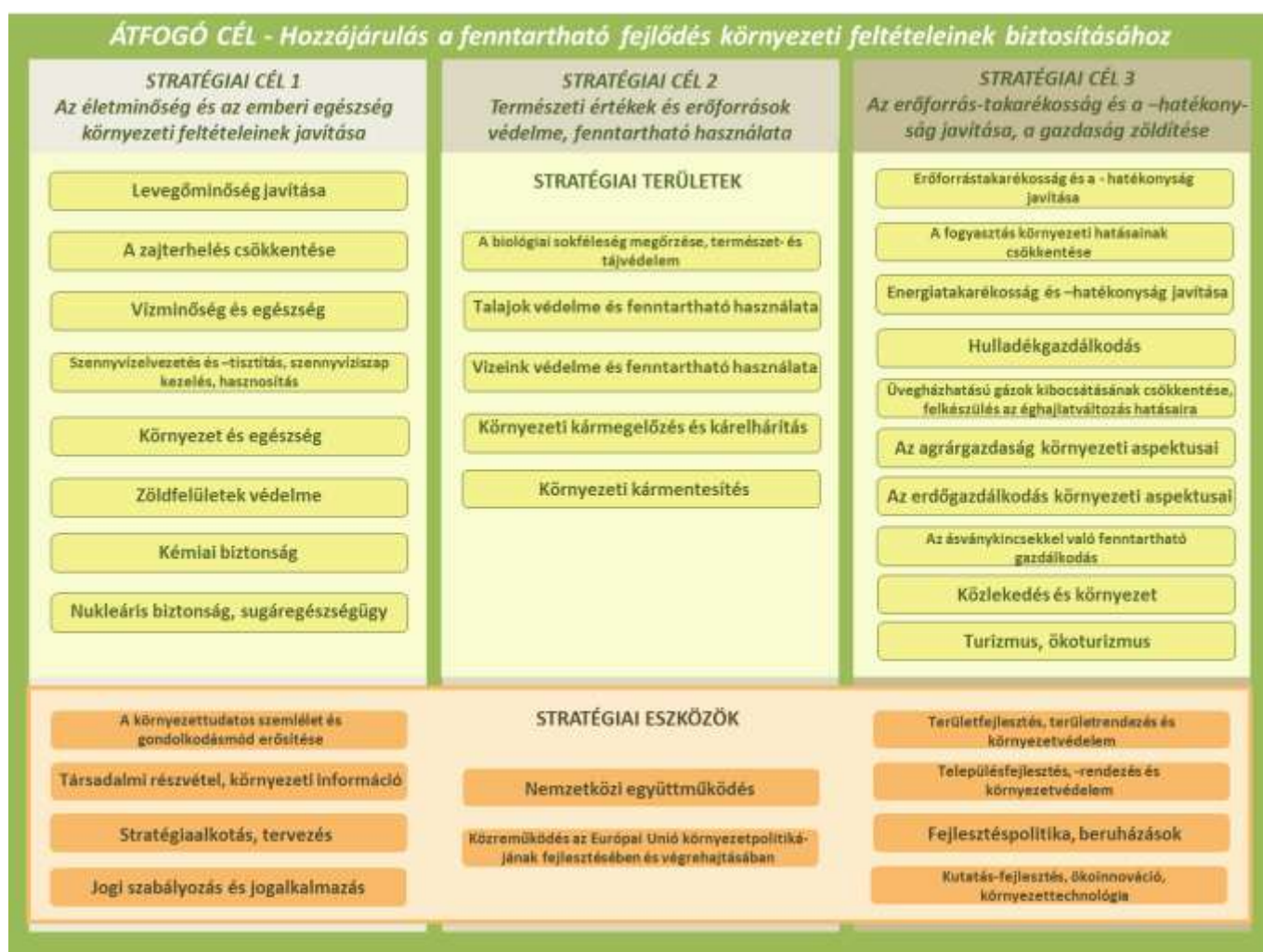
Horizontális cél a társadalom környezettudatosságának erősítése. Ezáltal biztosítható, hogy az életminőséget közvetlenül érintő tényezők mellett az emberi élet alapjait jelentő természeti erőforrások és értékek védelme és fenntartható használata, valamint az ezekkel szorosan összefüggő életmód, fogyasztási és termelési szokások együttesen szolgálják a társadalom hosszú távú jóllétét.

A Program stratégiai céljainak elérését az egyes stratégiai területeken meghatározott célok és intézkedések, illetve az átfogó intézkedési területeken megfogalmazott cselekvési irányok biztosítják. A konkrét, számszerű célokat a stratégiai területek tartalmazzák. A stratégiai célok megvalósítása azonban – ahogy ezt a helyzetértékeléssel foglalkozó fejezetben szereplő hajtóerők és összetett hatásfolyamataik is mutatják – nem csupán környezetpolitikai feladat. A Program irányultsága ezért kettős: egyrészt a problémák gyökerének bemutatásával ösztönzi a hajtóerők pozitív irányú megváltoztatását, másrészt biztosítja a környezetügy terén ehhez szükséges intézkedések megtételét.

A Program céljai összhangban vannak a 7EAP alábbi kiemelt célkitűzéseivel:

- *tematikus célkitűzések:*
 - az uniós természeti tőke védelme, megőrzése és fejlesztése;
 - erőforrás-hatékony, zöld és versenyképes uniós gazdaság kialakítása;
 - az uniós polgárok megóvása a környezettel kapcsolatos terhelésektől, valamint az egészségüket és jólétüket fenyegető kockázatoktól;
- *a tematikus célkitűzések végrehajtását támogató célkitűzések:*
 - a környezetre vonatkozó uniós szabályozás előnyeinek maximalizálása a végrehajtás javításával;
 - a környezetpolitika ismeret- és tudományos alapjának javítása;
 - a környezet- és éghajlat-politikával összefüggő beruházások feltételeinek biztosítása és a környezeti externáliák kezelése;
 - a környezetvédelem integrációjának és a szakpolitikák koherenciájának növelése;
- *a helyi és globális kihívásokhoz kapcsolódó célkitűzések:*
 - az uniós városok fenntarthatóságának javítása;
 - a nemzetközi környezettel és éghajlattal kapcsolatos kihívások hatékonyabb uniós kezelése.

A Program célrendszerét és felépítését az alábbi ábra mutatja be:

A Program célrendszere és felépítése

5. Stratégiai területek

A Program stratégiai céljainak kibontását a stratégiai területek szolgálják. Egyes stratégiai területek több stratégiai cél eléréséhez is hozzájárulnak, ugyanakkor az áttekinthetőség és a végrehajtás elősegítése érdekében fontos szempont volt az átfedések elkerülése. A Program stratégiai területei a folytonosság jegyében építenek a NKP-3 megvalósítása során elért eredményekre. Minden egyes stratégiai terület bevezetője ismerteti a témakörrel kapcsolatos fő problémákat, értékeket és kihívásokat, utal a hazai, EU, illetve nemzetközi keretekre és tartalmazza a stratégiai területen elérendő célokat. A Program – az NKP-3-hoz hasonlóan – a célokat követően nem általános jellegű feladatokat határoz meg, hanem a környezeti problémák megoldását, illetve megelőzését biztosító együttműködésre építve egy-egy témakörnél a kormányzati felelősségi körbe tartozó intézkedések mellett az önkormányzatokat, a gazdasági szférát és a lakosságot érintő feladatokat is megjeleníti. A kormányzaton kívüli szereplőknél javasolt, a környezeti cél eléréséhez szükséges intézkedések meghatározása a jogszabályi előírások, támogatási lehetőségek figyelembevételével, a társadalmi-gazdasági munkamegosztáshoz illeszkedve történt. A Programban jogszabályi előírásokon alapuló intézkedések is szerepelnek, amelyek feltüntetését maga a Program egyik célja, azaz a jogkövetés és jogérvényesítés elősegítése indokolja.

5.1. Az életminőség és az emberi egészség környezeti feltételeinek javítása

5.1.1. Levegőminőség javítása

A jó minőségű levegő az egészséges környezet alapeleme. A szennyezett levegő emberi egészséget, vegetációt, épített környezetet károsító hatása régóta ismert. A szennyezettség okozta betegségek gyógykezelési igénye, a fellépő természetsökkenés, az épített környezet károsodása és az egyéb környezeti károk költségeinek fedezete komoly terhet jelent a társadalom egészének, ezért a levegőminőség javítására irányuló intézkedések társadalmi szinten valós gazdasági haszonnal járnak. Ez a fejezet elsősorban a kültéri levegőminőségi szempontokkal foglalkozik.

A légszennyezés elleni küzdelem globális szinten nemzetközi egyezmények keretében történik. Magyarország részese az összes vonatkozó nemzetközi egyezménynek (pl. a Nagy Távolságra Jutó, Országhatárokon Átterjedő Légszennyezésről szóló Genfi Egyezmény és Jegyzőkönyvei; a környezetben tartósan megmaradó szerves szennyezőanyagok, az ún. POP-ok korlátozását célzó Stockholmi Egyezmény, az ózonkárosító anyagokra vonatkozó Bécsi Egyezmény és annak Montreáli Jegyzőkönyve, valamint a higanyszennyezettség ellen most alakuló Minamata Egyezmény).

Hazánkban a környezeti levegő nemzetközi összehasonlításban közepesen szennyezettnek tekinthető. Országos léptékben a termelés és fogyasztás szerkezete, a felhasznált energiahordozók mennyisége és minősége, az alkalmazott technológiák és nem utolsósorban a közlekedés határozzák meg a levegőszennyező anyagok kibocsátásának alakulását. A forgalmas útvonalak környezetében, a nagy gépkocsiforgalommal terhelt településeken a levegő nitrogén-oxid (NO_x) és részecske (kisméretű szálló por, PM_{10}) tartalma haladja meg időszakosan az egészségügyi határértéket, de a felszín közeli ózon szennyezettsége sem mutat csökkenő tendenciát. A fűtési időszakban az NO_x , a PM_{10} , nyáron a felszín közeli ózon szennyezettség okozhat egészségügyi problémát (szmoghelyzet kialakulása).

A levegőminőség mérését az Országos Légszennyezettségi Mérőhálózat végzi (55 automata monitorállomás, 89 településen manuális hálózat (korábbi nevén: Regionális Immisszió Vizsgáló Hálózat), 4 regionális háttérszennyezettséget mérő állomás). A mérési adatok alapján nemcsak a levegővédelmi intézkedések hatékonyságának megállapításához, adatszolgáltatásokhoz szükséges rendszeres állapotértékelés végezhető el, de a folyamatos mérési adatok biztosítják a lakosság tájékoztatását és az esetleges vészhelyzet esetén az azonnali beavatkozások lehetőségét. A megfelelő minőségű adatok biztosításához elengedhetetlen a mérőhálózat eszközparkjának folyamatos fejlesztése (a készülékek 35%-a 15 évnél régebbi).

Az utóbbi években fokozottabb egészségügyi kockázatára tekintettel a PM_{10} szennyezettség került a levegőminőségi szabályozás középpontjába. 2011-ben elfogadásra került a kisméretű szálló por (PM_{10}) csökkentés ágazatközi intézkedési programja, amely országos szinten célozza meg a PM_{10} szennyezettség egészségügyi határérték alá történő csökkentését. Az elkövetkező időszak fő kihívása a lakossági tüzelőberendezésekből

származó részecske kibocsátás csökkentése lesz. Szükséges továbbá a közúti közlekedésből származó részecskeszennyezés csökkentésére vonatkozó intézkedések végrehajtását nehezítő hiányosságok megszüntetése is.

A magyar levegővédelmi szabályozás – összhangban az EU vonatkozó szabályozásával – felülvizsgálatra szorul, mert az ország levegőminősége még nem megfelelő. A lakossági tevékenység és a közlekedés által okozott szennyezőanyag kibocsátások mérséklésére új előírásokat kell kidolgozni, bevezetni és érvényesíteni. A leghatékonyabb intézkedés a megelőzés, ezért minden tevékenységet úgy kell megtervezni és megvalósítani, hogy a levegőterhelés, a szennyezőanyagok kibocsátása a lehető legkisebb mértékű legyen.

Célok

- Légszennyezettség kialakulásának megelőzése.
- A levegő minőségének védelme: a szennyezettség csökkentése.
- A 2,5 mikrométernél kisebb átmérőjű szálló por részecskék (PM_{2,5}) légköri koncentrációjának 20%-os csökkentése 2010 és 2020 között (25 µg/m³-ről 20 µg/m³-re).
- A Genfi Egyezményrel összhangban a 2020. évi összkibocsátási csökkentési célok teljesítése a 2005. évi kibocsátásokhoz képest:
 - kén-dioxid 46%-os (2005: 129 kt, 2020: 70 kt);
 - nitrogén-oxidok 34%-os (2005: 203 kt, 2020: 134 kt);
 - illékony szerves vegyületek 30%-os (2005: 178 kt, 2020: 124 kt);
 - ammónia 10%-os (2005: 80 kt, 2020: 72 kt);
 - PM_{2,5}: 13%-os (2005: 31 kt, 2020: 27 kt) csökkentés.
- Az EU jelenleg felülvizsgálat alatt álló, légszennyezésről szóló tematikus stratégiájával összhangban a 2020-ra teljesítendő közösségi célok megalapozása, időarányos teljesítése.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A levegőminőségi jogszabályok további korszerűsítése, részvétel a közösségi levegőminőségi szabályozás felülvizsgálatában.
- A jogszabály által kijelölt, szennyezett levegőjű légszennyezettségi zónákra készült levegőminőségi tervek ütemezett végrehajtásának támogatása.
- A kisméretű szálló por (PM₁₀) csökkentés ágazatközi intézkedési programjának ütemezett végrehajtása.
- A levegőterheléssel járó ipari technológiáknál az elérhető legjobb technikák, technológiák alkalmazását, a határértékek betartását elősegítő ellenőrzések hatékonyságának javítása.
- A közlekedési kibocsátások szabályozása terén felmerült hiányosságok felszámolása (pl. gépjárművek környezetvédelmi besorolási és felülvizsgálati rendszerének módosítása; ökoavezetés oktatása, autóbuszok korszerűsítése; a közutakon leülepedett por mennyiségének csökkentése, a nehéz gépjárművek forgalomkorlátozásának szigorítása).
- A levegőminőségi határértékek betartásának ellenőrzése az ország egész területén, beleértve a közlekedéssel terhelt forgalmas belvárosi területeket is.
- Az Országos Légszennyezettségi Mérőhálózat (OLM) megfelelő színvonalú működtetése (mobil mérőállomások beszerzése, elavult műszerek cseréje, adatbázis bővítés, kommunikációs hálózat kiépítése), a környezeti levegő minőségéről szóló 2008/50/EK irányelv követelményeinek való teljes megfelelés biztosítása.
- A környezetvédelmi, természetvédelmi és vízügyi felügyelőségek levegővédelmi feladatok ellátásához szükséges tárgyi (laboratóriumi háttér fejlesztése, műszerezettségének javítása) és személyi feltételeinek javítása.
- A Levegőtisztaság-védelmi Információs Rendszer (LAIR) informatikai korszerűsítése, folyamatos működtetése, hatásterületi modellezéssel.
- A kibocsátási adatok alapján készített éves emissziókataszter fejlesztése (országos helyett finomabb felbontás, alkalmassá tétel a projekciók/előrejelzések alátámasztására).
- A regionális háttérszennyezettséget mérő állomások működtetése.
- A légszennyezettség forrásösszetételének kutatása, légszennyező anyagok transzmissziójának modellezése.

Önkormányzatok:

- A jogszabályban előírt levegőtisztaság-védelmi feladatok (jogszabályalkotás, hatósági feladatok) teljes körű ellátása.
- Közreműködés a jogszabály által kijelölt, szennyezett levegőjű légszennyezettségi zónákra készült levegőminőségi tervek ütemezett végrehajtásában (pl. helyi közlekedéssel, lakossági fűtéssel kapcsolatos intézkedések).

- Szennyezés nélküli vagy a legkisebb levegőszennyezést okozó korszerű technikai megoldások előnyben részesítése, engedélyezése a közlekedés- és iparfejlesztést, valamint területrendezést érintő önkormányzati döntések, fejlesztések során.
- A lakossági (szilárd) tüzelésből eredő kibocsátások mérséklésének elősegítése.
- Szmogriadó tervek készítése, rendszeres felülvizsgálata és az új előírásoknak megfelelő módosítása.
- A lakosságot veszélyeztető levegőminőségi helyzet (szmogriadó) esetén a szükséges intézkedések megtétele (pl. gépjárműforgalom korlátozása), a lakosság folyamatos és hatékony tájékoztatása.
- A lakosság évenkénti tájékoztatása a település levegőminőségének állapotáról.
- A kerti hulladékok égetésének szabályozása.

Gazdálkodó szervezetek:

- A kibocsátások minimalizálása érdekében az elérhető legjobb technikák (BAT) alkalmazása és fejlesztése a tudományos-műszaki fejlődésnek megfelelően.
- A BAT referenciadokumentumok kidolgozásában történő ipari részvétel erősítése.
- Az Átmeneti Nemzeti Tervben vállalt kötelezettségek ütemezett teljesítése.

Lakosság:

- Háztartási tüzelőberendezések (pl. kályhák, kazánok, konvektorok) és kémények rendszeres karbantartása.
- Tisztább tüzelőanyagok használata.
- Fűtőkorszerűsítés, energiatakarékosságot célzó fejlesztések.
- Gépjárművek megfelelő műszaki állapotának fenntartása, javítása.

A fentiek mellett a célok megvalósítását szolgáló további stratégiai területek: energiatakarékosság és -hatékonyság, környezetbarát közlekedés és mezőgazdaság.

5.1.2. A zajterhelés csökkentése

A hosszú időn keresztül jelentős zajhatásnak kitett személyeknél a hallási problémákon túl akár keringési betegségek is felléphetnek. A zajos környezet továbbá nehezíti a koncentrációt, befolyásolja az alvásminőséget, így teljesítménycsökkenéshez, valamint az életminőség romlásához vezet.

A településeken a lakosság számára veszélyes vagy károsító zajterhelések csökkentését aktív vagy passzív módon, különböző műszaki megoldással, adminisztratív eszközzel, illetve ezek kombinált alkalmazásával lehet biztosítani. Új létesítmények esetében rendkívüli fontossággal bír a zajvédelmi szempontok figyelembevétele már a tervezés során. A településrendezés eszközei is hosszú távon determinálják az érintett lakosság zajterhelési viszonyait.

Az EU tagországokhoz hasonlóan Magyarországon is nőtt a zajforrások száma, valamint az általuk kibocsátott zaj zavaró hatása. Az NKP-3 időszakában elkészült stratégiai zajtérképek célja az aktuális zajhelyzet értékelése, a jövőbeli zajhelyzet előrejelzése, az érintett lakosok számának meghatározása, valamint az intézkedési terv megalapozása. Az intézkedési terv tartalmazza azokat a műszaki, szervezési és területrendezési intézkedéseket, amelyekkel a leginkább terhelt területeken csökkenthető a zajterhelés mértéke, valamint az önkormányzat által kijelölt csendes övezetekben és fokozottan védett területeken megakadályozható a zaj növekedése. Az elkészült zajtérképek (is) azt mutatják, hogy az eddigi erőfeszítések ellenére a közlekedés zajvédelmi szempontból is az egyik legtöbb gondot okozó tevékenység.

Célok

- A stratégiai küszöbértékek (egész napra számított átlagos zajterhelés (L_{den}) 63 dB, az éjjeli ($L_{éjjel}$) 55 dB) feletti zajterheléssel érintett lakosok számának csökkentése a közlekedési létesítmények mentén, melyen belül elsőbbséget kell élvezzen az $L_{den} = 73$ dB, $L_{éjjel} = 65$ dB stratégiai küszöbértékeket meghaladó zajterhelésű területek zajcsökkentése.
- A határérték feletti zajterhelés megszüntetése az ipari és szolgáltató létesítmények környezetében.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A hazai zajvédelmi szabályozás rendszerének továbbfejlesztése.
- A közúti zajterhelés csökkentése érdekében komplex, több ágazatra kiterjedő intézkedések és stratégia kialakítása.
- A stratégiai zajtérképezés és az intézkedési tervek felülvizsgálatának támogatása.

- A települési önkormányzatok, valamint a környezetvédelmi, természetvédelmi és vízügyi felügyelőségek eddigénél nagyobb mértékű szakmai támogatása (pl. több szakmai fórum).
- A gépjárművek – elsősorban a motorok – közúti ellenőrzésének fokozása az illegálisan átalakított, nagy zajkibocsátást okozó járművek kiszűrése érdekében.
- A hatóságok zajmérési műszer- és szakember állományának fejlesztése a hatósági feladatok magasabb szintű ellátása érdekében.
- A légiforgalom biztonságos lebonyolíthatóságával összeegyeztethető, racionálisan kidolgozott zajcsökkentő eljárások további bevezetése.
- A zajvédelmi mérési és számítási módszerek továbbfejlesztése.
- A zajvédelmi szempontok integrálása a közlekedésfejlesztési támogatások szempontrendszerébe.
- Zajvédő létesítmények telepítése a kritikus terhelésű helyeken, illetve megelőzési céllal az új fejlesztéseknél.
- Szükség és lehetőség szerint időszakos és járműkategóriák szerinti forgalmi korlátozások alkalmazása a pihenési, alvási időszakokban, illetve a zajjal terhelt területeken.
- A közlekedési vonalas létesítmények, utak, vasúti pályák minőségének javítása a zaj- és a rezgésterhelés csökkentése érdekében.

Önkormányzatok:

- A 100 000 főnél népesebb városokra 2017. március 30-ig a stratégiai zajtérképek, 2018. április 18-ig az intézkedési tervek felülvizsgálata. Az intézkedési tervek megvalósítása elsősorban azokon a sűrűn lakott területeken, ahol az egész napra számított átlagos zajterhelés (Lden) meghaladja a 73 dB, az éjszakai pedig a 65 dB mértéket.
- Zajcsökkentést célzó intézkedések megtétele a 100 000 főnél kisebb népességű településeken.
- A helyi zajvédelmi szabályok megállapítása (pl. csendes övezet, illetve zajvédelmi szempontból fokozottan védett terület kijelölése).
- A helyi lakosság tájékoztatása, szemléletformálása.
- Terület- és településrendezési tervek kialakítása során a zajvédelmi szempontok figyelembe vétele.

Fő közlekedési létesítmény kötelezettje (a közlekedési miniszter által kijelölt szerv):

- 2017. március 30-ig a stratégiai zajtérkép, 2018. április 18-ig az intézkedési terv felülvizsgálata az évente 3 millió jármű áthaladásánál nagyobb forgalmat lebonyolító nagy forgalmú közútra, a 30 000 szerelvéynél többet áteresztő nagy forgalmú vasútvonalra és a fő repülőterekre vonatkozóan.
- Zajcsökkentési intézkedési tervek végrehajtása.

Gazdálkodó szervezetek:

- A termelési és szolgáltatási tevékenységből származó zaj- és rezgésterhelés megelőzése, csökkentése.

5.1.3. Vízminőség és egészség

A lakosság ivóvízzel való ellátása a legfontosabb közszolgáltatások egyike, mely nélkülözhetetlen emberi szükségletet és társadalmi-közegészségügyi igényt elégít ki, amelyet Magyarország Alaptörvénye is rögzít. Magyarország településeinek közműves ivóvízellátása mennyiségi szempontból alapvetően rendszertnek tekinthető. Az ország minden települése rendelkezik közüzemi ivóvízellátással, az ivóvízbekötéssel rendelkező lakások aránya pedig országos átlagban 94,2% (2012., KSH). További fejlesztésre elsősorban vízbiztonsági-vízminőségi téren van szükség, emellett figyelmet kell fordítani az ellátási hiányok felszámolására is. Az ellátási hiányok felszámolását költség-hatékony módon, folyamatos közegészségügyi és vízügyi szakmai kontroll megvalósításával kell végrehajtani.

A szolgáltatott ivóvíz minősége – elsősorban a víz geológiai eredetével összefüggő kedvezőtlen kémiai összetételből eredően – az ország közüzemi ivóvízzel ellátott lakosságának 30%-ára kiterjedően néhány paraméter tekintetében nem felel meg az uniós és a hazai előírásoknak. A legfőbb problémát az arzén határértéket meghaladó koncentrációja jelenti (érintett települések száma 2012-ben 363, érintett lakosság 901 000). A szolgáltatott ivóvíz minőségének javítását, a kiemelt paraméterek koncentrációjának csökkentését (arzén, bór, nitrit, fluorid, ammónium) az Ivóvízminőség-javító Program végrehajtása biztosítja. Megoldandó feladat továbbá az ólom, vas és mangán határértéknek megfelelő közüzemi ivóvízellátás megvalósítása. Utóbbi két paraméter egészségügyi veszélyt nem jelent, de esztétikai szempontból kedvezőtlen. Az ólom elsősorban a gyermekek számára jelent kockázatot, jellemzően a nyersvízben nem található meg, a fogyasztói csapnál azonban előfordul a határértéket meghaladó mértékben, mely az esetek döntő részében az infrastruktúra egyes alkotóelemei és a szállított ivóvíz közötti kölcsönhatás következménye.

Az Ivóvízminőség-javító Program első üteme (bór, fluorid, nitrit, arzén és ammónium tekintetében megfelelő minőségű ivóvízellátás biztosítása az érintett településeken végleges, indokolt esetben átmeneti megoldással) várhatóan 2015-re hajtható végre, az Ivóvízminőség-javító Program második ütemének végrehajtása (végleges megoldás az érintett településeken az arzén, bór, fluorid, nitrit és ammónium, valamint a vas, mangán és ólom tekintetében) későbbi időpontban zárul, a rendelkezésre álló források függvényében.

Az Ivóvízminőség-javító Program végrehajtása mellett fontos a teljes vízbeszerzés- és elosztás során fellépő kockázatok megfelelő kezelése. A vízellátó rendszerek műszaki karbantartásának elmaradása a szolgáltatott ivóvíz mikrobiológiai és/vagy kémiai szennyeződését, ezzel a fogyasztói kockázatok növekedését és esetenként megbetegedést okozhat. Az elosztóhálózatok felújításának elmaradása a szolgáltatás biztonságát is veszélyeztetheti.

A víziközmű-szolgáltatásról szóló 2011. évi CCIX. törvény alapján folyamatban van az üzemeltető szervezetek integrációja. Az integráció megvalósítása során kiemelt figyelmet kell fordítani a folyamatos és biztonságos közüzemi ivóvízellátás megvalósítására.

Célok	■ A kiemelt komponensek miatt fennálló egészségi kockázatok jelentős csökkentése, az érintett területek ivóvíz-minőségének javítása. ■ A közüzemi ivóvízellátás közszolgáltatás biztonságának növelése, a vízkészleteket pazarló és többletköltségekkel járó hálózati veszteségek csökkentése. ■ A közműves ivóvízzel gazdaságosan el nem látható területeken fennálló ellátási hiányok felszámolása.
--------------	---

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A víziközművekre vonatkozó szabályozás szükség szerinti felülvizsgálata.
- Az Ivóvízminőség-javító Program végrehajtásának szakmai és anyagi támogatása.
- A Programban nem szereplő feladatok végrehajtásának ösztönzése (pl. ellátási hiányok felszámolása, rekonstrukció).
- A közüzemi ivóvízellátás közszolgáltatás biztonságát javító intézkedések támogatása.
- A közüzemi ivóvízellátó rendszerek átfogó felülvizsgálatának és felújításának támogatása.
- Indokolt esetekben az átmeneti ivóvízellátás biztosításához szükséges feltételek megteremtésének elősegítése.

Önkormányzatok:

- Az ivóvízminőség-javítási beruházások előkészítése és megvalósítása.
- Indokolt esetekben az átmeneti ivóvízellátás biztosításához szükséges feltételek megteremtése.
- A víziközmű szolgáltatóval együttműködve üzemeltetési koncepció és felújítási ütemterv kidolgozása és végrehajtása.

Vízművet üzemeltető szervezetek:

- A biztonságos és folyamatos közüzemi ivóvízellátás megvalósítása, a hálózati veszteségek csökkentése, a szükséges fejlesztések kivitelezése.

Lakosság:

- Takarékos ivóvíz-használat, víztakarékos eszközök használata.

5.1.4. Szennyvízelvezetés és –tisztítás, szennyvíziszap kezelés, hasznosítás

A településeken keletkező szennyvizek elvezetése és tisztítása a lakosság életminőségének javításához, a közegészségügyi szempontok érvényesítéséhez, a környezet védelméhez, valamint a gazdaság fejlesztéséhez egyaránt hozzájárul.

A csatornabekötéssel rendelkező lakások aránya 2012-ben 74,5% volt és az összegyűjtött szennyvíznek 46,7%-a (2011., KSH) biológiai tisztítás után kerül vissza a környezetbe. Magyarországnak a megfelelő települési szennyvízgyűjtő és –tisztító rendszerek kiépítésére vonatkozó tagállami kötelezettségei végrehajtását szolgálja a Nemzeti Települési Szennyvízelvezetési és -tisztítási Megvalósítási Program (Szennyvíz Program). A Szennyvíz Programban érintett településeken kívül biztosítani kell a 2000 LE alatti településeken keletkező szennyvizek kezelését is. A 2000 lakos egyenérték alatti települések százalékos aránya magas (75,7%), de a lakosság mindössze 16,8% koncentrálódik ezeken a településeken (629 db 2000 LE alatti település 292 741 fő lakossággal). Az elkezdett Balatoni Kistelepülések Szennyvízkezelési Programjának folytatása a Balaton vízminőségének egyik

kulcsa. Nagyobb figyelmet kell fordítani a szennyvízhasznosítás elterjesztésére, amely a vizek helyben tartása révén hozzájárul a Víz Keretirányelv céljainak megvalósításához is.

A megvalósuló fejlesztések monitorozását, illetve az EU által előírt adatszolgáltatási igények kielégítését a Települési Szennyvíz Információs Rendszer (TESZIR) szolgálja, amely a szennyvíztisztító telepek és gyűjtőrendszerek kataszter-jellegű adatait tartalmazza.

Az EU éghajlatvédelmi és megújuló energiahasznosítási törekvéseivel összhangban egyre inkább előtérbe kerül a szennyvíziszapok megújuló energiaforrásként történő közvetett, valamint termikus hasznosítása.

Célok

- A 91/271/EGK irányelv derogációs követelményeinek teljesítése és a vizek jó állapotának elérése érdekében az EU VKI-ban, valamint a VGT-ben megfogalmazott kritériumok, illetve intézkedések teljesítése.
- A szennyvízkezelés működtetése és fejlesztése.
 - A 2000 LE feletti agglomerációkban élő lakosság számára a csatornázottság biztosítása 2015. december 31-ig.
 - Az összegyűjtött szennyvizek 100%-ának legalább biológiai fokozatú tisztítása 2015. december 31-ig.
 - A tisztított szennyvíz minőségi követelményeinek a befogadó vízminőségi követelményei szerinti megállapítása.
- A Szennyvíz Programban nem szereplő területeken keletkező szennyvizek megfelelő kezelése.
- A szennyvíz és a szennyvíziszap hasznosítása, a környezeti kockázatok csökkentése.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A szennyvíz-, illetve a szennyvíziszap-kezelési beruházások pályázati támogatása.
- A 2000 LE alatti szennyezőanyag-kibocsátással jellemezhető területek (települések, agglomerációk) szennyvízkezelésének elősegítése (a gazdaságosan csatornázható településrészek, illetve az egyedi szennyvízkezelésű területek lehatárolása; az egyedi szennyvízelhelyező, -tisztító és -tároló berendezések, létesítmények használatának, valamint a természetközeli kezelési megoldások alkalmazásának ösztönzése).
- A TESZIR és a víziközmű informatikai rendszer (Víziközmű Online) működtetése.
- A 25 000 LE szennyezőanyag-terhelés feletti szennyvíztisztító telepeken a rothasztók kiépítésének, illetve a biogáz hasznosításának kötelező előírása.
- Az innovatív szennyvíziszap kezelési módszerek hazai bevezetésének előkészítése és adaptációja. Az iszap mezőgazdasági kihelyezésre vonatkozó szigorított határértékek betartatása és a környezeti biztonság javítása a talajok fokozott védelme érdekében.
- Átfogó iszapstratégia kidolgozása a hasznosítási célok teljesítése érdekében.
- Költséghatékonyabb és biztonságosabb üzemeltetésű szennyvíz szolgáltatói szektor kialakítása integrált víziközmű-szolgáltatói ágazat révén.
- A szennyvízhasznosítás ösztönzése.

Önkormányzatok:

- A célok megvalósítása érdekében új szennyvízkezelő- és elvezető rendszerek építése, meglévő szennyvízkezelő- és elvezető rendszerek fejlesztése és bővítése a 2000 LE feletti agglomerációkban.
- Közreműködés a Szennyvíz Program végrehajtásában, a szükséges beruházások megvalósítása.
- A balatoni kistelepülések szennyvízkezelési programjának 2018 végéig történő megvalósítása.
- A lakások csatornabekötésének ösztönzése.
- A nem közművel összegyűjtött háztartási szennyvíz kezelésére kötelezően ellátandó és igénybe veendő közszolgáltatás szervezése és fenntartása.
- A nem közművel összegyűjtött háztartási szennyvíz ártalommentes elhelyezését biztosító előkezelő és fogadó létesítmények kialakítása.
- Települési szennyvíziszap kezelési és elhelyezési tervek kidolgozása.

Közzolgáltató szervezetek:

- A szennyvízelvezetés- és tisztítás biztosítása, a szükséges fejlesztések megvalósítása (pl. szennyvíziszapok megújuló energiaforrásként történő hasznosítása).
- Korszerű szállítójármű alkalmazásával, a nem közművel összegyűjtött háztartási szennyvíz szakszerű gyűjtése és megfelelő ártalmatlanítása.

- Meglévő szennyvíztisztító telepek tisztítási-, energia- és költséghatékonyságának javítása, kombinált fizikai-kémiai és biológiai módszerek fejlesztése.

Lakosság:

- Bekötés a meglévő települési csatornahálózatba.
- Egyedi szennyvízkezelő létesítmények/berendezések szakszerű kialakítása, megépítése és előírás szerinti használata. A használtvíz kezelő berendezések alkalmazása és a megtisztított víz visszaforgatása révén csökkenthető az ivóvízhasználat és a talaj terhelése.
- Az ideiglenes tárolásra szolgáló közműpótló létesítmény üritéséről való gondoskodás.

5.1.5. Környezet és egészség

A környezet-egészségügyi tevékenység szervesen illeszkedik a hazai és a nemzetközi környezetegészségügyi politika átfogó törekvéseihez, többek között az Országos Ivóvízminőség Javító Programhoz, A kisméretű szálló por csökkentés ágazatközi intézkedési programjához, az Országos Környezeti Kármentesítési Programhoz, a Népegészségügyi programhoz, az EU vonatkozó programjaihoz. A kültéri levegőminőségre, ivóvízre vonatkozó elemeket a korábbi stratégiai területek részletezték. Ezeken túlmenően azonban vannak olyan speciális témakörök, melyek az egészségre gyakorolt széles körű és összetett hatások és az azokra vonatkozó egyre bővülő ismeretek miatt külön figyelmet érdemelnek. Ez a fejezet ezért a fürdővizek minőségével, a beltéri levegőminőséggel, a biológiai allergénekkal és a klímaváltozás emberi egészségre gyakorolt hatásaival foglalkozik részletesen.

5.1.5.1. Fürdővizek minősége

A természetes fürdővizek monitorozása uniós irányelvek szerinti mintavételi naptár alapján zajlik. Az adatok értékelését az Országos Környezet-egészségügyi Intézet végzi az EU mindenkor érvényes minősítési szempontjaira figyelemmel. Az Európai Környezetvédelmi Ügynökség jelentése szerint 2012-ben a hazai fürdővizek 66,4% volt kiváló, 14,7%-a jó minőségű, ami nem sokkal marad el az EU átlagától. Ugyanakkor kiugróan magas a nem megfelelőnek számító mintavételezések aránya, a minősítés nem mindig következetes és sokszor problémát jelent a monitoring naptár betartása és betartatása is.

A medencés fürdővizek minőségével kapcsolatban országos szinten hiányosak az ismereteink, a tényleges vízminőségről nincs megfelelő adatgyűjtés. Ennek oka a megfelelő szabályozás hiánya. A lakosság tájékoztatása a vízminőség és az ebből adódó esetleges egészségkockázatok terén emiatt nem valósítható meg. Viszonylag gyakori probléma a nem megfelelő üzemeltetési gyakorlat az üzemeltető és a helytelen fürdőhasználat a lakosság részéről. Sürgető feladat egy monitorozó és adatgyűjtő rendszer kiépítése, a lakosság megfelelő tájékoztatása.

Célok

- Természetes fürdővizek biztonságának fokozása.
- A medencés fürdővizek biztonságának növelése, a minőségére vonatkozó rendszeres adatgyűjtés biztosítása.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Valamennyi ténylegesen látogatott természetes fürdőhelyen a mintavételi naptár szakmai útmutatásának megfelelő monitorozás elvégzése és a nem kijelölt fürdőhelyek ellenőrzése.
- A medencés fürdővizek üzemeltetésének megfelelő szabályozása, központi adatgyűjtő rendszer kialakítása, a lakosság megfelelő tájékoztatása.

5.1.5.2. Beltéri levegőminőség

A települési környezetben kialakuló légszennyezettség csökkentése a lakosság véleménye alapján is sürgető feladat; ezzel szemben a beltéri levegőminőség egészségre gyakorolt hatásának jelentősége még nem kellően ismert a lakosság körében. Amellett, hogy a környezeti levegő minősége alapvetően befolyásolja a belső terek levegőjének minőségét, számos olyan szennyező anyag lehet jelen a belsőtéri levegőben, amely a belső terekben termelődik (pl. égéstermékek) vagy ott szabadul fel (pl. illékony szerves szennyezők).

Tekintettel arra, hogy az ember életének legnagyobb részét zárt terekben tölti, az ott előforduló szennyező anyagok egészségkárosító hatásának megismerése és feltárása alapvető fontosságú a szennyező források kiküszöbölése és az egészségkárosító hatások megelőzése szempontjából. A mai napig hiányzik a belső terekre (így

a közoktatási és gyermek egészségügyi intézményekre), illetve az egyes építményekkel, építési munkákkal és építési tevékenységekkel kapcsolatos építésügyi hatósági engedélyezési eljárásokra és az üzemeltetésre vonatkozó közegészségügyi feltételeket tartalmazó jogi szabályozás. Mindenekelőtt a gyermekek védelmét kell biztosítani a beltéri levegőminőséggel összefüggő egészségkárosító hatásokkal szemben.

Célok

- A beltéri levegőterheltségi szint csökkentése.
- A sérülékeny csoportok, különösen a gyermekek védelmének biztosítása a beltéri levegőminőséggel összefüggő egészségkárosító hatásokkal szemben.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A beltéri levegőterheltségi szint egészségügyi határértékeire vonatkozó rendelet előkészítése.
- Az épületek létesítése, majd üzemeltetése során betartandó közegészségügyi követelmények meghatározása.
- A gyermek-egészségügyi és közoktatási intézményekben a belső térben előforduló kémiai és biológiai légszennyező anyagok jogi szabályozása, a gyermekek napi tartózkodása szempontjából fontos épületek, helyiségek belső téri levegőminőségének vizsgálata, az ártalmas kockázati tényezők kiküszöbölése.

5.1.5.3. Biológiai allergének

Hazánkban közel 2,5 millió ember szenved allergiás megbetegedésben. A legtöbb tünetet kiváltó hazai allergének közül az első helyen a rendkívül erősen allergizáló pollent termelő parlagfű áll. A légköri pollen koncentráció az utóbbi két évben csökkenő tendenciát mutatott, bár ez idő alatt is még mindig jelentős volt az „igen magas” (>100 pollenszem/ m^3) pollenkoncentrációjú napok száma.

Az elmúlt évek jogszabályi változásai, a következetes ellenőrzés és a hatósági szankcionálás eredményeként érezhetően csökkent a parlagfűvel fertőzött terület. A levegő allergén virágpor tartalmában is nyomon követhető a parlagfűvel borított területek csökkenése az időjárási viszonyok változásának hatásai mellett. A parlagfű-mentes környezet fenntartása folyamatosan igényli a hatóság következetes, intenzív közreműködését. A pollenkoncentráció előrejelzése pedig elősegíti az információhoz jutást a gyógyítás és megelőzés javítása érdekében.

Cél

- A biológiai allergének okozta egészségi kockázat csökkentése.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A parlagfű elleni hatékony védelem szervezeti kereteinek fenntartása, fejlesztése, a parlagfű-mentesítési tevékenységek koordinálása, az állami tulajdonban lévő területeken ezen feladatok következetes végrehajtása.
- Az ÁNTSZ Aerobiológiai Hálózat fenntartása, pollen monitorozás, előrejelzés fejlesztése.
- A biológiai allergének terjedésének kutatása, az új allergén, illetve korábban nem monitorozott növényfajok vizsgálata, a lakosság szenzitizáltságának felmérése.
- A parlagfű elleni közérdekű védekezést elősegítő hatósági rendszer hatékony működésének biztosítása helyszíni ellenőrzések és a kapcsolódó hatósági intézkedések útján.
- A műholdfelvételeken alapuló parlagfű veszélyeztetettségi térkép elkészítése, frissítése, az eljáró hatóságok közötti elektronikus adatsere biztosítása.

Önkormányzat:

- Az önkormányzati területeken a parlagfű-mentesítéssel kapcsolatos feladatok végrehajtása.
- A parlagfű és az ellene való védekezési kötelezettség elmulasztásának felderítése, a kapcsolódó hatósági intézkedések foganatosítása.

Ingatlan tulajdonosa, termőföld használója:

- A parlagfű elleni védekezés elvégzése és a parlagfű-mentes állapot fenntartása.

5.1.5.4. Klímaváltozás egészségügyi hatásai

Az éghajlatváltozás jelenleg is világszerte hozzájárul a globális betegségterhez és az idő előtti halálozáshoz. Például a hőhullámok gyakorisága és intenzitása nagy terhet ró Európa lakosságára. A hazai mérések is igazolják a nemzetközi tapasztalatot, hogy a hőhullámok alatt jelentősen növekedhet a légszennyezettség, elsősorban az ózon

koncentráció emelkedésére lehet számítani. A leginkább sérülékenyek a krónikus betegségekben szenvedők, illetve a 65 éven felüliek csoportja. A hazánkban végzett klíma-egészségügyi vizsgálatok alapján megállapították, hogy a Kárpát-medencében jelenleg a hőmérséklet hatása, illetve az extrém meteorológiai események (árvíz, belvíz) jelentenek jelentős egészségi kockázatot. Az éghajlatváltozással összefüggésben potenciálisan növekszik az UV sugárzásnak való kitettség (ami bőr- és szembetegségeket okozhat).

Emellett azzal is kell számolni, hogy változik az allergén növények térbeli és időbeli elterjedése (várhatóan új, invazív, allergén növényfajok jelennek meg). A különböző betegségek és az ivóvízzel, illetve a nem megfelelően kezelt – elsősorban rosszul hűtött – élelmiszerekkel terjedő és egyéb fertőzések gyakorisága is növekedhet.

Célok

- A klímaváltozásból fakadó valamennyi hazánkban fellépő emberi megbetegedés számba vétele, jellemzőik feltárása, valamint az érintettek teljes körének elérése a megelőző intézkedésekkel.
- A védekezésben a megelőzés szerepének fokozatos növelése a beavatkozás (mentés, betegellátás, rehabilitáció) súlyához képest.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A klímaváltozásból fakadó emberi megbetegedések, egészségromlás, illetve a sérülékeny csoportok számbavétele, elemzése, megelőzési módok kidolgozása.
- A betegség vagy egészségromlás kialakulását megelőző vagy a sérülékenységi mértékét csökkentő javaslatok, intézkedések kimunkálása, a nagyobb ellátó intézmények kötelezése intézkedési terv összeállítására.
- Klíma-egészségügyi adat-, információ- és tudásbázis fenntartása, bővítése (pl. figyelmeztető-riasztó, visszajelző/visszacsatolási alrendszerek kifejlesztése), az érintettek közti együttműködés fejlesztése.
- A lakossági tájékoztatás javítása, oktatási és ismeretterjesztő anyagok frissítése, veszélyhelyzetek esetére személyes magatartási szabályok érintettekkel való megismertetése.

5.1.5.5. Környezet-egészségügyi információs rendszer

Az egészségkárosító környezeti expozíciók és ezek egészségi hatásainak csökkentését és megelőzését szolgáló lépések kidolgozásához és végrehajtásához megbízható információkra van szükség a környezeti és közegészségügyi tényezőkről, valamint az ezek közötti összefüggésekről. A környezet-egészségügyi monitoring és jelentési rendszer működtetése kapcsán figyelembe kell venni a nemzetközi együttműködésből adódó feladatokat és lehetőségeket is.

Cél

- A környezet-egészségügyi információs rendszer folyamatos működtetése, bővítése.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Nemzeti és regionális környezet-egészségügyi indikátorok frissítése, aktualizálása.
- A környezet-egészségügyi adatok gyűjtése, a paraméterek bővítése (pl. a perzisztens környezetszennyező vegyületek akkumulációjára, új allergén fajokra vonatkozóan), az adatok lehetőség szerinti térinformatikai elemzése, megjelenítése.
- Környezet-egészségügyi jelentések készítése.
- A környezet-egészségügyi és a környezeti információs rendszerek kapcsolódásainak erősítése.

5.1.6. Zöldfelületek védelme

A települések zöldfelületi hálózata vagy rendszere magában foglalja a növényzettel fedett összes földfelszíni területet (pl. zöldterület, erdőterület, magánkertek) és a vonalas jellegű zöldfolyósókat (pl. fasorok, vízfolyásokat kísérő (zöld)folyósók), valamint a földfelszínhez nem kötődő növényzettel borított felületeket is (pl. homlokzati sövények, tetőkertek). A vízfelületekkel együtt része a település biológiailag aktív felületének. A települések által elfoglalt területeken belül a zöldterületek 4% körüli arányban vannak jelen. A települési zöldfelület nem egy elszigetelt része a településnek, hanem kapcsolódik a környező természeti rendszerekhez: része lehet az Országos Ökológiai Hálózatnak, a Natura 2000 hálózatnak, lehet országos és helyi védett természeti terület, vagy természeti érték is.

A települések belterületén élők életkörülményeit a biológiailag aktív felületek nagymértékben befolyásolják: a víz- és zöldfelületek hatással vannak a városklímára – ezen belül is a levegő páratartalmára, hőháztartására (városi hőszigetekre) –, a talajvízháztartásra, a levegőminőségre, valamint magára az emberre is. Sajátos jelentőséggel bír a természetes felszíni vízfolyások, állóvizek menti települési területek zöldfelületeinek fenntartása, fejlesztése, különös tekintettel azok ökológiai funkcióinak megőrzésére.

A zöldfelületi rendszer a települési környezet és az ott élő lakosság számára létfontosságú kondicionáló, ökológiai kiegyenlítő szerepet betöltő, élő rendszer, amely sok esetben – kifejezetten – rekreációs céllal (is) használható (pl. turisztikai erdők). A különböző izoláló, fragmentáló hatások azonban, mint például a települést övező zöldgyűrűt kettévágó elkerülő utak és a városszéli beépítések (zöldmezős beruházások) kedvezőtlenül befolyásolják a térségi zöldfelületi kapcsolatokat.

A zöldfelületi rendszer fejlesztése nem „csupán” városökológiai, környezetvédelmi, településesztétikai kérdés, hanem a zöldterületekkel kapcsolatos előnyök a település élhetőségének javításán keresztül a település népesség-megtartó és egészségmegőrző, rekreációs erejét, a versenyképességét, a lakás és telekárakat is jelentősen befolyásoló gazdasági tényező is; a zöldfelület az önkormányzati vagyon része. Annak érdekében, hogy a települési zöldfelületek elláthassák összetett funkciójukat, mind mennyiségi (a települési zöldterületek kiterjedése 2011-ben 17,6 m²/fő volt, miközben az EU által ajánlott érték 21 m²/fő), mind minőségi szempontból (a gondozott zöldfelület nagysága 2011-ben 15,2 ezer ha volt) további fejlesztések szükségesek.

Célok

- A zöldfelületi elemek minőségi és mennyiségi fejlesztése.
- A zöldfelületi funkciók színvonalának emelése.
- Zöldterületek magasabb szintű fenntartása, gondozása.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Az érintett jogszabályok (pl. Tftv, Otrt, OTÉK, Étv, Batrt, Btv) zöldfelületi vonatkozású elemeinek (pl. tervezés, kivitelezés, fenntartás műszaki és eljárási szabályai) áttekintése, a szükséges módosítások, végrehajtási rendeletek megalkotása, terület-újrahasznosítási és barnamezős kormányzati stratégia kidolgozása.
- A biológiai aktivitás visszapótlásának növelési szabályozása (országosan legalább 1,1 szeresen, nagyvárosokban ennél nagyobb mértékben).
- A biológiai aktivitás érték számítási módszertan és segédlet átfogó felülvizsgálata a különböző települési adottságoknak megfelelően.
- A zöldfelületek fejlesztésének költségvetési és pályázati rendszerű finanszírozási hátterének bővítése.
- Települések zöldfelületi gazdálkodását segítő útmutatók megjelentetése.

Megyei önkormányzat:

- Zöldfelület fejlesztési programok kiírása települések részére, zöldfelületek (pl. történeti kertek) rehabilitációja, revitalizációja, helyreállítása.

Települési önkormányzatok:

- Zöldfelület-gazdálkodási tervezés (pl. koncepció, program kidolgozása; városi parkok stratégiai tervének elkészítése, rendelkezésre álló, hasznosítatlan területek felmérése és annak integrációja a településrendezésbe).
- A zöldfelületi rendszer monitoringja, zöldfelületi kataszter térkép és adatbázis (nyilvántartás) létrehozása.
- Új lakó-, illetve egyéb beépítésre szánt területek kijelölése esetén, új zöldterület (közkert, park) kialakítása.
- Új térbeli összeköttetések kialakítása a zöldfelületi rendszer elemei között, új zöldhálózati elemek létrehozása.
- Fásorok állapotának javítása, védelme, fenntartása, telepítése, esetenkénti cseréje.
- A zöldfelület gondozása, karbantartása, a zöldfelületi funkciók fejlesztése, bővítése, visszaállítása.
- Az alulhasznosított városi területek felmérése és azok új funkcióra történő hasznosítása keretében a zöldfelületek növelése, barnamezős kataszter létrehozása települési szinten.

Háztartások:

- Magántelkek beépítésénél a zöldfelületek kialakításának maximalizálása, a zöldfelületek rendben tartása, gondozása, zöldhomlokzatok, zöldtetők kialakítása.

Vállalkozások:

- Telephely zöldfelületi rendezése.
- Helyi zöldfelületi akciók támogatása.

Civil szervezetek:

- A zöldfelület-tudatosság növelése, mintaprojektek népszerűsítése, a zöldfelület-használati kódex és a helyes használati formák kialakítása, terjesztése.
- Zöldfelület gondozó önkéntes programok szervezése.

Kapcsolódik a Területfejlesztés, illetve a Településfejlesztés és környezetvédelem stratégiai területekhez.

5.1.7. Kémiai biztonság

A vegyi anyagok mára mindennapjaink részévé váltak. Egyre szélesebb körben történő alkalmazásuk azonban nem csak javítja életminőségünket, hanem a vegyi anyagok egyben kockázatot is jelenthetnek mind az emberi egészségre, mind a környezetre. A napjainkban használt mintegy 100 ezernyi vegyi anyag jelentős hányadáról nem áll rendelkezésre elegendő, a humán és környezeti biztonságosságukat alátámasztó információ.

A vegyi anyagok gyártásáról és felhasználásáról hazai szinten átfogóan a kémiai biztonságról szóló 2000. évi XXV. törvény rendelkezik. Az EU vegyi anyag politikájával – ami magába foglalja a vegyi anyagok regisztrálásáról, értékeléséről, engedélyezéséről és korlátozásáról (REACH) szóló 1907/2006/EK közösségi rendeletet, az anyagok és keverékek osztályozásának, címkézésének és csomagolásának globálisan harmonizált rendszeréről (GHS) szóló közösségi rendeletet (CLP), a biocid hatóanyagokra és készítményekre, illetve a növényvédő szerekre és terméknövelőkre vonatkozó rendeleteket – összhangban cél az ipar és a lakosság körében a vegyi anyagok ésszerű és biztonságos alkalmazása.

Tekintettel arra, hogy a vegyi anyagok növekvő száma és használata globális környezetkárosodást, tömeges egészségkárosodást és mérgezést okozhat, nemzetközi együttműködésben folyik a kémiai biztonság jogi eszközeinek egységes és hatékony megteremtése. A káros vegyi anyagok nemzetközi kereskedelmét a Rotterdami Egyezmény szabályozza, amelyet európai szinten a veszélyes vegyi anyagok kiviteléről és behozataláról (PIC) szóló közösségi rendelet szabályoz. Az ún. Nemzetközi Vegyi anyag-kezelés Stratégiai Megközelítése (SAICM) egy olyan átfogó önkéntes, nemzetközi keretprogram, mely minden szektort felölelve nyújt stratégiát a vegyi anyagok gyártásának és felhasználásának korlátozására; az uniós és hazai jogszabályokon, illetve az különböző szereplők felelősségvállalásán, valamint szemléletformáláson keresztül nyilvánul meg.

Az elmúlt években az EU előírásokkal összhangban számos jogszabály jelent meg pl. a veszélyes anyagokkal, illetve veszélyes készítményekkel végzett tevékenységekre vonatkozóan.

Célok

- A vegyi anyagok által okozott káros hatások csökkentése a teljes életciklusukban, azaz a gyártástól a felhasználáson át a hulladék kezeléséig.
- A vegyi anyagok egészségre, környezetre gyakorolt hatásának megismerése és a sérülékeny csoportok (gyermekek, terhes nők) magasabb szintű védelme ezen káros hatásoktól, különösen a hormonrendszert zavaró, ún. endokrin diszruptor anyagoktól.
- Az ipar és a lakosság vegyi anyagokkal kapcsolatos mértéktartó, tudatos magatartásának kialakítása.
- A fenntartható növényvédőszer-használat elősegítése; a kockázatok minimalizálása, helyes gyakorlat követése.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A vegyi anyagok egészségre, környezetre gyakorolt hatásának minél pontosabb megismerése, a különböző vegyi anyagok együttes hatásának megismerését is beleértve.
- A kritikus összetevőket tartalmazó vegyi anyagok esetében az újrahasznosítási technológiák kifejlesztésének ösztönzése.
- A lakosság, különösen a gyermekek környezettudatosságának javítása, rendszeres és széleskörű tájékoztatás, a vegyi anyagokkal kapcsolatos ismeretek fejlesztése (kitérve a vegyi anyagok, a vegyi anyagokat tartalmazó termékek potenciális egészségi hatásaira, a veszélyes vegyi anyagokat kiváltó alternatívákra, valamint az életciklus végén, a hulladék fázisban a környezetvédelmi szempontokra (szelektív gyűjtés, veszélyes hulladékká vált termékek kezelése stb.)).
- A nemzeti kémiai biztonsági szabályozás időszakos felülvizsgálata és az európai jogrend változásait követő harmonizálás elvégzése, Nemzeti Kémiai Biztonsági Stratégia kidolgozása, a REACH, GHS, PIC, Biocid nemzeti hatósági feladatok maradéktalan ellátása.

- Az ipar és a gazdasági szereplők jogkövető magatartásának ellenőrzése.
- A Nemzeti Növényvédelmi Cselekvési Terv végrehajtása, a kockázatos növényvédőszer kiváltásának, cseréjének ösztönzése.
- A környezetben tartósan megmaradó szerves szennyező anyagokról (POP) szóló Nemzeti Intézkedési Terv felülvizsgálata.

Vállalkozások, gyártók, gazdálkodók:

- A vegyi anyagok gyártása, felhasználása során a lehető legkisebb környezeti kibocsátás elérése, a terméktervezésnél az életciklus szemlélet alkalmazása, a kevésbé veszélyes vegyi anyagok, illetve ilyeneket tartalmazó termékek használatának előnyben részesítése.
- Az alkalmazott biocidok, növényvédő szerek veszélyességének csökkentése. A növényvédő szermaradékok csökkentése és rendszeres ellenőrzése az élelmiszerekben, takarmányokban, határértékek feltüntetése a címkéken. Áttérés a precíziós gazdálkodásra.

Lakosság:

- A vegyi anyagokkal kapcsolatos előírások betartása.

5.1.8. Nukleáris biztonság, sugáregészségügy

A nukleáris környezetbiztonság Magyarországon a környezetbiztonság egyik kiemelt területe. Az Országos Atomenergia Hivatal kezelésében lévő Központi Nukleáris Pénzügyi Alap finanszírozza a kiégett fűtőelemek átmeneti tárolásával és végleges elhelyezésével, a radioaktív hulladékok végleges elhelyezésével, valamint a nukleáris létesítmények leszerelésével összefüggő feladatokat. Az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság (OKF) látja el az országos nukleárisbaleset-elhárítási korai riasztási feladatokat és ennek érdekében működteti az Országos Sugárfigyelő Jelző és Ellenőrző Rendszer távmérőhálózatát és az azt felügyelő hazai környezeti radiológiai monitoring adatcsere központot. Emellett az OKF működteti az EURDEP nemzetközi radiológiai monitoring adatcsere rendszer magyarországi központját.

A nukleáris balesetekre való felkészülés, következményeinek elhárítása, enyhítése a nukleáris környezetbiztonság fontos eleme. A felkészülés időszakában az Országos Nukleárisbaleset-elhárítási Rendszer szervezeti felkészülési és gyakorlási feladatokat hajtanak végre. Az elhárítást nukleáris baleseti helyzetekben a Kormányzati Koordinációs Bizottság irányítja. Nukleáris veszélyhelyzetben a szakmai döntés-előkészítés a Védekezési Munkabizottság feladata. Nukleáris veszélyhelyzetben a tájékoztatás összehangolására a Védekezési Munkabizottság Lakossági Tájékoztatási Munkacsoportot működtet. A beavatkozó erők alkalmazására az Operatív Törzs vezetője tesz javaslatot.

A hazai nukleáris ipar mellett az országhatáron kívüli nukleáris létesítmények is befolyásolhatják a hazai környezetet, így a lakosság sugárterhelését. Emellett még számos olyan emberi tevékenység létezik, melyek növelhetik a lakosság ionizáló sugárzástól származó sugárterhelését. Ezek közül a legismertebb a zárt lakásokban kialakuló viszonylag magas radon-koncentráció. A hőerőművekben nagy teljesítménnyel elégetett szén a füstgázok mellett a pernye és salak radioaktivitása révén is okozhat környezetszennyezést.

A lakosság természetes és mesterséges eredetű sugárterhelését meghatározó környezeti sugárzási viszonyok és a környezetben mérhető radioaktív anyagkoncentrációk országos ellenőrzési eredményeinek gyűjtése az Országos Környezeti Sugárvédelmi Ellenőrző Rendszer alapfeladata, melynek mérési adatai a 2011-2012. évi fejlesztések nyomán az EU Sugárzási Környezeti Monitoring Központjába is eljutnak. Folyamatosan üzemel az egyes ágazatok által működtetett országos kiterjedésű monitorozó rendszerek közötti információcsere is.

Célok

- A radioaktív hulladékok és a kiégett üzemanyagok biztonságos elhelyezése.
- A radioaktív hulladékok megfelelő kezelése.
- Ionizáló és nem ionizáló sugárterhelés kimutatása, a lakosság sugárterhelésének csökkentése.
- A nukleáris veszélyhelyzet korai felismerése, jelzése, riasztás és az aktuális és várható sugárzási helyzet elemzése, értékelése.
- A nukleáris veszélyhelyzetek elhárítására történő felkészülés és együttműködés.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Az atomenergiát használó létesítmények kibocsátásainak normál üzemi hatósági ellenőrzése.

- A radioaktív hulladékok és kiégett fűtőelemek biztonságos elhelyezésével és megfelelő kezelésével kapcsolatos feladatok ellátása. (A bátaapáti Nemzeti Radioaktív Hulladék-tároló működtetése, szükség szerinti bővítése. A püspökszilágyi Radioaktív Hulladék Feldolgozó és Tároló biztonságnövelésével összefüggő beruházási munkák ellátása. A paksi Kiégett Kazetták Átmeneti Tárolójának bővítése, felújítása. A nagyaktivitású radioaktív hulladékok elhelyezésére alkalmas tároló létesítési (telephely-kutatási) munkáinak elvégzése. A nukleáris létesítmények leszerelésének előkészítésével kapcsolatos tevékenységek.)
- Az ionizáló és nem ionizáló sugárterhelést okozó eszközök, berendezések terjedésének szabályozása.
- Épületek radonkoncentrációjának mérése, országos radontérkép elkészítése.
- Sugárterhelést okozó építőanyagok használatának korlátozása.
- Hőerőművek környezetében az égetésből visszamaradt pernye és salak radioaktív szennyezésének csökkentése, megszüntetése.
- Veszélyhelyzet során a monitoring rendszer adatainak a megfelelő döntés-előkészítő és döntéshozó szervekhez (Országos Atomenergia Hivatal, Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság) történő eljuttatása.
- Az országos környezeti radiológiai monitoring rendszer és a mérési módszerek fejlesztése, a műszerpark, laboratóriumi infrastruktúra korszerűsítése.
- Nukleárisbaleset-elhárítási döntéstámogató rendszerek fejlesztése és készenlétének fenntartása.
- Mobil laboratóriumok összehangolt működtetése és fejlesztése.

5.2. Természeti értékek és erőforrások védelme, fenntartható használata

5.2.1. A biológiai sokféleség megőrzése, természet- és tájvédelem

Magyarország természeti gazdagsága európai összehasonlításban is kiemelkedő értéket képvisel. A Kárpát-medencében kialakult gazdag élővilág többnyire kisebb kiterjedésű és mozaikos elhelyezkedésű elemekből áll, melyek megőrzése nehéz feladat. Az éghajlat változása, a társadalom folyamatosan növekvő terület-, energia- és anyagi igénye miatt a természeti környezet és az élő rendszerek egyre súlyosabb terheléseknek vannak kitéve. Az élőhelyek feldarabolódását jelentős mértékben a közlekedési infrastruktúra fejlesztése és a területek beépítése okozza. A fragmentálódott és így elszigetelődött élőhelyek közötti ökológiai kapcsolatok hiánya jelentősen hozzájárul a természetes populációk fennmaradási képességeinek csökkenéséhez, a veszélyeztetett fajok számának növekedéséhez. A zöld infrastruktúra koncepció mind európai, mind hazai szinten új megközelítésnek számít, amely túllép az eddig megszokott, elsősorban védett területekre koncentráló hozzáálláson, és rendszerszemlélettel az ökológiai és tájökológiai kapcsolatok által alkotott rendszer működőképességének fenntartására törekszik, a biológiai sokféleség megőrzése érdekében.

Az ökoszisztéma szolgáltatások biztosítják az emberi társadalom és gazdaság fennmaradásához szükséges javakat és feltételeket (pl. tiszta víz, levegő, a talaj termékenysége, élelmiszerek, genetikai erőforrások). A leromlott ökoszisztémák sokkal kevésbé vagy egyáltalán nem képesek az emberiség számára szükséges létfontosságú szolgáltatásokat biztosítani. Természeti örökségünk jövőbeni megőrzése érdekében a természetvédelmi szempontokat nem csupán a természetvédelmi oltalom alatt álló területeken, hanem minden területen és tevékenységben érvényesíteni kell. Kiemelten fontos a genetikai sokféleség, a természetes növénytakaró megőrzése, csökkenésének megállítása. Egy faj/fajta eltűnése adott esetben egyúttal a tulajdonságait meghatározó génállomány végleges elvesztésével jár, amely többé nem rekonstruálható és mással nem pótolható. A biológiai alapok, növény- és állatfajok, fajták, vetőmagvak és a szaporítóanyagok genetikai értékének megőrzése, fenntartása, fejlesztése, a természet- és tájvédelem az agrártermelés folyamatosságát és az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás lehetőségét is biztosítja. Hazánk tevékenyen részt vesz számos természetvédelmi célú nemzetközi egyezmény végrehajtásában. E nemzetközi megállapodások célkitűzései: a biológiai sokféleség megőrzése, elemeinek fenntartható használata, valamint a genetikai erőforrásokból származó hasznok igazságos elosztása; a nemzetközi kereskedelem által veszélyeztetett fajok, valamint a vándorló fajok védelme; az európai veszélyeztetett állat- és növényfajok, valamint veszélyeztetett élőhelyeik megőrzése, Európa táji örökségének megtartása, a Kárpátok értékeinek fennmaradása.

5.2.1.1. A Natura 2000 területek, valamint a védett természeti, illetve nemzetközi természetvédelmi egyezmények hatálya alá tartozó területek megőrzése

A Natura 2000 az Európai Unió területén kijelölt ökológiai hálózat, amely a közösségi jelentőségű természetes élőhely-típusok, vadon élő állat- és növényfajok védelmén keresztül biztosítja a biológiai sokféleség megőrvését.

A magyarországi Natura 2000 hálózat 56 különleges madárvédelmi és 479 különleges természet-megőrzési területet foglal magába, a teljes Natura 2000 hálózat kiterjedése 1,99 millió ha, ami az EU-s átlag fölött van. Bár számos élőhelytípus helyzete javult az NKP-3 időszakában, azonban komoly és hosszú távú intézkedésekre van szükség a kedvező természetvédelmi helyzet irányába történő elmozduláshoz.

2013-ban a mintegy 848 ezer hektár országos jelentőségű védett természeti terület 56%-án a 10 nemzeti park, 40%-án a 39 tájvédelmi körzet, 4%-án a 168 országos jelentőségű természetvédelmi terület osztozik, a 2014 helyi jelentőségű védett természeti terület kiterjedése 46 ezer hektár. Továbbra is jelentős azon területek kiterjedése, melyek természeti értékeinek gazdagsága, illetve veszélyeztetettsége indokolja a hazai jogrend szerinti védetté nyilvánításukat. Ennek előkészítése során fontos az érdekeltekkel (önkormányzatok, gazdálkodók, civil szervezetek, tudomány) való konstruktív együttműködés.

Hazánk számos nemzetközi egyezmény kapcsán jelölt ki és kezel nemzetközi minősítésű természeti területeket. A Ramsari Egyezmény keretében bejelentett 29 hazai nemzetközi jelentőségű vadvízi terület kiterjedése közel 260 ezer hektárt tesz ki. A 3 hazai Európa Diplomás terület kiterjedése 2 564,7 hektár. A 6 bioszféra-rezervátum mellett 2013-ban hazánk 5 természetvédelmi, tájvédelmi jelentőséggel is rendelkező világörökségi helyszínnel rendelkezik és 4 természetvédelmi szempontból fontos helyszín szerepel a világörökségi várományosi listán.

Egyes, jelentős természeti értékkel rendelkező területek a törvény erejénél fogva védelem alatt állnak. A védett lápok száma 1 229, a szikes tavaké 415 és emellett az országos nyilvántartások alapján összesen 1 496 kunhalom, 221 földvár, számos forrás és víznyelő megőrzését kell biztosítani. A veszélyeztető tényezők között első helyen az emberi beavatkozás áll, de egyes természeti behatások ellen is védekezni szükséges. A kunhalmokat és földvárakat (amelyek egyben a kulturális örökség részei is) leginkább az intenzív mezőgazdasági művelés, az illegális anyagnyerés, a gyomosodás és az idegenhonos özfajokkal való fertőzöttség veszélyezteti.

A természetes és természetközeli területek, a köztük kapcsolatot teremtő ökológiai folyosók, valamint a körülöttük a hatások mérséklését biztosító védőterületek egységes, összefüggő rendszere, ökológiai hálózatot alkotnak. Az Európai Unió 2020-ig tartó Biológiai Sokféleség Stratégiája külön célként fogalmazza meg az ökoszisztéma szolgáltatások fenntartása és helyreállítása érdekében a zöld infrastruktúra létrehozását és területrendezésbe történő beemelését. A meglévő területi kategóriákból kiindulva a hazai zöld infrastruktúra gerincét a védett természeti területeket és Natura 2000 területeket is magában foglaló, az ország területének több mint 36%-át lefedő országos ökológiai hálózat képezheti.

E területek ökológiai értékének megőrzése nem könnyű feladat. Kiemelkedő szerepe van a különböző nemzeti hatóságok konstruktív együttműködésének, hatékonyabbá kell tenni a természetvédelmi szervek ezen tevékenységekbe való bevonását, valamint a jövőben is előtérbe kell helyezni az érdekelt felek (gazdálkodók, érintett hatóságok, önkormányzatok, civil szervezetek, tudományos intézetek) együttműködését.

Hazánkban a védett természeti területeken a földtulajdonviszonyok meghatározóan állami tulajdonra épülnek, amely hatékonyan biztosítja a természeti értékek megőrzését. Az 1995. évi XCIII. törvény értelmében folytatni szükséges a magántulajdonba került védett természeti területek védettségi szintjének helyreállítását, melynek előrehaladása elsősorban az állami tulajdonba vételhez szükséges költségvetési források rendelkezésre állásától függ.

Célok

- Az ökológiai hálózat fenntartása.
- A Natura 2000 hálózat fenntartása, az élőhelyek és fajok kedvező természetvédelmi helyzetének megőrzése, illetve helyreállítása.
- Az országos jelentőségű védett természeti területek hálózatának fenntartása, illetve bővítése annak érdekében, hogy hazánk táji és természeti értékei megőrzéséhez a területi védelem feltételei rendelkezésre álljanak.
- A védett természeti területek védettségi szintjének helyreállítása.
- A nemzetközi jelentőségű természeti területek védelme, fenntartása, illetve bővítése.
- Az ex lege védett természeti területek degradációjának megállítása, természeti állapotuk javítása, természeti és kulturális örökségi értékeik integrált megőrzése.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A Natura 2000 hálózat működtetése, természeti értékeinek megőrzéséhez, fenntartásához szükséges intézkedések végrehajtása (pl. támogatási rendszer működtetése, bővítése; fenntartási tervek kidolgozása; monitorozó programok működtetése, bővítése; a gazdálkodókkal való együttműködés erősítése).

- A tervezett, illetve szükségessé váló védetté nyilvánítások lebonyolítása, ezzel párhuzamosan a természetvédelmi kezelési tervek elkészítése.
- Az ökológiai hálózat fenntartásával összefüggő feladatok ellátása, a zöld infrastruktúra elemek létrehozása és hálózatba történő integrálása (pl. a területrendezési jogszabályokban az ökológiai hálózat védelmének biztosítása és erősítése; az ökológiai hálózat felmérése).
- A hazai nemzeti parkok természetvédelmi kezelési terveinek jogszabályi kihirdetése 2017-ig.
- A védett természeti területek védettségi szintjének helyreállításáról szóló 1995. évi XCIII. törvény végrehajtása és az állami tulajdonba vett területek nemzeti park igazgatósági vagyonkezelésbe adása.
- A nemzetközi jelentőségű természeti területek védelméhez, fenntartásához, kezeléséhez, bővítéséhez szükséges intézkedések végrehajtása (pl. a ramsari vizes élőhelyek védelmét szolgáló élőhelyrekonstrukciók megvalósítása; a magyar-horvát Mura-Dráva-Duna Bioszféra-rezervátum ötoldalúvá minősítésének segítése; világörökségi helyszínek bővítése, a vonatkozó szabályozás fejlesztése és kezelési tervek kidolgozása).
- Az ex lege védett lápok és szikes tavak, források, víznyelők, kunhalmok, földvárak hatékonyabb védelme (pl. felmérési és nyilvántartási feladatok végrehajtása; lápok, illetve szikes tavak földrészelei felülvizsgálata, hatósági határozattal történő kijelölése; a források, víznyelők, kunhalmok és földvárak kiterjedését megállapító egyedi hatósági határozatok kiadása; a kunhalmok hatékony megőrzését és fenntartását elősegítő természetvédelmi célú agrártámogatási konstrukció kidolgozása és bevezetése).
- A hazai nemzeti park igazgatósági hálózat intézményi megerősítése.
- A védett területeken a természeti értékek fenntartását szolgáló területhasználatot támogató jogi és egyéb szabályozás, valamint (területalapú és egyéb) támogatási rendszerek hatékonyságának, ösztönző erejének növelése.

Önkormányzatok:

- A tervezett, illetve szükségessé váló helyi védetté nyilvánítási eljárások lefolytatása.

Gazdálkodók:

- A Natura 2000 fenntartási tervekben lévő gazdálkodási és területhasználati ajánlások figyelembevétele.

5.2.1.2. Földtudományi természeti értékek megőrzése

Hazánkban a barlangok a törvény erejénél fogva védelem alatt állnak, a többi földtudományi természeti érték kiemelt oltalma pedig egyedi védetté nyilvánítással biztosítható. 2013-ban az ismert barlangok száma 4 130, ebből 145 fokozottan védett és 260 megkülönböztetett védelmet igényel. E természeti értékek megóvása érdekében az NKP-3 időszakában közel 60 barlangban zajlottak le természetvédelmi célú rekonstrukciós munkálatok, illetve jelentős előrelépés történt a felszíni védőövezetek ingatlan-nyilvántartási bejegyzése terén. A barlangok kizárólagos állami tulajdonjogát törvény mondja ki és e törvény alapján a barlangok vagyonkezelési joga a nemzeti park igazgatóságokat illeti meg. A barlangok kezelése egységes vagyonkezelési koncepció alapján valósul meg, de a védelmi célú feladatok tervszerű ellátásához a fokozottan védett, illetve megkülönböztetett védelmet igénylő barlang esetében szükséges az egyedi kezelési terv is.

A természetvédelmi oltalom alatt lévő ásványfajok száma 11, de az ásványok és ősmaradványok esetében az egyes fajok és példányok mellett a jövőben nagyobb figyelmet kell fordítani a lelőhelyek védelmére. A mintegy 500 db földtani alapszelvénynek minősülő közetfeltárás országos adatbázisának bővítése jelenleg is folyamatban van, és a természetvédelmi szempontból is értékes földtani alapszelvények esetében megkezdődött a védetté nyilvánításukhoz szükséges természetvédelmi kezelési tervek kidolgozása. A természetvédelmi szempontból jelentős mesterséges üregek száma 27, melyeknél lezárult természetvédelmi szakmai feldolgozásuk.

A geoparkok – bár sem területileg, sem szervezetileg nem minősülnek hivatalos természetvédelmi kategóriának – fontos szerepet játszanak a hazai földtudományi természetvédelmi értékek fenntartásában.

Földtudományi természeti értékeink megőrzése érdekében a jövőben kiemelt figyelmet kell fordítani azok társadalmi elismertségének fokozására, a nemzetközi gyakorlatban bevált újszerű bemutatási formák és technikák alkalmazására is.

Cél

- A földtudományi természeti értékek megóvása, hatékony felszíni és felszín alatti védelmük biztosítása.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedés

Kormányzat:

- A barlangok, földtani és felszínalaktani értékek, ásványok megóvásához szükséges feladatok végrehajtása (pl. kutatási, jogi szabályozási és hatósági-igazgatási intézkedések; a barlangok felszíni védőövezeteinek bejegyzése az ingatlan-nyilvántartásba; védetté nyilvánítási programok folytatása; kezelési tervek kidolgozása, végrehajtása; rekonstrukciós és a bemutatást szolgáló fejlesztések megvalósítása).

5.2.1.3. A tájszerkezet, tájjelleg, tájpotenciál védelme

A táj védelme a táj szerkezetének, jellegének, ökológiai, ökonómiai és tájesztétikai potenciáljának megőrzésére irányul, az egyes területhasználatok környezetkímélő és a táji értékek megőrzését elősegítő gyakorlatán keresztül biztosítható. A táj védelme jelenleg a terület- és településrendezési eszközök szabályozási előírásain, valamint egyedi hatósági eljárásokban, a tájvédelmi szakhatósági állásfoglaláson keresztül érvényesíthető. Ennek megalapozását szolgálja a tájak tájkarakter alapú osztályozási rendszere és az az alapján készülő országos tájleltár összeállítása.

A táji örökség fontos összetevői a tájak és kultúrák sokszínűségét őrző természeti, kultúrtörténeti vagy esztétikai emlékeik, az egyedi tájértékek. A nyilvántartásban 2013 tavaszán 901 település 20 920 egyedi tájértékének részletes leírása szerepelt. A felmért tájértékek közel 10%-a rossz állapotban van, közel 50%-a veszélyeztetett.

A tájkarakter és a tájpotenciál védelme nem biztosítható kizárólag a tájvédelem keretein belül, hanem – összhangban az Európai Táj Egyezmény szellemiségével – az összes ágazat döntéshozóinak, a civil szervezeteknek és a tájat közvetlenül használó emberek közös felelőssége.

Célok

- A természet- és tájvédelmi célok érvényesítése a terület- és településfejlesztés, illetve -rendezés, az ágazati tervezés (különösen mező- és erdőgazdálkodás, vízgazdálkodás, közlekedés és egyéb műszaki infrastruktúra-fejlesztés) során, valamint az egyedi hatósági eljárásokban.
- A táji identitás növelése, lakossági, közösségi tájtudat kialakítása, a táj iránti elkötelezettség és felelősség növelése.
- A tájjelleg, tájkarakter megőrzését biztosító tájhasználat fenntartása.
- A tájváltozás nyomon követése.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Tájvédelmi feladatok ellátása (pl. a Nemzeti Táj-politika és -stratégia megalkotása; tájak tájkarakter alapú osztályozási rendszerének és az az alapján készülő országos tájleltár összeállítása; tájváltozás-monitorozó rendszer kidolgozása; tájvédelmi szakhatósági munka fejlesztése, tájvédelmi tervek készítése; egyedi tájértékek kataszterezésének folytatása a helyi közösségek bevonásával; az egyedi tájértékek jogszabályi védelmének biztosítása; ismeretterjesztés; a tájvédelem integrálása az ágazati politikákba, stratégiákba, a terület- és településfejlesztési és -rendezési dokumentumokba).
- Az Európai Tájegyezménnyel összefüggő hazai feladatok ellátása.
- A fényszennyezés csökkentésének elősegítése a közvilágítás korszerűsítése során.

Önkormányzatok:

- A megyei területi tervekben a természet- és tájvédelmi szempontok érvényesítése.
- Részvétel az egyedi tájértékek kataszterezésében és megőrzésében.
- Együttműködés a helyi gazdálkodókkal a tájvédelmi célok megvalósításában.

5.2.1.4. A védett, a védelemre szoruló, illetve közösségi jelentőségű fajok természetvédelmi helyzetének javítása

Bár a védett fajok száma az NKP-3 időszakban jelentős mértékben nőtt (2012-ben a védett fajok száma: állatok 1 168, növények 733, gombák 35, zuzmók 8), sok faj természetvédelmi helyzete kedvezőtlen, a védelmi státusz és erőfeszítések ellenére is. Uniós kötelezettségeink miatt is súlyos probléma, hogy az élőhelyvédelmi irányelv mellékletein szereplő közösségi jelentőségű fajok esetében a kedvező természetvédelmi helyzetben lévők aránya

csupán 36%, míg a fajok 53%-ának természetvédelmi helyzete kedvezőtlen, 9%-nak rossz, 2%-é pedig ismeretlen. Jelenleg 20 növényfajra és 23 állatfajra vonatkozóan van elfogadott fajmegőrzési terv.

Az inváziós fajok terjedése összefügg az éghajlatváltozással, de számos esetben emberi tényezők is szerepet játszanak. A biodiverzitás megőrzése, de a gazdasági károk mérséklése, illetve egészségügyi kockázatok csökkentése érdekében is fontos az inváziós, özőnfajok visszaszorítása, eltávolítása, illetve bekerülésének megelőzése. Ezen fajok már ma is jelentős kárt okoznak és lényegesen könnyebben megvalósíthatóak, valamint olcsóbbak is a megelőző intézkedések, mint a szétterjedésük utáni védekezés. Az Európai Bizottság egy rendelet elfogadását készítette elő, mely az inváziós fajokkal kapcsolatos feladatokat egységes formába fogja össze. A lakosság minél szélesebb körű tájékoztatása érdekében hazánk az első teszt országok között csatlakozott ahhoz a „Nature Watch” elnevezésű európai kezdeményezéshez, mely az interneten elérhető adatgyűjtési programban szólítja majd meg a lakosságot az özőnfajok előfordulásának bejelentésére.

Cél

- A kedvezőtlen természetvédelmi helyzetben lévő fajok helyzetének javítása (különös tekintettel az élőhelyvédelmi és a madárvédelmi irányelv által védett fajokra és a fokozottan védett fajokra).

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A nem védett fajok állományának, veszélyeztető tényezőinek figyelemmel kísérése, szükség esetén védettség biztosítása (pl. a védelemre szoruló fajok védetté nyilvánításának előkészítése, lebonyolítása, fajmegőrzési tervek kidolgozása).
- Védett fajok állományainak fenntartása, megőrzése (pl. a fajmegőrzési tervekben meghatározott feladatok végrehajtása; a tíz évnél régebben készült fajmegőrzési tervek felülvizsgálata és szükség szerinti aktualizálása; élőhelyfejlesztés, -rehabilitáció, közvetlen fajmegőrzési beavatkozások megvalósítása) kiemelt figyelmet fordítva a fajok védett természeti területeken kívül eső élőhelyeire.
- Az inváziós fajok terjedésének visszaszorítása, újabb fajok bekerülésének megakadályozása érdekében szükséges feladatok végrehajtása (pl. aktív részvétel az Európai Unió inváziós fajok megfékezéséről szóló rendelet kialakításában, a majd hatályba lépett rendelet előírásainak végrehajtása és a hazai stratégia kidolgozása; a potenciális veszélyt jelentő fajok listájának kialakítása; özőnfajok terjedési útvonalainak feltérképezése, védekezési akciótervek készítése, gyakorlati védekezés megvalósítása; egy korai észlelő- és kockázatelemző rendszer kidolgozása; ismeretterjesztés).

Önkormányzatok, gazdálkodók, földtulajdonosok:

- Az inváziós növény- és állatfajok terjedésének megelőzése, visszaszorítása.

5.2.1.5. Természetvédelmi oltalom alatt álló területek és természeti értékek kezelése, fenntartása, őrzése

A 250 fős Természetvédelmi Őrszolgálat kiemelt feladata közel 850 ezer hektár országos jelentőségű védett természeti terület, országos jelentőségű védett természeti területen kívül levő több mint 1,2 millió hektár Natura 2000 terület, mintegy 1 900 védett faj, valamint a régészeti lelőhelyek és leletek őrzése, megóvása, károsításának megelőzése. Egy fő természetvédelmi őrré átlagosan 3 400 ha országos jelentőségű védett természeti terület és 4 600 ha országos jelentőségű védett természeti területen kívüli Natura 2000 terület jut. Egy fő természetvédelmi őrré tehát 8 000 hektáron lát el konkrét őrzési feladatokat.

A természetvédelmi őrzésnek szembe kell néznie az új kihívásokkal is, ilyen például a védett természeti területeket érintő illegális hulladéklerakás, a gyűjtogatás, a védett állatok pusztítása mérgezéssel, a védett növények engedély nélküli gyűjtése és kereskedelme, az illegális terepmotorozás, az engedély nélküli fakitermelések, illetve erdei falopások. Rendkívüli kötelezettséget jelent a Natura 2000 területek megóvása is, amit az Európai Unió is számon kér hazánkon.

A nemzeti park igazgatóságok vagyonkezelésében lévő területek (2012. december 31-i állapot szerint 290 466 hektár) egy részén saját maguk látják el a természetvédelmi célú területkezelési feladatokat, más területeken a helyi gazdálkodók bevonásával, haszonbérleti szerződés útján valósul meg a kezelési tevékenység. Az igazgatóságok a természetvédelmi vagyonkezelési tevékenységüket egységes jogszabályi háttér és alapelvek alapján végzik, helyet adva az eltérő természeti adottságokhoz kapcsolódóan jelentkező igényeknek.

Természetvédelmi szempontból kiemelkedő fontosságú a leromlott élőhelyek, termőhelyek helyreállítása és az elpusztult, átalakult élőhelyek visszaállítása (a gazdálkodók lehetőség szerinti bevonásával). A jövőben a

rehabilitációs és a rekonstrukciós feladatok esetében is kiemelt figyelmet kell fordítani az éghajlatváltozás élőhelyekre és életközösségekre, ill. egyes fajokra gyakorolt hatására. A helyreállításhoz kapcsolódóan elő kell segíteni az egyes természeti értékek károsodásához vezető folyamatok megfékezését, többek között az inváziós fajok terjedését, a cserjésedési és eutrofizációs folyamatok gyors előrehaladását.

Célok	■ A természetvédelmi őrzés biztosítása, hatékonyságának javítása. ■ Olyan kezelési módok alkalmazása, folyamatos bevezetése, melyek a jelenlegi módszereknél jobban segítik a biológiai sokféleség megőrzését és gyarapítását, a természetvédelmi elsődleges rendeltetéshez kapcsolódó elvárások teljesítését. ■ Élőhelyrekonstrukciók összehangolt megvalósítása.
--------------	--

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A természetvédelmi őrszolgálat működtetése, fejlesztése (pl. létszámnövelés végrehajtásához szükséges jogi szabályozási és igazgatási feladatok végrehajtása, létszámbővítés, az őrszolgálat működését szolgáló technikai eszközellátottság javítása).
- Természetvédelmi kezelési feladatok és fejlesztések végrehajtása (pl. a védendő fajok élőhelyeül szolgáló területek természetvédelmi szempontú kezelése; a nemzeti park igazgatóságok természetvédelmi célú vagyonkezelési tevékenysége infrastrukturális háttérének fejlesztése).
- A nemzeti park igazgatóságok vagyonkezelésében lévő védett és a Natura 2000 területek részvétele az agrár-környezetgazdálkodási és természetvédelmi célú uniós támogatási rendszerekben.
- A természetvédelmi célú erdőkezelés során a folyamatos erdőborítással járó technológiák alkalmazási lehetőségeinek javítása (pl. folyamatos erdőborítással járó technológiák üzemi méretű alkalmazási feltételrendszerének megteremtése és a fafajcserés erdőszerkezet-átalakítások elvégzése).
- Az élőhely-rehabilitációs és -rekonstrukciós munkák folytatása (pl. tájképromboló építmények, tájsebek felszámolása), folyamatos monitorozása, támogatása, a befejezett helyreállítások fenntartása.

5.2.1.6. Genetikai erőforrások megőrzése, fejlesztése

A klímaváltozás, az élelmiszerbiztonság, a környezetvédelem, valamint a magas beltartalmi értékű élelmiszerek iránt megnövekedett igény világszerte egyre fontosabb feladattá tette a genetikai erőforrások felkutatását, megőrzését és fenntartható hasznosítását. A tevékenységhez hozzátartozik a termesztett és tenyésztett fajok és fajták, valamint azok rokon fajainak, változatainak begyűjtése, katalogizálása, megőrzése, különböző gyűjteményekben (ex-situ, in-vitro), illetve természetes formában és termőhelyen (in-situ, on farm) történő fenntartása egyaránt. A genetikai erőforrásokkal való gazdálkodás egész más megközelítést jelentik a genetikailag módosított szervezetek (a továbbiakban: GMO) elterjesztésére vonatkozó egyes törekvések. Az így készült termékek elterjedése erősödő természet- és környezetvédelmi kihívást és kockázatot jelent. A géntechnológiai tevékenységek hatásai, az azokból származó természeti, környezeti és egészségi kockázatok a jelenlegi ismeretek alapján alig becsülhetők, a környezet és az egész élővilág védelme érdekében maximálisan törekedni kell az elővigyázatosság elvének a lehető legszigorúbb érvényesítésére, a GMO-kat kizárólag megfelelő hatásvizsgálatok után, teljes társadalmi ellenőrzés mellett, részletes jogi szabályozás alapján és az illetékes hatóságok által kiadott engedélyeknek megfelelően lehet létrehozni és a környezetbe kibocsátani. Moratórium biztosítja, hogy az EU-ban jelenleg köztermesztésre engedélyezett MON810 GM kukoricafajtákat és az Amflora GM burgonyát ne lehessen Magyarországon termesztetni. A GMO-k előretörését segíti a mezőgazdaságban tapasztalható génerózió jelensége, vagyis egyre kevesebb növény- és állatfajtát használ az emberiség, így ezek tulajdonképp ugyanúgy tűnnek el, ugyanolyan veszélyeztetettek, mint a vadon élő növény- és állatvilág.

Célok	■ A genetikai erőforrások megőrzése. ■ A genetikailag módosított szervezetek környezetbe bocsátásából adódó természeti, környezeti és egészségi károk megelőzése.
--------------	--

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

- Magyarország GMO mentességének fenntartása érdekében szükséges feladatok végrehajtása (pl. a géntechnológiai szakhatósági feladatok teljesítése, a géntechnológiai tevékenység ellenőrzése; a Magyarországra vonatkozó moratóriumok fenntartása; területi ellenőrzések végrehajtása; a GMO-k környezeti hatásaival kapcsolatos kutatások támogatása; ismeretterjesztés).

- A mezőgazdasági növényi genetikai erőforrások megőrzésének, jellemzésének, begyűjtésének és hasznosításának támogatása (pl. a jelenleg in situ megőrzött genetikai források és ex situ gyűjtemények (génbankok) internet alapú nyilvántartása, ismeretterjesztés és tanácsadás; az őshonos és veszélyeztetett mezőgazdasági állatfajták genetikai állományának tenyésztésben történő megőrzésének támogatása (a fajta eredeti tartási, takarmányozási körülményeihez hasonló „in situ” feltételek mellett).

5.2.1.7. Természetvédelmi monitoring, nyilvántartás és információs rendszer

A természetvédelem nyilvántartási rendszere a védett természeti területek és értékek törzskönyvén, a helyi jelentőségű védett természeti területek és a Natura 2000 területek nyilvántartásán, a vagyonkezelési adatnyilvántartáson, a forrás-, víznyelő- és barlang-nyilvántartáson alapul. A Természetvédelmi Információs Rendszer (TIR) a nemzeti park igazgatóságok élővilág-védelmi, biodiverzitás monitorozási, földtani, tájvédelmi, természetvédelmi terület- és vagyonkezelési adatait tartalmazza, komplex térinformatikai támogatással. A rendszer működése során komplex információkat biztosít a természetvédelmi stratégiai tervezéshez, a hatósági tevékenységhez, hazai és nemzetközi jelentésekhez, a nyilvánosság igényeinek kiszolgálásához valamint a természetvédelmi kezelések, beavatkozások és egyéb külső hatások következményei értékeléséhez.

A TIR legfontosabb biotikai adatait az 1998. óta működő, Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer (NBmR) szolgáltatja, melynek feladata a magyarországi biológiai sokféleség állapotának és változásainak hosszú távú megfigyelése, kiválasztott komponensek vizsgálatával, állandó helyszíneken, egységesített módszerekkel. Az NBmR mellett az önkéntesek természetvédelmi monitorozó munkába való bevonását segíti a 2009 óta működő, népszerű Vadonleső program.

Cél

- A természetvédelmi monitorozó, nyilvántartási és információs rendszerek működtetése, pontos, megbízható és hiteles információk szolgáltatása.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

- A Természetvédelmi Információs Rendszer adatfeltöltése, illetve állandó adatkapcsolatainak biztosítása annak érdekében, hogy az állami nyilvántartások egymással összhangban, ellentmondásmentesen működjenek.
- A rendszer egységes használatának biztosítása és az adatgyűjtés feltételeinek teljes körű megteremtése.
- A természetvédelmi nyilvántartások működtetése, fejlesztése (pl. egységes földügyi alapjainak megteremtése).
- A Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer és más célzott adatgyűjtő rendszerek működtetése anyagi és személyi feltételeinek folyamatos biztosítása.
- Önkénteseken keresztül szélesebb társadalmi rétegek bevonása a monitorozó munkába, egyben szemléletformálási feladatok megvalósítása (pl. Vadonleső program működtetése).
- Az európai uniós és nemzetközi jelentéstételi és monitorozási kötelezettségekhez igazodva a monitorozó rendszerek további bővítése, fejlesztése.

5.2.2. Talajok védelme és fenntartható használata

A talaj Magyarország egyik legfontosabb, feltételeken megújuló természeti erőforrása, melynek védelme, termékenységének fenntartása nem csupán a földhasználó, hanem a társadalom hosszú távú érdeke is. Ugyanakkor a társadalomnak alacsony szintű a talajokra, a talaj funkcióira, szerepére, a talajpusztulás következményeire vonatkozó ismerete. A talajok állapota összességében kedvező, azonban a mezőgazdálkodással érintett termőtalajokat funkcióképességük ellátásában akadályozó és termékenységüket csökkentő degradációs folyamatok (pl. erózió, defláció, szervesanyag-készlet csökkenése) veszélyeztetik. A talajdegradációs folyamatok számos esetben a helytelen földhasználat, a talajvédelmi szempontokat figyelmen kívül hagyó gazdálkodás miatt alakulnak ki és a talajtermékenység csökkenése mellett a mezőgazdasági termelés költségeinek növekedését, az ökológiai, vízháztartási (növekvő aszályérzékenység) körfolyamatok felbomlását, a kockázatos anyagok felhalmozódását (élelmiszerbiztonság), valamint a vizek, ivóvízbázisok elszennyeződését eredményezik. A fenntartható talajhasználat megvalósításában fontos szerepe van az integrált tápanyag-gazdálkodásnak. Az infrastruktúra, az ipar és a települések terjeszkedése következtében jelentős a termőföldek mezőgazdasági művelésből való végleges kivonása és a tartós talajfedettség növekedése. A talajok degradációját eredményezi továbbá a beruházások során a humusz letermelése, valamint a különböző eredetű szennyezések. A talaj az élelmiszer-termelés alapját képezi, és egyéb környezetvédelmi szolgáltatások mellett szerepe van az éghajlatváltozás hatásainak enyhítésében és a hozzá való alkalmazkodásban, valamint a biodiverzitás megőrzésében is.

Cél

- A talajkészletek mennyiségének és minőségének fokozott védelme, termékenységének hosszú távú fenntartása.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések**Kormányzat:**

- A talajok védelmét biztosító szabályozás fejlesztése, a termőföldvédelem törvényi garanciáinak és gazdasági eszközrendszerének erősítése, a talajvédelem stratégiai kérdéseinek meghatározása.
- A talajvédelmi, talajjavítási intézkedések támogatása.
- A termőföld és talajvédelmi előírások betartásának ellenőrzése.
- A talajpusztulással veszélyeztetett területek országos felmérése.
- A talajvédelmi monitoring rendszer működtetése.
- Az integrált tápanyag-gazdálkodás ösztönzése.
- A talajok védelmét, illetve a fenntartható talajhasználat elterjesztését célzó oktatás, képzés, szemléletformálás.

Vállalkozás:

- A termőföld igénybevitelével megvalósuló beruházások során a talajvédelmi szabályok betartása (a beruházással, építéssel érintett területek humuszos termőrétegének megmentése, illetve a környező talajok minőségének megóvása).

Földhasználó:

- A talajvédő gazdálkodás megvalósítása és a talaj-degradációs tényezők megelőzése, mérséklése.

5.2.3. Vizeink védelme és fenntartható használata

A víz korlátozottan rendelkezésre álló, megújuló, sérülékeny természeti erőforrás, mely mind az életminőség, mind a gazdaság alakulásában meghatározó tényező. A víz nemzeti vagyon, annak mennyiségi és minőségi megőrzése megköveteli a vízzel, a vízkészlettel való megfelelő gazdálkodást. Az ország hidrológiai viszonyai lehetőséget biztosítanak a társadalom és a gazdaság kiegyensúlyozott fejlődéséhez, a társadalmi és gazdasági tevékenységek ugyanakkor jelentős hatást gyakorolnak mind a hidrológiai folyamatokra, mind a készletek mennyiségére és minőségére.

A hazai vízpolitikai célkitűzéseket a közösségi fellépés kereteinek meghatározásáról szóló 2000/60/EK irányelv (Víz Keretirányelv – VKI), illetve az uniós vízpolitika hatékonyságának kiértékeléséről és jövőbeni szakpolitikai irányainak meghatározásáról szóló ún. Blueprint jelentés figyelembevételével kell meghatározni. A VKI alapvető célja a vizek ökológiai, kémiai és mennyiségi állapotának védelme, a fenntartható vízgazdálkodás feltételeinek biztosítása. A VKI célkitűzései szerint el kell érni a vizek jó állapotát 2015-re. Bizonyos indokolt esetekben ez kitölthető a következő tervezési ciklust érintően 2021-re, ill. végső esetben 2027-re.

Mindezek mellett azonban figyelembe kell venni új globális és lokális kihívásokat is, mint az éghajlatváltozás, az urbanizáció, a világ népességének növekedése, az elérhető vízkészletek csökkenése, a szennyezések növekedése, a biztonságos élelemtermelés, a kiszámítható gazdálkodás iránti igény erősödése, a vízbiztonság.

Az NKP-3 időszakában elfogadásra került Magyarország Vízyűjtő-gazdálkodási Terve, amely intézkedési programot határozott meg a vizek jó állapotának elérése érdekében.

Fő célkitűzések

- A felszíni és felszíni alatti víztestek jó állapotának elérése, a velük való hosszú távú és fenntartható gazdálkodás biztosítása. Az első Vízyűjtő-gazdálkodási Tervben kitűzött környezeti célok: 2015-ig a jó állapot elérése a vízfolyás 10%-a, az állóvizek 21%-a, a felszín alatti vizek 69% esetében; 2021-ig a jó állapot elérése a vízfolyás 21%-a, az állóvizek 72%-a, a felszín alatti vizek 77% esetében (a 2021-re vonatkozó célok előzetesek, véglegesítésük az első Vízyűjtő-gazdálkodási Terv felülvizsgálatát követően).
- A vízkészletek mennyiségi és minőségi védelme (az ésszerű és takarékos vízhasználat elterjesztése, a vizek szennyezőanyag terhelésének csökkentése).
- A vizek többletéből vagy hiányából eredő káros hatások csökkentése, megelőzése.

A célok elérését biztosító részletes feladatokat a „Nemzeti Vízstratégia a Vízgazdálkodásról, Öntözésről és Aszálykezelésről” c. dokumentum tartalmazza.

5.2.3.1. Vízgyűjtő-gazdálkodási tervezés és monitoring

A VKI végrehajtásának legfontosabb eszközei a hatévente felülvizsgálandó vízgyűjtő-gazdálkodási tervek és az azokhoz tartozó intézkedési programok. Az intézkedési program az azonosított terhelések elleni fellépést tartalmazza, a vízgyűjtő vagy víztest jó ökológiai állapotának elérésére törekszik. Magyarország teljes területe a Duna nemzetközi vízgyűjtő kerülethez tartozik. Magyarországon belül négy részvízgyűjtőt különítünk el: a Duna közvetlen, a Dráva, a Tisza és a Balaton részvízgyűjtőjét.

A Vízgyűjtő Gazdálkodási Terv (VGT) szoros kapcsolatban van az ágazati, területi és települési tervekkel, hiszen a vizek állapotára vonatkozó célkitűzések elérése érdekében szükséges intézkedések a terület- és településfejlesztést, a földhasználatot és az ipari tevékenységeket egyaránt érintik. A vízgyűjtő-gazdálkodási problémákat egyrészt helyi szinten, másrészt az adott folyó teljes vízgyűjtőjén végzett intézkedésekkel lehet megoldani és vannak olyan speciális – főként a Dunához kapcsolódó – kérdések is, amelyek több országot érintenek.

A célkitűzések teljesítésének nyomon követéséhez, a hatékony intézkedések megtételéhez a vizek mennyiségi és minőségi állapotának rendszeres megfigyelése szükséges (a felszíni vizek esetében a víztestek ökológiai és kémiai állapota, a felszín alatti vizekre vonatkozóan a kémiai és mennyiségi állapot, illetve annak változása, ideértve a mederben hagyandó ökológiai vízhozam és a felszín alatti vizek mennyiségi igénybevételi határértékének a meghatározását is). Az új vagy többlet-feladatok (elsősorban a biológiai és speciális veszélyes anyag mérések) esetében a jövőben intézményfejlesztés szükséges.

Célok	■ A Vízgyűjtő Gazdálkodási Terv megvalósítása a vizek jó állapotának elérése érdekében. ■ A vizek mennyiségi és minőségi állapotának nyomon követése az intézkedési programok hatékonyságának ellenőrzése és felülvizsgálatának megalapozása, valamint a társadalom tájékoztatása céljából.
--------------	--

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Az első VGT és intézkedési program felülvizsgálata (2015-ig) és a 2. VGT elkészítése (elfogadását követően az intézkedési program végrehajtása).
- A VGT felülvizsgálata során többek között fel kell mérni a környezeti célkitűzések elérése irányában tett előrehaladást, össze kell foglalni a nem végrehajtott intézkedéseket és az elmaradás indokolását.
- A monitoring vizsgálatokat végző állami mérőhálózat működtetése, műszaki-technikai színvonalának fejlesztése, a humán kapacitás növelése és szakmai továbbképzése.
- A vizek állapotára vonatkozó adatbázis kezelő rendszerek működtetése, fejlesztése.
- A vizek állapotára vonatkozó minősítő rendszer felülvizsgálata.
- A Balaton, a Velencei-tó, a Tisza-tó és a Szigetköz monitoring rendszerének működtetése.
- A szükséges jogszabályi háttér megteremtése (felülvizsgálata, módosítása vagy új jogszabály alkotása).

5.2.3.2. Stratégiai vízkészletek megőrzése (vízbázis-védelem, nitrát érzékeny területek)

A felszín alatti vízkészletek mennyiségi és minőségi védelme stratégiai szintű feladat, hiszen a hazai lakosság ivóvízellátása döntően e forrásból történik. A vízbázisoknak a felszín felől érkező szennyeződésekkel szembeni védelmét az Ivóvízbázis-védelmi Célprogram szolgálja. A közüzemi vízellátáshoz szükséges víz kitermelését jelenleg mintegy 1600 üzemelő felszín alatti vízbázis biztosítja, a 74 távlati vízbázis stratégiai tartalékként szolgál. A hazai ivóvízellátás 95%-ban felszín alatti vízből történik, ezen kívül 16 felszíni vízbázis is részt vesz az ellátásban. Az ivóvízbázisok 65 %-a sérülékeny földtani környezetből termeli a vizet, ami a szennyezés elleni védelmi feladatok fontosságát hűzza alá. A sérülékeny vízbázisokon működő kapacitás közel 6 millió fő ivóvízellátásának biztonságát érinti. A sérülékeny földtani környezetben lévő ivóvízbázisok védelmét a VKI védett területekre vonatkozó előírásai miatt is erősíteni kell, azonban az Ivóvízbázis-védelmi Célprogram megvalósítását az elmúlt években forráshiány nehezítette.

A vizek mezőgazdasági eredetű nitrát szennyezés elleni védelmét jelenleg a 2013-2016 közötti időszakra szóló III. Nitrát Akcióprogram biztosítja. A program alapját a nitrát érzékeny területek kijelölése és az ezen területeken való gazdálkodásra vonatkozó, a tápanyagok felszíni és felszín alatti vizekbe történő bejutásának megelőzését célzó, az állattartó telepek megfelelő műszaki védelemmel ellátott, szivárgásmentes, 6 havi trágya tárolására képes tárolóinak kialakítására, valamint a művelésre vonatkozóan a tápanyagok bemosódását megelőző trágyakijuttatásra

vonatkozó előírása képezi (ötévenkénti talajmintavételezés szükséges). A nitrát érzékeny területek az ország kb. 70%-át fedik le.

Célok

- A sérülékeny földtani környezetű ivóvízbázisok védelme és az Ivóvízbázis-védelmi beruházási célprogram befejezése.
- A vizek mezőgazdasági eredetű nitrát szennyezésének csökkentése.
- Az újonnan kijelölt nitrát érzékeny területeken a helyes mezőgazdasági gyakorlatra vonatkozó követelmények alkalmazásának határideje 2014. szeptember 1., a trágyatároló, feldolgozó műtárgyak kialakításának határideje hígtrágya tároló esetén 2014. december 31., istállótrágya esetén 2015. december 22.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Az Ivóvízbázis-védelmi programban szereplő, folyamatban lévő, szerződéssel lekötött vízbázis diagnosztikai beruházások lezárása költségvetési finanszírozásból.
- A hátralévő, üzemelő vízbázis diagnosztikai beruházások költségvetési finanszírozása, pályázati lehetőség biztosítása a diagnosztikai vizsgálatra, ezt követően a biztonságba helyezésre.
- Távlati vízbázisok felülvizsgálata (üzemeltetési engedélyben előírt diagnosztika felülvizsgálati kötelezés) és fenntartása.
- A biztonságba helyezési tervekben előírt tevékenységek végrehajtásának ösztönzése.
- A III. nitrát akcióprogram megvalósítása (szabályozás, ellenőrzés, monitoring).
- A IV. nitrát akcióprogram kidolgozása, végrehajtásának megkezdése.
- Az állattartó telepek trágyakezelésére, tárolására vonatkozó korszerűsítések támogatása.
- A helyes mezőgazdasági gyakorlatra vonatkozó szabályok betartásának ellenőrzése nitrát érzékeny területeken.
- Az állattartó telepekre vonatkozó adatokat nyilvántartó információk rendszerek összehangolása, a nitrát irányelv végrehajtásához, annak nyomán követéséhez szükséges adatok elérhetőségének megteremtése.
- Nitrát érzékeny területek egész országra történő kiterjesztésének hatásvizsgálata.
- A kapcsolódó jogszabályi háttér fejlesztése.

Önkormányzatok, regionális vízművek:

- A hátralévő, mintegy 400 sérülékeny üzemelő vízbázist érintő, még meg nem kezdett vízbázis diagnosztikai beruházások megvalósítása pályázatokon keresztül.
- A vízbázisok biztonságba helyezése pályázaton keresztül.

Gazdálkodó szervezetek:

- Az állattartó telepek trágyatároló műtárgyainak megfelelő műszaki védelemmel történő ellátása 2014. december 31., ill. 2015. december 22-ig.
- A helyes mezőgazdasági gyakorlat betartása nitrát érzékeny területen.
- Önkéntes környezetkímélő művelési módok alkalmazása.

5.2.3.3. Kiemelt fontosságú vízgazdálkodási feladatok

A felszíni vizek állapotának javítása érdekében az elmúlt években a kiemelten kezelt vízvédelmi területeken jelentős beruházások valósultak meg, illetve kezdődtek el, melyek eredményességét a vízminőségi mutatók is igazolják. Ezek folytatása az éghajlatváltozással (nagyobb párolgás, ritkább, de intenzívebb csapadék) összefüggésben jelentkező vízgazdálkodási és vízminőség-védelmi problémák megoldása miatt is indokolt.

Nagy tavaink vízgazdálkodása egyedi és önálló feladatot jelent nemcsak a vízgazdálkodásban, hanem általában a magyar gazdaságban is. A Balaton sekélysege miatt igen sérülékeny ökológiai rendszer. Kedvező vízminőségi állapotának, turisztikai és kulturális vonzerejének megőrzése fontos feladat. Annak ellenére, hogy a Balaton vízminősége a vízgyűjtő területén megvalósult csatornázás következtében sokat javult az elmúlt időszakban, tovább kell folytatni a vízminőség javításával összefüggő intézkedések megvalósítását (pl. a Balaton teljes területét érő összes terhelés több mint 30%-a a parti települések belterületi csapadékvizéből származik). A Balaton vízminőségének javítását szolgáló legnagyobb létesítmény a Kis-Balaton Vízvédelmi Rendszer (KBVR), melynél folyamatban van a rendszer II. ütemének kiépülése. Az éghajlatváltozás és az időjárási szélsőségek gyakoribbá válása kihatással van a hidrológiai ciklusra is, mely jelentős szélsőségeket eredményez a Balaton vízszintjének változásában. Az optimális vízkészlet gazdálkodás biztosítása érdekében fontos a tó vízszintjének, különösen a

mederben történő tározási lehetőségeknek a felülvizsgálata, fejlesztése, valamint a Sió-zsilip és -csatorna rekonstrukciója.

A Tisza-tó és csatlakozó rendszerei növekvő szerepet töltenek be az Alföld vízgazdálkodásában, a vízhiányos időszakok kiegyenlítésében, különös tekintettel az éghajlatváltozás hatásaira. A Tisza-tó turisztikai szerepének növekedésével jelentősen nő az üdülési, turisztikai tevékenységekből adódó szennyezés mértéke.

A Velencei-tó is sajátos természeti-táji értékekkel rendelkezik, amely hozzájárul turisztikai vonzerejéhez.

A Fertő-tó és vízgyűjtő területe Magyarországon és Ausztriában számos országos és nemzetközi egyezmény hatálya alá tartozik: határon átnyúló nemzeti park, Ramsari terület, Bioszféra Rezervátum, Világörökség. A legnagyobb problémát a nádas területek korlátozottan érvényesülő vízcseréje okozza, mely a nád degradációját, a vízminőség romlását, élettérvesztést eredményez. A térség ugyanakkor mindkét állam területén idegenforgalmi szempontból dinamikus fejlődő terület.

A Szigetköz mentett oldali és hullámtéri vízpótló rendszerének kiépítését a Duna elterelése miatt előállt talajvízszint süllyedés és a medrek kiszáradásból eredő térségi vízhiány-problémák indokolták. A vízhiányból eredő ökológiai (vízi élővilág életfeltételeinek kedvezőtlen változása), gazdasági és tájképi problémák megoldása csak a vízpótló rendszer teljes kiépítésével lehetséges.

A Ráckevei (Soroksári)-Duna-ág vízminőség védelmét célzó beavatkozásnak nem csak a természet-táji értékek fennmaradásában van kiemelt szerepe, de a térség turisztikai vonzerejének megőrzéséhez, az üdülés és a hozzá kapcsolódó tevékenységek feltételeinek megteremtéséhez is.

Célok

- A Balaton jó ökológiai állapotához, a komplex hasznosítási célokhoz szükséges vízszint biztosítása.
- A Balaton jó állapotának védelme mellett a természetes élőhelyek (Kis-Balaton) vízigényeinek figyelembe vétele.
- A Tisza-tó, Fertő-tó és a Velencei-tó ökológiai állapotának javítása (vízminőség védelme, vízháztartás szabályozása).
- A Szigetköz vízpótlása, a víztestek jó ökológiai állapotának elérése, illetve megtartása, a csatlakozó felszín alatti víztest állapotának javulása.
- A Ráckevei-(Soroksári)-Duna-ág vízminőségének és vízszállító képességének javítása.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A KBVR II. ütemének befejezése és rugalmas üzemrend biztosítása.
- A vízgazdálkodási tevékenységek összehangolása a Balaton vízgyűjtőjén a klímaváltozás hatásainak mérséklése és a tó vízmennyiségének megőrzése érdekében.
- A Balaton vízszintszint-szabályozásának felülvizsgálata, a mederben való tározás maximális lehetőségeinek kihasználásával. A vízszint szabályozásához szükséges létesítmények működtetése, rekonstrukciója.
- Nagy tavainkra kiterjedő környezeti monitoring rendszer üzemeltetése.
- A tavakba torkolló állami kezelésű vízfolyásokon létesített szűrőmezők üzemeltetése, rekonstrukciója, kiépítése.
- Nádgazdálkodás megvalósítása.
- Vízpart-rehabilitáció megvalósítása.
- A Balaton Kiemelt Üdülőkörzet bel- és külterületi vízrendezésének megvalósítása, a Balatoni Kistelepülések Szennyvízkezelési Programjának folytatása.
- A Tisza-tó belső áramlási rendszerének és szabályozó műtárgyainak fejlesztése, a tározótér káros mértékű eutrofizációs folyamatainak kezelése, a tározó létesítményeinek vízügyi és ökológiai jellegű fejlesztése.
- A Velencei-tó vízszintjének szabályozásához szükséges műszaki feltételek biztosítása, a szennyezőforrások és szűrőmezők vizsgálata, nádgazdálkodás fejlesztése, a Velencei-tó vízpótló rendszerének rekonstrukciója.
- A Fertő-tónál folyamatban lévő élőhelyrehabilitációs és csatornarekonstrukciós projektek megvalósítása.
- A jelenleg folyamatban lévő projektek (Mosoni-Duna és Lajta folyó térségi vízgazdálkodási rehabilitációja, Szigetköz mentett oldal és hullámtéri vízpótló rendszer ökológiai célú továbbfejlesztése) hatásának értékelése a VGT felülvizsgálata során.
- A VGT felülvizsgálata során a Felső-Duna szakaszra vonatkozó további, szükséges intézkedések meghatározása.
- A Szigetköz környezeti monitoring rendszerének üzemeltetése.
- A Ráckevei (Soroksári)-Duna-ág (RSD) mellékági kotrása, műtárgyépítés és rekonstrukció projekt befejezése.

- A kapcsolódó jogszabályi háttér fejlesztése.

Önkormányzatok:

- A vízpart-rehabilitációs tanulmánytervekkel összhangban a településrendezési tervek és helyi építési szabályzatok felülvizsgálata és módosítása.

5.2.3.4. Területi vízgazdálkodás

Magyarországon a klímaváltozás, a területhasználatok megváltozása, továbbá vízfolyásaink külföldi szakaszain (pl. Ukrajnában) tapasztalt intenzív gátrekonstrukciós munkálatok hatására az árvízvédelem fokozódó jelentőségével kell számolni. Nemcsak a nagyobb és közepes folyókon, hanem a hegy- és dombvidéki kisvízfolyásokon is tapasztalható magas kockázatot hordozó árhullámok kialakulása.

A klímaváltozás és a korábbi vízrendezési munkálatok következtében azonban az árvizek mellett a fokozódó vízhiány is meghatározó vízgazdálkodási problémává vált. A kiépült védművek megerősítése mellett nagyobb hangsúlyt kell fektetni a vízkészleteknek az aszályos időszakra történő tározására, átmentésére. A klímaváltozás hatására növekvő vízhiány ellensúlyozása érdekében mind szélesebb körben szükséges alkalmazni a vízvisszatartás, a vízátfolytatás, vízkormányzás és átöblítés eszközeit. A vízvisszatartás további fontos eleme a racionális talajhasználat és agrotechnika, a felszíni lefolyás csökkentése és a csapadékvíz és egyéb (tisztított) használt vizek elszikkasztása a visszatartott vízmennyiség maximalizálása érdekében, illetve a belvizek (károkozás nélküli) visszatartása. Kiemelt figyelmet kell fordítani a víztakarékos technológiák elterjesztésére, mind a mezőgazdasági, mind a kommunális vízfelhasználások terén (pl. a mezőgazdasági öntözés során a jó minőségű rétegvizek helyett a talajvíz használatának, valamint mért fogyasztású és víztakarékos öntözési rendszerek kiépítésének preferálása).

A klímaváltozás negatív hatásai az ország egészét érintik, de legveszélyeztetettebb az Alföld déli része, ahol a legnagyobb hőmérsékleti és vízháztartási szélsőségek jelentkezhetnek. A területi vízgazdálkodásban alapvető célkitűzés a fölös vizek és a hiányzó vizek kártételeinek csökkentése, melyeknek egyaránt fontos eszköze a vizek visszatartása, a tározókapacitások növelése, melyet a vidékfejlesztési, ökológiai, vízvédelmi és természetvédelmi elvárásokkal összhangban kell biztosítani. Fokozott szerepet kell kapnia az élő rendszerek víztározási kapacitása növelésének, elsősorban a természetszerű erdősítésnek, vizes élőhelyek létrehozásának és a megfelelő talajművelésnek.

A területi vízgazdálkodásban fel kell készülni az egyre gyakoribbá váló szélsőségek kezelésére, mely a vízkészletek visszatartása mellett a kárelhárítás hatékonyságának növelését, valamint a víz- és talajviszonyokhoz jobban alkalmazkodó földhasználatot és agrotechnikát is szükségessé teszi.

Célok

- A vízvisszatartás, -tározás fejlesztése, illetve az árvízvédelmi védképesség megtartása, különös tekintettel a klímaváltozás következtében várható szélsőséges vízjárásra.
- Az ár- és belvizek, illetve aszályok hatásának mérséklése a „jó állapot”, mint célkitűzés figyelembevételével.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése c. program megvalósításának folytatása.
- A Duna menti árvízvédelmi rendszer fejlesztése.
- A legnagyobb kockázatot jelentő árvízvédelmi létesítmények fejlesztése.
- Árvízi kockázatkezelési térképek összeállítása, és a kockázatkezelési tervek időarányos kidolgozása.
- A nagyvízi kockázatkezelés fejlesztése.
- Vízvisszatartáson alapuló belvízgazdálkodás fejlesztése.
- Vízlétesítmények vízfelhasználási hatékonyságának fejlesztése.
- Dombvidéki tározás felülvizsgálata, új tározók építése, a meglevők rekonstrukciója.
- Duna-Tisza közti Homokhátság térségében a klímaváltozásból eredő hatások enyhítését és az alkalmazkodás megvalósítását elősegítő intézkedések kidolgozása.
- A helyi és térségi jelentőségű vízrendszerek védelmét szolgáló beavatkozások megvalósítása, illetve támogatása.
- A jogszabályi háttér felülvizsgálata, fejlesztése.

Önkormányzat:

- A belterületi vízrendezésekkel a csúcsidejű víztöbbletek által okozott károk csökkentése és a vízhiányos időszakokban fontos vízkészletek helyben-tartása.

5.2.4. Környezeti kármegelőzés és kárelhárítás

A környezetbiztonságot elsődlegesen a megelőzés elvének érvényesítése garantálhatja, hiszen a környezeti hatások, problémák utólagos kezelése nagyságrendekkel többbe kerül, mint azok megelőzése. Ugyanakkor a gyakorlati tapasztalatok alapján megállapítható, hogy hasonló fontossággal kell kezelni az esetleges károk kezelésére vonatkozó felkészülést. A környezetbiztonság megteremtése érdekében össze kell hangolni a megelőzéssel és a kárelhárítással kapcsolatos információs rendszereket, szabályozásokat. Fontos az érintett szereplők együttműködése, a megfelelő technikai feltételek és a képzett szakemberhátér biztosítása. A kármegelőzési és kárelhárítási feladatok ellátását segítik a kiépített veszélyjelző rendszerek. A biztonságunkat veszélyeztető események és folyamatok egyrészt természeti (földrengés, árvíz, szélviharok, erdőtűz stb.), másrészt emberi eredetűek (pl. környezet-károsítással is járó ipari, közlekedési katasztrófák).

A természeti katasztrófák jellemzője, hogy általában váratlanul keletkeznek, bizonyos esetben rendkívül pusztító hatásúak, a lakosság széles rétegét érintik, többirányú hatásuk miatt összetett jellegűek. Az ilyen katasztrófák megfelelő felmérése, kockázat-csökkentése, kezelése érdekében sokoldalú nemzetközi együttműködés alakult ki az ENSZ égisze alatt. Hazánk esetében különösen fontos a szomszédos államokkal való hatékony együttműködés. Magyarország sajátos földrajzi viszonyaiból következően a szélsőséges meteorológiai és hidrometeorológiai események kialakulásának mérséklése, a következmények felszámolása elsőrendű katasztrófavédelmi feladat. Az egyes természeti károkból adódó indokolt és szükséges védekezési kiadások – részben vagy teljes – megtérítésére, valamint az önkormányzati, kisebbségi önkormányzati tulajdonban lévő építményekben a vis maior események okozta károk helyreállításának támogatására a központi költségvetés tartalmaz elkülönített keretet.

Az emberi tevékenységből adódó környezeti veszélyhelyzetek túlnyomórészt baleseti szennyezések következtében alakulnak ki, azonban a veszélyes anyagok életciklusának bármely fázisa magában hordozza a súlyos ipari balesetek, rendkívüli események kockázatát. Hazánkban a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos baleseti veszélyek ellenőrzéséről a Seveso II. Irányelvnek megfelelő szabályozás gondoskodik. A szállítás területén a mérgező, tűz- és robbanásveszélyes anyagok szállítása jelent veszélyt, a kockázatok megelőzéséről és csökkentéséről nemzetközi (pl. Veszélyes Áruk Nemzetközi Közúti Szállításáról szóló Európai Megállapodás) és hazai szabályozások egyaránt rendelkeznek. A Nemzetközi Duna-védelmi Egyezmény keretében egy havária riasztórendszer került kidolgozásra az érintett alvízi és felvízi országok hatékony kommunikációjának elősegítésére (ICPDR – AEWS PIAC).

Célok

- A környezeti károk megelőzése, illetve csökkentése.
- A környezetkárosodás felszámolása, a következmények enyhítése, elhárítása.
- A védekezésben érintett szervezetek együttműködésének fejlesztése.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések**Kormányzat:**

- A jogi szabályozás fejlesztése.
- Előrejelző-, megfigyelő-, tájékoztató-, kármegelőző rendszerek fejlesztése.
- A kárelhárításra felkészült intézményrendszer, technikai és szabályozási háttér biztosítása.
- A Katasztrófavédelmi Országos Információs Rendszer működtetése.
- A veszélyhelyzetek elhárítását segítő pályázati rendszer fenntartása.
- A veszélyes anyagok szállítására, raktározására vonatkozó szabályozás fejlesztése.
- A veszélyes ipari üzemek környezetében lakossági riasztó rendszer kiépítése, működtetése.
- Veszélyes ipari üzemek működéséről biztonsági jelentések készítése, aktualizálása.
- Az érintett intézmények együttműködésének fejlesztése; tréning és szimulációs gyakorlatok elvégzése.

Gazdálkodó szervezetek:

- A veszélyes anyagok szállítására, kezelésére vonatkozó előírások betartása.
- Biztonságos, környezetkímélő ipari tevékenység megvalósítása, az esetleges környezeti károsodások megelőzése és hatékony felszámolása.

5.2.5. Környezeti kármentesítés

Az Országos Környezeti Kármentesítési Program (OKKP) keretében történik a földtani közegben (talajban) és a felszín alatti vizekben hátramaradt, akkumulálódott szennyeződések felderítése, a felszín alatti vizek, a földtani közeg veszélyeztetésének, szennyezettségének, károsodásának megismerése; a veszélyeztetett területeken a szennyezettség kockázatának csökkentése; valamint a szennyezett területeken a szennyezettség csökkentésének vagy megszüntetésének elősegítése.

Az OKKP állami felelősségi körbe tartozó kármentesítési feladatait az érintett tárcák saját alprogramjaik keretében hajtották/hajtják végre (Természetvédelmi Alprogram, Vízügyi Alprogram, Honvédelmi Alprogram, Vasúti Alprogram, Volt Szovjet Ingatlan Alprogram, Társasági Privatizációs Alprogram, Kincstári Vagyon Igazgatóság Alprogram, Szilárdásvány-bányászati Alprogram, Közúti Alprogram, Büntetés-végrehajtási Alprogram). Az általános és országos szintű feladatok mellett az OKKP részét képezi az egyedi kármentesítési feladatok végrehajtása. Az elért eredmények ellenére számos nagy prioritású és nagy volumenű feladat található az országban, melyek megoldása összetett feladat. A nagy volumenű kármentesítési feladatok megoldásához hosszú távú programterv kialakítása, alapos előkészítés, a jogi háttér fejlesztése, illetve a finanszírozás biztosítása szükséges. A kármentesítési feladatok nagy költségigényűek, ezért elengedhetetlen egy speciális finanszírozási konstrukció kidolgozása a bonyolult kármentesítési feladatok előmozdítása érdekében. Figyelembe kell venni továbbá, hogy a Víz Keretirányelvvel harmonizálva, 2015 végéig a kiemelten érzékeny felszín alatti vízminőség-védelmi területre eső kármentesítési feladatokat el kell végezni a vízbázisaink, valamint azok hidrogeológiai védőterületei védelme érdekében. Továbbá fel kell készülni arra, hogy a klórozott szénhidrogénnel szennyezett vízbázisok, üzemelő ivó- vízművek felszín alatti vízi létesítményeinek egy részét ki kell majd váltani. Az ország legnagyobb prioritású, humánökológiai kockázat szempontjából meghatározó kármentesítési feladatainak döntő többsége gazdasági társaságok, illetve felszámolás alatt álló gazdasági társaságok felelősségi körébe tartozik. A feladatok kisebb számban sorolhatók állami felelősségi körbe, vagy majd csak a jövőben fognak állami felelősségi körbe kerülni.

Célok

- A szennyezett területek országos számbavételének folytatása, prioritási sorrend kialakítása.
- Az állami és nem állami felelősségi körbe tartozó területek tényfeltárásának folytatása, a jelentős kockázatú feltáratlan területeken a várható beavatkozási feladatok meghatározása.
- A szennyezettség mértékének csökkentése, felszámolása és monitorozása.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Az OKKP ütemezett végrehajtását szolgáló feladatok ellátása: szabályozás, koordináció, éves gördülő tervezés fejlesztése, ellenőrzés, K+F.
- Az állami felelősségi körbe tartozó, feltárt területeken a beavatkozások végrehajtása, a kármentesítési alprogramok folytatása.
- A tényfeltárások és a kármentesítési tevékenységek támogatása.
- Szennyezőforrások, szennyezett területek számbavétele.
- A társadalom tájékoztatása, új technológiák megismertetése, kármentesítési technológiák hatékonyságának növelése, fenntartható „zöld” technológiák fejlesztése, előtérbe helyezése.

Gazdálkodó szervezetek:

- A szükséges kármentesítési feladatok elvégzése, utó-monitoring.

5.3. Az erőforrás-takarékosság és -hatékonyság javítása, a gazdaság zöldítése

5.3.1. Erőforrás-takarékosság és a -hatékonyság javítása

A Program a természeti erőforrások széles értelmezésén alapszik. A természeti erőforrásokba beleértjük az ásványi nyersanyagokat, a biológiai és genetikai erőforrásokat, a talajt, termőföldet, a víz- és energiaerőforrásokat, az ökoszisztémákat és a szolgáltatásaik teljes körét. A különböző természeti erőforrásokkal való gazdálkodás egymást kiegészítő, egymásnak alá nem rendelhető terület, amelyekkel kapcsolatos stratégiákat szorosan össze kell hangolni, mert e területeken végzett tevékenységek kölcsönösen hatnak egymásra. Az egyes erőforrásokat érintő részletes célokat és intézkedéseket a vonatkozó stratégiai területek tartalmazzák. Itt olyan átfogó szempontok szerepelnek, mint a szükségletek fenntartható kielégítése, a széles értelemben vett természeti erőforrások védelme, illetve a tiszta termelés ösztönzése.

Az Európai Unió elkötelezett a fenntarthatóbb erőforrás-használat előmozdításában. A 10 évre szóló Európa 2020 Stratégia az intelligensebb, fenntarthatóbb és befogadóbb növekedés feltételeit kívánja megteremteni az Unióban. A stratégia hét kiemelt kezdeményezésének egyike, az Erőforrás-hatékony Európa (COM (2011) 221) biztosít átfogó keretet az erőforrás-hatékonyságot szolgáló hosszú távú szakterületi stratégiák kidolgozásához.

Erre és más – pl. az iparpolitikára és az alacsony szén-dioxid-kibocsátású, versenyképes gazdaságra vonatkozó – kiemelt kezdeményezésekre, az EU Fenntartható Fejlődés Stratégiájára, illetve a 6EAP természeti erőforrások fenntartható használatáról szóló tematikus stratégiájára építve az Európai Bizottság 2011 szeptemberében jelentette meg az Európai Unió Erőforrás Hatékonysági Útitervét (COM(2011) 571), amely felhívja a figyelmet arra, hogy a világ növekvő népességének igényeire tekintettel az EU tagállamoknak hatékonyabban kell gazdálkodniuk a természeti erőforrásokkal és a gazdasági növekedést teljesen függetleníteniük kell az erőforrás- és energiafelhasználástól, valamint annak környezeti hatásaitól. Az Útiterv átfogó szemléletű, külön foglalkozik a gazdaság zöldebbé tételével, a természeti tőke védelmével és az ágazati kihívásokkal.

Magyarország, mint nyersanyagokban szegény, nyitott és egyes erőforrásokra nézve növekvő függőségben lévő ország számára az erőforrás-gazdálkodás ésszerűsítése, az erőforrásokkal való tudatos, takarékos és hatékony gazdálkodás, a túlhasználat elkerülése és a használatból eredő környezetterhelés minimálisra csökkentése társadalmi, környezeti, ellátás-biztonsági és versenyképességi szempontból egyaránt kulcskérdés.

Mindezek ellenére elmondható, hogy a jelenlegi gazdasági rendszerben nem elterjedt az erőforrások takarékos és hatékony használata. Magyarországon az anyaghasználat nagyjából állandósult, illetve a hulladéktermelés összességében csökken, ugyanakkor egyes erőforrások és hulladékok esetében ma is jelentős ingadozást (pl. veszélyes hulladék), esetenként növekedést (pl. roncsautók), illetve csökkenést tapasztalunk (pl. építési és bontási hulladék, elektromos és elektronikai hulladékok).

Az erőforrás-hatékonyság termelésben való növelése és a tiszta, környezettudatos termelés egyértelmű versenyképességi előnyökkel is jár E téren egy önmagát erősítő folyamatra számíthatunk, melyben a termelők, gyártók, kereskedők és szolgáltatók válaszolnak az új, környezettudatos fogyasztói igényekre, illetve a zöldülő termékválasztékkal is segítik a fogyasztói szokások kedvező irányba történő elmozdítását. Javítani kell a környezeti követelményeknek megfelelő helyettesítő termékek, illetve szolgáltatások elérhetőségét. A fenntartható fogyasztási aspektusokkal a következő stratégiai terület foglalkozik.

Célok	Az európai és nemzetközi kezdeményezésekhez igazodva olyan keretek létrehozása, amely: ■ az erőforrások felhasználásának további csökkentésére, takarékosra ösztönöz, ■ minimálisra csökkenti az erőforrások kitermeléséből és felhasználásából eredő környezeti terheléseket, megelőzi a környezeti károkat, ■ fokozza az innovációt, ■ az állam és a gazdasági, illetve egyéb szereplők partnerségi viszonyára, együttműködésére épít, biztosítja a különböző érdekek együttes figyelembe vételét.
--------------	--

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A természeti tőke védelem és a takarékos erőforrás-használat szempontjainak érvényesítése a hazai szakpolitikákban. A takarékos anyagkitermelés és -használat, a hulladékképződés megelőzése, a másodlagos nyersanyag hasznosítás, valamint az újrahasználat, újrafeldolgozás és általában az ipari ökológia elveinek

megfelelő intézkedések ösztönzése. Az újrahasználat fogalmának kiterjesztése szükséges a földterületek használatára is.

- A tisztább termelést, a kapcsolódó környezetterhelés megelőzését segítő elvek és módszerek széleskörű alkalmazása (ökohatékonyság, környezetközpontú irányítási rendszerek, életciklus-szemlélet, környezettudatos terméktervezés, ökotermékek).
- A vállalatok környezettudatosabb működését biztosító rendszerek (pl. EMAS) fejlesztése, az önkéntes környezeti szabályozás gyakorlatának elősegítése.
- Az erőforrás-gazdálkodást érintő kutatások, beruházások, innovációk és a jó gyakorlatok megosztásának elősegítése.
- Az erőforrások minőségi és mennyiségi paramétereinek, értékének megismerése, nyilvántartása és változásának követése.
- A nemzeti elszámolási rendszerek kiterjesztése, az erőforrás-használati és zöld gazdaságot leíró mutatószámok fejlesztése az EU vonatkozó lépéseivel összhangban.
- Az alacsony inputtal, környezeti terheléssel járó termelési folyamatok, módozatok (pl. ökológiai gazdálkodás) terjedési feltételeinek biztosítása.
- Az erőforrás-hatékonyság feltételeinek javítása megfelelő szabályozás és a gazdasági ösztönzők (pl. árazás, adózás) kidolgozása, fejlesztése útján.
- Zöld közbeszerzés kiterjesztése, annak keretében a kisebb környezeti igénybevétellel és terheléssel járó környezetbarát minőségű termékek előnyben részesítése, a környezeti követelmények fejlesztése, frissítése (pl. EU ökocímke és nemzeti környezetbarát termék kritériumok, termékszabványok, és előírások).

Gazdálkodó szervezetek:

- A vállalati szintű anyagáram elemzés, az életciklus értékelés módszereinek alkalmazása, fejlesztése.
- Az erőforrások kitermelése és felhasználása során az erőforrás-kímélő, innovatív, elérhető legjobb technológiák alkalmazása, a környezet terhelésének csökkentése.
- A tisztább termelés elveinek, valamint a környezetirányítási rendszerek és az integrált termékpolitika alkalmazása, a környezetbarát minősítő, hitelesítő rendszerekben (pl. EMAS), önkéntes környezeti szabályozásban való részvétel.
- A terméktervezés során olyan szempontok fokozott figyelembe vétele, mint a terméktartósság/élettartam, a javíthatóság, az újrafelhasználhatóság, az újrafeldolgozhatóság.
- A fogyasztóknak könnyen érthető és megbízható információk nyújtása a termékekről, azok környezeti vonatkozásairól (pl. környezetbarát termék védjegygel és öko-címkézéssel).

Lakosság:

- Háztartási hulladékmennyiség csökkentése, különös tekintettel a csomagolási és élelmiszerhulladéokra.
- Víz-, anyag- és energiatakarékos megoldások, hosszú élettartamú, zöld termékek választása.

Civil szervezetek:

- A takarékoság módozatainak további terjesztése a lakosság körében.
- Szerepvállalás a vállalati tanácsadásban, az együttműködések, hálózatok építésében, jó gyakorlatok terjesztésében pl. a másodlagos nyersanyag hasznosítás, újrahasználat, víz- és energiatakarékosság terén.

5.3.2. A fogyasztás környezeti hatásainak csökkentése

A lakosság értékrendje és életmódja alapvetően határozza meg fogyasztási szokásait, amely viszont hatással van a környezet állapotára. A 2012. évi Rio+20 Konferencia megerősítette, hogy a fenntartható fejlődés szempontjából kulcsfontosságú tényező a fenntartható termelés és fogyasztás kérdésköre. A fenntartható termelés és fogyasztás tulajdonképpen „a szolgáltatások és kapcsolódó termékek olyan használata, mely kielégíti az alapvető szükségleteket és egyben jobb életminőséget biztosít, miközben minimalizálja a természeti erőforrások és toxikus anyagok használatát csakúgy, mint a hulladékok és szennyező anyagok kibocsátását a szolgáltatások és termékek teljes életciklusa során, annak érdekében, hogy ne veszélyeztesse a jövő generációk szükségleteinek kielégítését”. Mindezekre tekintettel a Rio+20 találkozón elfogadásra került a fenntartható fogyasztási és termelési programok tízéves átfogó keretprogramja. Ezzel összhangban a 7EAP fontos célkitűzése, hogy a termelés, a technológia és az innováció, valamint a fogyasztási minták és életmód terén bekövetkező strukturális változások csökkentsék a termelés és fogyasztás környezeti hatásait, különös tekintettel az élelmiszeripar, a lakás és mobilitás területén. Az élelmiszerfogyasztás, a lakásfenntartás és a mobilitás felelős a környezetet érő terhelések 70-80%-áért és egyúttal a háztartások kiadásainak jelentős részét teszik ki.

A természeti környezet megőrzésének sikere attól függ, hogy a lakosság értéknek tekinti-e a biológiai sokféleséget, megérti-e a természet, a társadalom és a gazdaság komplex összefüggéseit, illetve hajlandó és képes-e olyan életmódot és fogyasztási szokást választani, ami nem vezet a még működőképes természeti rendszereink tönkretételéhez. Ebben a folyamatban a környezettudatosság növelése mellett a fenntartható életmódra való ösztönzés is kiemelten fontos.

A fogyasztás fenntarthatóbbá tétele érdekében széleskörű tájékoztatást kell nyújtani a lakosságnak a környezet és az ökoszisztéma szolgáltatások állapotáról, a várható folyamatokról, ezeknek a jelenlegi fogyasztási és életmódmintákkal való összefüggéséről, a változtatás lehetséges módjairól; valamint meg kell adni a lehetőséget és az információt ahhoz, hogy olyan terméket választhasson, amely minél kevésbé terheli a környezetet. A fogyasztóknak pontos, könnyen érthető és megbízható információkat kell kapniuk az általuk megvásárolt termékekről egyértelmű és koherens címkézés útján.

Fontos feladat a termékekre vonatkozó jelenlegi szabályozás felülvizsgálata a termékek teljes életciklusra vetített környezeti teljesítményének és erőforrás-hatékonyságának növelése érdekében.

A fenntartható fogyasztás elterjesztésében fontos partner lehet egyrészt a média a pozitív példák bemutatásán, másrészt az egyházak az egyetemes értékek és a jelenlegi fogyasztói szokások között feszülő ellentétek felmutatásán keresztül.

Célok	■ A vásárlói tudatosság szintjének emelése, a fenntartható életmód és fogyasztás iránti igény növelése, a fenntartható fogyasztói szokások térnyerésének ösztönzése. ■ A fenntartható életmódra és fogyasztásra való áttérés lehetőségeinek megteremtése. ■ A fogyasztás környezeti hatásainak csökkentése.
--------------	---

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A fogyasztás környezeti hatásainak csökkentését és a környezetbarát termékek és szolgáltatások igénybevételét ösztönző szabályozás megteremtése, alkalmazása.
- A fogyasztók tájékozottságának növelése vásárlói döntéseik környezetre gyakorolt hatásairól (pl. környezetbarát minősítő és termékjelölési rendszerek útján) és a lehetséges alternatívákról.
- A fenntartható fogyasztással kapcsolatos eszközökről, kezdeményezésekről és legjobb gyakorlatokról szóló információk és tudás megosztásának ösztönzése.

Média:

- A környezettudatos magatartás irányába mutató viselkedési mintázatok, a fenntartható fogyasztás pozitív hazai és nemzetközi példáinak bemutatása, a tudatos fogyasztás népszerűsítése médiaműsorokon keresztül.

Egyházak:

- A helyes értékek, az erkölcs közvetítése során a környezeti értékek, környezettudatos magatartás bemutatása.

Lakosság:

- A környezetet jobban kímélő termékek és szolgáltatások előnyben részesítése.

Kapcsolódó stratégiai területek: hulladékgazdálkodás (pl. hulladékképződés csökkentése); közlekedés (pl. mobilitási igények csökkentése).

5.3.3. Energiatakarékosság és –hatékonyság javítása

A hazai energiagazdálkodás átfogó keretét a Nemzeti Energiastratégia 2030 jelenti, amely célként fogalmazza meg az energiatakarékosság és energiahatékonyság növelését. A részletes célokat és feladatokat a Nemzeti Energiahatékonysági Cselekvési Terv és a Megújuló Energia Hasznosítási Cselekvési Terv tartalmazza. Az Energiahatékonysági Irányelv⁷ a tagállamok számára egy közös keretrendszert hozott létre annak érdekében, hogy európai uniós szinten a közös célkitűzés, azaz 2020-ig a 20%-os energiahatékonyság elérése teljesüljön. E cél

⁷ 2012/27/EU Irányelv az energiahatékonyságról, a 2009/125/EK és a 2010/30/EU irányelv módosításáról, valamint a 2004/8/EK és a 2006/32/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről

elérése érdekében 2013. április 30-ig minden tagállamnak meg kellett határoznia a 2020-ig teljesítendő indikatív energiahatékonysági célkitűzését. Magyarország a primerenergia felhasználáson alapuló indikatív energiahatékonysági célkitűzését a Nemzeti Energiastratégiában foglalt „közös erőfeszítés” forgatókönyv alapján 1113 PJ-ban határozta meg.

Kiemelten fontos, hogy az ország energiaszükségletének kielégítése a környezeti szempontoknak is megfelelő módon történjen, melynek során – az Európa 2020 Stratégia céljaival összhangban – nagyobb figyelmet kell fordítani az energiatakarékosság növelésére, az energiahatékonyság javítására és a megújuló energiaforrások használatának ösztönzésére. A megújuló energiaforrások alkalmazása ugyanakkor számos környezeti kockázattal járhat, ezért a környezeti hatások teljes életciklus-elemzésen alapuló értékelése szükséges a biológiai sokféleség megőrzése, illetve a környezeti (át)terhelések megelőzése érdekében.

Magyarországon – természeti adottságai miatt – elsősorban a megújuló alapú hőtermelés kiaknázásában vannak nagy lehetőségek. Ezen belül hangsúlyosan a geotermikus energiában, valamint a távhőtermeléshez kapcsolódó biomassza alkalmazásban. A megújuló energiaforrások területén Magyarország jelentős hangsúlyt fektet a decentralizált, lokális alkalmazásokra, különösen a napenergia vonatkozásában. A biomassza energetikai célú előállítása és hasznosítása során az ökológiai, környezetvédelmi, vízgazdálkodási szempontokat és hatásokat, illetve a biztonságos élelmiszerellátási, talajerő-utánpótlási és takarmánytermelési igényeket egyaránt figyelembe kell venni. A bioüzemanyagok esetében a második és harmadik generációs megújuló üzemanyagok gyártását és használatát kell előnyben részesíteni. A szél erőművek létesítése és működtetése során is el kell kerülni, illetve minimalizálni kell a természeti és táji értékekre gyakorolt hatásokat. A geotermikus energia fenntartható használata megköveteli a geotermikus energiát hordozó felszín alatti (hideg és termál) vízkészleteink egyensúlyi állapotának megőrzését, vagyis azt, hogy ne termeljünk ki több vizet, illetve több korlátozottan megújuló hőenergiát, mint amennyi utánpótlódik. Ellenkező esetben meg nem engedhető vízszint-süllyedések és a hévíztárolók tartós lehűlése következhet be. A termálvizek geotermikus energia célú hasznosítása során kiemelt figyelmet kell fordítani továbbá a használt víz megfelelő elhelyezésére.

Cél	■ 2020-ig a megújuló energiaforrások részarányának 14,65%-ra növelése és 10%-os teljes energiamegtakarítás elérése a környezeti szempontok figyelembevételével.
------------	---

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Az energiatakarékosság, -hatékonyság növelését, a megújuló energiaforrások alkalmazását segítő finanszírozási és támogatási rendszer működtetése (pl. meglévő épületállomány energia-hatékonyságának javítása).
- A célok megvalósítását szolgáló jogi és gazdasági szabályozás megteremtése és alkalmazása.
- A biomassza energetikai célú előállítása és hasznosítása során a fenntarthatósági kritériumok érvényesítése.
- A szennyvíziszapok és a települési hulladékok megújuló energiaforrásként történő hasznosításának ösztönzése (az egyéb hasznosítások kiegészítéseként).
- A hőhasznosítási célú geotermikus energia felhasználás korszerűsítése, meglévő és új geotermikus hőhasznosító rendszerek visszasajtolási lehetőségeinek támogatása.
- A termálvíz kitermelés, valamint a használt termálvíz elhelyezésének fokozott ellenőrzése.

Kormányzat, önkormányzatok:

- Középületek, közintézmények energiatakarékos működtetése, energiahatékonyságának javítása (fűtési, hűtési és világítási rendszerek modernizálása, tanúsítása, épületszigetelés).
- Helyi megújuló energiaforrások (biomassza, biogáz, földhő, nap- és szélenergia) lehetőség szerinti, decentralizált felhasználása a környezeti szempontok figyelembevételével.

Gazdálkodó szervezetek:

- Teljes életciklus elemzés alapján az energiatermelési és szolgáltatási folyamat (ideértve az alapanyag-előállítói, beszállítói, szállító és értékesítési tevékenységeket is) hatékonyságának növelése, a kibocsátások és a környezeti terhelés minimalizálása (pl. technológiafejlesztés, kapcsolt villamos- és hőenergia termelés, szállítási energiaigény és veszteség csökkentése).
- A termelő és szolgáltató tevékenységek során takarékos és hatékony energiahasználat (pl. ehhez kapcsolódó intézkedési tervek kidolgozása, fejlesztések végrehajtása, legjobb elérhető technológia alkalmazása).
- A geotermikus energia fenntartható hasznosítása során a környezetvédelmi és vízkészlet-védelmi előírások betartása.

Lakosság:

- Háztartások energiatakarékos működtetése, energiahatékonyságának javítása (pl. fűtési, hűtési és világítási megoldások korszerűsítése, háztartási gépek modernizálása és okszerű használata, épületszigetelés).
- Életvitelben és fogyasztási szokásokon belül is megjelenő energiatudatos gondolkodás kialakítása, alkalmazása.

5.3.4. Hulladékgazdálkodás

2013. január 1-jével hatályba lépett a hulladékról szóló 2012. évi CLXXXV. törvény, amely a hulladékról és egyes irányelvek hatályon kívül helyezéséről szóló 98/2008/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvet átültetve és a magyar hulladékgazdálkodási ágazatot megújítva számos új fogalmat, elvet, célt és intézkedést vezetett be. A hulladékgazdálkodási tevékenységek gyakorlása során meghatározott elsőbbségi sorrendet kell biztosítani. Az elsődleges cél a megelőzés, azonban, ha ez bizonyos körülmények között nem lehetséges, akkor a lehető legtöbb hulladék esetében az újrahasználatot, illetve az újrafeldolgozást kell alkalmazni, és csak legvégső esetben lehet a hulladékot elégetni vagy lerakni.

A részletes célokat és feladatokat az Országos Hulladékgazdálkodási Terv és a részét képező Országos Megelőzési Program tartalmazza.

Fő célkitűzések minden hulladékáramra vonatkozóan

- Hulladékképződés megelőzése vagy csökkentése.
- Elkülönített gyűjtés fejlesztése és a hasznosítás növelése.
- A nem hasznosítható hulladék szakszerű ártalmatlanítása.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések**Kormányzat:**

- Jogszabályi környezet fejlesztése.
- Fejlesztési irányok számbavétele, források hozzárendelése az egyes fejlesztési igényekhez.
- A hulladékképződés megelőzését, illetve a keletkezett hulladék elkülönített gyűjtését elősegítő szemléletformálási tevékenységek megvalósítása.
- A hulladékgazdálkodással kapcsolatos kutatás-fejlesztés-innováció ösztönzése (pl. hulladékszegény technológiák, javítást, újrahasználatot, újrafeldolgozást elősegítő rendszerek, másodnyersanyagok kinyerését biztosító technológiák fejlesztése).
- A hulladékgazdálkodási tevékenységek nyomonkövethetősége és tervezhetősége érdekében a hulladékgazdálkodási adatbázis, valamint a monitoring rendszer fejlesztése.
- Hosszabb élettartamú, illetve újrahasználatos alapanyagok, minőségi termékek gyártásának ösztönözése, az újrahasználat elterjesztése.

Célok és intézkedések az egyes hulladékáramok szerint**Települési szilárd hulladék**

A keletkezett települési szilárd hulladék mennyiségének tekintetében az elmúlt években csökkenés figyelhető meg - ami részben a gazdasági válság következményeképpen fellépő megváltozott fogyasztási szokásoknak köszönhető - de a hulladék mennyiségének nagyságrendje az uniós tagállamokhoz képest még mindig magas és hasznosítása alacsony szintű, továbbá a keletkezett hulladék kezelése sem felel meg a kor színvonalának, az elvárásoknak.

Célok

- Elkülönített hulladékgyűjtési rendszerek fejlesztése (2015-ig elkülönített hulladékgyűjtési rendszer létrehozása a háztartásokban képződő üveg-, fém-, műanyag- és papírhulladék vonatkozásában).
- Az újrahasználat és a hasznosítás növelése (2020-ig a háztartásokból származó, illetve az ahhoz hasonló papír-, fém-, műanyag-, és üveghulladék esetében az újrahasználatra való előkészítést és az újrafeldolgozást tömegében átlagosan minimum 50%-ra kell növelni).
- A környezeti szennyezések és a nyersanyag felhasználás csökkentése.
- A lerakással történő ártalmatlanítás arányának 40% alá csökkentése.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A lakossági elkülönített hulladékgyűjtés infrastruktúrájának biztosítása a kötelező szelektív gyűjtés bevezetéséhez.
- Jogszába megalkotása a hulladékgazdálkodási életciklus elemzések (LCA) és a betétdíj kötelező alkalmazására, az elkülönített hulladékgyűjtésre és a biológiailag lebomló hulladék kezelésére vonatkozó, számszerű kötelezettségek meghatározására, az elkülönítetten gyűjthető vagy válogatható, hasznosítható összetevők lerakásának megszüntetésére.
- Az újrahasználati központok létrehozásának ösztönzése.
- Hulladékkezelő létesítmények fejlesztése.
- A házi és közösségi komposztálás elterjesztése.
- A z illegális hulladéklerakások felderítése, felszámolása.
- A felhagyott/bezárt települési lerakók rekultivációs programjának folytatása.

Építési-bontási hulladék

Az építési-bontási hulladékok esetében jelentősen lecsökkent a lerakás aránya, és növekedett az anyagában történő hasznosítás (ideértve a feltöltést is) aránya. A következő időszakban a hulladéklerakási járulék bevezetésének eredményeképpen a lerakás arányának további csökkenése várható.

Célok

- Az építési-bontási hulladék hasznosítási arányának növelése (2020-ig a nem veszélyes építési-bontási hulladék újrahasználatra történő előkészítésének, újrafeldolgozásának és az egyéb, anyagában történő hasznosításának tömegében minimum 70%-ra növelése).
- Az építési-bontási hulladékok hulladéklerakóra jutásának elkerülése.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Az építési-bontási hulladék feltöltésre való használatának, illetve az építési-bontási hulladék hasznosításából származó termékek, anyagok felhasználásának szabályozása.
- Az elkülönített bontás elterjesztése, a szelektív bontás kritériumainak meghatározása.
- Hasznosító és kezelő kapacitások növelése, kötelező építési és bontási hulladék hasznosítási szint előírása.
- A kapcsolódó szabályozási környezet (pl. közbeszerzés), adatszolgáltatási rendszer, útmutatók felülvizsgálata, korszerűsítése.

Mezőgazdasági és élelmiszeripari melléktermékek és hulladékok

A jövőben a mezőgazdasági és élelmiszeripari melléktermékeknek csak kis része jelenik meg hulladékként, és mennyiségük várhatóan tovább csökken majd, egyrészt a mezőgazdaságban képződő biomassza energetikai célú hasznosítása, másrészt a komposztálás, biogáz előállítás növekvő jelentőségéből adódóan.

Cél

- A mezőgazdasági és élelmiszeripari hulladék hasznosítási arányának növelése.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A mezőgazdasági és élelmiszeripari hulladék és melléktermék biológiai kezelésének ösztönzése.
- Kezelő létesítmények kialakításának támogatása.
- A mezőgazdasági és élelmiszeripari biológiailag lebomló hulladékból, melléktermékekből előállított komposztok mezőgazdasági felhasználásának elősegítése.
- A mezőgazdasági és élelmiszeripari hulladékok és melléktermékek energia energetikai célú hasznosítása során a környezeti szempontok figyelembevétele.

Egyéb, gazdasági tevékenységekből származó, nem veszélyes hulladék

Az évente képződő hulladék mennyiségének közel harmada termelési hulladék és jelentős része lerakásra kerül.

Célok

- Hulladékkeletkezés csökkentése a korszerűbb ipari technológiák terjedésének előremozdításával, valamint gyártás optimalizálással.
- Gyűjtési, hasznosítási arányok növelése.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedés

Kormányzat:

- A jogi és gazdasági szabályozás fejlesztése, a támogatási és szankcionálási lehetőségek vizsgálata

Csomagolási hulladék

A képződött csomagolási hulladék mennyisége a gazdasági válság következtében kissé csökkent, a jövőben lassú növekedés várható.

Cél

- Az elkülönített gyűjtés, hasznosítás és anyagában történő hasznosítás növelése.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A betétdíjas rendszer működtetésének elősegítése, szükség esetén jogszabályi kötelezettség meghatározása.
- Az elkülönített hulladékgyűjtés infrastruktúrájának biztosítása, az üveg frakciók jelenlegi gyűjtési kapacitásának bővítése.
- Az ellenőrzések fokozása a gyűjtés és a hasznosítás elszámolásában.

Biológiailag lebomló hulladék

Az elmúlt időszakban jelentős fejlesztések valósultak meg a biológiailag lebomló hulladék hasznosítása érdekében, azonban jogszabályi kényszer hiányában, elsősorban gazdasági és társadalmi okokból a kiépült komposztáló kapacitás egy részét nem működtették maximális kihasználtsággal. A lerakott biológiailag lebomló hulladék mennyiségének csökkentése érdekében ugyanakkor további fejlesztések is szükségesek.

Célok

- 2016. július 1-ig a hulladéklerakóba kerülő, biológiailag lebomló települési hulladék mennyiségét az 1995. évi szint 35%-ra szükséges csökkenteni.
- A hasznosítási kapacitások kiépítése, illetve fokozottabb kihasználása.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Komposztáló és biogáz üzemek létesítésének, illetve használatának ösztönzése.
- Komposztok minőségbiztosítási rendszerének kialakítása.
- A biológiailag lebomló hulladék kezelésének szabályaival kapcsolatos végrehajtási rendelet elkészítése.
- A házi és közösségi komposztálás elterjesztése, a zöldhulladékok helyben történő visszaforgatásának ösztönzése.

Gumiabroncs hulladék

Hazánkban évente mintegy 35-40 ezer tonna gumiabroncs hulladék képződik, amelynek növekedése várható. A gumiabroncsok uniós lerakási tilalmának megfelelően a továbbiakban is biztosítani szükséges a gumiabroncs hulladék elkülönített gyűjtését és teljes mértékű hasznosítását.

Célok

- Az újrahasználat előnyben részesítése.
- A hulladékká vált gumiabroncsok teljes körű gyűjtése és anyagában való hasznosítása.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Az újrahasználat (újrafutózás) elősegítéséhez szükséges jogi eszközök, támogatási feltételek megjelenítése a termékdíjas és az ágazati szabályozásban, valamint az Országos Gyűjtési és Hasznosítási Tervben.

- A kiterjesztett gyártói felelősség erősítése (átvételi, visszavételi kötelezettség bevezetése), az átvételi rendszer bővítése.
- A hatósági ellenőrzések fokozása a kibocsátás, a termékforgalmazás és a hulladékszállítások területén.
- Az illegálisan szétszórta, illetve hasznosítatlan „történelmi” hulladék felmérése, összegyűjtése, biztonságos hasznosítása.
- A lerakási tilalom folyamatos ellenőrzése.

Veszélyes hulladék

A képződött veszélyes hulladék mennyisége az elmúlt években ingadozott. Viszonylag magas, de váltakozó mértékű az anyagában történő hasznosítás, és bár csökkenő, de továbbra is jelentős a veszélyes hulladékok lerakása. A hasznosítási arányok kötelezettségekben foglalt növekedése és a stagnáló, illetve enyhén növekvő fogyasztás eredményeként összességében a veszélyes hulladék keletkezésének mérsékelt csökkenése valószínűsíthető.

Célok

- A veszélyes hulladék keletkezésének megelőzése, a károsanyag-kibocsátás minimalizálása.
- A veszélyes hulladék gyűjtésének, hasznosításának fejlesztése.
 - Az elem-, és akkumulátor hulladék 35%-os gyűjtése 2014-re. Az átvett, visszavett elemeket, illetve akkumulátorokat teljes egészében, de típustól függően 50-75%-os hatékonysággal kell újrafeldolgozni.
 - Az elektromos és elektronikai berendezésekből származó hulladék esetében évente 4 kg/fő gyűjtése, illetve legkésőbb 2018-ra a gyűjtésnek el kell érnie a kibocsátott mennyiség 65%-át.
 - 2014-re az összes hulladékká váló jármű tömegarányát tekintve az újrahasználat és hasznosítás együttes arányának a 95%-ot, ezen belül az anyagában történő hasznosításának a 85%-ot, az energetikai hasznosításának a 10%-ot kell elérnie.
- A veszélyes hulladék környezetre biztonságos módon történő ártalmatlanítása.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A legjobb elérhető technikák és a legjobb környezetvédelmi gyakorlatok alkalmazásának elterjesztése.
- A gyűjtési és hasznosítási kapacitások fejlesztésének ösztönzése, támogatása.
- A jogi szabályozás fejlesztése.
- Az ipari alkalmazásokban a PCB-t helyettesítő, a környezetre és az emberi egészségre veszélyt nem, vagy csökkent mértékben veszélyt jelentő anyagok használatának ösztönzése.
- A lakossági és kiskereskedelmi hulladékolaj begyűjtési rendszer fejlesztése, szemléletformálási kampányok megvalósítása.
- A hulladékolaj regenerálás elterjesztésének ösztönzése.
- Az elem- és akkumulátor hulladék, az elektromos és elektronikai berendezésekből származó hulladék, illetve a gépjárművekből származó hulladék esetében a kiterjesztett gyártói felelősség erősítése, különösen a megelőzés, a termék szennyezőanyag tartalmának csökkentése, élettartamának növelése, és a termékből képződött hulladék bonthatósági feltételeinek javítása területén.
- Az elem- és akkumulátor hulladék, illetve az elektromos és elektronikai berendezésekből származó hulladék esetében az ellenőrzés fokozása a termék szennyezőanyag tartalma, a termék élettartamának növelése, a javítópályázat működése, valamint a minőségbiztosítás vonatkozásában.
- Az elem- és akkumulátor hulladék, az elektromos és elektronikai berendezésekből származó hulladék, illetve a gépjárművekből származó hulladék magasabb szintű feldolgozásának ösztönzése a nagy értékű szerkezeti anyagok kinyerése érdekében.
- A termékdíjas szabályozás kiterjesztése az összes elektromos és elektronikus berendezésre.
- A szürke- és fekete gépjármű átvevő és bontó hálózat visszaszorítása.
- Az egészségügyi hulladékok ártalmatlanítása érdekében az égetés nélküli eljárások fejlesztése.
- Az egészségügyi hulladék kezelési gyakorlatának felülvizsgálata.
- Az egészségügyi hulladék ártalmatlanító berendezések kibocsátását mérő és adatrögzítő monitoring rendszer egységes és kötelező kialakítása.
- Betétdíj bevezetése a növényvédő szerek, vetőmagok és műtrágyák csomagolóanyagaira, a műtrágya zsákokra a visszagyűjtési kötelezettség kiterjesztése.

- A történelmi növényvédőszer hulladék problémájának rendezése (pontos felmérés és biztonságos ártalmatlanítás).
- A meglévő azbeszt szigetelő és tetőfedő építési anyagok eltávolításának és szakszerű ártalmatlanításának ösztönzése.
- A meglévő azbeszttartalmú hulladékot fogadó hulladéklerakó kapacitás felmérése, a szükséges lerakó kapacitások meghatározása, létesítésük ösztönzése.
- A veszélyes hulladék gyűjtésére, szállítására, kezelésére, valamint a kezelésüket végző hulladékgazdálkodási létesítmények és berendezések üzemeltetésére vonatkozó előírások betartásának fokozott ellenőrzése.
- Az adatszolgáltatási és nyilvántartási rendszerek fejlesztése.

5.3.5. Az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentése, felkészülés az éghajlatváltozás hatásaira

Az Éghajlatváltozási Kormányközi Testület (IPCC) első munkacsoportjának 2013. szeptember 27-én Stockholmban nyilvánosságra hozott jelentése 95%-os bizonyossággal állítja, hogy a 20. század közepétől mért melegedést (a globális felszíni átlaghőmérséklet 0,9 Celsius fokkal emelkedett 1901 és 2012 között) antropogén tevékenységek okozzák. A Jelentés áttekinti a felmelegedés emberekre és természeti környezetre gyakorolt hatását, illetve felméri a felmelegedés folyamatát mérséklő lehetőségeket. A szakértők többsége szerint a hőmérséklet emelkedésének elsődleges oka az üvegházhatású gázok légköri koncentrációjának növekedése. A klímaváltozás mérséklése érdekében globális szintű összehangolt cselekvésre van szükség.

A hazai vizsgálatok térségünkben is a melegedés tényét támasztják alá. A várható magyarországi klímaváltozás a hóhullámok gyarapodásával és a jelenleginél szélsőségesebb vízjárással, szárazodásra, aszályra, árvízre, belvízre vezető csapadékkal jellemezhető. A magyarországi éghajlat megfigyelt és várható változásai alapvetően befolyásolják a kiemelten fontos természeti erőforrásokat, így a vizeket, talajokat, erdőket és a biológiai sokféleséget. A természeti erőforrásokban bekövetkező változások komplex társadalmi-gazdasági következményeket is eredményezhetnek, amelyek elsősorban az emberi egészségre, a mezőgazdaság alapfeltételeire, az épített környezetre, a közlekedésre, az energetikai infrastruktúrára, a turizmusra, valamint a katasztrófavédelemre gyakorolt hatások révén jelentkeznek. Mindezek következtében hazánk különösen érdekelt a klímaváltozási folyamatok káros hatásainak megállításában, csökkentésében, illetve a hatékony alkalmazkodásban.

Magyarország középtávú klímapolitikájának irányait az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezménye és annak Kiotói Jegyzőkönyve végrehajtási keretrendszeréről szóló törvény alapján elkészített és elfogadott Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia (NÉS) jelöli ki. A NÉS magában foglalja az üvegházhatású gázok 2050-ig tartó kibocsátás-csökkentésének céljait, prioritásait és cselekvési irányait tartalmazó Hazai Dekarbonizációs Útitervet, továbbá a részét képezi a Nemzeti Alkalmazkodási Stratégia, amely éghajlatváltozás várható hatásainak, társadalmi-gazdasági-környezeti következményeinek, valamint az ökoszisztémák és az ágazatok éghajlati sérülékenységének értékelése.

A kibocsátás csökkentés mellett fontos eszköz a nyelő kapacitások bővítése is, azonban a környezeti folyamatok összetettsége miatt ezzel igen körültekintően lehet csak számolni. Az e téren meghatározó szerepet betöltő erdők ugyanis csak akkor tudják CO₂ elnyelő szerepüket érdemben betölteni, ha ehhez a megfelelő ökológiai feltételek (terület, termőföld, ökológiai vízigény biztosítása, az életközösségek megfelelő ökológiai állapota) fennállnak.

A klímavédelmi beavatkozások ugyanakkor nem vezethetnek újabb fenntarthatósági problémákhoz, más környezeti elemekre vagy más földrajzi térségekre történő áttérhelésekhez. Például a mezőgazdasági alapú energiahordozók alkalmazása – klímavédelmi előnyök mellett – esetenként az élelmiszerárakban, illetve az ökoszisztéma szolgáltatásokban is jelentkező visszahatásokra vezethet; más jellegű fenntarthatósági problémák merülhetnek fel egyes árvízvédelmi megoldások, illetve az atomenergia alkalmazása során is.

Célok

- Az alacsony szén-dioxid kibocsátású gazdaságra való áttérés az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentése, valamint a természetes nyelő-kapacitások megerősítése révén (A Kiotói Jegyzőkönyv 2013-2020-ig terjedő időszakában az EU tagállamok által közösen vállalt 20%-os kibocsátás-csökkentési vállalás teljesítése az EU belső szabályozásának megfelelően.).
- A klímaváltozáshoz való sikeres alkalmazkodás megvalósítása a nemzeti (természeti, humán, társadalmi és gazdasági) erőforrások készleteinek és minőségének megóvása érdekében;
- Az éghajlatváltozással kapcsolatos ismeretek bővítése, a megelőzési és alkalmazkodási intézkedésekkel kapcsolatos tájékozottság növelése.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A Nemzeti Nyilvántartási Rendszer működtetése és fejlesztése.
- Az éghajlati hatásvizsgálatok finomítása, módszertani fejlesztések megvalósítása.
- Új regionális klímamodellek, valamint az ezekhez kapcsolódó hidrológiai modellek kifejlesztése.
- Klímaváltozással kapcsolatos szemléletformálási tevékenységek megvalósítása.

Önkormányzatok:

- Térségi és helyi klímavédelmi stratégiák kidolgozása és megvalósítása, amelyek mind a klímaváltozás mérséklésével, mind az ahhoz való alkalmazkodással kapcsolatos kihívásokra és feladatokra kitérnek.
- A szükséges intézkedések beépítése a fejlesztési és környezetvédelmi tervekbe, programokba, a térségi és helyi szabályozásba.

Gazdálkodó szervezetek:

- Az Európai Unió emisszió-kereskedelmi rendszerének hatálya alá tartozó létesítmények esetében a vonatkozó uniós előírások maradéktalan érvényesítése.
- A legjobb elérhető technológia alkalmazása az üvegházhatású gázok kibocsátásának lehető legnagyobb mértékű csökkentése érdekében.
- A klímaváltozással különösen kitett ágazatokban a hosszú távú hatásokra való felkészülés szempontjainak és kívánalmainak felmérése és integrálása a termelési folyamatokba.

Lakosság:

- Erőforrás- és energiahatékonyság szempontjainak érvényesítése a háztartások működtetése során, különös tekintettel a víz- és energiafelhasználás mérséklésére.

Civil szervezetek:

- Szerepvállalás a klímaváltozással kapcsolatos, a lakosság körében végzett, klímaváltozással kapcsolatos szemléletformálásban.
- Szerepvállalás a vállalati tanácsadásban, az együttműködések, hálózatok építésében.

5.3.6. Az agrárgazdaság környezeti aspektusai

Az agrárgazdaságnak fontos szerepe van a természeti értékek fenntartásában. A környezetbarát mezőgazdálkodási gyakorlat fő támogatási forrását az EU vidékfejlesztési célú támogatásai jelentik. A környezeti szempontok érvényesítését segíti a kölcsönös megfeleltetés komplex követelményrendszere. Az egyes természeti értékek megőrzésben jelentős szerepe van a Magas Természeti Értékű Területek Program folytatásának.

A környezeti erőforrások túlzott használatán, a környezetvédelmi szempontokat és a klímaváltozás hatásait figyelmen kívül hagyó, szakszerűtlen agrotechnika alkalmazásán és a környezettudatos gazdálkodás hiányán túl a művelés felhagyása is veszélyt jelenthet, a biodiverzitás csökkenését eredményezheti (pl. özönfajok betelepülése, allergén gyomnövények elszaporodása). Jelentős területeket érint a szél- és vízerózió, illetve a talajtömörödés, amelyek kedvezőtlen környezeti hatásuk mellett a gazdálkodás eredményességét is rontják. Bizonyos környezeti problémák a tápanyag-gazdálkodás hiányosságaiából (tápelem arányok kedvezőtlen alakulása) erednek.

Az agrárgazdaság szerkezete és ezzel összefüggésben környezeti hatása a vonatkozó EU szabályozás, támogatáspolitikai és piaci viszonyok, valamint a társadalmi igények változása miatt átalakulóban van. A Program során kiemelt figyelmet kell fordítani arra, hogy az agrárszerkezet átalakulása az agro-ökológiai adottságoknak megfelelően és a klímaváltozás hatásainak figyelembevételével történjen, és ne eredményezze a környezeti terhelések növekedését.

Célok

- A mezőgazdasági eredetű környezetterhelés csökkentése.
- A természeti, környezeti adottsághoz illeszkedő művelési ágak és módok terjesztése.
- A természet- és környezetkímélő gazdálkodási módok elterjesztése.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Az agrár-környezetgazdálkodási program működtetése.

- Az ökológiai gazdálkodás elterjedésének támogatása (pl. az ökológiai gazdálkodással kapcsolatos szabályozás és feltételrendszer fejlesztése; az ökológiai gazdálkodás és ehhez kapcsolódó fogyasztói életforma népszerűsítése).
- A környezetkímélő technológiák alkalmazásának elősegítése (pl. szakképzési, információs és szaktanácsadási tevékenység támogatása; a kölcsönös megfeleltetési rendszer előírásai betartásának ellenőrzése).
- A fenntartható, környezetkímélő területhasználatot támogató jogi és egyéb szabályozás, valamint (területalapú és egyéb) támogatási rendszerek hatékonyságának, ösztönző erejének növelése.
- A halastavi környezetgazdálkodási program működtetése.

Gazdálkodó szervezetek:

- Az agro-ökológiai adottságokhoz illeszkedő, környezetbarát gazdálkodás alkalmazása (pl. környezetbarát és talajkímélő agrotechnika, vetésforgó, vetésszerkezet, tápanyag-ellátás, mikroöntözés alkalmazása; erózióvédelem; integrált növényvédelem; tarlóégetés elkerülése).
- A kölcsönös megfeleltetési rendszer (Jogszámban foglalt gazdálkodási követelmények, Helyes Mezőgazdasági és Környezeti Állapot) előírásainak betartása.

5.3.7. Az erdőgazdálkodás környezeti aspektusai

A társadalom környezettudatosságának erősödéséből adódóan az utóbbi években megváltoztak az erdőkkel szemben támasztott elvárások. Az erdők gazdasági szerepének elismerése mellett előtérbe kerültek az erdő környezet- és természetvédelmi, közjóléti (egészségügyi, szociális, turisztikai) és esztétikai funkciói. A hazai erdőkhez kötődő fajok gazdagsága jelzi, hogy az erdőknek kiemelt szerepe van a biológiai sokféleség megőrzésében.

Az ország erdőszültsége 2012-ben 20,8% volt (KSH és NÉBIH Erdészeti Igazgatóság adatai, 2012). Az erdő jellegű faállománnyal borított, vagy erdősítésre kötelezett terület jelenleg összesen 1 993,6 ezer hektár (2013. január 1-i állapot) és folyamatosan nő. Az erdő 63%-án őshonos fafajok (pl. bükk, számos tölgyfaj, magyar kőris, hárs, szil, berkenye), a többi 37 %-át idegenhonos, vagy meghonosodott fafajok (akác, vörös tölgy, egyes fenyők), illetve klónozott fajták (nemesnyárok) foglalják el. Az erdőterület mennyiségi növelése mellett előrelépés történt a természetközeli erdőgazdálkodással megvalósított minőségi átalakítás terén is, melynek folytatása szükséges. Folytatódott az erdőrezervátum program, melynek középpontjában a természetes fejlődés során alakult erdők szerkezetének, felújulásának, az erdőfejlődés ciklusainak, a természetes bolygatások szerepének tanulmányozása áll. Az erdők egészségi állapotának folyamatos nyomon követését az Erdővédelmi Mérő- és Megfigyelő Rendszer (EMMRE) biztosítja, amely az erdőket ért károk monitorozása révén elősegíti a károsítók elszaporodásának előrejelzését és az ellenük való védekezés megszervezését, valamint hasznos adatokkal szolgál az erdő biodiverzitás potenciáljának értékeléséhez.

Az erdők összetett funkcióinak való megfelelés elősegítését szolgálja a Nemzeti Erdőprogram (2006-2015), amely hosszú távú célként a 27%-os erdőszültség elérését tervezi. Az erdőtelepítés lehetőséget ad az agrárátalakulás során felszabaduló területek hasznosítására és folyamatos foglalkoztatást biztosít a vidéken élők számára. Az erdőtelepítésnek a szénmegkötés révén jelentős szerepe van a klímaváltozás hatásainak csökkentésében és az eróziós folyamatok mérséklésében. Az energetikai célú ültetvények telepítése és a növekvő tűzifa felhasználás során azonban kiemelt figyelmet kell fordítani arra, hogy mindez ne járjon a környezeti terhelések növekedésével, az erdőterületek mennyiségi (pl. illegális fakitermelés) és minőségi romlásával.

Célok

- Az erdőterületek kiterjedésének növelése (elsősorban az éghajlatváltozás nyomán megváltozó termőhelyi adottságokhoz alkalmazkodni tudó állományokkal, őshonos fajokkal).
- Az erdők ökológiai, biodiverzitási értékének növelése.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Az erdősítés támogatása, az őshonos, elegyes erdők telepítésének előnyben részesítése.
- Az erdők környezeti állapota fenntartásának, javításának, illetve az erdők természetességének javítását és közjóléti értékének növelését biztosító beruházások támogatása.
- Az erdészeti hatóság ellenőrzési tevékenységének megerősítése (pl. illegális fakitermelés megakadályozása érdekében).
- Az erdőrezervátum-program folytatása.

- Az erdők kiterjedésének és egészségi állapotának monitoringja (pl. Erdővédelmi Mérő- és Megfigyelő Rendszer működtetése, fejlesztése).
- Erdészeti közmunka program támogatása.
- A természetközeli, őshonos fafajokból álló, elegyes erdőszerkezet kialakítását és a folyamatos erdőborítást szolgáló területhasználatot támogató jogi és egyéb szabályozás, valamint (területalapú és egyéb) támogatási rendszerek hatékonyságának, ösztönző erejének növelése.

Gazdálkodó szervezetek (erdőgazdálkodók):

- Az erdősített területek környezetkímélő használata (pl. száraló erdőgazdálkodás, egyéb, a folyamatos erdőborítást és elegyességet biztosító erdőművelési és erdőkezelési eljárások alkalmazása, agresszíven terjedő, idegenhonos fa- és cserjefajok visszaszorítása).
- Az erdőtelepítés és az erdők szerkezetátalakítása (pl. erdőtelepítés; az erdőtömbök összekapcsolásának elősegítése; nem őshonos faállományok lecserélése a termőhelynek megfelelő őshonos faállományokra, a sarj eredetű erdők mag eredetűvé alakítása).

5.3.8. Az ásványkincsekkel való gazdálkodás környezeti szempontjai

Ez a stratégiai terület elsősorban az ásványi nyersanyagokkal foglalkozik, tekintettel arra, hogy a többi természeti erőforrással való fenntartható gazdálkodás a Program más stratégiai területei alatt vannak kifejtve (pl. Vizeink védelme és fenntartható használata, Erőforrás-takarékosság és -hatékonyság javítása, Az agrárgazdaság, illetve az erdőgazdálkodás környezeti aspektusa, Genetikai erőforrások megőrzése, fejlesztése). Az 5.3.2. Energiatakarékosság és -hatékonyság javítása fejezet tárgyalja a geotermikus energia kérdéskörét.

Magyarország természeti erőforrások tekintetében közepesen ellátott ország. Számos hazai ásványi nyersanyag tekintetében a világméretű globalizáció miatt látszólag ma már nincs termelési kényszer, de a nyersanyagok kutatása, számbavétele, megőrzése és fenntartható hasznosítása a nemzetgazdaság hosszú távú meghatározó érdeke. Hazai ásványvagyon potenciálunk – elsősorban az aggregátumok és egyéb építőipari nyersanyag vonatkozásában – jelentős, megfelelő gazdálkodással ki tudja elégíteni a hazai szükségletet.

Az ásványi nyersanyagok igénybevétele számos esetben a környezet terhelésével jár. Az ásványi nyersanyagok kiaknázása során a talajtakaró eltávolításával és a hasznosítható ásványi nyersanyagok felszínre hozatalával időleges beavatkozás történik a táj jelenlegi – többé-kevésbé természetes – állapotába. Fontos, hogy a bányászati tevékenységek során olyan technológiákat és művelési módokat használjanak, mint pl. a folyamatos, a bányaműveléssel lépést tartó tájrendezés, amely minimalizálja a beavatkozás hatásait, segíti az új ökológiai rendszerek kialakulását és területek újrahasznosítását. Emellett a közösségi nyersanyag politikával összhangban kiemelt figyelmet kell fordítani a reciklált (újrahasznosított) nyersanyagok fokozott igénybevételére. A jelenlegi és várható műszaki, környezetvédelmi és gazdasági tendenciákra tekintettel elkészült az Ásványvagyon-hasznosítás és készletgazdálkodási cselekvési terv, amely koncepcióban megalapozza az ásványkincsekkel történő ésszerű és fenntartható gazdálkodást. A hazai állami, vállalkozói és magán szféra biztonságos ásványi nyersanyagokkal való ellátása során a fenntartható fejlődés elveinek teljes körű figyelembevétele szükséges.

Cél

- Az ásványi nyersanyagok kitermelése és hasznosítása során a környezetterhelés csökkentése és a környezeti károk megelőzése.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A hazai stratégiai ásványi nyersanyagok és a velük való környezetkímélő gazdálkodás meghatározása.
- A bányajáradék rendszer fenntartása és fejlesztése oly módon, hogy érvényesíteni tudja termelési és környezetvédelmi szabályozó szerepét.
- A bányászati és földtani intézményrendszer fejlesztése.
- A földtani alapkutatások és nyersanyag prognózis készítése elősegítése.
- Az ásványvagyon-gazdálkodás és a hulladékgazdálkodási rendszerek közötti kapcsolat erősítése annak érdekében, hogy a reciklált és hasznosítható – elsősorban az aggregátumok és a fémek (ritkaföldfémek) – ásványi anyagok kiegészítsék a primer ásványi nyersanyag szükségletet.
- A korábban keletkezett bányakárok rekultivációjának, illetve a környezetvédelmi problémák elhárításának folytatása. A hátrahagyott bányászati hulladék újrahasznosítása (pl. vörösiszap), a zagytárolók és meddőhányók fokozott biztonságba helyezése.
- A klíma- és környezetvédelmi feltételeknek megfelelő technológiák fejlesztésének ösztönzése.

Gazdálkodó szervezetek (bányavállalkozók):

- Az ásványi nyersanyagok kutatása és kitermelése során a legjobb elérhető technológiák alkalmazása, a környezet terhelésének csökkentése.
- A bányászattal érintett térrészek teljes és komplex tájrendezése.
- A kedvező adottságú előfordulások kitermelése során a kevésbé kedvező, de még műrevaló ásványi nyersanyag-telepek, illetve előfordulások megsemmisülésének megakadályozása.
- A bányászati, illetve ipari mellékanyagok és másodlagos nyersanyagok hasznosítása.

5.3.9. Közlekedés és környezet

A közlekedés különböző mértékben, de a környezet minden elemére hatással van (levegő- és zajszennyezés, üvegházhatású gázok kibocsátása, az infrastruktúra kiépítésével összefüggésben az élőhelyek feldarabolása stb.), így különösen fontos a környezetet kevésbé terhelő közlekedési módok és alternatívák előnyben részesítése, ösztönzése. A városi közlekedésben mára kialakult zsúfoltság csak a felszíni közlekedésben részt vevő járművek számának csökkentésével és azzal egy időben a közösségi közlekedés javuló kínálatával, az utazási forgalom áttérítésével valósítható meg. A közlekedési módok összekapcsolása a közlekedés hatékonyabb tétele mellett a környezetre gyakorolt káros hatások csökkentéséhez is hozzájárul.

Célok

- A közlekedési-szállítási eredetű környezetterhelés csökkentése (kiemelten a közlekedési eredetű légszennyezőanyagok (nitrogén-oxidok, kisméretű szálló por) kibocsátásának csökkentése).
- A közösségi közlekedés igénybevételi részarányát érintő romlási folyamatok mérséklése, lehetőség szerint megállítása.
- A közlekedési-szállítási igények csökkentése, az egyéni, nem motorizált közlekedési formák elősegítése, fejlesztése.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A közösségi közlekedés támogatása, igénybevételének ösztönzése, a közösségi közlekedés rendszerének, eszközállományának, infrastruktúrájának, szolgáltatási színvonalának fejlesztése.
- A kerékpárutak fejlesztésének támogatása.
- A közlekedési infrastruktúra fejlesztésének előkészítése és megvalósítása során a természet- és környezetvédelmi, vízgazdálkodási, tájvédelmi szempontok figyelembevétele, az ökológiai értékek megőrzésének érvényesítése.
- Az áruszállítás környezeti hatásainak mérséklése céljából a környezetbarát közlekedési módok elterjedésének ösztönzése (pl. közúti tranzit áruforgalom vasútra terelése).
- A legkisebb káros anyag és üvegházhatású gáz kibocsátású személygépkocsik elterjedésének elősegítése, az ezt célzó jogszabályok és gazdasági eszközök alkalmazása.

Önkormányzatok:

- A mobilitási igények csökkentése várostervezési, forgalomszervezési és szabályozási eszközök segítségével.
- A közlekedési igényt, személygépjármű forgalmat csökkentő kampány szervezése (autómentes nap).
- A gyalogos és a kerékpáros közlekedés feltételeinek javítása (járda- és kerékpárút-építés, valamint ezek karbantartása, a biztonságos használat feltételeinek javítása).
- Kerékpártárolás, -bérlés, -kölcsonzés feltételeinek megteremtése, fejlesztése.
- A közösségi közlekedés (infrastruktúra, járműpark) fejlesztése.
- A települési úthálózat por-, illetve síkosság mentesítése (környezetbarát anyagok alkalmazásával).

Kormányzat, önkormányzatok:

- Az egyéni közlekedési szokások alakítása szemléletformálással, folyamatos tájékoztatással.
- Szabályozási eszközökkel, kedvezményekkel, támogatáspolitikával a járműállomány korszerűsítésének elősegítése.

Önkormányzatok, közlekedési szolgáltató társaságok:

- A kis fajlagos szennyezőanyag kibocsátású tömegközlekedési járművek számának és arányának növelése.

Lakosság:

- Az egyéni közlekedési szokások környezetbarát alakítása.
- Községi közlekedési eszközök és a nem motorizált közlekedési lehetőségek igénybevétele.

- Környezetkímélő gépjármű és üzemanyag használata.
- A saját tulajdonú gépjárművek megfelelő műszaki állapotának fenntartása.
- Környezetkímélő gépkocsi-használat (osztott autóhasználat, közös járművek).

A kapcsolódó célokat és intézkedéseket az 5.1.1 levegőminőség javítással, az 5.1.2 zajterhelés csökkentéssel, illetve az 5.3.3 energiahatékonysággal, megújuló energiával foglalkozó fejezetek tartalmazzák.

5.3.10. Turizmus - ökoturizmus

A természetvédelem társadalmi szolgáltatásai a mindennapokban, az emberek számára megélhető módon a bemutatáson, szemléletformáláson és ökoturizmuson keresztül érhetők el. A „turizmus – ipar” egyre specializálódóbb igényei mind nagyobb mértékben termelik ki a turisták azon csoportjait, amelyek a természeti területek felé veszik az irányt. A természeti szépségek jelentős vonzerőt képviselnek, infrastruktúra nélkül azonban nem képeznek piacképes turisztikai terméket. A növekedésközpontú és haszonelvű gazdaságirányítás által elvárt fejlődésnek azonban korlátai vannak. A természeti értékekben gazdag – védett – területek gyakran éppen „elmaradott” vagy „hátrányos helyzetű” térségekkel esnek egybe, hiszen éppen a gazdasági hasznosítás szempontjából hátrányos helyzet (vízhiányos homokvidék, szikes terület, karsztos hegyoldalak, lápos-mocsaras vidék) következtében őrződtek meg a természeti értékek.

Az ökoturizmus fejlesztése különleges kihívást, egyben nagy lehetőségeket jelent a természeti értékek „kezelői” részére. Az ökoturizmus kínálati struktúrája több szempontból is speciális, hiszen nem kizárólagosan a kereslethez, a látogatók igényeihez kell, hogy igazodjon, hanem elsősorban a környezeti értékek védelméhez, az annak érdekében létrejövő és az a mellett kialakítható szolgáltatási elemekhez. A legnagyobb igény az egyszerűbb, természetközeli szállás, a tradicionális helyi ételek és a szakvezetés iránt mutatkozik. Növekszik az öko-védjegyek iránti érdeklődés is, melyek felmérések szerint (a velük asszociált minőségi garancia miatt) egyre fontosabb szerepet játszanak az ökoturisták befolyásolásában.

Az ökoturizmus célterületei nem kizárólagosan védett területekre esnek. A natúrparkok és más ökoturisztikai civil szerveződések aránya folyamatosan növekszik. Ezek általában önkéntes szerveződések, melyek a természeti értékek védelmén túlmutatva igyekeznek megőrizni az adott tájegység népi hagyományait (például tradicionális programok szervezésén keresztül) is.

A natúrpark a természeti és az épített környezet összehangolt fejlesztésén alapuló, a helyi önkormányzatok, civil szervezetek és a lakosság összefogásával, önszerveződésével létrejött területfejlesztési együttműködés, amely az ökoturizmus fejlesztésén, a helyi nevezetességek bemutatásán keresztül hozzájárul a természet és a táj értékeinek megőrzéséhez. 2013-ban 7 natúrpark rendelkezik a névhasználathoz való környezetvédelmi miniszteri hozzájárulással.

Célok

- Magas minőségű, élményszerű, interaktív és autentikus ökoturisztikai szolgáltatás biztosítása, a turisztikai infrastruktúra fejlesztése a természetvédelmi szempontok sérelme nélkül (az ökológiai sokféleség, a környezeti állapot fenntartása).
- A természeti értékek bemutatása, a lakosság folyamatos, aktuális információkkal való ellátása, a környezettudatos és egészséges életmód iránti társadalmi felelősségvállalás, a természeti-kulturális értékek védelme, megőrzése iránti elkötelezettség tudatosítása, kialakítása, erősítése.
- A helyi erőforrásokra építő hagyományos, helyi termékek és szolgáltatások kínálatának, ismertségének és az irántuk való keresletnek a bővítése.
- Az ökoturizmusból származó bevételek növelése és visszaforgatása a természetvédelembe és a helyiek számára.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A természeti és környezeti értékek bemutatását szolgáló fejlesztések, programok támogatása, megvalósítása (pl. a nemzeti parkok fő belépési pontjaiban (az ún. „kapukban”) és a nagyobb tájvédelmi körzetekben egy-egy látogatóközpont építése; a nemzeti parki fogadó-szolgáltató infrastruktúra (látogatóközpontok, tanösvények, erdei iskolák stb.) fenntartása, célcsoportok igényei szerinti fejlesztése.
- Új natúrparkok alapításának támogatása, natúrpark névhasználathoz miniszteri hozzájárulás adományozása, a natúrpark létesítésének feltételrendszeréről szóló szabályozás fejlesztése.
- Honlapok folyamatos fejlesztése, bővítése.
- Az erdőgazdaságok és a természetvédelem tevékenységének összehangolása az ökoturizmus érdekében.

Önkormányzatok, gazdálkodó szervezetek, társadalmi szervezetek:

- Natúrparkok létrehozása.
- A természeti és környezeti értékek bemutatását szolgáló fejlesztések, programok megvalósítása, lehetőség szerint életciklus-csoportok szerint differenciálva.
- A turisztikai építési beruházásokban az erőforrástakarékos módok alkalmazása, a turisztikai létesítmények működtetése, a programok szervezése során a környezeti szempontok fokozott figyelembevétele.
- A természet-megfigyelés létesítményeinek fejlesztése.
- Tematikus utak kialakítása országos és területi szinten.
- A falusi és vidéki szálláshelyek ökoturisztikai igényeknek megfelelő fejlesztése, speciális ökoszálláshelyek kialakítása. Vendéglátóhelyek környezet- és egészségtudatos szempontok szerinti fejlesztése.
- Környezetbarát- és tömegközlekedési módok használatának ösztönzése, elősegítése.
- Hagyományos és helyi termékek előállítása, márkatermékként való terjesztése; helyi sajátosságokhoz igazodó rendezvénykínálat fejlesztése (pl. környezetbarát gazdálkodást bemutató programok); komplex szolgáltatáscsomagok kialakítása a különböző célcsoportoknak.
- Közönségkapcsolatok fejlesztése (sajtócikk, tévéműsor, könyv stb.), korszerű informatikai és kommunikációs eszközökre épülő tájékoztató, látogatói információs hálózat kialakítása és működtetése.
- Irányelvek és etikai kódexek kialakítása, terjesztése a helyi értékek megőrzése érdekében.
- Öko-szemléletű minőségbiztosítási rendszer kiépítése, öko-védjegy bevezetése.

6. A Program stratégiai eszközei

A Program stratégiai céljainak elérését a valamennyi stratégiai területtel összefüggő stratégiai eszközök segítik. Ezek közé tartozik a szemléletformálás, a terület- és településfejlesztés, a tervezés, a szabályozás és ellenőrzés, az EU és nemzetközi együttműködés, a támogatás, valamint a kutatás-fejlesztés.

6.1. A környezettudatos szemlélet és gondolkodásmód erősítése

Az ember és a természet viszonyát, a jelen és a jövő generációk számára kedvező vagy kedvezőtlen jellegét hosszabb távon a társadalmi értékrend és az ebből fakadó viselkedés, termelési-fogyasztási szokások befolyásolják leginkább. Az állampolgárok környezeti ismereteiről, készségeiről és hajlandóságáról készült felmérések azt mutatják, hogy értékrendjükben fontos szerepet tölt be a környezet, de az egyéni cselekvésekben még mindig csak ritkán jelenik meg a környezettudatos gondolkodásmód. Az Eurobarométer 2007 és 2011-ben végzett vizsgálatait összevetve megállapítható, hogy nőtt a magyar lakosság tájékozottsága a környezetvédelmi kérdésekben, azonban még mindig csak mérsékeltnak mondható.

A környezeti szemléletformálás célja, hogy az állampolgárok tájékozottak legyenek a szűkebb és tágabb környezetük állapotáról, az ökoszisztéma szolgáltatások fontosságáról, a környezetvédelem szükségességéről és ismerjék az általuk is használt termékek, eszközök környezeti, kémiai és biológiai kockázatait, azok következményeit, a mérséklés és kezelés lehetőségeit, továbbá akarjanak tenni a környezet megóvása érdekében. Ismerjék meg és alkalmazzák a természeti erőforrásokkal való gondos bánásmód lehetőségeit (energia- és víztakarékosság, hulladékcsökkentés stb.).

A környezettudatos viselkedés elterjedését, a környezettudatos életvitel kialakítását, a lakosság és a döntéshozók széles körét érintő szemléletváltást segíti a mindennapi életben előforduló pozitív minták, példaértékű cselekvések támogatása, bemutatása, elismerése, illetve a környezeti szempontból helytelen viselkedés, közösségnek okozott kár számonkérése és társadalmi elítélése. A környezeti nevelés és oktatás a személyes példaadással párosuló ismeretátadáson keresztül, a képzés pedig a fenntarthatóságra neveléssel, az ehhez szükséges tudás átadásával ösztönzi a környezettudatos szemlélet alakulását annak érdekében, hogy az egyén képes legyen döntéseiben és életvitelében is alkalmazni, viselkedése szerves részévé tenni az elsajátított ismeretanyagot. A felsőoktatás a korszerű ismeretek létrehozásával, közvetítésével járul hozzá a fenntartható fejlődés biztosításához; kutatási és képzési tevékenységével pedig a társadalmi szemlélet, tudás alakításához, átörökítéséhez. A környezeti nevelés és oktatás is csak akkor lehet eredményes, ha a környezet állapotát, folyamatait a hajtóerők, az ezek révén bekövetkező terhelések, a kialakuló környezetállapot, ennek hatásai és a problémákra adott válaszok láncolatában vizsgálja. Az ismeretek átadása és elsajátítása terén elengedhetetlen az összefüggések feltárását biztosító rendszerszemlélet; a természeti és társadalmi környezettel való életszerű, közvetlen kapcsolat kialakítása a gyermekekben, fiatalokban; a tanulást segítő tevékenységek gyakorlat orientáltsága, élményszerűsége és szemléletessége; a fenntartható társadalomhoz szükséges életvitel ismereteinek elsajátítása.

A környezeti nevelés és szemléletformálás területén a köznevelési intézmények mellett a közgyűjteményeknek (könyvtárak, múzeumok), közművelődési intézményeknek, a civil szervezeteknek, az egyházaknak és a médiának egyaránt szerepe van. A nemzeti park igazgatóságok szintén fontos szerepet töltenek be a környezeti nevelésben, oktatásban, szemléletformálásban (látogatócsoportok fogadása, erdei iskola hálózatban való részvétel stb.).

A természeti értékek bemutatásában és a széles társadalmi rétegek, kiemelten a fiatalabb korosztályok szemléletformálásában nagy szerep jut a természetvédelmi ágazat és a társadalmi szervezetek által karbantartott, interneten elérhető honlapoknak, programoknak.

Cél

- A környezet és természet ismeretén és szeretetén alapuló környezettudatos magatartás ösztönzése az oktatás és szemléletformálás minden területén, különös tekintettel a formális és nem formális oktatásra, valamint a médiára.

Cselekvési irányok, feladatok

Az oktatás területén a környezettudatosság erősítése érdekében úgy a működés, mint a szemléletformálás, képzés terén

- A köznevelési intézmények működtetésében a környezettudatos szemlélet és gyakorlat erősítése.

- A köznevelési intézmények minden típusában és az oktatás és nevelés teljes folyamata során a környezeti jelenségek és folyamatok megismertetésének erősítése, valamint ezek társadalmi és gazdasági összefüggéseit megismertető tantárgyak oktatása, az ismeretek tevékenység alapú, gyakorlati tapasztalatszerzéssel együtt járó fejlesztése, a környezeti célokat szolgáló kiegészítő pedagógiai tevékenységek szervezése, élménypedagógiai elemek erősítése.
- A környezet- és oktatáspolitikai összehangolása, együttműködés erősítése és közös programok végrehajtása az oktatásért és a környezetvédelemért felelős tárcák irányításával és részvételével a környezeti szemléletformálás érdekében, meglévő programok (pl. Zöld Óvoda, Ökoiskola, Erdei Iskola-Óvoda, versenyek és vetélkedők) további működtetése és továbbfejlesztése, valamint a környezet- és természetvédelemhez kapcsolódó tehetséggondozási programok támogatása.
- A szakképzésben és felsőoktatásban a környezettudatosság és a fenntarthatósági szempontok további erősítése, a környezeti nevelés, természettudományos ismeretterjesztés szakspecifikus módszertani elemeinek beépítése a képzésbe, az alkalmazásukra irányuló tevékenységek, jó megoldások elterjedésének ösztönzése.
- Környezeti továbbképzés és módszertani felkészítés pedagógusok részére.

A társadalmi szemléletformálás területén a környezettudatosság erősítése érdekében úgy a működés, mint az ismeretátadás, képzés terén

- Környezeti szemléletformálás a közszférában, illetve a médiában dolgozók számára.
- Intézményi működés környezettudatosabbá tételének ösztönzése, alkalmazottak környezettudatosságának növelése.
- Civil szervezetek környezeti szemléletformáló és környezettudatosságot növelő tevékenységének támogatása.
- Környezettudatos magatartásminták közvetítése.
- Környezettudatosság növelésére irányuló kampányok, versenyek, díjak, kiadványok.
- Helyi természeti, környezeti értékek feltárása és megismertetése.
- Az egyes szakterületeken belül a környezettudatosság gyakorlati érvényesítésének lehetőségeit bemutató szakmai, módszertani anyagok elkészítése, népszerűsítése, alkalmazása.

6.2. Társadalmi részvétel, környezeti információ

A környezeti demokrácia és a környezeti tudatosság erősítése a nyilvánosság jobb tájékoztatását, döntésekben való részvételének elősegítését igényli, továbbá a stratégiai tervezés megfelelő színvonalának biztosításához is elengedhetetlenül szükséges az adott területre vonatkozó környezeti adatok ismerete. A lakosság és a civil szervezetek fokozódó érdeklődést mutatnak környezetük állapota és az ezzel kapcsolatos információk iránt. A környezeti ügyekben való aktív társadalmi részvételt számos jogszabályi előírás támogatja, ugyanakkor a gyakorlatban számos probléma tapasztalható (pl. adatokhoz való hozzáférés).

A természeti környezet összetett és dinamikusan változó rendszer, melynek megismerése a fenntartható fejlődés alapfeltétele. A környezetállapot és a természeti erőforrások értékelése, a környezeti folyamatok nyomon követése, a szükséges beavatkozások meghatározása, a környezetpolitika kialakítása és hatékonyságának mérése elképzelhetetlen jól működő környezeti információs rendszer és az arra épülő környezetstatisztika nélkül. A környezeti folyamatok minden környezeti elemre és a környezeti rendszerre vonatkozó egységes vizsgálatához és értékeléséhez megfelelő interdiszciplináris jellegű feldolgozás szükséges, melyet a környezeti adatokon alapuló térinformatikai rendszerek biztosítanak.

A környezet terheléséről és a környezet állapotáról rendelkezésre álló adatokat különböző környezetvédelmi szakrendszerek gyűjtik, amelyek összessége – a vízgazdálkodási alapadat nyilvántartás kivételével – alkotja az Országos Környezetvédelmi Információs Rendszert (OKIR). A Vízgazdálkodási Információs Rendszer a vízgazdálkodási alapadatok nyilvántartásának és feldolgozásának olyan rendszere, amely a társadalom vízzel kapcsolatos igényeire figyelemmel, az ezzel összefüggő döntéseket megalapozó adatokat tartalmazza és kezeli. Az OKIR és a VIZIR fejlesztése nagymértékben hozzájárul a környezeti ügyekben az információhoz való hozzáféréstől, a nyilvánosságnak a döntéshozatalban történő részvételéről és az igazságszolgáltatáshoz való jog biztosításáról szóló Aarhusi Egyezmény hazai végrehajtásához is. A környezeti károk megelőzése, a környezetet fenyegető veszélyek elhárítása, valamint a már kialakult környezeti problémák kezelése érdekében szükséges együttműködés kialakításában vezető szerepet játszik az Európai Környezeti Tájékoztató és Megfigyelő Hálózat (EIONET), amelyben Magyarország teljes körűen vesz részt.

A környezeti információk aktív és passzív terjesztését szolgáló rendszer fejlődése ellenére még mindig gyakori probléma, hogy a lakosság és a civil társadalom képviselői nem rendelkeznek elégséges információval a környezet

állapotáról, vagy egy-egy környezethasználó, környezetterhelő tevékenységről. Ebben közrejátsszik egyrészt az alacsony állampolgári tudatosság, másrészt az elérhető információk jellege, tartalma, vagy a forrás ismeretének hiánya.

A 7EAP is szorgalmazza, hogy a tagállamok a nyilvánosság számára hozzáférhetőbbé tegyék a tervek, programok és projektek környezeti (hatás)vizsgálata céljára összegyűjtött információkat, továbbá el szeretné érni, hogy egyszerűbbé, ésszerűbbé és korszerűbbé váljon a környezeti és éghajlatváltozási adatok és információk gyűjtése, kezelése és megosztása. A környezeti információs rendszerek kialakításával és továbbfejlesztésével szemben elvárásként fogalmazza meg, hogy a későbbiekben felmerülő témakörökkel kapcsolatos új információkat könnyen be lehessen építeni.

A környezeti mérőrendszerek, adatbázisok, információs rendszerek folyamatos fejlesztése mellett a jövőben is cél a környezeti információhoz való hozzáférés további biztosítása mind a passzív, mind az aktív adatszolgáltatás terén (döntéshozók, civil szervezetek és a lakosság részére egyaránt); részvétel lehetőségének biztosítása a környezeti ügyekhez kapcsolódó döntéshozatali eljárásokban; valamint a jogorvoslathoz való jog biztosítása, ha az ügyfélnek a fenti két pillérben foglalt jogai csorbát szenvednek.

Cselekvési irányok, feladatok

A környezet állapotának és állapotváltozásának, valamint használatának figyelemmel kísérése adatok rögzítésén, nyilvántartásán, feldolgozásán és információk szolgáltatásán keresztül.

- Mérő-, észlelő-, ellenőrző, monitoring és információs hálózatok működtetése: meglévő rendszerek működtetése és fejlesztése (OKIR, VIZIR, OLM, TESZIR, HIR, EPER-PRTR, CORINE stb.), felhasználóbarátta tétele, az adatbázisok kapcsolódásainak és hozzáférhetőségének javítása, az adatok harmonizációja (tekintettel az INSPIRE, GMES, SEIS fejleményekre).
- A valós társadalmi, gazdasági és környezeti hasznokat és költségeket tükröző minél teljesebb és pontosabb adatok biztosítása, az informatikai támogatottság növelése a stratégiai tervezés és a döntéshozatal megalapozásának erősítésére
- Adatbázisok naprakészen tartása, karbantartása, a valós idejű adatszolgáltatások további fejlesztése és kiterjesztése mind területileg, mind a környezeti témákat illetően.
- Adatcserék lehetőségének fejlesztése a tárcák, a hazai hatóságok, az Európai Környezetvédelmi Ügynökség, az EU tagállamai és az ENSZ között (többek között az EIONET hálózaton belüli együttműködésre és a ENSZ pán-európai régiójára kiterjesztett SEIS elvekre építve).
- Együttműködés kiépítése, javítása hálózatos intézmények között és más információs központokkal, információ birtokosokkal, információ felhasználókkal.
- Környezeti adatok, információk közérthető formában történő nyilvánossá tétele, ismertségének növelése, elérhetőségének javítása, információátadást szolgáló események szervezése.
- Az elektronikus környezetvédelmi ügyintézés alkalmazási lehetőségeinek bővítése.
- A környezeti adatok, információk körét bővítő nem kormányzati kezdeményezések (monitoring, adatgyűjtés) ösztönzése, biztosítva ezen rendszerek átjárhatóságát, országos környezeti információs rendszerrel való kompatibilitását.

A társadalmi részvétel erősítése érdekében az Aarhusi Egyezmény három pillérének minél teljesebb körű érvényesítése

- A nyilvánosság számára a környezeti információk aktív és passzív szolgáltatása, a szolgáltatás színvonalának, a hozzáférés lehetőségének növelése, ügyfélbarát ügyintézés elősegítése, valamint az adatnyilvánossági szabályok és alkalmazásuk fejlesztése, egységes eljárásrend és útmutatók készítése, a társadalom környezeti informáltságának javítása.
- Társadalmi részvétel további erősítése a környezeti ügyeket érintő döntéshozatalban.
- A jogorvoslathoz való jog minél teljesebb érvényesítése, jogsegélyszolgálatok működtetése.
- Az Aarhusi Egyezményből fakadó lehetőségek megismertetése a társadalommal, részvételi jogok és technikák oktatása a közoktatás keretében.

Az információs rendszerek működtetése során keletkező környezetterhelés csökkentése

- Az információs rendszerek működtetését ellátó szerverek, szerverparkok, adatközpontok által felhasznált energia révén a légkörbe jutó szén-dioxid csökkentése érdekében törekedni kell, hogy a hagyományos energia helyett – minél szélesebb körben – alternatív energia felhasználásával történjen a hűtés és működtetés.

6.3. Területfejlesztés, területrendezés és környezetvédelem

A területfejlesztés- és rendezés és a környezetvédelem kapcsolata igen sokrétű, de elsősorban a fenntartható terület- és földhasználat feltételeinek megteremtésére, valamint a társadalmi, gazdasági és környezeti céloknak megfelelő térbeli szerkezet kialakítására helyezi a hangsúlyt. Ez a szemlélet vonul végig az EU területi tervezési főbb dokumentumaiban is egészen az Európai Területfejlesztési Perspektívától (ESDP) napjainkig, a 2011-ben felülvizsgált Területi Ütemterv (Territorial Agenda 2020) dokumentumában foglaltakig.

A társadalmi, gazdasági tevékenységek - és némely esetben a környezetvédelmi fejlesztések is – különféle területi igénybevétellel és területhasználattal járnak. A területfelhasználás jellege, intenzitása, helye pedig visszahat a környezeti-társadalmi-gazdasági folyamatokra. A területhasználat mind időben, mind térben állandóan változó, dinamikus folyamata a környezeti elemekre, azok rendszereire sok esetben jelentős negatív hatással van (pl. szabad természetes felszínborítás csökkenése, talajok és a levegő szennyezése, élőhelyek feldarabolódása). A szabad talajfelszín jelentős és folyamatos csökkenése figyelhető meg mind az EU, mind hazánk esetében, ami megelőzhető a területek újrahazsnosításával, a szennyezett területek kármentesítésével, valamint a zöldmezős beruházások korlátozásával.

A területhasználat feltételeit és szabályait – a környezet terhelését, terhelhetőségét és a fejlesztési célokat egyaránt figyelembe véve – a területrendezési tervezés állapítja meg. A területrendezési tervnek tartalmaznia kell a fenntartható fejlődés, a környezeti elemekkel való gazdálkodás és a környezet minősége térségi szempontjait is. A fenntarthatóságnak nemcsak országos dimenziója van, hanem a fenntarthatósági követelményeknek az egyes térségekre is teljesülniük kell. Ezt biztosítja a területrendezési tervek egymásra épülő rendszere.

Cselekvési irányok, feladatok

- A területrendezés során továbbra is fontos a természet- és környezetvédelmi szempontok érvényesítése. Ennek egyik ex-ante követelménye, hogy készüljön hozzá – jogszabályban előírt módon - környezeti vizsgálat. A területrendezési tervezés végső soron a fenntartható, természeti értékeket és erőforrásokat megőrző területhasználat biztosítását kell, hogy elérje.
- A területet, mint természeti erőforrást kell kezelni. E szemléletben a kritikus állapotban lévő természeti erőforrások védelme érdekében normatív, korlátozó előírások bevezetésére, esetlegesen az erőforrás-felhasználás teljes tilalmára lehet szükség. Továbbra is elengedhetetlen a környezetkímélő, területtakarékos, az energia- és erőforrás-hatékonyságot szolgáló területhasználati módok támogatása.
- A térségi szerkezet kialakítása során elő kell segíteni a természeti és táji értékek védelmét és az ökológiai hálózat fejlesztését. Ugyancsak fontos, hogy a területi szerkezet alakítása ne veszélyeztesse a felszíni vizek és a felszín alatti vízbázisok védelmét, illetve a talajok funkcióinak, termőképességének megőrzését.
- Mind országos, mind megyei (és települési) szinten is fontos a területrendezéssel kapcsolatosan a tájterhelhetőség módszertanának kialakítása és annak elterjesztésével a területi tervezés szakmai alapjainak elmélyítése, valamint a környezeti vonatkozások pontosabb figyelembevétele. Be kell vezetni a táj terhelhetőségének mérlegelését lehetővé tevő értékelési munkarészt a tervezési folyamatba.
- A területrendezési tervek érvényesülésének nyomon követése, illetve a monitoring-rendszer kiépítése, fejlesztése szükséges. Az eredményekből következtetni lehet a területrendezési tervekben előírt környezeti jellegű szabályok megfelelőségére, illetve a valós folyamatokra való tényleges ráhatására.
- Az országos területrendezési tervezési folyamathoz fontos lenne a környezeti aspektusokat vizsgáló alap kutatások elvégzése, a területrendezés módszertanának komplex felülvizsgálata. Az Országos Területrendezési Tervben (OTrT) nagyobb hangsúlyt kell fektetni az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás szempontjaira. Az országos tervnek biztosítania kell a zöld infrastruktúra fejlesztés céljait (pl. az ökológiai folyosó fejlesztési célterületeit), a természet által a társadalom számára nyújtott javak figyelembevételét.
- A Balaton és a Budapesti Agglomeráció területrendezési terveinek felülvizsgálata során a környezetügyi szempontok figyelembevétele.
- A megyei területrendezési tervek OTrT-vel való összhangba hozása során törekedni kell arra, hogy az országos övezeteken túl olyan (egyedi) környezetorientált övezetek is meghatározásra kerüljenek, melyek a környezeti érdekeket megfelelően szolgálják.
- Az országos műszaki infrastruktúra-hálózatok nyomvonalainak és az egyedi építmények helyének meghatározásakor a természetes élőhelyek, a termőföld és erdőterületek, mint természeti erőforrások további darabolódásának, igénybevételének mérséklése érdekében előnyben kell részesíteni a már meglévő műszaki infrastruktúrák mentén történő kijelölést.

6.4. Településfejlesztés, -rendezés és környezetvédelem

A településtervezés sokrétű és szerteágazó tevékenység, melynek célja – bizonyos korlátok közé rendezve – a település fejlődésének elősegítése. Mivel a fejlődés tudatos elősegítése a fejlesztés, így a településfejlesztés (és annak elsődleges tervi dokumentuma a hosszú távú koncepció) megelőzi a területrendezési tervezést és annak eszközeit. A rendezési tervezés javaslatot tesz, hogy a fejlesztési elképzelések milyen konkrét területek igénybevételével és hogyan valósíthatók meg.

A fenntarthatóság elve megköveteli, hogy a települések a területtel, a termőfölddel és a biológiailag aktív felülettel takarékosan, ésszerűen gazdálkodjanak. A települések harmonikus fejlesztése, a fenntarthatósági szempontok érvényesülésének településfejlesztési, településrendezési eszközökkel való elősegítése a különböző nemzetközi szervezetek és az EU szakpolitikáiban is egyre hangsúlyosabb szerephez jut. Ezt mutatja az EU Városi Környezet Tematikus Stratégiája, a fenntartható európai városokról szóló Lipcsei Charta (2007), a magyar elnökség alatt elfogadott Budapesti Nyilatkozat és a 7EAP „az uniós városok fenntarthatóságának növelése” célja is.

Az egészséges környezethez való jog érvényesítésének egyik eszköze az önkormányzatok által végzett településrendezési tevékenység. Az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény szerint a településfejlesztés és -rendezés célja a lakosság életminőségének és a település versenyképességének javítása érdekében a fenntartható fejlődést szolgáló településszerkezet és a jó minőségű környezet kialakítása, a természeti, táji és építészeti értékek gyarapítása és védelme, valamint az erőforrások kíméletes és környezetbarát hasznosításának elősegítése.

A környezetvédelmi törvény szerint a helyi önkormányzat településfejlesztési feladatai során érvényesíti a környezetvédelem követelményeit, elősegíti a környezeti állapot javítását. A településtervezés kifejezetten környezeti vonatkozású tervfajtája a települési környezetvédelmi program. A településtervezés fejlesztési ágában egyre nagyobb szerephez jut az integrált településfejlesztési stratégia (továbbiakban: ITS) kialakítása, mely fontos környezeti aspektusokat is tartalmaz. A középtávra szóló ITS a településfejlesztési koncepcióban foglalt környezeti, társadalmi és gazdasági célok megvalósítása érdekében – a rendelkezésre álló és bevonható források ismeretében – meghatározza a szükséges beavatkozásokat, programokat, továbbá a megvalósítás eszközeit és nyomon követését.

A hagyományos településtervezés várhatóan túllép a keretein: egyre inkább a város-vidék kapcsolatok fognak előtérbe kerülni és ennek megfelelően a tervezés környezeti szempontjai is több szállal tudnak a környező mikrotérségek felé fordulni. Ez főként a zöldfelületi rendszerek összekapcsolódásainak erősödésében, a motorizált közlekedés mérséklődésében (csökkenő légszennyezés, zajterhelés), az ökoszisztéma-szolgáltatások jobb megértésében mutatkozhat meg. Ez a fajta város-vidék kapcsolat a tervezési tevékenységen túl támogatható lesz a fejlesztéspolitika eszközeivel is (pl. integrált területi beruházások: ITI-k). Fontos feladat lesz az ilyen irányba elmozduló fejlesztési oldalnak megtalálni a rendezési vetületét is, hogy a területfelhasználás szabályozása is megfelelhessen ezen szempontoknak.

Cselekvési irányok, feladatok

- A megújított tervezési rendszer működésének nyomon követése, továbbfejlesztése. A települési tervezés mindenkor célja kell, hogy legyen az élhető, egészséges települési környezet létrehozása. A területrendezési szabályozás során a települési környezetminőség javulását szem előtt tartó előírások megfogalmazására van szükség, amelyek fontos feltételét jelentik a településen élők életminősége, egészsége és a település gazdasági versenyképessége javításának.
- A természeti és környezeti szempontok figyelembevétele a településfejlesztéssel kapcsolatos jogszabályok kidolgozásakor.
- A településfejlesztés során olyan – a környezet- és természetvédelem szempontjait integráló – területfelhasználási elvek lefektetése szükséges, melyek a települési környezetminőség javulását szolgáló települési térszerkezet, a természeti erőforrásokkal való jobb gazdálkodás kialakítása és a települési ökoszisztéma szolgáltatások javítása irányába hatnak. A településfejlesztési projekteknél növelni szükséges a zöldfelületi arányokat.
- A településtervezésnek (mind a fejlesztés, mind a rendezés tekintetében) – EU-s és hazai elvárások mentén – fel kell készülnie a klímaváltozás kihívásainak kezelésére és megfelelő várospolitikai eszközöket kell kialakítania. Ezek között kiemелendő pl. a zöldfelületi tervezés, a települések szétterülésének és a beépítettség növelésének visszafogása, a városi közlekedést csökkentése, valamint a vizekkel való gazdálkodás fejlesztése.
- A fejlesztéseknél a zöldmezős beruházások helyett az alulhasznosított vagy hasznosítatlan barnamezős területeket kell előnyben részesíteni (ezzel is csökkentve a beépítettséget), a barnamezős területek funkcióváltásakor pedig elengedhetetlen az új zöldfelületek létrehozása. Ezeken a területeken a célzott

területfelhasználás kialakulásáig ösztönözni kell azon átmeneti, ideiglenes hasznosítási módokat, amelyek javítják a biológiai aktivitást, a zöldfelületi intenzitást.

- A településfejlesztés tervezése, a településfejlesztési koncepció és integrált településfejlesztési stratégia készítése során a jogszabályban foglalt követelmények érdemben történő teljesítése. A megyei tervekben megfogalmazott, a természet- és környezetvédelmi szempontokat rögzítő megyei irányelveket fokozottabban figyelembe kell venni a településrendezés során.
- A területfelhasználási kategóriák szerinti területi mérleg készítése, mely a környezeti folyamatok monitoringjához is felhasználható: ez alapján látható, hogy a település területei milyen célból vannak igénybe véve, milyen a beépített és szabad (beépítetlen) területek aránya.
- A településrendezési szabályozás érvényesülésének vizsgálatát biztosító monitoring-rendszer kiépítése és folyamatos működtetése.
- A Balaton parti területfelhasználási folyamatokat és a vízpart-rehabilitációs tanulmánytervek érvényesülését nyomon követő rendszer teljes kiépítése. A tanulmánytervek felülvizsgálata a környezeti célok teljesítése érdekében.
- A települési tervezés támogatása: útmutatók megjelentetése, szakmai anyagok elkészítése, a legjobb gyakorlatok felkutatása, képzések, workshopok, rendezvények szervezése az érintettek (főként települési önkormányzatok) részére.

6.5. Stratégiaalkotás, tervezés

A környezetügyi stratégiai tervezési és végrehajtási feladatok ellátása csak akkor lehet eredményes, ha a szakterületek (környezetvédelem, természetvédelem, vízügy) tervezési tevékenységei összehangoltak, megfelelő kapcsolat van a különböző területi szintű tervek között és minden más – fejlesztési, ágazati és területi – stratégiaalkotási folyamat is integrálja a környezetvédelmi szempontokat. A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia is teendőként fogalmazza meg a környezeti fenntarthatósági szempontok megjelenítését Magyarország stratégiai jelentőségű helyi és ágazati tervezési dokumentumaiban, valamint az ágazati szabályozásokban.

Cselekvési irányok, alapvető feladatok

- A Programhoz kapcsolódó környezetügyi témakörökben a korábbiakban készült stratégiai tervdokumentumok felülvizsgálata, megújítása, illetve új stratégiák kidolgozása az új kihívásokra való felkészülés érdekében.
- A környezetügyet érintő átfogó, ágazati és területi stratégiai tervdokumentumok kidolgozása és megvalósítása során a környezeti szempontok integrálása.
- A Program céljaihoz kapcsolódóan, a környezetvédelmi törvényben foglaltak szerint az egymásra épülő területi környezetvédelmi programok megújítása vagy megalkotása.
- A stratégiai környezeti vizsgálat alkalmazásának fejlesztése (kapacitásépítés, útmutatók kidolgozása).
- Ökoszisztéma-szolgáltatás alapú értékelési módszertan alkalmazása a tervezési folyamatokban.

6.6. Közreműködés az Európai Unió környezetpolitikájának fejlesztésében és végrehajtásában

A Program megvalósítása során biztosítani kell a kötelező uniós rendelkezések érvényre juttatását, természetesen a hazai sajátosságok figyelembevételével és a nemzeti érdekek védelme mellett. Számos uniós szintű politikai deklaráció és azokat alátámasztó tudományos kutatás egybehangzóan állapítja meg, hogy alapvető fontosságú a meglévő uniós joganyag jobb végrehajtása is. Emellett Magyarországnak részt kell vállalnia a nemzetközi környezetpolitika alakításában, hozzá kell járulnia az egységes uniós álláspont kialakításához és annak a nemzetközi fórumokon történő hatékony érvényesítéséhez.

Az uniós környezetvédelmi politika alapjait a környezetvédelmi cselekvési programok határozzák meg. A közösségi környezetpolitika keretét jelenleg a 2020-ig tartó időszakra szóló, sorrendben a hetedik általános uniós környezetvédelmi cselekvési program (7EAP) rögzíti, amelynek címe „Jólét, bolygónk felélése nélkül”. A program erősíteni kívánja a környezetpolitika szerepét abban a folyamatban, melynek végén olyan erőforrás-hatékony és alacsony szén-dioxid-kibocsátású gazdaság jön létre, amelyben védelmet élvez a természeti tőke, a polgárok egészsége és jóléte. A program átfogó keretet ad a környezetpolitika 2020-ig tartó időszakára és kilenc célkitűzést határoz meg prioritásként az EU és tagállamai számára. A környezetvédelmi programhoz kapcsolódóan számos uniós stratégia, politika és cselekvési terv határoz meg a tagállamok által követendő irányokat. Ilyen előírásokat tartalmaz az Európa 2020 stratégia, ezen belül az uniós éghajlat-változási és energiaügyi csomag, az alacsony szén-

dioxid-kibocsátású, versenyképes gazdaság 2050-ig történő megvalósításának ütemterve, a biológiai sokféleséggel kapcsolatos, 2020-ig teljesítendő uniós stratégia, az erőforrás-hatékony Európa megvalósításának ütemterve, valamint az „Innovatív Unió” kiemelt kezdeményezés.

A 7EAP végrehajtása mellett számos olyan szabályozási területen várható előrelépés, amely alapvetően befolyásolja majd a hazai környezetpolitika fejlesztését és a jogalkotást, a közvetlenül alkalmazandó jogszabályok esetében pedig azonnal végrehajtandó feladatokat eredményez. Számos közösségi szabály jogalkotási folyamatának a lezárása is a következő években várható és a környezetpolitikát meghatározó uniós jogszabályok felülvizsgálata is szükségessé válik majd a Program végrehajtásának időszakában. Azok a jogszabályok, amelyek a soros elnökség munkaterve és az Európai Bizottság jelenlegi munkaprogramja szerint biztosan szerepelnek majd az uniós jogalkotásban az alábbiak:

- A genetikai erőforrásokhoz való hozzáférésről és az uniós hasznosításukból származó előnyök igazságos és méltányos megosztásáról szóló rendelet-tervezet;
- Az egyes köz- és magánprojektek környezetre gyakorolt hatásainak vizsgálatáról szóló irányelv módosítása;
- A hulladékszállítási rendelet módosítása;
- Inváziós idegen fajokhoz kapcsolódó szabályozás;
- Műanyag-hulladékokra vonatkozó jogszabály-javaslat (műanyag bevásárlótáskák, fóliák);
- Tematikus stratégia a levegőszennyezésről és az ehhez kapcsolódó jogszabályok felülvizsgálata;
- Erőforrás-hatékonsággal kapcsolatos szabályozás (hulladék).

Az Európai Unió legfontosabb vállalásai, melyeket a magyar szabályozás alakításakor is figyelembe kell venni:

- 2020-ra területén megállítja a biológiai sokféleség csökkenését és az ökoszisztéma-szolgáltatások romlását, azokat a lehetőségeken belül helyreállítja, valamint fokozza a biológiai sokféleség globális csökkenésének megelőzéséhez való uniós hozzájárulást.
- Biztosítani kell minden európai víztest jó ökológiai állapotát.
- Olyan szintű levegőminőséget ér el, amely az emberi egészségre és a környezetre nézve nem jelent számottevő ártalmat és kockázatot.
- A vegyi anyagok tekintetében 2020-ig úgy alakítja a felhasználás, illetve az előállítás módját, hogy minimálisra csökkenjenek az emberi egészségre és a környezetre gyakorolt jelentős kedvezőtlen hatások.
- A hulladék képződése és kezelése nyomán fellépő káros hatások megelőzése vagy csökkentése, valamint az erőforrás-felhasználás globális hatásainak csökkentése, és e felhasználás hatékonyságának javítása révén, védi a környezetet és az emberi egészséget.

Cselekvési irányok, feladatok

- Aktív részvétel az Európai Unió környezetpolitikájának fejlesztésében és végrehajtásában, az új uniós környezetügyi szabályozások előkészítésében, az EU környezetvédelmet érintő döntés-előkészítő és döntéshozó fórumainak munkájában.
- Együttműködés az uniós tagállamokkal a környezetvédelmi tanácsi tárgyalásokon esetlegesen képviselendő közös tárgyalási álláspont kialakítása érdekében.
- Folyamatos kapcsolat az uniós intézményekkel a megfelelő döntéselőkészítés érdekében.
- A Program megvalósításával kapcsolatban előírásokat tartalmazó más szakpolitikai rendelkezések folyamatos figyelemmel kísérése, annak érdekében, hogy a környezettel kapcsolatos kérdések a többi szakpolitikának – energiapolitika, közlekedéspolitika, agrárpolitika, halászati politika, gazdaság- és iparpolitika, kutatási és innovációs politika – is szerves részét képezzék, s ezáltal egységes, összefüggő, integrált megközelítés alakuljon ki.
- Az EU meglévő környezetpolitikai joganyaga végrehajtási hatékonyságának javítása.
- Részvétel a nemzetközi környezetpolitikára vonatkozó egységes uniós álláspont kidolgozásában és annak a nemzetközi fórumokon történő hatékony érvényesítésében.
- A 7EAP megvalósításának és nyomon követésének elősegítése.
- Az EU felé fennálló jelentéstételi kötelezettségek teljesítése.

6.7. Nemzetközi együttműködés

A környezeti, természeti és vízgazdálkodási problémák jelentős részét aktív nemzetközi együttműködéssel lehet csak hatékonyan megoldani, hiszen a szennyezések, környezeti hatások nem ismernek országhatárokat. A nemzetközi együttműködések hozzájárulnak a közös természeti értékek védelméhez és az erőforrások fenntartható használatához, az ország környezetbiztonságának erősítéséhez, a határon áttérjedő szennyezések megelőzésével, illetve mérséklésével pedig a környezetállapot javításához.

A környezetvédelmi és határvízi együttműködés a szomszédos országokkal évtizedek óta szorosnak mondható. Mind a hét országgal van hatályos kormány- vagy tárcaközi egyezmény a környezetvédelmi együttműködésről, amely meghatározza a közös munka kereteit és prioritásait. A vízügyi együttműködés hazánk nemzetközi kapcsolatrendszerének mindig is szerves részét képezte, az utóbbi években – különösen a magyar EU elnökség évétől, 2011-től – pedig a magyar diplomácia homlokterébe került, profiljának egyik meghatározójaként. Ennek fontos elemei a határvízi egyezmények, de emellett hazánk a Duna (és Tisza) szintű együttműködésben is vezető szerepet vállalt, illetve a világszintű vízügyi egyeztetések, konferenciák terén is egyre nagyobb szerepet kap. A természetvédelem szempontjából szintén meghatározó a szomszédos országokkal folytatott közös munka, amelynek egyik ékes példája a közelmúltban létrejött Mura-Dráva-Duna Határokon Átnyúló Bioszféra Rezervátum.

Magyarország számára a környezetvédelem területén kiemelten fontos továbbá a regionális együttműködés, amelyre különböző szervezeteken keresztül kerül sor. A regionális együttműködés legszélesebb körű formáját az Egyesült Nemzetek Szervezete Európai Gazdasági Bizottsága (ENSZ-EGB, UN UNECE) 56 tagállamára vonatkozó egyezmények (Aarhusi Egyezmény, Espooi Egyezmény, Genfi Egyezmény, Helsinki Egyezmény és Határon Átnyúló Hatású Ipari Balesetekről szóló Egyezmény) jelentik. Az elmúlt évek során meglehetősen lecsökkent azonban az együttműködés mértéke egy másik regionális együttműködési szervezet, a jelenleg 18 tagállamot számláló Közép-Európai Kezdeményezés esetében. Végül, a regionális együttműködések közül történetét és aktivitását tekintve is kiemelkedik a Visegrádi Négyek (Csehország, Lengyelország, Magyarország és Szlovákia), amely az Európai Unión belüli regionális érdekérvényesítés esetében is kulcsfontosságú.

EU-tagságunkból többek között az is következik, hogy a sokoldalú nemzetközi programokhoz, megállapodásokhoz kapcsolódóan az EU-tagállamok egyeztetett állásponttal lépnek fel, együttműködnek a nemzetközi kötelezettségek teljesítésében, s egyes esetekben közös kötelezettségvállalást is tesznek. E folyamatban kiemelt figyelmet kell fordítani a magyar érdekek EU-n belüli hatékony képviselésére.

A globális környezetvédelmi együttműködés elsősorban az ENSZ szervezeti keretein belül valósul meg, ezen belül is főként az ENSZ Környezetvédelmi Program (UNEP), valamint az egyes specifikus területekre létrehozott Többoldalú Környezetvédelmi Egyezmények (MEA) által. Fontos kiemelni a Rió+20 folyamatot, amely előreláthatólag meghatározza a 2014-2020 közötti időszakra a fenntartható fejlődés nemzetközi kereteinek tárgyalását. Kiemelt feladat lesz a fenntartható fejlődés környezetvédelmi dimenziójának hangsúlyos megjelenítése az elkövetkező évek nemzetközi tárgyalási folyamataiban.

A magyar külpolitika keleti és globális nyitási politikáját követve fontos partnerré válhat Ázsia, azon belül is a Közel-Kelet és arab országok, elsősorban a vízügyi együttműködés és az erőforrás-hatékony technológiák alkalmazása területén. Ázsia esetében a tudományos és a felsőoktatási együttműködések szerepe lehet meghatározó a jövőben is.

Cselekvési irányok, feladatok

A szomszédos országokkal folytatott együttműködés terén

- A hagyományosan aktív és jó együttműködési kapcsolatok ápolása és fejlesztése (pl. Magyar-Horvát Környezetvédelmi és Természetvédelmi Vegyesbizottság, Magyar-Szlovák Környezetvédelmi és Természetvédelmi Együttműködési Vegyesbizottság, Magyar-Román Környezetvédelmi Vegyes Bizottság munkájának támogatása, újonnan létrejött Mura-Dráva-Duna Határokon Átnyúló Bioszféra Rezervátum sikeres működtetése). A környezetvédelmi együttműködésről szóló kormány- vagy tárcaközi egyezmények kezelése, illetve az esetleges fejlesztési lehetőségek feltérképezése.
- Folytatni kell a határvízi együttműködés tevékenységét a kijelölt országos hatáskörű szervek vezetésével, az illetékes határtérési területi szervek operatív együttműködése által az olyan kiemelt területeken, mint a rendszeres napi hídrometeorológiai adatcsere, közös vízrajzi és vízminőségi mintavételek és értékelés a határvízekben, folyamatos mederkarbantartási munkák, hajóútkitűzés, védelmi létesítmények közös felülvizsgálata, árvízi előrejelzések, kiértékelések, tájékoztatások, árvízvédelmi koncepciók, intézkedési tervek, vízgyűjtő-gazdálkodási tervek összehangolása, közös pályázatok előkészítése és megvalósítása a határokon átnyúló együttműködési keretek adta lehetőségek kihasználására.
- A határvízi bizottságok munkájának korszerűsítése (úgy a jogi, mint a szervezeti kereteket illetően), hatékonyságuk növelése és folyamatos működésükhöz az anyagi források biztosítása.
- A határvízi szerződések felülvizsgálata és szükség szerinti megújítása, korszerűsítése vagy új egyezmény kötése a jelenleg érvényes nemzetközi joganyaggal (pl. ENSZ EGB Határvízi Keretegyezmény, Víz Keretirányelv követelményei) való összhang biztosítása érdekében.
- Az egyes szomszédos országokkal fennálló vitás kérdések tisztázása, hosszú távú, megnyugtató megoldások elérése (pl. Drávára tervezett vízierőművek építésének tervével kapcsolatban).

- Új területek felmérése és kijelölése, ahol érdemi együttműködésre van lehetőség a környezetvédelem és a természetvédelem területén.

A regionális együttműködés terén

- Továbbra is kiemelt cél a Nyugat-Balkán országaival való szoros együttműködés és tapasztalataink átadása a környezetvédelem és vízügy területén is, amely biztosíthatja a csatlakozási tárgyalásaik során a környezetvédelmi fejezet sikeres kezelését.
- A Visegrádi Négyek országai közötti rendszeres magas szintű és szakértői konzultáció fenntartása és a közös érdeklődési területek meghatározása. A regionális érdekérvényesítés további erősítése az EU folyamatokban a V4 formáció koordinált álláspontjain keresztül.
- A 2013-as magyar Közép-Európai Kezdeményezés elnökségi tapasztalatait felhasználva aktívan részt venni a KEK alapon keresztül elérhető projektekben.
- A továbbiakban is aktívan részt kell venni a Kárpátok Egyezmény és Jegyzőkönyveinek fejlesztésében. Támogatni kell azt a törekvést, hogy az EU váljon az Egyezmény teljes jogú tagjává, amely további lehetőségeket nyitna meg.
- A Duna Védelmi Egyezménnyel kapcsolatban vállalt vezető szerep fenntartása, az Egyezménnyel járó kötelezettségek, feladatok teljesítése.
- Az ENSZ Európai Gazdasági Bizottsága által koordinált „Környezetet Európának” (Environment for Europe) folyamat támogatása. Az ezzel összefüggő ún. „Astana Water Action” keretében tett magyar vállalások betartása.
- Az Európai Táj Egyezménnyel kapcsolatos teendők ellátása (pl. a táj védelmét, kezelését és tervezését integráló Nemzeti Tájpolitika és -stratégia megalkotása).
- Aktív közreműködés az EU külkapcsolataival, aktuális nemzetközi ügyekben képviselt álláspontjának kialakításával foglalkozó testületei munkájában.

Más országokkal és régiókkal fenntartott kétoldali megállapodások terén

- A magyar-oroszl kétoldalú környezetvédelmi és vízügyi együttműködés újrakezdeményezése.
- Az aktív magyar-közel-keleti kapcsolatokban feltérképezni a vízügyi és környezetvédelmi együttműködési lehetőségeket.
- Fejlesztani a magyar-kínai kétoldalú kapcsolatokat és segíteni a víz- és környezetipari együttműködések kialakulását és fejlődését.

A globális együttműködés terén

- Hazai vagy az EU színeiben való részvétel az ENSZ égisze alatt folyó nemzetközi környezetvédelmi, természetvédelmi és vízügyi együttműködésekben, valamint az ENSZ globális és regionális szervezeteiben (pl. Magyarország 2013 és 2019 között az Európai Unió képviselőjét látja el a CITES Állandó Bizottságában).
- A nemzetközi környezetvédelmi, természetvédelmi és vízügyi egyezményekből, megállapodásokból, programokból adódó kötelezettségek, feladatok teljesítése és részvétel azok továbbfejlesztésében.
- A Rió+20 Konferenciából adódó feladatok ellátása (pl. Magyarország elnyerte a Rióban elhatározott fenntarthatósági célokat kidolgozó ún. Nyílt Munkacsoport (Open Working Group) társelnöki tisztségét).
- Részvétel az OECD keretében folyó környezetpolitikai együttműködésben.

6.8. Jogi szabályozás és jogalkalmazás

A környezetvédelmi jog, mint negyedik generációs jog, a jogág sajátosságaira tekintettel különböző típusú szabályozási eszközöket kell, hogy alkalmazzon. Az elmúlt években kialakult gyakorlatot is figyelembe véve, a szabályozást alapvetően továbbra is a közvetlen (engedélyező-tiltó, korlátozó és azt ellenőrző) és a közvetett (gazdasági ösztönző) módszerek kombinációjával lehet hatékonyra tenni.

Mind az Európai Unió jogi aktusaiban előírt követelményeknek megfelelően, mind a hazai kezdeményezésű környezetvédelmi szabályozási javaslatokban meg kell vizsgálni az ágazaton belül a szabályozás tárgyának megfelelően leghatékonyabban alkalmazható módszert, és azt a vizsgálat eredménye alapján kell kiválasztani. Szükséges kiemelni a szabályozás és a végrehajtás közötti együttműködés jelentőségét, ugyanis az összehangolt közreműködés nélkül hatékony rendszer nem építhető fel. Erre tekintettel elengedhetetlen egy jól működő visszajelző rendszer kialakítása az ágazaton belül, amely a környezetvédelmi hatósági és igazgatási rendszer, valamint a szabályozás kidolgozásáért felelős szerv közötti kölcsönös kapcsolati elven alapul.

A szabályozás alapelveinek továbbra is a széles társadalmi nyilvánosságnak kell lennie, amelybe nem csak a szabályozással érintett gazdálkodók és társadalmi szervezetek értendők bele, hanem a társadalmi egyeztetésről szóló törvényben foglaltak szerint a teljes érintett nyilvánosság.

A 2012-ben bevezetett és 2013-ban kiteljesedő környezetvédelmi termékdíj rendszer alapvető változásokat hozott a korábbiakban működő gazdasági szabályozóhoz képest. Az állami irányítási alapon nyugvó, a termékdíjas termékekkel összefüggő hulladékgazdálkodás tapasztalatait első alkalommal a 2014-es évben lesz célszerű megvizsgálni, amikor egy teljes tárgyévnyi tapasztalat összegyűlik.

A környezetvédelem, természetvédelem és vízügy 2006-ban létrejött egységes zöldhatósági hatósági rendszere a 2013. évtől gyökeresen átalakított területi közigazgatás rendszerébe (megyéenként szerveződő kormányhivatali és járási rendszer) nem került integrálásra. A környezetvédelem sajátosságai, amelyek megyehatároktól függetlenül érvényesülnek, különálló hatósági intézményrendszert követeltek meg.

A környezeti kihívásoknak megfelelő, integrált szemléletű, tudás-alapú kormányzás megvalósításához nélkülözhetetlen a Kormány által létrehozott környezetvédelmi ügynökség további működtetése. A NeKI a környezet-, természet- és vízügyi területeken állapotfelmérés, értékelés, monitoring, szakpolitika és stratégia előkészítés, szabályozás és hatásvizsgálat feladatokat lát el, egyedülálló összekötő kapocs a környezettudomány és a kormányzás között.

Cselekvési irányok, alapvető feladatok

- Meg kell vizsgálni azokat a területeket, ahol a korábbi években az engedélyező típusú szabályozást felváltotta a bejelentési típusú szabályozás, hogy a módosítások beváltották-e a várt eredményeket, a vállalkozások számára lényeges könnyítést jelentett-e, továbbá nem befolyásolta-e hátrányosan a környezetvédelmi igazgatás ellenőrzési hatékonyságát.
- Amennyiben a vizsgálat eredményeképpen az állapítható meg, hogy nem jelentett hátrányt a bejelentési típusú eljárások bevezetése az ágazat ellenőrzési hatékonyságára nézve, úgy javasolt felülvizsgálni a jelenlegi engedélyköteles tevékenységeket, és ahol a közösségi szabályozás nem írja elő azt kötelező jelleggel, úgy célszerű ezen eljárások esetében is megvizsgálni a bejelentési típusú kötelezettség bevezetését.
- A környezetvédelmi kárfelelősség rendszerében célszerű megvizsgálni, hogy a felelősség telepítésével kapcsolatos szabályok megfelelően hatékonyak bizonyultak-e abból a szempontból, hogy egy bekövetkezett környezeti károkozás esetén a felelős, vagy felelősök – beleértve a jogutódlásokat is – fellelhetők-e.
- A szankciórendszer tekintetében különös figyelmet érdemel annak áttekintése, hogy bizonyos cselekmények járnak-e jogkövetkezménnyel, illetve a jogkövetkezmény súlya megfelelő-e az elkövetett jogsértés nagyságához mérten, másik oldalról pedig szükséges felmérni, hogy bizonyos cselekmények szankciórendszere – így különösen a hulladékgazdálkodásban alkalmazható bírságok – nem minősülnek-e irreálisan magasnak a megtérülés esélyeit is szem előtt tartva.
- A hazai környezetvédelem régóta adós az ágazat teljességét érintő, annak pénzügyi biztosítékát nyújtó rendszer kidolgozásával. A szabályozásban csak marginálisan szerepet kapó környezetvédelmi biztosíték vagy biztosítás rendszerének részletes kidolgozása és a teljes ágazatra való kiterjesztése látszik szükségesnek. Kizárólag a környezetvédelmi biztosíték (biztosítás) bevezetése nyújthatna megfelelő garanciát arra nézve, hogy a környezetre potenciálisan veszélyes tevékenységet végzők a tevékenységük megkezdésekor állítsanak fel olyan pénzügyi fedezetet, (pl. biztosítás, bankgarancia, egyéb kötelezettség) amely képes lenne a bekövetkező károk fedezetül szolgálni és így hosszútávon az ilyen károk felszámolása nem az állami költségvetést terhelné.
- A hulladékgazdálkodás terén szükséges megvizsgálni a kötelező betétdíj bevezetésének lehetőségeit. Egy esetlegesen bevezetendő kötelező betétdíj rendszer – a környezetvédelmi termékdíj rendszerét kiegészítve – biztosíthatná a kibocsátott hulladék mennyiségének legmagasabb visszajuttatási arányát.
- A különböző gazdasági szabályozó eszközök gyakorlati alkalmazásának rendszeres értékelése, illetve új típusú, innovatív ösztönzők kialakítása szükséges.
- Az EU célokkal összhangban az adórendszer zöldítése, a környezetileg káros támogatások csökkentése.
- Továbbra is célszerű fenntartani a környezetvédelem kormányhivataloktól különálló hatósági rendszerét, amely ily módon az ágazat sajátosságaira tekintettel képes biztosítani a környezetvédelem magas szintű védelmét.
- Ugyancsak célszerű fenntartani egy környezetvédelmi ügynökség típusú minisztériumi háttérintézményt a szakmailag és tudományosan megalapozott környezetpolitikai döntéshozatalhoz, stratégia- és jogszabályalkotáshoz.

- Szükséges a jogalkalmazási rendszer egységesítése érdekében a megfelelő szintű hatósági koordináció és továbbképzések biztosítása, amelyben kiemelt szerep hárul az országos zöldhatóságra, illetve a környezetvédelemért felelős minisztérium hatósági rendszert felügyelő szervezeti egységére.

6.9. Fejlesztéspolitika, beruházások

A hazai környezetpolitika megvalósítása – az előző NKP-k időszakához hasonlóan – továbbra is elsősorban a fejlesztéspolitika eszközeire támaszkodik, ezen belül is főként a kohéziós politika eszközrendszere a meghatározó. Az előző időszakhoz képest jelentős változások mentek végbe a fejlesztéspolitika területén, amelyek alapvető kiinduló pontja a 2010 márciusában elfogadott Európa 2020 Stratégia („Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája”), valamint a 2010 novemberében közzétett „Gazdasági, szociális és területi kohézióról szóló ötödik jelentés” következtetései, amelyek a kohéziós politika jövőjével kapcsolatos elvárásokat fogalmazzák meg.

A 2014-2020 időszakban jobb koordinációra van szükség a regionális fejlesztés, valamint az egyéb uniós és tagállami szakpolitikák között. A régiók és a regionális fejlesztési politika jelentős szerepet kap az Európa 2020 Stratégia végrehajtásában. A Jelentés kiemeli, hogy arányos beruházási koncepcióra van szükség, azaz meg kell találni a megfelelő egyensúlyt a különféle típusú beruházások között, figyelembe kell venni az uniós régiók sokféleségét (azaz a különböző jellegzetességeket, lehetőségeket, szükségleteket) és meg kell erősíteni a régiók, a városok és a helyi hatóságok szerepét.

A gazdasági válság elhúzódó szociális hatásai, az innováció iránti igény, valamint az a kényszer, hogy minden rendelkezésre álló forrást a lehető legjobban kihasználjunk, szükségessé teszik a kohéziós politika átfogó reformját. Az uniós költségvetés felülvizsgálata szerint, különösen az alábbi területeken van szükség fejlesztésre: az erőforrásokat az Európa 2020 célkitűzésekre kell összpontosítani; kötelezni kell a tagállamokat a politika hatékonyságához szükséges reformok végrehajtására; valamint javítani kell a politika hatékonyságát és eredményességét. A kohéziós politika és az Európa 2020 Stratégia kifejezett összekapcsolása valódi lehetőséget jelent az Unió szegényebb régiói felzárkóztatásának folytatásához, az uniós szakpolitikák közötti koordináció elősegítéséhez, valamint a kohéziós politika fejlesztéséhez, hogy az minőségi tekintetben is kiemelt szerepet játsszon az Unió egészének növekedésében és hozzájáruljon például az éghajlatváltozás problémakörének kezeléséhez.

Cselekvési irányok, alapvető feladatok

- A direkt módon környezetvédelemre fordítható fejlesztési források korlátozott mértékben állnak majd rendelkezésre a 2014-2020 időszakban, ezért fokozott figyelmet kell fordítani arra, hogy más operatív programok környezetvédelmet érintő fejlesztései megfelelő szempontok szerint, hatékonyan szolgálják a környezetpolitikai célok megvalósítását.
- A horizontális környezeti és fenntarthatósági szempontok érvényesítésére - az elmúlt időszak tapasztalatait is figyelembe véve - megfelelő hangsúlyt kell helyezni, mivel ezek közvetett módon szintén hozzájárulnak a környezeti célok megvalósításához.
- A támogatási rendszerben (pl. EU támogatások) az erőforráshatékonysági szempontok érvényesítése szükséges a pályázati kiírásokban és a pályázatok bírálata során.
- A gazdaságfejlesztést kiemelt figyelem övezi a 2014-2020 tervezési időszakban, ezen belül azonban fokozott figyelmet kell fordítani az erőforrás-takarékosság és –hatékonyság, valamint a gazdaság zöldítésének szempontjaira.
- A beruházások során az ökoszisztéma-szolgáltatás alapú értékelési módszertan alkalmazása, mintaprojektek indítása.
- A vidékfejlesztés keretében számos lehetőség van a környezetbarát és energiatakarékos megoldások támogatására, különösen az „Agrár-környezetgazdálkodás, természetmegőrzés, környezet- és vízgazdálkodás” prioritási tengelyben (pl. zöld infrastruktúra támogatása, a klímaváltozáshoz alkalmazkodó, vízvisszatartáson alapuló vízgazdálkodás fejlesztése) ezek megfelelő alkalmazását elő kell segíteni/érvényesíteni kell.
- A 2014-2020 időszak során az egyik horizontális ex-ante feltétel a stratégiai környezeti vizsgálatok és a környezeti hatásvizsgálatok megfélemlőségének biztosítása a fejlesztések során. Ez egyben lehetőséget is biztosít a környezeti szempontok jobb érvényesítésére és az ehhez kapcsolódó intézményrendszer megerősítésére.
- Kiemelt figyelmet kell fordítani arra, hogy a beruházások megvalósítása és működtetése ne eredményezze a környezeti terhelések növekedését, áttérhelését, illetve előnyben kell részesíteni a megelőzési célú megoldásokat.

6.10. Kutatás-fejlesztés, ökoinnováció, környezettechnológia

Az Európai Unió szerint a jövő gazdaságának alapja a K+F-támogatások növelése. Ennek megfelelően az Európai Unió 2014 és 2020 közötti időszakra vonatkozó kutatás-fejlesztési keretprogramja, a Horizont 2020 stratégia az uniós szinten elérhető K+F célú források jelentős növelését tűzi ki célul. Az EU egyre inkább úgy tekint az ökoinnovációra, mint a gazdaság egyik motorjára. Az ökoinnováció segítheti a fenntartható, zöld gazdaság fejlődését. A zöld gazdaság a következő évek húzóágazata lesz, és ezzel keresletet teremt az ökoinnovatív termékeknek. Az ezen szükségletek kielégítésére kiépülő termelés javítja a régió foglalkoztatási, versenyképességi mutatóit. A korszerű, innovatív ökoipar pedig jelentős vonzást gyakorol más iparágakra, azok betelepülésére a régióba, segíti a fenntarthatósági klaszterek, ipari ökoszisztémák kialakulását. Az Innovatív Unió kiemelt kezdeményezés keretében az Unió ökoinnovációs cselekvési tervet (Innováció a fenntartható jövőért - Az Ökoinnovációs Cselekvési Terv (Eco-AP) /COM/2011/0899 végleges) dolgozott ki, amely a konkrét szűk keresztmetszetekre (az innováció és piac közötti rés áthidalása), kihívásokra és a környezetvédelmi célkitűzések innováció révén történő megvalósításának lehetőségeire összpontosít. Célja a környezeti teljesítmény javítása, az erőforrások hatékonyabb felhasználása, valamint a környezeti terhelés csökkentését szolgáló innováció ösztönzése. Amellett, hogy a környezetbarát technológiák üzleti előnnyel járnak, új munkahelyeket is teremtenek, így az ökoinnováció Európa gazdasági versenyképessége szempontjából kiemelt fontossággal bír. Az Eco-AP-ban az ökoinnováció nem korlátozódik egy-egy specifikus iparra, ágazatra, hanem komplexen közelítve meg a feladatot, kiterjed az innovációs lánc valamennyi elemére, a termékre, technológiára, szolgáltatásra és irányításra, de emellett az életmódra és a társadalmi viselkedésre egyaránt. A terv elismeri, hogy a környezetvédelmi szabályozás az ökoinnováció motorjaként alapvető szerepet tölt be, és a környezetvédelmi jogszabályok felülvizsgálatát irányozza elő. Hangsúlyozza, hogy a kutatás és az innováció mennyire fontos szerepet játszik abban, hogy még több innovatív technológiát fejlesszenek ki és juttassanak piacra.

A 2011-ben elfogadott Nemzeti Környezettechnológiai Innovációs Stratégia célkitűzéseinek eléréséhez szükséges intézkedések megvalósítása nagymértékben segítheti majd az öko-innovációs fejlesztéseket, gyorsítja piacra jutásukat. Kiemelt támogatás szükséges az exportképes környezettechnológiák külpiazi pozícióinak javítására. A környezetvédelmi ipar bővülésével erősödő hazai kis- és középvállalkozások hosszú távú növekedésének egyik alappillére a nemzetközi piacokon való megjelenés/terjeszkedés jelentheti. A magyar innovatív megoldások, fejlett technológiák, a környezetvédelmi iparban felhalmozódott tudás exportjának elsődleges területei a szomszédos országok és a világ feltörekvő térségei, melyek politikájában egyre inkább előtérbe kerül a környezetvédelem ügye. A magyar jelenlét ezeken a piacokon, és az ily módon megvalósuló környezetvédelmi beruházások az üzleti haszon mellett a környezeti terhelések csökkentését is szolgálják elsősorban regionális, de globális szinten is. A hazai intézmények, vállalkozások szerepének növelése az uniós szintű programokban meghatározó jelentőségű a magyar gazdaság számára.

Cselekvési irányok, alapvető feladatok

- A GDP arányos K+F ráfordítások arányának 1,8%-ra történő növelése 2020-ig.
- A környezetvédelem kutatás–fejlesztési irányvonalainak továbbfejlesztése a középtávú stratégiai célkitűzések figyelembevételével, támaszkodva a Kormány által elfogadott Befektetés a jövőbe Nemzeti Kutatás-fejlesztési és Innovációs Stratégiában megfogalmazott célkitűzésekre és a középtávú Intézkedési Terv által előírtak végrehajtására.
- A környezettechnológia támogatása a hazai, valamint az EU által társfinanszírozott kutatás-fejlesztési programokban és a versenyképességi, gazdasági támogatásokban, az ágazati szereplők közötti széles körű együttműködés elősegítése.
- Az MTA, a felsőoktatási intézmények, a kormányzat, illetve az egyes ágazatok környezeti vonatkozású kutatási programjai közti együttműködés erősítése és az eredmények minél szélesebb körű hasznosítása (pl. interdiszciplináris kormányzati stratégiai kutatások, területi kutatások).
- Az állami szerepvállalás, koordináció folytatásával a hazai szakma-specifikus kutatói társadalom részvételének elősegítése a nemzetközi környezetügyi tudományos együttműködésekben, különös tekintettel az EU Horizon 2020 programjaiban való részvételre.
- A természeti kincsek megőrzését, a környezeti problémák megelőzését, a fenntartható, takarékos és hatékony erőforráshasználatot, a környezetbiztonság és az éghajlatváltozás hatásaihoz való alkalmazkodóképesség javítását elősegítő K+F tevékenységek ösztönzése.
- Az ökoinnovációs láncok és átfogó környezetügyi kutatási témák támogatása.
- A környezeti vonatkozású bejegyzett oltalmak és minősítések számának 20%-os növelése.
- A hazai környezetvédelmi ipar fejlesztése, a környezetvédelmi iparban foglalkoztatottak számának növelése.

7. A Program finanszírozási eszközei

A Program keretstratégia, amelynek végrehajtása az EU, nemzetközi támogatások, az éves költségvetés és az ország teherbíró képessége függvényében alakul. A Program megvalósítása nem elsősorban többlet-ráfördítási igényt jelent, hanem sokkal inkább a tervezhető források koordinált, hatékony, a prioritásokhoz igazodó felhasználását célozza. Emellett az intézkedések számos esetben többletforrást generálnak (pl. energiatakarékosság és -hatékonyság az erőforrás felhasználás és kibocsátás csökkentése mellett folyamatos pénzügyi megtakarításokat is eredményez, melyek más fontos célokra is felhasználhatók), illetve hozzájárulnak a foglalkoztatás növeléséhez (pl. az agrár-környezetgazdálkodás, környezeti ipar, környezeti infrastruktúra fejlesztéséhez kapcsolódó intézkedések, beruházások jelentős munkahelyteremtő és megtartó hatással rendelkeznek).

A végrehajtás rendszeres monitoringja lehetőséget ad arra, hogy a Programból a prioritási elvek alapján bizonyos programok elsőbbséget élvezzenek és megvalósításuk az adott keretek között mindenképpen biztosított legyen. A prioritás meghatározásának rendező elvei:

- Az egészséges környezethez való jog biztosításával összefüggő, az élet- és vagyónbiztonságot veszélyeztető kockázatok csökkentését szolgáló kiemelt jelentőségű állami felelősségű feladatok.
- Az intézkedések elmulasztása a társadalom és a gazdaság számára hosszabb távon jelentősebb kockázatot jelent és később aránytalanul nagy ráfordítást igényel.
- A legnagyobb környezeti, társadalmi, gazdasági hasznú, illetve hatékonyságú intézkedések.
- A társadalmi, gazdasági tevékenységek alapját jelentő természeti erőforrások és értékek védelme.
- Amennyiben a környezeti cél elérése szabályozással, szemléletformálással hatékonyabban megvalósítható, ott azokat kell alkalmazni (a jelentős forrásigényű csővégi beruházások helyett a megelőzés érvényesítése).

A Program finanszírozásán belül meghatározó szerepe van az EU és egyéb nemzetközi támogatásnak, valamint a hazai költségvetési társfinanszírozásnak. A környezetvédelmi fejlesztések a 2014-2020 időszakban alapvetően a Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program (KEHOP) keretein belül jelennek meg, de természetesen a környezetpolitika integrációja lehetővé és egyben szükségessé teszi azt, hogy más operatív programok is jelentős mértékben hozzájáruljanak a hazai környezetpolitikai célok megvalósításához.

A KEHOP-on belül jelenleg 7 prioritástengely került nevesítésre, melyből az energiahatékonyságot kettő, a klímavédelmet és a víziközmű-fejlesztést egy-egy, a környezetvédelem közvetlen célkitűzéseit pedig kettő prioritástengely szolgálja (a hetedik a technikai segítségnyújtás). A tematikus koncentráció érdekében a prioritástengelyek száma limitált és egy prioritástengelynek egy tematikus célkitűzést kell szolgálnia egy finanszírozó alap felhasználásával. A környezetvédelmi fejlesztések alapvetően a Kohéziós Alap támogatásával valósulnak meg, kivételt képeznek a természetvédelmi fejlesztések, ahol az ERFA a finanszírozási forrás. Új eszközként jelenik meg a pénzügyi eszközök (pl. kedvezményes hitel) használata az energiahatékonyság területén, amely egyben a lehetőségek szélesebb skáláját is jelenti, hiszen több forrás vonható be a fejlesztésekre és alacsonyabb társfinanszírozási arány mellett is elérhetőek a célok.

Az integráció jegyében más operatív programokban is megjelennek a környezetvédelem céljait szolgáló fejlesztések. Többek között a környezettchnológiai innovációhoz, kutatás-fejlesztéshez kapcsolódó beruházások a Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Programon (GINOP) belül. A vállalkozások energiahatékonysági fejlesztéseit szintén a GINOP támogatja majd. A regionális fejlesztések az előző időszak gyakorlatától eltérően mindössze két operatív programban koncentrálnak, ami szintén nélkülözhetlenné teszi a fejlesztések jobb összehangolását, hiszen valamennyi konvergencia régió tekintetében a Terület- és Településfejlesztési Operatív Program (TOP) foglalja össze a fejlesztéseket, a Közép-Magyarországi régió területén tervezett fejlesztéseknek a Versenyképes Közép-Magyarország Operatív Program (VEKOP) ad keretet. Az Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program (EFOP) elsősorban a környezeti szemléletformálással és környezeti neveléssel kapcsolatos feladatokat tudja integrálni az iskolarendszerű oktatás keretei között. A Köznevelésfejlesztési Operatív Program (IKOP) a környezetbarát köznevelésfejlesztési célkitűzés megvalósításán keresztül egyaránt támogatja a települési környezetminőség javítását és a klímavédelmi célok megvalósítását is.

A fentiek mellett a Vidékfejlesztési Operatív Program, a Halászati Operatív Program, az Európai Területi Együttműködési (ETE) Programok, a megújult LIFE+, a Horizon 2020, valamint az EGT és Norvég finanszírozási Mechanizmus forrásai is hozzájárulnak a környezetvédelmi célok eléréséhez.

A Program kidolgozásával párhuzamosan folyik a 2014-2020 közötti időszakban rendelkezésre álló uniós források felhasználásának tervezése, így az alábbi táblázat indikatív jelleggel mutatja be, hogy az egyes operatív programok mely stratégiai terület megvalósítását segítik.

ÁTFOGÓ CÉL	STRATÉGIAI CÉLOK	Operatív Programok 2014-2020						
		KEHOP	IKOP	GINOP	EFOP	TOP	VEKOP	VP
Hozzájárulás a fenntartható fejlődés környezeti feltételeihez	Az életminőség és az emberi egészség környezeti feltételeinek javítása	Levegőtisztaság javítása	■					
		A zajterhelés csökkentése	■					
		Vízminőség és egészség	■					
		Szennyvízelvezetés és -tisztítás, szennyvíziszap kezelés, hasznosítás	■					
		Környezet és egészség						
		Zöldfelületek védelme				■	■	
		Kémiai biztonság						
	Természeti értékek és erőforrások védelme, fenntartható használata	Nukleáris biztonság, sugáregészségügy						
		A biológiai sokféleség megőrzése, természet- és tájvédelem	■					■
		Talajok védelme és fenntartható használata						■
		Vízeink védelme és fenntartható használata	■					■
		Környezeti kármegelőzés és kárelhárítás	■					
		Környezeti kármentesítés	■					
		Erőforrástakarékosság és a - hatékonyság javítása			■			
	A gazdaság zöldítése, erőforrás-takarékosság és a - hatékonyság javítása	A fogyasztás környezeti hatásainak csökkentése						
		Energiatakarékosság és -hatékonyság javítása	■	■	■	■	■	■
		Hulladékgazdálkodás	■					
		Az ÜHG kibocsátásának csökkentése, felkészülés az éghajlatváltozás hatásaira		■		■	■	
		Az agrárgazdaság környezeti aspektusai						■
		Az erdőgazdálkodás környezeti aspektusai						■
		Az ásványkincsekkel való fenntartható gazdálkodás						
		Közlekedés és környezet		■		■	■	
		Turizmus - ökoturizmus				■	■	
	Stratégiai eszközök	A környezettudatos szemlélet és gondolkodásmód erősítése	■	■	■	■	■	
		Társadalmi részvétel, környezeti információ	■		■			■
		Kutatás-fejlesztés, ökoinnováció, környezettechnológia			■	■	■	

A hazai költségvetésnek a társfinanszírozás biztosítása mellett más szempontból is kiemelkedő jelentősége van a Program céljainak teljesítése érdekében:

- A Program számos, a hazai környezetvédelmi célok eléréséhez elengedhetetlen intézkedést tartalmaz, amelynek megvalósításához EU támogatás nem áll rendelkezésre (pl. környezeti neveléssel és oktatással összefüggő programok fenntartása), ezért költségvetési források biztosítása szükséges.
- A Programban szereplő szabályozással, tervezéssel, engedélyezéssel és ellenőrzéssel, monitoringgal, illetve EU és nemzetközi együttműködéssel összefüggő intézkedéseket megvalósító intézményrendszer működtetése

mellett az éves költségvetés tervezésekor a növekvő számú feladatokból adódó kapacitásproblémákra is megoldást kell találni.

- A költségvetési támogatásoknak, kedvezményes hiteleknek jelentős szerepe van a Program önkormányzati, gazdálkodói és lakossági intézkedéseikhez kapcsolódó források mobilizálásában.
- Számos olyan központi és önkormányzati költségvetési intézményeket érintő fejlesztés van (pl. természetvédelem, árvíz, belvíz), amelynek működtetésére költségvetési forrást kell biztosítani.

A Program céljainak elérésében jelentős szerepe van az önkormányzatok, gazdálkodó szervezetek, nonprofit szervezetek és a háztartások ráfordításainak is, amelyek egyrészt a különböző támogatásokhoz, hitelekhez szükséges önrészt, másrészt a saját forrásokat biztosítják. A kormányzaton kívüli szereplőknél javasolt intézkedések forrásainak tervezése és felhasználása során figyelembe kell venni az egyes szektorok pénzügyi lehetőségeit és teherviselő képességét. A Programban az önkormányzatok számára javasolt intézkedések megvalósítása az önkormányzatok döntésétől függően a helyi sajátosságokra és a mindenkori (saját, illetve központi költségvetési) forráslehetőségekre tekintettel történik. Az önkormányzati intézkedések hatékony megvalósítását segíti a helyi adottságok figyelembevételével kidolgozott környezetvédelmi program.

8. A Program területi vonatkozásai, összhangban az Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Kon koncepcióval

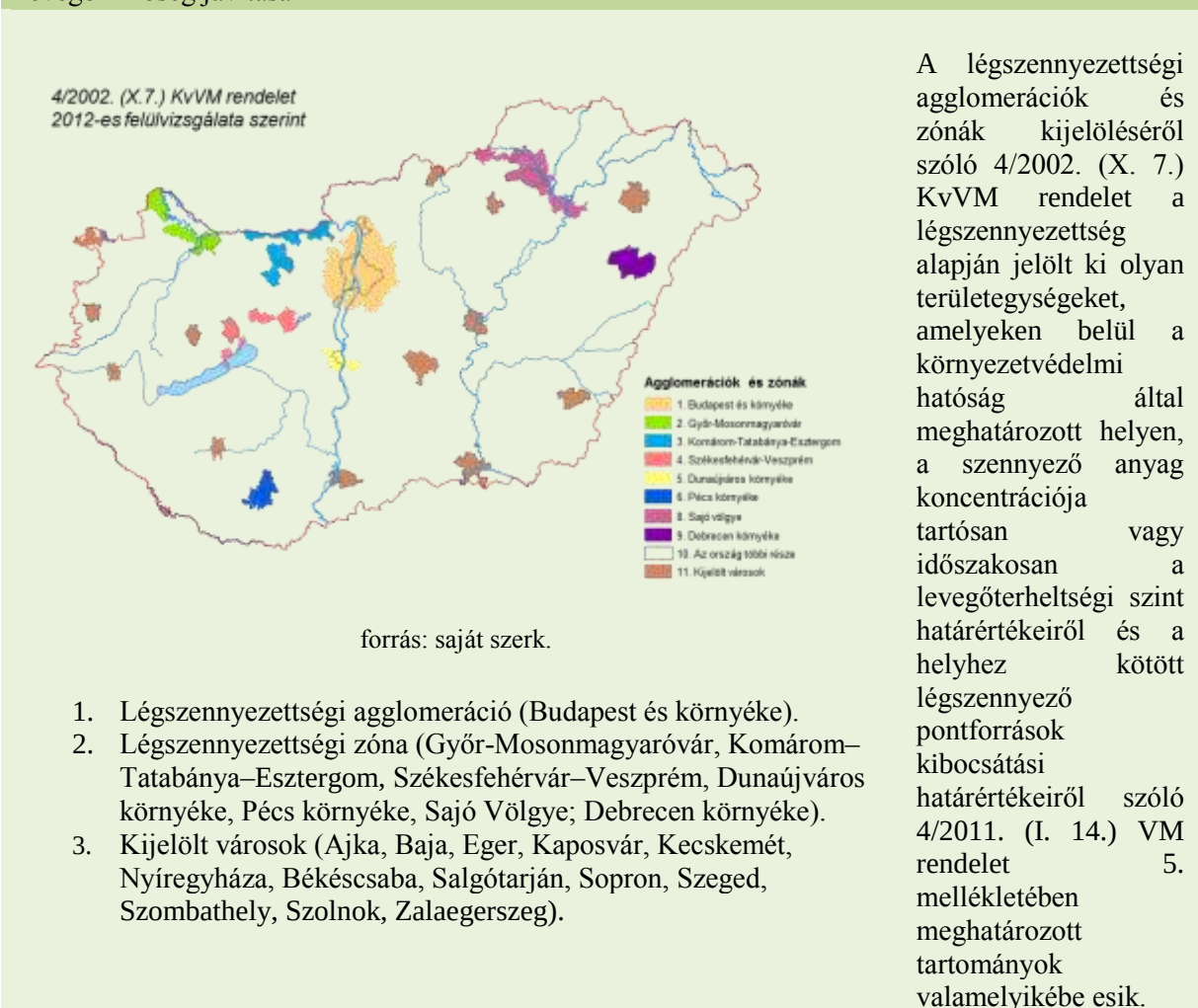
A Nemzeti Fejlesztés 2030 – Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Kon koncepció (továbbiakban: OFTK) tervezete és a Program összhangban állnak egymással: az OFTK-ban (előzetesen) megfogalmazott *fejlesztéspolitikai feladatok* (pl. környezeti infrastruktúrájának fejlesztése; zöldfelületi rendszer védelme és fejlesztése; szennyvíztisztító és -elvezető kapacitások fejlesztése; a fenntartható tájhasználat kialakítása; víz- és vízbázis-védelem) és *térhasználati, területhasználati elvek, ajánlások* (pl. takarékos és átgondolt területhasználat; fejlesztések nem darabolhatnak fel egységes ökológiai rendszereket) a Programnak is szerves részét képezik. Jelen fejezet a Program területi vetületeit tartalmazza, mely az OFTK tervezetével összhangban készült, megfelelően annak az elvárásnak, hogy a stratégiai dokumentumok tartalmazzanak területi szempontokat.

Kitételként fontos megemlíteni, hogy a Program Magyarország teljes területét érinti, így a megfogalmazott intézkedések jellemzően az egész országot lefedik, illetve potenciálisan lefedhetik. Sok esetben a Program beavatkozásai földrajzilag pontszerűen jelentkeznek, így ezekben az esetekben nem bír markáns területi fókusszal (pl. zöldterületek). Más esetekben vonalas jellegűek (pl. közutak zajtérképezése, ökológiai folyosók), vagy kisebb-nagyobb területfoltokat érintenek (pl. árvízvédelmi területek, légszennyezettségi agglomerációk és zónák).

Az OFTK tervezete és a Program által érintett területek más-más szempontból igényelnek kezelést, így azok lehatárolása is ezen igények mentén történt. Ennek megfelelően a két stratégiai dokumentum területi, térségi „kategóriái” között jelentős átfedések jelentkezh(et)nek (pl. aprófalvas térség vagy a nitrátérzékeny területek), hiszen az egyes szakmai, tematikus lehatárolások a társadalmi-környezeti-gazdaságiszféra különböző fedvényeinek feleltethetők meg.

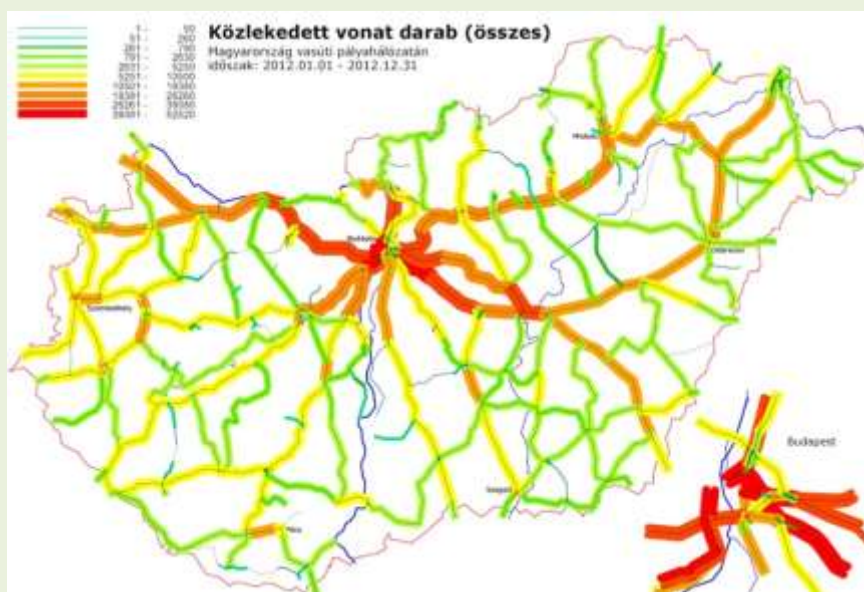
Az alábbiakban bemutatásra kerülnek a Program stratégiai területeiben megjelenő területi sajátosságok, jellegzetességek, melyek a területi súlypontokra mutatnak rá. (A külön fel nem tüntetett stratégiai területek esetén speciális területi fókusz nem jelentkezik.) A területeket érintő intézkedések az 5. fejezetben találhatók.

Levegőminőség javítása

A zajterhelés csökkentése

1. A 100 000 főnél népesebb városok.

Forrás: MÁV Zrt., GYSEV Zrt.

2. Az évente 30 000 szerelvéynél többet áteresztő nagy forgalmú vasútvonalak.

A gyorsforgalmi utak és főutak átlagos napi forgalma (2011)

Forrás: Magyar Közút Nrt.

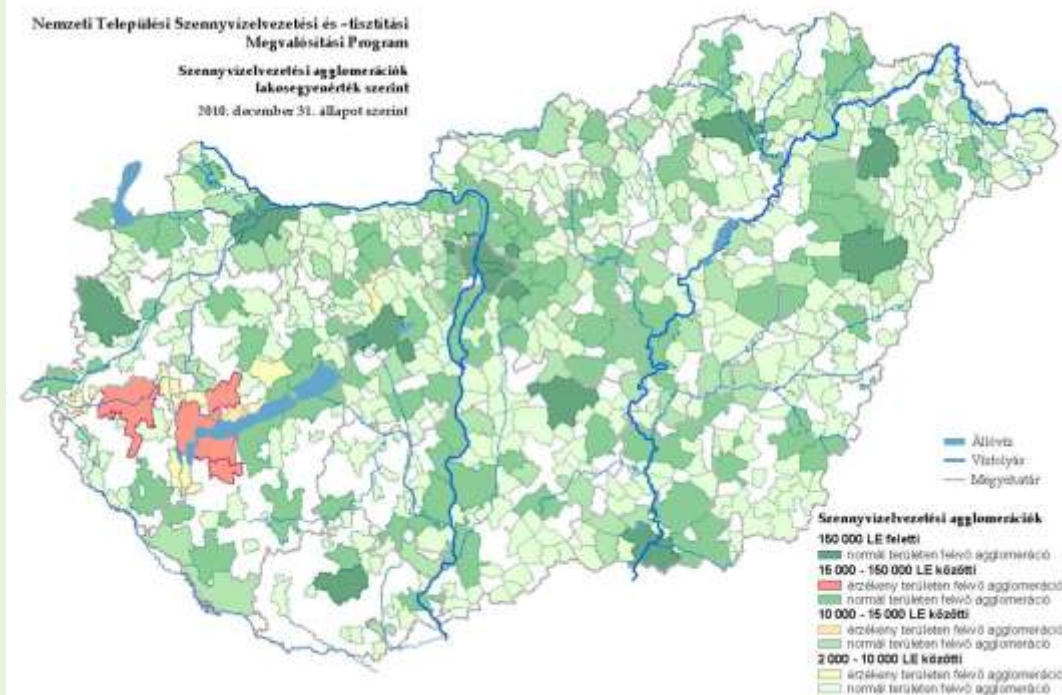
3. Az évente 3 millió jármű áthaladásánál nagyobb forgalmat lebonyolító nagy forgalmú közutak.

Vízminőség és egészség

Az arzén, bór, fluorid, nitrit és ammónium, valamint a vas, mangán és ólom tekintetében nem megfelelő minőségű ivóvízellátással érintett települések.

Szennyvízelvezetés és –tisztítás, szennyvíziszap kezelés, hasznosítás

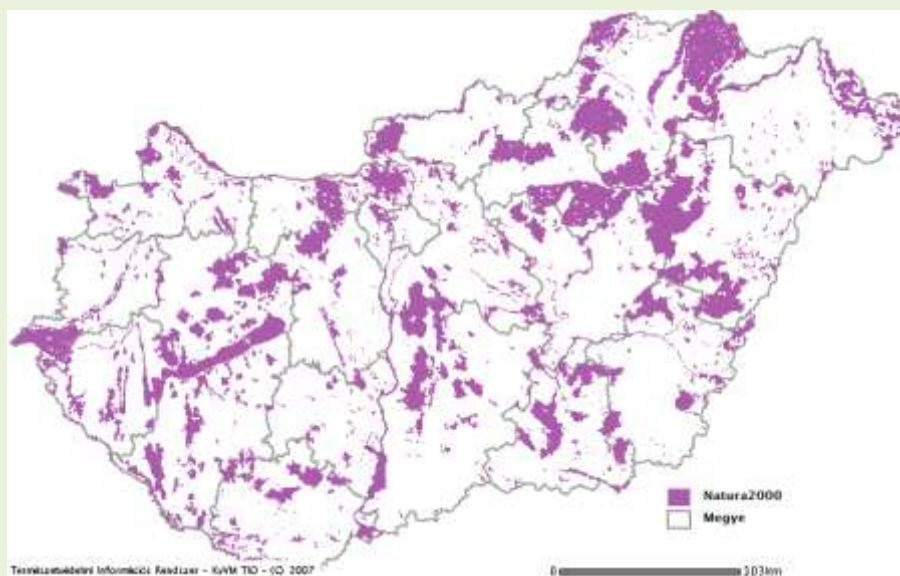
1. A 2000 LE feletti agglomerációk.
2. A 2000 lakos egyenérték alatti települések

forrás: TÁJÉKOZTATÓ Magyarország településeinek szennyvízelvezetési és -tisztítási helyzetéről, a települési szennyvíz kezeléséről szóló 91/271/EGK irányelv Nemzeti Megvalósítási Programjáról (2012)

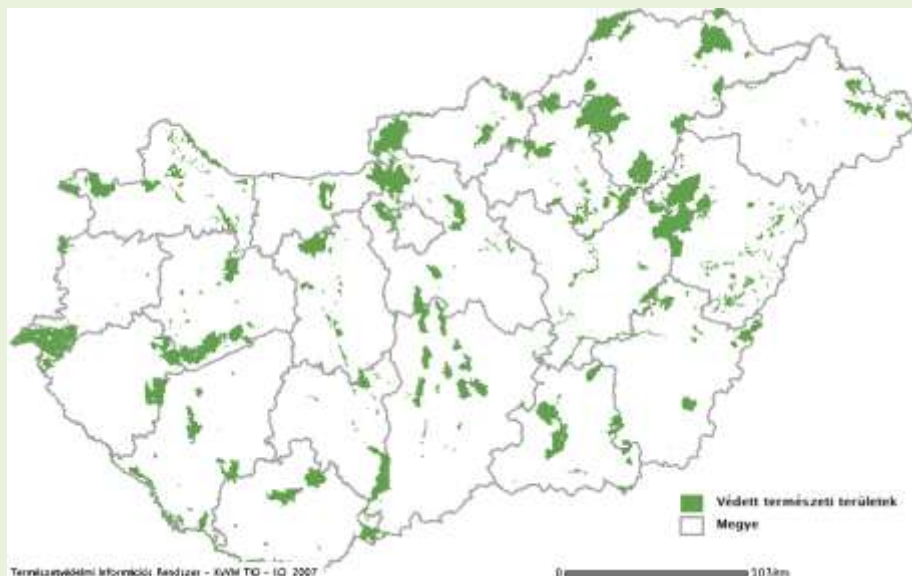
3. Balaton térsége: a balatoni kistelepülések szennyvízkezelésével külön nevesített program foglalkozik.

A biológiai sokféleség megőrzése, természet- és tájvédelem

forrás: Természeti Információs Rendszer (TIR)

1. Natura 2000 területek

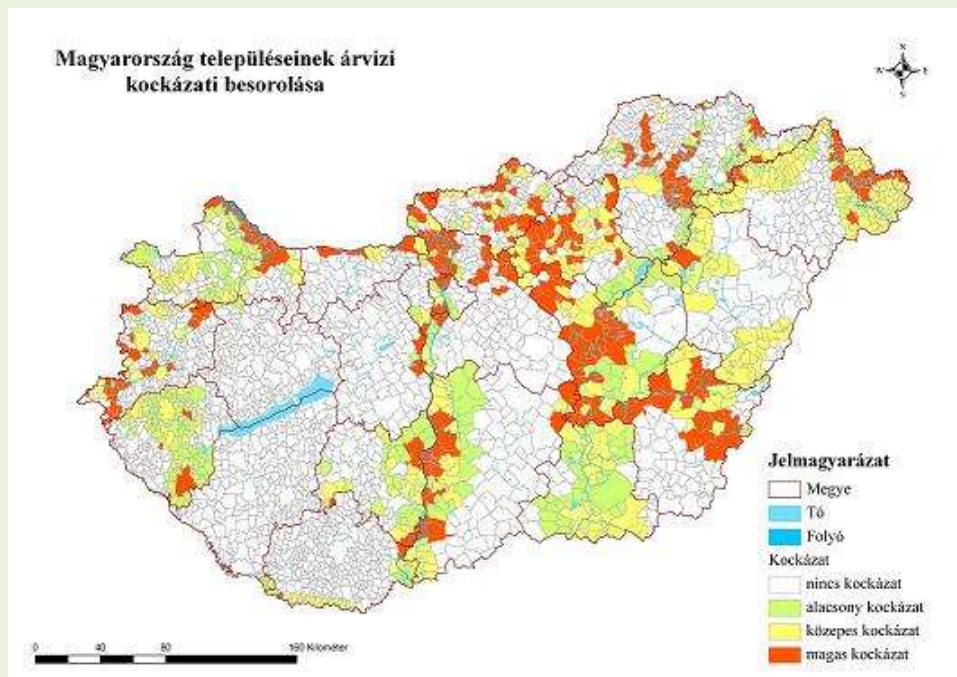

2. Védett természeti területek

forrás: TIR

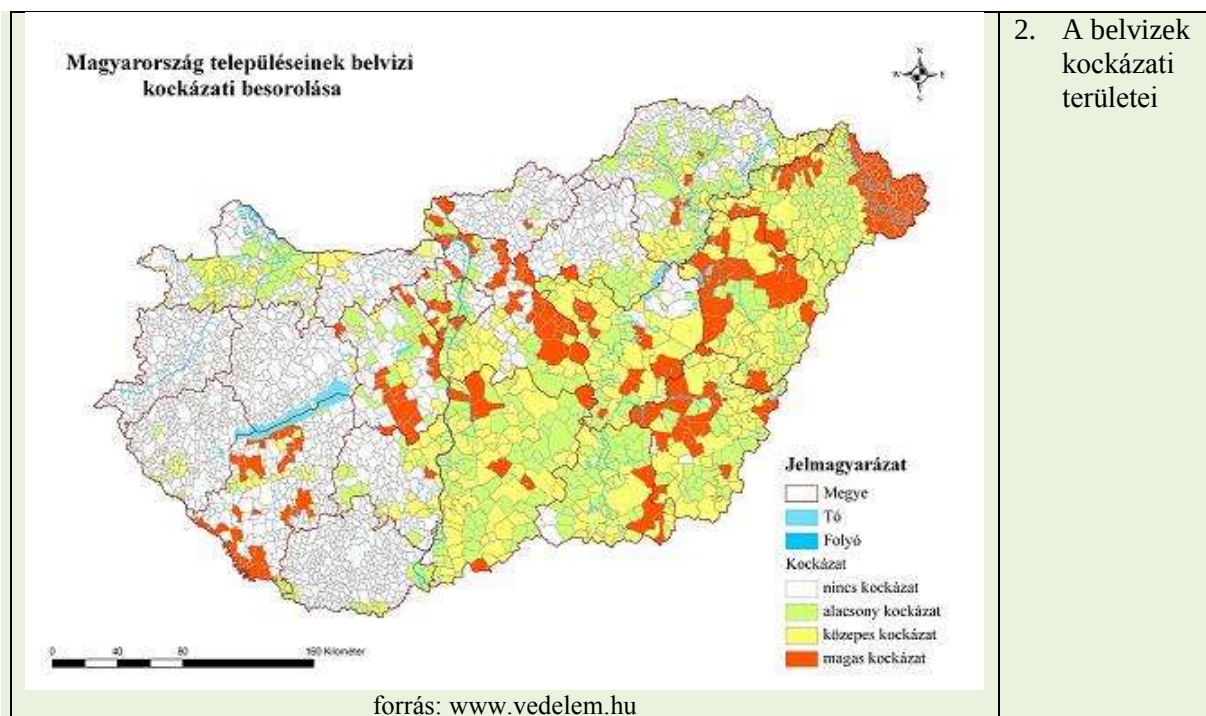
3. Nemzetközi természetvédelmi egyezmények hatálya alá tartozó területek (Ramsari Egyezmény, Európa Diplomás terület, bioszféra-rezervátum, világörökségi helyszín).
4. Ex lege védett területek.

Vizeink védelme és fenntartható használata

1. Az árvizek által veszélyeztetett terület

forrás: www.vedelem.hu

5. Tisza-tó
6. Balaton
7. Velencei-tó
8. Fertő-tó
9. Szigetköz

Környezeti kármentesítés

Veszélyeztetett és szennyezett területek (jellemzően földrajzilag pontszerű előfordulás).

Az agrárgazdaság környezeti aspektusai

Mezőgazdasági területek, azon belül agrár-környezetgazdálkodási támogatással érintett területek és az ökológiai gazdálkodásba bevont területek.

Az erdőgazdálkodás környezeti aspektusai

Erdőterületek

Közlekedés és környezet

1. közlekedési hálózatok (főleg közút, vasút)
2. települések

9. A Program végrehajtása, nyomon követése

A Program a jövőképpen megfogalmazott célok megvalósítását abban az esetben támogatja sikeresen, ha megfelelő végrehajtását a társadalom minden szegmense segíti, illetve folyamatos a végrehajtás nyomon követése és ennek, illetve a társadalmi-környezeti-gazdasági változásoknak megfelelően a Program korrekciója.

Ennek érdekében – a környezetvédelmi törvény előírásainak is megfelelően – a Programban foglaltakat a gazdaságpolitikai döntések kialakítása, a terület- és településfejlesztés, a regionális tervezés, továbbá a nemzetgazdaság bármely ágában megvalósuló állami tervezési és végrehajtási tevékenység során érvényre kell juttatni. Tekintettel arra, hogy a Program a társadalom és a nemzetgazdaság egészét átfogja, ezért végrehajtása során kiemelt feladat az átláthatóság, valamint az érintettekkel való konstruktív párbeszéd és együttműködés kialakítása.

A végrehajtást segítő intézményrendszer több elemből épül fel, melyek a következők:

- A Nemzeti Környezetvédelmi Program Tárcaközi Bizottság feladata a Program tervezésével, végrehajtásával és nyomon követésével összefüggő feladatok elősegítése. Ennek keretében figyelemmel kíséri a Programban foglalt feladatok végrehajtásának előrehaladását és szükség szerint javaslatot tesz a jogi, közigazgatási és intézményi eszközrendszer összehangolt fejlesztésére, valamint a további kormányzati intézkedésekre. A Tárcaközi Bizottság tagjai a tárcák és a Központi Statisztikai Hivatal képviselői.
- A Kormány két évente összefoglaló jelentést nyújt be – figyelembe véve a monitoring rendszer, a Központi Statisztikai Hivatal, a tárcák és háttérintézmények adatait és beszámolóit – a Program végrehajtásának helyzetéről és a környezet állapotának alakulásáról az Országgyűlés részére. A jelentés kiterjed a célok, elvégzett feladatok, a nemzetközi és hazai feltételek és azok változásának nyomon követésére is.

A Program végrehajtása során elért eredmények, a környezet állapot változásának nyomonkövetését a stratégiai célokhoz kapcsolódó indikátorok segítik.

Stratégiai célok	a Program-monitoring környezeti mutatórendszere
Az életminőség és az emberi egészség környezeti feltételeinek javítása.	légszennyező anyagok kibocsátása (SO ₂ , NO _x , VOC, NH ₃ , PM _{2,5} , PM ₁₀) [t] (VM, KSH)
	levegőminőségi határértékek túllépése (VM, KSH)
	zajterheléssel érintett lakosok [fő] (VM)
	az Ivóvízminőség-javító Program eredményeként egészséges ivóvízzel ellátott települések [db], illetve lakosok [fő] (VM, EMMI)
	a vízhálózatba és a csatornahálózatba bekapcsolt lakások arányának különbsége (másodlagos közműháló) [%] (KSH)
	a közüzemileg elvezetett települési szennyvíz tisztítása [%] (KSH)
	szennyvíziszap kezelése, hasznosítása (VM)
	rendszeresen gondozott zöldterület [ha] (KSH)
Természeti értékek és erőforrások védelme, fenntartható használata	közösségi jelentőségű élőhelyek és fajok természetvédelmi helyzete (kedvező, kedvezőtlen természetvédelmi helyzetű fajok, élőhely aránya [%]) (VM)
	védett területek száma [db], kiterjedése védettségi kategóriák szerint [ha] (KSH)
	élőhely-rehabilitációk és –rekonstrukciók száma [db], területe [ha] (VM)
	a földhasználat változása, kategóriák szerint [ha] (KSH)
	szennyezett területek kiterjedése [ha] (VM)
	a vízgyűjtő-gazdálkodási tervben megfogalmazott céloknak megfelelő felszíni és felszín alatti víztestek jó állapotának aránya [%] (VM)
	a VGT által állapotjavító intézkedéssel érintett víztestek száma [db] (VM)
	vízbázisok biztonságba helyezése (VM)
	árvízi kockázatkezelés (BM)

Az erőforrás-takarékosság és -hatékonyság javítása, a gazdaság zöldítése	erőforrás-termelékenység GDP/DMC, a bruttó hazai termék hazai anyagfelhasználáshoz viszonyított aránya (KSH)
	az összes képződött hulladék mennyisége [t] (VM)
	a képződött hulladék kezelése [t] (VM)
	ÜHG kibocsátás [t] (KSH)
	energiafelhasználás [PJ] (KSH)
	a megújuló energiaforrások alakulása (használat aránya a teljes energiamérlegen belül, a megújuló energiaforrásokból megtermelt villamos energia részesedése és ennek megoszlása az egyes megújuló energiaforrások szerint [%] (KSH))
	agrár-környezetgazdálkodási támogatással érintett terület kiterjedése [ha] (VM)
	ökológiai gazdálkodásba bevont mezőgazdasági terület [ha] (KSH)
	erdősültség [%] (VM)
	természetközeli erdőgazdálkodás kiterjedése [ha] (VM)
	az egyéni és közösségi közlekedés igénybevételi részarányának alakulása [%] (KSH)
	a belföldi személy- és áruszállítás alakulása (KSH)
	vízfogyasztás, gáz- és villamosenergia-felhasználás (KSH)
	környezetbarát címkével ellátott termékek [db] (VM)
	környezetvédelmi ráfordítás [mFt] (KSH)

A Program megfelelő végrehajtása az egész társadalom részvételét igényli, melynek során a legszélesebb körű partnerség megvalósítása szükséges. Ebben a kormányzat aktív partnerei az önkormányzatok, a gazdálkodók, a tudományos, szakmai és civil szervezetek, valamint a lakosság. Az együttműködés fontos eleme az országos, megyei és települési szintű feladatok összehangolása is annak érdekében, hogy az adott feladatok megoldása azon a szinten valósuljon meg, ahol az a leghatékonyabban biztosítható és a megfelelő tudás és helyismeret rendelkezésre áll.